

Károli Gáspár Református Egyetem
Hittudományi Kar

Doktori (PhD) értekezés

AZ EGYHÁZI BÍRÁSKODÁS ALAPVETÉSE
A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZBAN

AZ EGYETEMES KONVENTI BÍRÓSÁG HATÁROZATAINAK
ELEMZÉSE (1908–1943)

Készítette:

Dr. Tóth Boglárka Tímea

Témavezető:

Dr. Antalóczy Péter

Doktori Iskola vezetője:

Dr. Balla Péter

Budapest

2023

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	9
I/1.	Kutatási terület, célkitűzések	9
I/2.	Az értekezés struktúrája	12
I/3.	Alkalmazott kutatási módszerek	17
II.	Az egyházjog fogalma, az egyházi bírászkodás alapfogalma, jogforrások	19
II/1.	Az egyházjog forrásai, alapfogalmak	19
II/2.	A Szentírás, mint jogforrás	23
II/3.	Másodlagos jogforrás: Kálvin és az Institutio	25
II/4.	A hitvallások, mint jogforrások	27
II/5.	Az egyházjog fogalma, alapvetések	30
III.	Az egyházi fegyelmezés, az egyház bírói hatalmának kialakulása, története	34
III/1.	Fegyelmezés a Szentírásban	34
III/2.	Fegyelmezés az ősgyülekezetekben	37
III/3.	Az óegyház időszaka	39
III/4.	A Római Birodalom bukása, a püspökségek megerősödése	39
III/5.	A reformáció	40
III/6.	A hitvallási iratok egyházfegyelmezéssel kapcsolatos kérdései	41
III/7.	Bűnök és büntetések a kánonokban, mint jogforrásokban	44
IV.	A Magyarországi Református Egyház szervezeti fejlődése, különös tekintettel az egyházfegyelmezésre és az egyházi bírászkodásra	48
IV/1.	A reformáció kora, az első kánonok, az első zsinatok határozatai	48
IV/2.	A bécsi béke és az azt követő történelmi időszak	50
IV/3.	A linzi béke és az azt követő zsinatok	51
IV/4.	A puritanizmus, a presbitériumok kialakulásának előszele	52
IV/5.	A presbitériumok kialakulása	53
IV/6.	Az I. és a II. Carolina Resolutio	55
IV/7.	A Türelmi Rendelet	56
IV/8.	A budai zsinat	57
IV/9.	A zsinattartás ügye 1848 után	59
IV/10.	A Pátens és annak visszavonása	60

IV/11.	Az 1881-es alkotmányozó zsinat	62
IV/12.	Az egyházi törvénykezés rövid története az 1881. évi alkotmányozó zsinat üléseze után	62
V.	Az egyházalkotmányok összehasonlítása a bíróságok szervezete tekintetében 1881-től 2000-ig	64
V/1.	Hatáskör és illetékesség kérdése a Magyarországi Református Egyház bíróságainak működésében	64
V/2.	Az egyházi joghatóság	65
V/3.	Az illetékesség	65
V/4.	Az egyházmegyei bíróságok szervezete, feladatai a hatályos törvény alapján	66
V/5.	Az egyházkerületi bíróságok szervezete, feladatai a hatályos törvény alapján	66
V/6.	A Zsinati Bíróság szervezete, feladatai a hatályos törvény alapján	67
V/6/1.	A Zsinati Bíróság jogegységi határozatai	68
V/7.	Az Egyetemes Konventi Bíróság működése az 1881. évi egyházalkotmány alapján	68
V/8.	Az Egyetemes Konventi Bíróság működése az 1907. évi egyházalkotmány alapján	69
V/9.	Az Egyetemes Konventi Bíróság az 1933. évi egyházalkotmány alapján	70
VI.	A fegyelmi ügyek összehasonlítása az egyházalkotmányokban 1881-től 2000-ig ..	71
VI/1.	Egyháztag kisebb súlyú vétségei	72
VI/2.	Egyházi tisztviselők vétségei a hatályos törvény alapján	72
VI/3.	Fegyelmi büntetések az egyházi tisztviselőkkel szemben a hatályos törvény alapján	74
VI/4.	Fegyelmi vétségek az 1881. évi egyházi törvényben	74
VI/5.	Fegyelmi büntetések az 1881. évi egyházi törvényben	75
VI/6.	Fegyelmi vétségek az 1907. évi egyházi törvényben	75
VI/7.	Fegyelmi büntetések az 1907. évi egyházi törvényben	76
VI/8.	Fegyelmi büntetések és vétségek az 1933. évi egyházi törvényben	77
VII.	A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventi Bíróságának határozatai 1908-1943 között	78
VII/1.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által tárgyalt ügyek általános jellemzői	78

VIII.	Az Egyetemes Konventi Bíróság tárgyalási jegyzőkönyveinek elemzése, eljárásjogi kérdések	83
VIII/1.	Hatáskör és illetékesség	83
VIII/2.	A bírói megkeresés jogintézménye	87
IX.	A bírósági eljárás szabályai	88
IX/1.	A fegyelmi eljárások megindítása	88
IX/2.	Képviselő a fegyelmi eljárásokban	93
IX/3.	Érdekeltség a bíróság tagjai között	96
IX/4.	A bíróküldés	103
X.	Az Egyetemes Konventi Bíróság tárgyalása és ülése	110
X/1.	Az előkészítő eljárás	110
X/2.	A tárgyalás és ülés	111
X/2/1.	Eljárás elsőfokon, másodfokon, harmadfokon	111
X/2/2.	Az Egyetemes Konventi Bíróság, mint jogegységi bíróság eljárása	118
X/2/3.	Állásfoglalás és jogszabályértelmezés az Egyetemes Konventi Bíróság gyakorlatában	120
X/2/4.	Az Egyetemes Konventi Bíróság eljárási gyakorlata azokban az esetekben, melyekben kezdeményezte vagy elrendelte a fegyelmi eljárást	122
X/3.	A fellebbezési eljárás szabályai	126
XI.	A jegyzőkönyv	132
XII.	A bíróság összetétele, a bíróság elnökei, előadó bíró, jegyzőkönyvvezető	135
XIII.	Nyílt ülés, zárt tanácskozás	136
XIV.	Szótöbbséggel vagy egyhangúlag hozott határozatok	138
XV.	Az Egyetemes Konventi Bíróság határozatai	139
XV/1.	Az ítélet	139
XV/1/1.	Az összbüntetési ítélet	141
XV/1/2.	A kiegészítő ítélet	142
XV/1/3.	Az áthúzott ügy	143

XV/2.	A végzés	144
XV/2/1.	Az alsóbb bíróságok ítéleteinek a feloldása végzéssel	144
XV/3.	A törölt ügy	149
XVI.	Elmeorvosszakértő az eljárásban	150
XVII.	Enyhítő és súlyosító körülmények vizsgálata a határozatok meghozatalakor	153
XVIII.	Perköltségben marasztalás	154
XIX.	A perújítás	158
XIX/1.	A perújítás szabályai	158
XIX/2.	A perújítási eljárás	162
XX.	Az Egyetemes Konventi Bíróság ügyei	162
XX/1.	Ítéletek és végzések	162
XX/2.	Elkövetési évek	164
XX/3.	Az ügyek megoszlása egyházkerületek és egyházmegyék szerint	166
XX/3/1.	A Tiszántúli Református Egyházkerület ügyei	166
XX/3/2.	A Tiszáninneri Református Egyházkerület ügyei	167
XX/3/3.	A Dunamelléki Református Egyházkerület ügyei	168
XX/3/4.	A Dunántúli Református Egyházkerület ügyei	169
XX/3/5.	Az Erdélyi Református Egyházkerület ügyei	169
XX/4.	Az ügyek megoszlása a panaszlottak foglalkozása szerint	171
XXI.	Jogi minősítések és büntetések kiszabása az Egyetemes Konventi Bíróság gyakorlatában	173
XXI/1.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által helybenhagyott ítéletek	173
XXI/1/1.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által helybenhagyott jogi minősítések	173
XXI/2.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott ítéletek	179
XXI/2/1.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott jogi minősítések ..	179
XXI/2/2.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott büntetések	181

XXI/3.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által teljes mértékben megváltoztatott ítéleteik és a saját ítéleteik	183
XXI/3/1.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által meghatározott jogi minősítések	183
XXI/3/2.	Az Egyetemes Konventi Bíróság által kiszabott büntetések	185
XXII.	Az Egyetemes Konventi Bíróság ügyeinek csoportosítása elkövetési magatartások szerint	187
XXII/1.	Az egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos fegyelmi vétségekben megállapított jogi minősítések	188
XXII/2.	Az egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos fegyelmi vétségek miatt kiszabott büntetések	190
XXII/3.	Erkölcsei jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódó jogi minősítések	195
XXII/4.	Erkölcsei jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódóan kiszabott büntetések	197
XXII/5.	Egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel és erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekkel kapcsolatos jogi minősítések	201
XXII/6.	Egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel és erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekkel kapcsolatosan kiszabott büntetések	203
XXII/7.	Politikai jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódó jogi minősítések	205
XXII/8.	Politikai jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódó kiszabott büntetések	207
XXII/9.	Világi büntetőeljárással kapcsolatos jogi minősítések és büntetések	213
XXIII.	Reformátusok tömeges áttérése evangélikus hitre	215

Zárszó	216
Táblázatok jegyzéke	217
Angol nyelvű összefoglalás – summary	218
Magyar nyelvű összefoglalás	220
Felhasznált irodalom	225

I. Bevezetés

I/1. Kutatási terület, célkitűzések

A múltat ismernünk kell ahhoz, hogy pontosan érzékelnünk tudjuk a jelen összefüggéseit, hogy ne csak a felszínt lássuk, mint számunkra egyetlen létező valóságot; és azért, hogy lehetőleg életünk legtöbb dimenziójában érzékelnünk tudjuk Isten akaratát. Ennek az érzékelésnek a része az is, hogy amennyire tőlünk telik, lehetőségeinkhez és képességeinkhez mérten, megismerjük egyházunk múltját (mely igen sok tényezőből áll és ezáltal jelen világunkra és személyes életünkre is igen sokféleképpen van hatással).

Apró mozaikokként összerakva őseink sikereit, kudarcait, örömeit és szorongásait, csodálatos élményben lehet részünk. Következtetéseket vonhatunk le, megláthatjuk, hogy mit csináltak jól vagy mit csináltak rosszul (egy előre meghatározott „mércehez” mérten), átforgathatjuk mindezeket napjainkra, felhasználhatjuk mindazokat a tapasztalatokat, melyeket megélt már valaki, vagy megélték már valakik helyettünk, de főképp értünk. Ha mindezt kellő körültekintéssel tesszük, el sem tudjuk képzelni azt, hogy a gyermekeinknek, a jövő nemzedékének mekkora segítséget nyújtunk. Ha pedig ők ezt nem így látják, akkor a rossz példát, remélhetőleg, nem fogják követni. A történetírás mindig egy folyamat adott részét tárja fel. Aki foglalkozik vele, mintha morzsákat szedegetne, melyből megpróbálja „kitalálni”, hogy milyen lehetett eredetileg a kenyér. Ha ez nem is sikerül, akkor is a tapasztalat az, hogy az éhes szájnak a morzsa is fontos, és hogy bizonyos esetekben mennyivel többet ér néhány valós morzsa, mint egy elképzelt kenyér. Hogy a fenti képet tovább bontsam, az „általános” történetírás és az egyháztörténetírás között az az óriási különbség, hogy az egyháztörténetírók, hitük alapján, ténylegesen tudják is, hogy milyen az a bizonyos kenyér. A „kenyér” maga a teljesség, Mennyei Atyánk örökkévaló akaratát, melyet kijelentett és folyamatosan kijelent a számunkra.

Mikor egyháztörténetről beszélünk, nem teszünk mást, mint a látható és a láthatatlan egyház viszonylatában a látható egyházzal beszélünk. A látható egyház történetét kutatjuk, mely persze nem választható el a láthatatlantól, de a láthatatlan egyházhoz másképpen viszonyulunk. Csohány János gondolatait idézve: „Az egyház benne él a világban, történelme a világ történelmének a folyamatában játszódik le. A történelem bonyolult és sokrétű. Összetevői kölcsönösen hatnak egymásra és ebből a kölcsönhatásból alakul ki a történelem maga. Krisztus parancsa értelmében az egyháznak az a feladata, hogy hasson a világra. Viszont önmagát sem tudja a világ hatása alól kivonni. Nem is szabadna azt tennie, mert másként nem ismerné azt a világot, amelyre hatni akar. Elmúlt korok történelmét úgy ismerhetjük meg a maguk valóságában, ha összefüggésükben vizsgáljuk a részjelenségeket úgy, amint azok a valóságban történtek.”¹

1 Dr. Csohány János: Magyar Protestáns Egyháztörténet 1711-1849. Debrecen, 1979. A Debreceni Református Theológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének tanulmányi füzetek. Szerkeszti: Dr. Makkai László. 1. o.

A látható egyház a Látható megjelenésével kezdődött, a Látható maga Krisztus. Krisztus akarata szerint a mennybemenetele után a Hozzá tartozók a Szentlélek segítségével és ereje által egy közösséggé kovácsolódtak és kovácsolódnak össze, mind a mai napig. Attól a pillanattól kezdve, mikor emberek tudatosan egy adott közösséghez akarnak tartozni, mert elfogadják annak a közösségnek az alapját, az együttélési szabályait, normáit, közös az értékrendjük, ettől a pillanattól kezdve már gyakorlatilag beszélhetünk arról, hogy az ilyen közösségben létezik „a jog”. Az őskeresztyén időszakban ezt szokásjognak nevezzük. A keresztyén gyülekezetet (mely, ugye önmagában is befejezett egyház, ami persze nem jelenti azt, hogy ne lenne szüksége a többi gyülekezettel való összekapcsolódásra és szerves együttműködésre) Isten joga, Isten parancsa, Isten Igéje hozta létre, alapozta meg, tartotta fenn. Ez azóta is így van. Minden gyülekezetnek mintaképe az őskeresztyén gyülekezet. Isteni jog nélkül, azaz Isten kijelentett akarata nélkül nincs létjogosultságuk a gyülekezeteknek, nincs létjogosultsága az egyháznak.

Annak a szokásjognak a kialakulásáról, melyről az előbb már szó esett, előjáróban annyit, hogy ahol emberek együtt élnek és közösséget alkotnak, kialakulnak bizonyosfajta szabályok, melyeket a közösség tagjai elfogadnak, tudomásul vesznek. Elsősorban a legegyszerűbb normákra kell gondolnunk, főképp a keresztyén lét első időszakában (pl. rendszeres találkozások meghatározása, közös étkezések rendje). Ezzel egyidőben azonban azonnal kialakul az is, hogy mit kell tenni azokkal, akik vétének a közösség által elfogadott szabályok és normák ellen. Minél jobban szerveződik az egyház, minél több gyülekezet kapcsolódik egybe, minél szervezettebben folyik a munka, minél inkább megosztják a feladatokat a közösség tagjai egymás között, annál több szabály, majd később szabályok rendszere, rendszerei alakulnak ki, melyek a gyülekezeti közösségen belüli viszonyok sokféleségét, a gyülekezetek egymás közötti viszonyait és a gyülekezetek – „világ” (gyülekezeten kívüliek) közötti kapcsolatot szabályozzák.

Mikor a látható egyház szervezetével, szabályaival, szabályainak keletkezésével, alkalmazásával foglalkozunk, akkor egyházjoggal foglalkozunk. Az egyháztörténetnek az egyházjogtörténet szerves része. A kettő szorosan összekapcsolódik, szinte lehetetlen (és nem is szükséges) szétválasztani, vagy akár a határvonalat meghúzni.

Az egyház bíraskodásának a vizsgálata nem létezhet az egyházi bíraskodás legitimációjának a vizsgálata nélkül. A Szentírás, mint elsődleges jogforrás - a korai keresztyén szerveződésekben keresztül - már elénk tárja azt, hogy a keresztyén közösségekben a fegyelmezéssel, mint egyik központi kérdéssel, foglalkozni szükséges és foglalkozni kell. Az egyház fegyelmező munkája a korai keresztyénség után a katolicizmus vonalán fejlődött, haladt, egészen a reformációig. Az előreformátorok és reformátorok tanainak a terjedése után szükségképpen az egyházi fegyelmezésben is változások következtek be. Ezek a változások jelentkeztek az egyházi bíróságok szervezetében, a fegyelmi vétségekben és büntetésekben, a büntetések kiszabásában ill. az egyházi bíróságok eljárásának szabályaiban is. Kálvin, az egyház fegyelmező munkájának a vizsgálata során, az Institutio-ban, eljut egészen azon következtetésig, hogy a szabadjára engedett keresztyénség megreformálásának az alapja az egyház fegyelmező munkájának a pontos keretek közötti meghatározása. A reformátorok munkájában, főképp a kezdeti időkben, a hitélet megreformálása

volt az elsődleges cél (Luther), de a későbbiek folyamán már az egyházszerkezet kialakítása is jogos igényként került előtérbe. Az egyházszerkezetnek pedig szerves része, szervezetileg is, az egyházi bíróságok rendszere. Az egyház szervezete a gyülekezetek közösségéből fakad (mely gyülekezetek természetesen a keresztyén hívő emberekből tevődnek össze). Jelenleg hatályos egyházalkotmányunk értelmében a gyülekezetek után az egyházmegyék, az egyházkerületek, majd a Magyarországi Református Egyház országos szerve, a Zsinat következik. Minden egyházi közigazgatási szintnek megvannak a sajátos és aktuális feladatai. A hármass hatalommegosztás is érvényesül, legalábbis abban a tekintetben, hogy az egyházi szervezet különböző szintjein alkotnak törvényt (Zsinat), hoznak rendeleteket, határozatokat (minden alsóbb szinten). Ezeket a határozatokat, rendeleteket, törvényeket végre is kell hajtani. Ezen túlmenően, a kormányzás különféle szintjein megtalálhatjuk az egyházi bíróságokat is.

Az egyházi bíróságok sajátos, szükségszerű és kényszerű feladatokat látnak el. Minden történelmi korban (a reformáció utáni időszakban) kialakultak a reformált egyházak életében azok a vétségek, melyeket nem néztek jó szemmel a keresztyén testvérek. Nyilvánvalóan, és ez kiderül a korai krónikákból és egyháztörténelmi munkákból, súlyosabb bűnök is előfordulhattak és elő is fordultak. Mind a kisebb súlyú vétségeket, mind pedig a súlyosabb bűnöket elkövethették mind az egyházi tisztviselők, mind pedig az egyháztagok. Arra, hogy melyek voltak a súlyosabb bűnök és a kisebb súlyú vétségek, abból tudunk következtetni, hogy milyen büntetés volt kiszabható az adott cselekményre, hiszen a büntetések kiszabásának a rendszere is kikristályosodott az 1881. évi Alkotmányozó Zsinat üléséig. Az első református Egyházalkotmány megszületése óta - azaz 1881 óta - elmondhatjuk, hogy az Egyházalkotmány, jelesül az egyházi bíróságok, számottevően sem szervezetileg, sem eljárásukban nem változtak. Disszertációm egyik fejezete az Egyházalkotmányok elemzése, melyben külön kiemelem, hogy 1881-től 2000-ig milyen jelentős változások követhetők nyomon mind az egyházi bíróságszervezetében, mind az eljárásukban, mind pedig a bűnök és a büntetések meghatározásában.

A Magyarországi Református Egyház bíróságszervezete sok szempontból, így kutatási szempontból is, szinte érintetlen terület. Az egyházi bíróságok rendszerével, szervezeti kialakulásával többen foglalkoztak már, alapvetően egyháztörténelmi aspektusokat vizsgálva, mivel az egyházi bíróságszervezetének kialakulása, fejlődése, a bűnök és a büntetések kialakulása, változásai, különböző korokban és az országunk különböző területein, mind-mind az egyháztörténelmi kutatások széles folyamában kerül el. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy konkrét fegyelmi ügyekkel kapcsolatos kutatás, azoknak a feldolgozása alig található. Egyháztörténelmünk, egyháztörténelmünk jeles kutatói, meghatározott történelmi időszakot feltárva, hivatkoznak egyházi fegyelmi ügyekre és büntetésekre, de ezt általánosságban teszik az esetek többségében.

A Magyarországi Református Egyház bíróságszervezete alapvetően két részre tagolható: közigazgatási ügyekre és eljárásokra és fegyelmi ügyekre és eljárásokra. A fegyelmi ügyekre vonatkozó iratok fellelhetők az egyházközsegekben, az egyházmegyék, egyházkerületek levéltáraiban és a Magyarországi Református Egyház Zsinatának Levéltárában (később keletkeztek a Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodáján). Mivel a teljes anyag, a

mennyisége miatt, feldolgozhatatlan, ezért ki kellett választanom olyan időszakot vagy olyan egyházi bírósági szervezeti formát (esetleg mindkettőt), mely esetben a rendelkezésre álló iratanyag, terjedelme folytán, a doktori értekezésem alapját képezheti. A Magyarországi Református Egyház Zsinatának Elnöksége a kutatási engedélyemet a Magyarországi Református Egyház Zsinatának Levéltárában megtalálható anyag kutatására bocsátotta ki. A levéltári anyagba betekintést nyerve vált egyértelművé számomra, hogy az előre, elméletben felállított, saját szempontjaimnak ill. a témámnak az felel meg a leginkább, ha a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventi Rendes és Rendkívüli Bíróságának az anyagát kutatom. A konventi bíróság működését, eljárásának rendjét disszertációmban hosszasan elemzem. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában az általam kiválasztott időszak (1908-1943) a legjobban rendszerezett, azaz kutatásra alkalmas. 1947-től a Konvent megszűnéséig (1964) az anyag jelenleg kutatási tilalom alatt áll.

Mivel az Egyetemes Konventi Bíróság az egyházalkotmányokban meghatározott esetekben eljár elsőfokon, másodfokon ill. harmadfokon, ezért a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában található iratanyag már adott esetben hiányos lehet, hiszen ugyanezen, általam tanulmányozott ügyek, esetek alapiratai, eredeti iratai, vagy méginkább előzményi és utóiratai, az egyházmegyei és az egyházkerületi levéltárakban is fellelhetők. Mivel az Egyetemes Konventi Bíróság volt az általam vizsgált időszakban a legmagasabb szintű bíróság az egyház szervezeti tagolását figyelembe véve, a kutatási anyag visszanyúlhat (nem törvényszerűen) az alsóbb egyházi bíróságok szintjére is. Ez azonban már csak egy újabb doktori értekezésnek adhatja meg az alapját.

I/2. Az értekezés struktúrája

Disszertációm két fő részre tagolódik, az első nagy fejezetben az egyházjog fogalmára, forrásaira, történeti fejlődésére kívánok rávilágítani. Ezen fejezet keretein belül keresem a választ az egyházi bíraskodás legitimitációjára is, leginkább a jogforrásokon keresztül. Ezt a nagy fejezetet hat kisebb fejezetre bontottam.

Az I. fejezetben kerül sor a kutatási terület, a téma meghatározására, rávilágítok a disszertáció struktúrájára és az alkalmazott kutatási módszerekre.

A II. fejezetben történelmi bevezetést találhatunk, mely leginkább az egyházjog forrásaira, fogalmára kíván hangsúlyt fektetni. A jogforrások vizsgálata is ebben a fejezetben történik.

A III. fejezet az egyházi fegyelmezéssel, annak történetével, kialakulásával foglalkozik, a Szentírástól egészen a reformáció időszakáig terjedően.

A IV. fejezet a Magyarországi Református Egyház szervezeti fejlődésére, egyházalkotmányának létrejöttére helyezi a hangsúlyt, ezen belül is kifejezetten az egyházi bíraskodással, az egyházi bíróságok kialakulásával foglalkozik.

Az V. fejezet alapja az 1881. évi, 1907. évi, 1933. évi, 1967. évi és a legutolsó, a 2000. évi Egyházalkotmányok összehasonlítása. A törvénycikkeket vizsgálom, melyek kapcsolódnak a disszertációm témájához, az egyházi bíróságok szervezeti kérdéseit, a hatásköröket, illetékességét. Mivel az Egyetemes Konventi Bíróság törvénykezési gyakorlata a dolgozatom fő témája, ezért annak működését, eljárási rendjét hosszabban elemzem.

A VI. fejezet hasonló felépítésű, mint az V. fejezet, csak itt az Egyházalkotmányok összehasonlítása kapcsán nem a szervezeti kérdéseket vizsgálom, hanem az Egyházalkotmányokban található fegyelmi vétségeket és a kiszabható büntetéseket, ugyanazon módszer alapján, mint az V. fejezetben tettem.

Az értekezésem második fő része tartalmazza annak a 265 büntetőügynek az elemzését, mely a fő kutatási területem. A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventi Bíróságának 1908 és 1943 közötti határozatainak a vizsgálata. Az ezzel kapcsolatos következtetéseket táblázatokban is összefoglaltam.

Ez a fejezet XVI részből áll (tartalomjegyzékben VIII-tól XXIII-ig). XVI fejezeten keresztül elemzem az Egyetemes Konventi Bíróság tárgyalt ügyeit különféle szempontok alapján. 265 ügy került vizsgálat alá, ennyi ügynek a dokumentumai állnak rendelkezésre kutatás céljából a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában.

A VII. fejezetben áttekintést nyújtok az általános jellemzőkről, majd elkezdem az Egyetemes Konventi Bíróság bírósági jegyzőkönyveinek alapján az eljárásjogi kérdéseket értelmezni. A vizsgált időszakban két egyházalkotmány követi egymást (1907-ben majd 1933-ban hatályba lépő egyházi törvénykönyvek), így ezeknek az összehasonlítása is szükséges. Általános vizsgálat alá esik a hatáskör és illetékesség kérdése, a bírói megkeresés jogintézménye (VII. és VIII. fejezet), majd ezt követi a fegyelmi eljárások megindítása, képviselő a fegyelmi eljárásokban, érdekeltség a bíróság tagjai között és a bíróküldés (IX. fejezet).

A X. fejezetben tisztázom a különbséget a tárgyalás és ülés fogalmai között, majd megvizsgálom az előkészítő eljárások menetét. Ebben a fejezetben kerül sor az Egyetemes Konventi Bíróság többféle eljárási módjának az áttekintésére is (elsőfokú, másodfokú, harmadfokú bíróságként járhatott el, jogegységi bírósági eljárás szabályai, az Egyetemes Konventi Bíróság jogértelmezési gyakorlata, a fellebbezési eljárás szabályai).

A XI., XII., XIII. és XIV. fejezetekben a bírósági jegyzőkönyvek további tartalmi elemeit vizsgálom, ezekben a bíróság összetételéről, a bírósági ülések nyilvánosságáról, szótöbbséggel vagy egyhangúan hozott határozatokról készítek részletes elemzést.

A bírósági tárgyalások vagy ülések határozathozatallal zárulnak. A határozatok ítéletek vagy végzések lehetnek. A XV. fejezettől a XVII. fejezetig elemzem az ítéletek és a végzések típusait és tartalmukat (ítélet, összbüntetési ítélet, kiegészítő ítélet, végzés, alsóbb bíróságok ítéleteinek a feloldása végzéssel, elmeorvos szakértő eljárása, enyhítő és súlyosító körülmények vizsgálata, perköltségben marasztalás).

A XIX. fejezet a perújítás szabályait tárgyalja.

A XX. fejezettel kezdődően az Egyetemes Konventi Bíróság ügyeinek a csoportosítása következik. A csoportosítások áttekintésében táblázatok is segítenek. A következő szempontokat vettem figyelembe:

- ítéletek és végzések
- elkövetési évek
- az ügyek megoszlása egyházkerületek és egyházmegyék szerint
- az ügyek megoszlása a panaszlottak (eljárás alá vont személyek) foglalkozása szerint.

A XXI. fejezet már a konkrét cselekvéseket, elkövetési magatartásokat és az ezekhez kapcsolódóan kiszabott büntetéseket elemzi. Három részre bontható:

- az Egyetemes Konventi Bíróság által helybenhagyott ítéletek (azon belül is a helybenhagyott jogi minősítések és büntetések)
- az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott jogi minősítések és büntetések
- az Egyetemes Konventi Bíróság által teljes mértékben megváltoztatott ítéletek (saját döntésű jogi minősítések és kiszabott büntetések).

A XXII. fejezetben a törvényi tényállások által és általam felállított szempontok alapján csoportosítom a vizsgált ügyeket:

- az egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességzegéssel kapcsolatosan megállapított jogi minősítések és az ezek miatt kiszabott büntetések
- erkölcsi jellegű fegyelmi vétségek és az ezekhez kapcsolódóan kiszabott büntetések
- egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességzegéssel és erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekkel kapcsolatos jogi minősítések és kiszabott büntetések
- külön részben taglalom a politikai jellegű fegyelmi vétségeket és az ezekhez kapcsolódó büntetéseket
- néhány fegyelmi vétség világi büntetőeljárást is maga után vont, ezek is helyet kaptak a XXII. fejezetben.

A XXIII. fejezet egy érdekes jogesetet tárgyal, a Komádi Református Egyházközségben a reformátusok tömegesen áttértek evangélikus hitre.

Értekezésem zárszóval, táblázatok jegyzékével, angol nyelvű összefoglalással, magyar nyelvű összefoglalással és irodalomjegyzékkel zárul.

Fontos még szót ejtenem arról, hogy kik és milyen eredménnyel folytattak kutatást egyháztörténelmi, egyházjogi területen. Ezekre a kiemelkedő jelentőségű munkákra disszertációmban is folyamatosan hivatkozom, a „Felhasznált irodalom” betűrendben tartalmazza ezeket a fontos műveket. Az egyháztörténelmen belül egyházjogkutatással foglalkozó tudósok több szempontból közelítették meg a kutatási területeket. Az első csoportba azok tartoznak, akik valójában és valóságosan is egyháztörténelemmel foglalkoztak, így tehát nem hagyhatták figyelmen kívül az egyházjogi vetületét sem az egyháztörténelemnek. Közéjük tartozik Bartók György², Bucsay Mihály³, Kónya István⁴, Makkai László⁵, Pokoly József⁶, ifj. Révész Imre⁷, Tildy Zoltán⁸, Zoványi Jenő⁹, Zsilinszky Mihály¹⁰.

Ez nem jelenti azt, hogy adott helyzetben, vagy adott, jelentős történelmi korban, ne fordultak volna egyháztörténészeink hatalmas érdeklődéssel az egyházjog felé. Kiemelkedő jelentőségű munkát végzett ebben a körben id. Révész Imre. Munkássága az 1881. évi Alkotmányozó Zsinat előkészületeire koncentrált. Agitálta a korabeli tudósokat, törvénytervezeteket készített, kritizálta az egyházi vezetést tunyaságáért, minden megtett azért, hogy végre a református egyháznak alkotmánya legyen. Sajnálatos módon azonban magának a Zsinatnak a megtartását már nem érthette meg. Munkái a kor sajtóiban, a Theológiai Szemlében, a Figyelmezőben, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapokban folyamatosan jelentek meg ebben a témában.¹¹

- 2 A református egyházak presbyteriális szervezete, Kolozsvár, 1904.
- 3 A protestantizmus története Magyarországon, 1521-1945, Budapest, 1985.
- 4 Tanulmányok a kálvinizmusról, Budapest, 1975
- 5 Vezérfonal a középkori egyház történetének tanulásához, Debrecen, 1982.
- 6 Az erdélyi református egyház története, Budapest, 1904.
- 7 A magyarországi protestantizmus története, Budapest, 1925; Magyar református egyház története, Budapest, 1949; A keresztyénség története, Kolozsvár, 1923; Az egyháztörténelem alapvonalai, Debrecen, 1936.
- 8 A presbyter kötelességei és hivatása, Kaposvár, 1920.
- 9 A magyarországi protestantizmus 1565-1600-ig, Budapest, 1977; Mit értettek presbyter alatt a 16. században? Kaposvár, 1920;
- 10 A magyarhoni protestáns egyház története, Budapest, 1907.
- 11 Presbiteri rendszerű-e a magyar református egyház? Theológiai Szemle 1935; Néhány szó egy alkotmányozó nemzeti zsinatról, Figyelmező, 1877; A protestáns egyházalkotmány alapelvei, Szarvas, 1856; ez csak néhány kiragadott példa a munkásságából.

Meg kell még említenem Csohány János Professzor Urat is, aki az egyháztörténelmi kutatásai és tudományos munkássága mellett mindig külön figyelmet fordított az egyházjogi vonatkozású szakirodalom megalkotásának.¹²

A végére hagytam, de fontosságában talán a legkiemelkedőbb Kováts J. István és Szentpéteri Kun Béla. Ők voltak azok, akik a gyakorlatban is láthatták, hogy hogyan működik (avagy milyen akadályok miatt nem működik) az egyházi bírászkodás. Kutatásom során többször találkoztam a nevükkel az Egyetemes Konventi Bíróság jegyzőkönyveiben, akár mint előadó bírókkal, akár mint szavazó bírósági tagokkal. A műveiknek az ismerete elengedhetetlen mindazok számára, akik foglalkoznak egyházi bírászkodással. Az általuk felállított rendszer átlátható, követhető. Nagy, tankönyvi kiterjedésű írásaik mellett találkozhatunk kisebbekkel is, véleménynyilvánításokkal, ugyanúgy, mint id. Révész Imrénél.¹³ Dolgozatom egyik alapműve Tóth Sámuel kiadványa, hiszen enélkül nem is tudnánk, hogy az 1881. évi Alkotmányozó Zsinaton milyen törvényeket alkottak.¹⁴

A sorból nem hagyható ki Kossutány Ignác alapműve sem¹⁵, ill. Novák István írásai is nagyban segítettek, hogy magam is megértsem az egyházi bírászkodásnak az igen összetett folyamatát.¹⁶ Meg kell említenem Szathmári Béla munkásságát is a közelmúltból, hiszen ő az, aki feldolgozta, olvasható, tanulható, tankönyvi formába hozta az egyházjogot, úgy, hogy könyvét tananyagként használják az egyetemeken.¹⁷ Doktori értekezése is született ebben a témában, de ő inkább az egyház igazgatását, annak szintjeit vizsgálta, különös tekintettel az egyházi bíróságokra.¹⁸

A teljesség igénye nélkül, szeretném még kiemelni keresztyén-keresztény testvéreink által a témában alkotott műveket, hiszen értekezésem elkészítése során ezeket is tanulmányoztam: Boleratzky Lóránd¹⁹, Fabinyi Tibor²⁰, Beke Margit²¹, Erdő Péter²².

- 12 Magyar protestáns egyháztörténet, 1711-1849, Debrecen, 1994; Vázlatok a reformáció és ellenreformáció történelméhez, Debrecen, 1994; A magyar református egyházalkotmány alapelvei, Debrecen, 1994; a sort még hosszasan folytathatnám.
- 13 Kováts J. István: A református egyházalkotmány alapvető kérdései, Budapest, 1948; Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi református egyház külső rendje, Budapest, 1948; Magyar református egyházalkotmány, Debrecen, 1932.
- 14 Egyházi törvények az Evangéliom Szerint Reformált Magyarországi Keresztyén Egyházban, Debrecen, 1882.
- 15 Egyházjog, Kolozsvár, 1906.
- 16 A magyarországi protestáns egyházak perjoga, Miskolc, 1943; Bírói hatalom a magyarországi protestáns egyházakban, Református Egyház, 1996; A magyarországi református egyház új alkotmánya, Miskolc, 1936.
- 17 Jogi és egyházjogi alapismeretek, Sáropatak-Debrecen, 1997; Magyar Egyházjog, Budapest, 2004.
- 18 A Magyarországi Református Egyház szervezetének kialakulása és jelenlegi működése, különös tekintettel az egyházi bírászkodásra, Sáropatak, 2004.
- 19 Magyar evangélikus egyházjog, Budapest, 1998; A magyar evangélikus egyházjog alapjai és jogforrásai, Budapest, Budapest, 1991.
- 20 Az evangélikus egyház jogtörténetének a vázlata, 1523-1945, Budapest, 2004.
- 21 A katolikus egyházszervezet történetének főbb vonásai, Budapest, 2004.
- 22 Egyházjogi alapismeretek, Budapest, 1966; Egyházjog, Budapest.

Ezek után nem maradt más hátra, mint köszönetet mondani mindenkinek, akik kellő türelemmel viseltettek irántam dolgozatom megírása időszakában, tudományos segítőknek, családtagjaimnak, barátaimnak. SDG.

I/3. Alkalmazott kutatási módszerek

A tudományos kutatás nem más, mint a világ megismerésének egyik eszköze. Jelen esetben, mint történetkutatás jelenik meg a disszertációmban, ezen belül is, mint az egyháztörténelem egy bizonyos, speciális területének a kutatása. A cél az, hogy lehetőleg valamilyen új, eddig nem ismert területet tárjunk a közönség elé, vagy ismert területet más nézőpontból. A disszertációm célja is ez. Statisztikai módszerekkel, a rendelkezésre álló okiratok áttanulmányozása után, következtetéseket vontam le és vonhatunk le a Magyarországi Református Egyház bírósági gyakorlatáról, egy meghatározott időszakban. Vizsgálhatjuk azt, hogy milyen eljárási forma keretében, melyik Konventi Bíróság (Rendes vagy Rendkívüli) járt el, milyen határozatokat hozott (végzéseket vagy ítéleteket), inkább helybenhagyta vagy megváltoztatta az alsóbb egyházi bíróságok ítéleteit, melyik évben hány ügyben jártak el, kik alkották a bíróság elnökségét a legtöbb esetben. Az is kiderül, hogy leginkább kikkel szemben születtek a bírósági határozatok (mi volt a foglalkozásuk) milyen jellegű büntetések kapcsán és milyen ítéleteket hozott a bíróság. A fent említett időszak elemzése után több táblázatban jól nyomon követhető mindez a disszertációmban.

A tudományos kutatás mindig egy folyamat, melynek van egy kiindulópontja. A kiindulópont általában valamilyen tény, adat, korábbi ismeret és több, egymásra épülő tevékenységgel írható körül. „(...) megállapítható, hogy ezt a cselekvést a szakemberek olyan tevékenységként aposztrofálják, amely már meglévő tudományos ismereteken alapszik, és folyamat jellege van, amely a kutatás tárgyának felvetésével kezdődik, és egy olyan megismerési útban folytatódik, melynek eredményeként a kutatók a kutatás céljának függvényében adatokat nyernek, az azokból levonható következtetésekből elméleteket alapoznak meg, és/vagy egy felvetett probléma hatékony megoldását érik el.”²³

A kutatási folyamat első lépése a témaválasztás, majd az ehhez szükséges és megtalálható anyag „felkutatása”. A témaválasztás során arra törekedtem, hogy egy olyan anyag kerüljön feldolgozásra, mely lehetőleg nem volt gyakori a tudományos kutatások során. A kutatási anyagot könyvtárak és a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára szolgáltatta. A klasszikus kutatási módszerek közül általam az alábbiak kerültek megvalósításra: dokumentumelemzés, mint cselekvés, új adatokra épülő elemzés és mások adataira épülő elemzés, eljárási módszerként

23 Dr. Hornyacsek Júlia: A tudományos kutatás elmélete és módszertana (Szakkönyv tudományos munkát végzők és doktori tanulmányokat folytatók számára), Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014., 44. o.

pedig leírás, indukció, dedukció, predikció és analógia. Adatgyűjtés²⁴, adatfeldolgozás, elemzés és következtetések levonása, kvalitatív módszerrel: „Kvalitatív módszer esetén gyakori adatgyűjtési eljárás a dokumentumelemzés, amikor egy adott témáról szóló szöveget részekre bontanak, azokat elemzik, keresik a fogalmak mérhető, megfogható elemeit, az összefüggéseket, tendenciákat. Érveket, magyarázatokat keresnek, jelentéseket, szerkezetet, stílust stb. hasonlítanak össze.”²⁵ Fenti meghatározásból az elemzést emelném ki, mint a kutatásom legfőbb módszerét, az elemzés tárgyát, az iratokat, dokumentumokat tényfeltáró és összehasonlító tevékenységem során rendszereztem, majd a kiválasztott időszak teljes anyagából következtetéseket vontam le, megállapításokat tettem. A kutatásom alapját dokumentumok, még hozzá írásos dokumentumok elemzése képezte, mely két fő részre osztható: levéltári dokumentumok és könyvek. A könyveken túlmenően hetilapokat, folyóiratokat, évkönyveket, adattárakat, időszaki kiadványokat és interneten elérhető honlapokat is tanulmányoztam. A dokumentumok vizsgálata során a releváns adatok kigyűjtése történik meg, majd statisztikai módszerekkel összefüggéseket és különbségeket tártam fel, a disszertáció témájának megfelelően. Fontos szerepet játszott az egyszerű számolási módszer is, hiszen az adatokat csoportosítva így tudtam megállapítani, hogy pl. melyik évben hány ügyet tárgyalt az Egyetemes Konventi Bíróság, vagy hány határozatot hozott, mennyi fellebbezést utasított el, milyen büntetéseket szabott ki. A számolás után ezeket az adatokat foglaltam táblázatba, majd elemeztem.

- 24 Adatgyűjtés, mint módszer: „Az adatgyűjtési módszer a kutatásban minden olyan eljárás, amelynek során a kutatási céloknak megfelelő eszközzel minőségi vagy mennyiségi adatokat nyerünk, amelyekből a kutatás feltételezései igazolhatóak vagy elvethetőek.” Dr. Hornyacsek Júlia: A tudományos kutatás elmélete és módszertana (Szakkönyv tudományos munkát végzők és doktori tanulmányokat folytatók számára), Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014., 70. o.
- 25 .Dr. Hornyacsek Júlia: A tudományos kutatás elmélete és módszertana (Szakkönyv tudományos munkát végzők és doktori tanulmányokat folytatók számára), Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014., 63. o., 64. o.

II. Az egyházjog fogalma, az egyházi bíraskodás alapfogalma, jogforrások

II/1. Az egyházjog forrásai, alapfogalmak

„Ha az egyház Krisztus teste, abban csak Krisztus lehet a Fő, ha Isten Ország a földön, abban senki más nem uralkodhatik, csak Krisztus. Ha emberek gyakorolnak hatalmat az egyházban, ezzel megkisebbitik Krisztusnak, mint az egyház egyetlen Urának és Fejének hatalmát és tisztségét. Az Újtestamentum alap gondolata, koncepciója is ez: mi Krisztus teste vagyunk, Ő pedig a mi Fejünk. „Őt tette mindenkinek felette az anyaszentegyház fejévé, mely az Ő teste, teljessége Őneki.” (Ef. 1:22-23) (...) „az igazságot követvén szeretetben, mindenestül fogva nevedjünk abban, aki a Fej, a Krisztusban, akiben az egész test (...) minden egyes tagnak mértéke szerint való munkássággal teljesíti a testnek nevedését a maga fölépítésére szeretetben. (Ef. 4:15-16). Krisztussal, a szegeletkővel való közösségben Krisztus a Fő, az emberek a tagok. A szentek közössége mint fej és tagok vannak egybekötve. Nem önmagában és önmagáért szent, hanem a Vele való közösség folytán. (Csel: 4: 11-12, I. Kor. 3:11, Ef. 2:20). Krisztus uralma helyére nem szabad emberek uralmát tenni, mert már Ésaíasnál is megmondta: „Én vagyok az Úr (...) és dicsőségemet másnak nem adom.” (42:8). Krisztus egyedüli uralma az egyházban egyfelől pozitív, másfelől negatív értelemben veendő. Pozitív értelemben azt jelenti, hogy az egyházban biztosítani kell Krisztus egyedüli uralmát, negatív értelemben pedig azt, hogy az egyházból minden emberi uralmat ki kell rekesztetni.”²⁶ Kováts J. István könyvének ezen idézetét olvasva a legelső kérdés: hogyan lehetséges akkor az a rendszer, szervezet, amelynek most részesei a keresztyén testvérek? Milyen folyamat vezetett addig az egyházszervezetig, mely napjainkban fennáll, melynek része az egyházi bíraskodás is?

Kossutány Ignác Egyházjog című könyvében a következő felosztással találkozhatunk: az ő álláspontja szerint az egyházjognak kétféle forrása van, az egyik a hittani források, a másik a jogi források. A hittani forrásokat az alábbiakban jelöli meg:

„1. Egy Isten van, és imádás egyedül csak az Istent illeti, ki a mindenségnek és embernek teremtője.

1. Isten az embert az ártatlanság állapotában teremtette, sőt testben és lélekben kitűnő képességekkel ruházta fel.
2. Az első ember bűnbe esett és bűne nemcsak neki magának, hanem minden utódainak is ártott. A tőle természetesen leszármazó emberi nem többé nem bírja azon előnyöket, melyeket az első ember a bűnbeesés előtt bírt.

²⁶ Kováts J. István: A református egyházalkotmány alapvető kérdései, Budapest, 1948. 51. o. Továbbiakban: Kováts J.: A református egyházalkotmány (...)

4. Az erkölcsi gyengeségben született ember még lejjebb süllyed azáltal, hogy élete folyamán maga is vétkezik, és nem képes Istennek tetsző jót cselekedni.
5. Az emberi nemet romlottságából megváltani, s újból Istenhez vezetni Krisztust küldte Isten e világra, Krisztus Isten és ember.
6. Krisztus megváltotta az emberiséget, ő az emberiség legnagyobb jótevője, mert egyedül neki köszönhetjük, hogy lehetővé tette Istenhez visszatérni, a bűnök bocsánatát, s ez által az örök üdvösséget elnyerni.
7. Az embernek megigazulása, azaz Istennek tetsző igaz állapota csak a Szentlélek isteni kegyelme által lehetséges. E kegyelmet Isten minden embernek megadja.
8. Az Istenhez visszatért ember megigazul.
9. A megigazulásra szükséges kegyelemnek különös eszközei vannak (szentségek).
10. A megigazulás művének végzésére Isten az egyházat rendelte, és azt e végre a hatalom teljességével felruházta. Az egyház hatalma Isten hatalma e földön.”²⁷

Az utolsó állítást annyiban egészíteném ki, hogy az egyháznak a feje maga az Úr Jézus Krisztus. Ezt a hatalmat nem engedte át senkinek. Ha a megigazulás művén pedig Kossutány a sákramentumok kiszolgáltatására gondol, mert mi másra gondolhatna, akkor helyes a megállapítása. A hittani források után a jogi források következnek. Kossutány a Szentírást, a szokásjogot, a filozófiát és a magyar állam törvényeit sorolja az egyházjog forrásaihoz. Ezekon túlmenően, kifejezetten a protestáns egyházjogi forrásokhoz kapcsolja még az alábbiakat:

27 Kossutány Ignác: Egyházjog, Kolozsvár, 1906., 19-20. o. Továbbiakban: Kossutány: Egyházjog

„1. Symbolikus könyvek:

- a. az agostai hitvallás (confessio augustana). Melanchtontól 1530-ban az augsburgi birodalmi gyűlésen bemutatva.
- b. Apologia confessionis Melanchtontól 1531-ből.
- c. Smalkaldi cikkek Luthertől 1537. Melanchton egyik függelékével „de potestate et primatu papae”.
- d. Luthernek két katekizmusa.
- e. Formula concordiae.

A helvét hitvallásúaknál a heidelbergi káté, a confessio Marchica, a dorthrehti végzések, a confessio gallicana.

2. Országos törvények, mint a bécsi (1606), a linci (1645), a szatmári (1715) békekötések, az 1791:26, 1844:3, 1848: 20, 1868:48, 53,54, 1891:12, 1893: 26, 1894: 31,32,33, 1895:43.
3. Zsinati végzések, melyek közül legnevezetesebb az evangélium szerint reformált egyházban 1881. október 31-én és folytatólag 1882. szept. 10-én Debreczenben tartott zsinatnak a király által 1882. okt. 11-én jóváhagyott határozatai és azon egyházi törvények, melyek a Budapesten, 1891-93. évi országos zsinaton hozattak és a király által 1893. decz. 24-én jóváhagyattak.”²⁸

Felsorolását adja Kossutány ezen jogforrásoknak. Sem bővebben nem elemzi ezeket, sem pediglen magyarázatot nem ad arra, hogy miért pont ezek lennének a protestánsok egyházjogi forrásai. Kétséges számomra, hogy az országos törvények jogforrások lennének, álláspontom szerint inkább külső ható tényezőkként jelennek meg. A zsinati határozatokat, rendeleteket, jogegységi határozatokat az egyházi bírászkodás szempontjából magam is jogforrásoknak tartom, hiszen azok szentírási és hitvallási alapon születtek. A szokásról, a filozófiáról és a hagyományról: ahhoz, hogy a szokásnak jogi ereje legyen, hosszú időnek kell eltelnie. Az egyházon belül kialakult szokásjog azt jelenti, hogy ugyanolyan helyzetekben a hívők ugyanúgy viselkednek. Az ismételt cselekvés állandósul, jogi alakot ölt és szabállyá lesz. „Az érvényes szokásjog ugyanolyan erővel bír, mint maga a törvény, s képes nemcsak pótolni a törvény hiányát (consuetudo praeter legem), hanem meg is szüntetni vagy megváltoztatni a vele ellenkező törvényt (consuetudo contra legem) mindaddig, míg egy más, ellenkező szokás vagy törvény meg nem szünteti.”²⁹ A filozófia annyiban lehet jogforrás, hogy a hit elismeri, hogy Isten embernek észet adott. Az észnek az a jelentősége, hogy fel tudjuk ismerni a teljes teremtett világban a Teremtőt magát. „Aquinoi Tamás pedig elismeri, hogy a természetes ész a hit segítése nélkül is rá vezet az embert az Isten léteire, csak

²⁸ Kossutány: Egyházjog 51. o.

²⁹ Kossutány: Egyházjog 27-28. o.

annak lényegét nem képes felfogni.”³⁰ Az ész, melyet Isten adott a teremtményének egyfajta út a megértéshez, de az igazi megértés a hit által, a szív által lehetséges. Az ész azonban szükségszerű és kikerülhetetlen a felismerés folyamatában.

Kossutány Ignác azt is leírja, hogy minden más kérdés megválaszolása előtt szólnunk kell az egyházi hatalomról. „Az egyházi hatalomnak tehát hármias iránya van: a hit igazságait megismerni és megismertetni (potestas magisterii, tanítói hatalom), az üdvösséghez szükséges kegyelmi szereket kiszolgáltatni (potestas ministerii, papi hatalom), s a híveket kormányozni (potestas jurisdictionis, kormányzó hatalom).”³¹ Az egyháznak mindennemű hatalma magától Krisztustól származik. A Szentírás tanulsága szerint ez a kulshatalom (potestas clavium), melynek két iránya a potestas ordinis és a potestas jurisdictionis. „Ezen hatalmat Krisztus közvetlenül az egyháznak adta, mely akkor csak az apostolokból állott, s így az ige hirdetése, a szentségek kiszolgáltatása, a bűnök megbocsátása, valamint az egyházi jogszolgáltatás, az egyházat a maga egészében illeti meg, nem pedig abban valami külön rendet. Külön hierarchiának tehát nem lehet helye. Az egyház, mely saját hatalmát isteni jognál fogva a maga közönséges egészében bírja, ugyancsak isteni jog alapján külön hivatalra bízva (ministerium verbi), mely azt egy meghatározott körben Isten nevében gyakorolja. Azok, kik ilyen hivatalra törvény szerint hivatva vannak, ünnepélyes cselekvény kíséretében nyerik képesítésüket, s ezen imával kapcsolatos cselekvény az ordinatio. Protestáns felfogás szerint azonban az ordinatioval sem természetfölötti képesség nincs összekötve, sem külön papi jelleg, mely eltörölhetetlen volna. Az ordinatio papi jellegét nem adhat, mert azon felfogás mellett, mely Isten és ember között minden közvetítőt elvet, nem is létezhet papság, melynek lényege éppen áldozat bemutatása, bűnbocsátás stb., tehát a kegyelemnek közvetítésében áll. A Szt.-Léleknek ilyen közvetítői közegei és Isten erejének ilyen eszközei protestáns felfogás szerint nem léteznek. Nincs tehát külön papi rend (clerus), mert az ordinationak csak az a jelentősége, hogy a jelöltnek képességét egy község vezetésére bizonyítsa. A hívők közt nincs rendi különbség, s az ordináltak közt nincs semmi fokozat, hanem teljes egyenlőség. Következik még a mondottakból, hogy az igazi egyháznak, melynek feje Krisztus, látható feje és központja nem lehet.”³²

Kossutány is megjegyzi, hogy a potestas jurisdictionisról a protestáns vallástételek alig szólnak. Álláspontom szerint ez azért lehetséges, mert a protestánsok a Szentírásra vezettek vissza mindent, ami a gyülekezetek feladata és irányítása kapcsán lehetséges, a Szentírásban pedig egyházi hatalomról, egyházi bíraskodásról, bírói hatalomról nem esik szó. A protestáns hitvallások, vallástételek a Szentírás alapján, annak alapjául vételével igyekeznek többet megtudni arról, hogy ezzel kapcsolatosan mi lehet a kiindulópont, amely talán, de inkább remélhetőleg magának Istennek az akarata. Kossutány a potestas jurisdictionisról egészen az egyházalkotmányokig eljut, a következőképpen: „A potestas jurisdictionisról a protestáns vallástételek alig szólnak. Hogy

30 Kossutány: Egyházjog 29. o.

31 Kossutány: Egyházjog 126-127. o.

32 Kossutány: Egyházjog 142-143. o.

létezik ilyen hatalom, az iránt semmi kétség, valamint az is bizonyos, hogy annak alanya az egyház a maga egészében, de azon elvont eszményi felfogás, mely az egyházat láthatatlannak, a szentek közösségének tartja, nem képes megalkotni egy olyan egyházalkotmányt, mely eszményét megvalósíthatná, mert az egyház hatalomnak ezen elvont eszményi alanyát a való életben hiába keresi, nem találja. A tulajdonképeni egyházszervezet csak az lehet, mely az egyház lényegének megfelel, s miután ilyent alkotni nem lehetett, az egyház pedig külső szervező erő nélkül fenn nem állhat, így jöttek létre alkotmányos viszonyok, melyeket a körülmények elutasíthatatlan kényszere léptetett életbe, s miután megvoltak a meglévőt utólag iparkodtak elméletek felállítására által eszmei alapokra fektetni.”³³

Fenti idézetből az a következtetés is levonható, hogy aki az egyház hármasságából a potestas jurisdictionissal kíván foglalkozni, igen kemény fába vágja a fejszét. Hiszen sokszor, amint azt olvashattuk, utólag próbálták megmagyarázni a már kialakult rendszert (akár egyházszervezeti, akár ezen belül a bírósági rendszerre gondolunk). Az sem vitatható, hogy a társadalmi körülmények, az adott politikai helyzet igen nagy hatással volt, van és lesz is arra, hogy milyen egyházszervezet alakult ill. alakulhatott ki a történelem folyamán. „Az egyház hatalmának bizonyos szervezettel kell bírnia, hogy hatékony lehessen s a maga céljait az emberi társadalomban megvalósíthassa (...). Minden egyházban a hatalom szervezkedésében annak az eredményét látjuk, amint az illető egyház életében ható erők működnek, s e működésük hozza létre az alkotmányt, annak sajátosságaival együtt.”³⁴ Az egyházi bírászkodás kérdését nem lehet tárgyalni az egyházalkotmány és az egyházjog, mint két alapfogalom vizsgálata nélkül. A bibliai alap pedig igen szorosan összefügg a református egyházjog jogforrásának a kérdéskörével is. Az egyházalkotmány szabályozza az egyház földi létének, a „látható egyháznak” a kereteit. Ezen belül pedig ott van az egyházi bírászkodás. Ráadásul az egyházi bírászkodás nem kis jelentőséggel bír, hiszen az egyházi fegyelmezés majdnem olyan fontos az egyházszervezet alakulásának a kérdésében, mint az Ige hirdetése és a sákramentumok kiszolgáltatása. A következőkben azoknak a jogforrásoknak az elemzésére kerül sor, melyekből a református egyház bírói hatalma levezethető, és egyben eredeztethető.

II/2. A Szentírás, mint jogforrás

A református egyházjog egyetlen forrása a Szentírás. A Szentíráson alapul az egyházalkotmányunk, egyházszervezetünk, egyházi életünk, azaz a látható egyház. Emellett vannak kisegítő jogforrásaink is, mint a hitvallások és a reformátorok iratai. A kisegítő jogforrások csak akkor és csak annyiban fogadhatók el, amennyiben az azokban foglaltak összeegyeztethetők magával a Szentírással. A Szentírás jogelméleti szempontból „jogforrás”, de a Szentírás több, mint jogforrás. Az Egy, Igaz, Élő Isten Igéje, mindennek az alfája és omegája. A Szentírás és az

³³ Kossutány: Egyházjog 143-144. o.

³⁴ Kossutány: Egyházjog 161. o.

egyházalkotmány kapcsolatánál meg kell jegyeznünk, hogy magában a Szentírásban nincsenek kész jogszabályok, hiába is keresnénk azokat. Azt, hogy egyetlen törvénykönyvünk a Biblia, egyházjogilag úgy kell értelmeznünk, hogy minden jogszabálynak, melyet a református egyház a saját szervezetének a kialakítása és fenntartása végett alkot, Isten Igéjére alapítottnak kell lennie. „Az, hogy a Szentírás az egyházjog forrása, azt jelenti, hogy a Szentírásból kell merítenünk az egyházjogi rendelkezéseket. A Szentírásban nincsenek kész utasítások az egyházjog számára, de annak egész szelleme elénk írja azokat. Ebből a szempontból nézve az egyházjog voltaképpen a dogmatikának egyik alkotórésze (...)”³⁵ Természetesen nem csak az Újszövetség, hanem az Ószövetség is forrása az egyházjognak, abban az értelemben, hogy az egyházat a kegyelmi kiválasztás hozza létre, mely az Újszövetségben, Krisztusban teljeseedik ki.

A Pünkösöd utáni egyház akkor kezdődött, mikor az Úr Jézus Krisztus magához hívta a tanítványait, majd szétküldte őket a világba, hogy minden népet tanítvánnyá tegyenek. Miért? Mert a tanítványoknak minél többeket kell „Krisztus Országának”, a „Mennyek Országának” a részesévé tenni. Tulajdonképpen ez az egyháznak a lényege. Maga Krisztus nem teszi függővé Isten Országát helytől, időtől, nemzetiségtől, kortól, bármitől, ami „földi” fogalom. Isten Országának léte nem cselekedetektől és formáktól függ, hanem az odaadó lélektől. Isten Orzága ott van, ahol a lélek aláveti magát Krisztus akaratának, feltétel nélkül hisz és bízik Benne. Krisztus ígérete szerint elküldte a Szentleket, Aki elhívja, egybegyűjti és vezeti mindazokat, akik Benne hisznek. A Szentlélek teszi a híveket Krisztus testének, a gyülekezetnek a részesévé. Így alakult meg az első gyülekezet. Az első gyülekezet megalakulásától kezdve pedig már beszélhetünk arról, hogy elkezdődik az egyházszervezés. Az apostolok, a tanítványok teszik mindezt, ők végzik az egyházszervezői munkát. Lassan alakulnak azok a szabályok, melyek a hívők közösségét vezetik. Itt fontos azt ismételten megjegyezni, hogy ezek az iránymutatások csak annyiban lehetnek érvényesek, hitelt érdemlők és elfogadhatók, amennyiben teljes mértékben a krisztusi szavakkal, átélt élményekkel, friss iratokkal megegyeznek. Hiszen ekkor még nem beszélhetünk Szentírásról. Szájról szájra terjedt az Evangélium a szemtanúktól és a szemtanúk szemtanúitól. Sokan értették a jelentőségét és érezték meg mindannak a lényegét, melyet Krisztus szavakkal és cselekedetekkel eléjük tárt, ezt adták tovább, így munkálkodtak az első gyülekezetek megalakításán. Azonban azt is tudomásul kellett venni, hogy eljött az az idő, amikor Krisztus már nem volt a tanítványok között. Szembesülni kellett az emberi létből és jellemből fakadó problémákkal, mely azt is jelentette, hogy a Pál levelei leginkább, de a többi apostol levelei is, bőven tartalmazzák iránymutatásokat, melyeket szükségesek voltak a közösség elé tárni. Szükséges volt, mert a szervezéssel megkezdődtek a szervezésből adódó problémák is. Ki legyen a vezető, ki magyarázza az evangéliumot, ki tanítson, hol találkozzanak. Fontos volt az is, hogy a helytelen tanításokat kiszűrjék és harcoljanak a tévtanítások ellen. Ezt fel kellett először ismerni és helyes útra terelni mindazt, ami helytelennek bizonyul. „Pál leveleiben, különösen az efézusbeliekhez, a korinthusbeliekhez írt első, a galatákhöz, a kolossébeliekhez írt leveleiben az

35 Kovács J.: A református egyházalkotmány (...) 107. o.

egyház sokoldalú képe bontakozik ki előttünk. Az efézusi levél Krisztust, mint az egyház Fejét, az egyházat pedig mint Krisztus testét állítja elénk. Másutt az egyház egységére mutat rá. Ismét másutt az egyházat élő kövekből felépülő templomnak nevezi, melyben Krisztus a szegeletkő. Krisztus és az egyház viszonyát a házastársak titkos viszonyához hasonlítja (5:23-32). Végül a lelki fegyverekkel harcoló egyházzól beszél (6:11-18). Az egyház úgy áll előttünk egyszer, mint sok tagból álló emberi testhez hasonló szervezet, máskor, mint Krisztus temploma, ismét máskor, mint Krisztus ügyéért harcoló diadalmas sereg. Az Ef. 4:11-12 is egyházszerkezeti útmutatást tartalmaz. A galatákhöz írt levélben az egyház anya képében jelenik meg (4:26).”³⁶

II/3. Másodlagos jogforrás: Kálvin és az Institutio

Kálvin munkásságának az egyik lelkiemelkedőbb eredménye gyakorlatilag a református egyházalkotmány alapjainak a lerakása. Kálvin kiváló rendszerező elme volt, mindaz, ami az Institutióban általa megfogalmazásra került, mai napig kiindulópontja az egyházalkotmányunknak. Az Institutióban Kálvin is kifejezetten hangsúlyozza, hogy az egyház szervezetének alapjául szolgáló alkotmánynak csak a Szentírásom lehet alapulnia, és azon is kell alapulnia. Számtalan Igeszakaszra hivatkozik és teszi mindezt azért, mert a pápaság akkori kialakult állapotában semmi másban nem látta Kálvin az egyházszerkezethez a megújulását és megújítását, mint abban, hogy vissza kell térni az ősegyházi állapotokhoz.

Ezért fogalmazta meg Kováts J. István is az alábbiakat: „Kálvin egyházalkotmányi fejtegetéseit szigorúan Isten igéjére építi. Érdekes megfigyelni, mely bibliai helyeket idéz leggyakrabban? A nagy Institutio magyar fordításának függelékében is benne foglaltatik az idézett szentírási helyek jegyzéke. Ebből az alábbiakat állapíthatjuk meg: tizenegyszer idézi a Máté 28:19-et: „Elmenvén, tegyetek tanítványokká minden népeket (...)” ez az idézet az egyházalkotmányi anyagot magában foglaló negyedik könyvben tízszer fordul elő. Tízszer fordul elő az Ef. 1:4: „Magának kiválasztott minket Őbenne világ teremtése előtt.” Kilencszer fordul elő három ige: a Ján. 20:23: „Akiknek bűneit megbocsátjátok, megbocsátatnak azoknak.” Ezt a negyedik könyv hatízüben idézi. Ugyancsak kilencízüben idézi a Róm. 3:24-et: „Megigazulván ingyen az Ő kegyelméből, Krisztus Jézusban való váltság által” és az I. Kor. 1:30-at: „Krisztus Jézus bölcseségül lón nekünk Istentől és igazságul, szentségül, váltságul.” Nyolcízüben idéz hét igét. Hétszer idéz hat igét, köztük a Mát. 18:18-at: „Amit megkötök a földön, a mennyben is (...)”. Ezt a negyedik könyv ötízüben idézi. Hatszor idéz tizenkilenc igét, köztük a Mát. 16:19-et: „Néked adom a mennyek országának a kulcsait”, amelyet a negyedik könyv ötször idéz. Ötször idéz negyvenegy igét, amelyek közül az I.

36 Kováts J.: A református egyházalkotmány (...) 109. o., Pál levele az efézusiakhoz 4:11-12: „És ő adott néme-lyeket apostolokul, másokat prófétácul, ismét másokat evangélistácul, vagy pásztorokul és tanítócul, hogy felkészítse a szenteket a szolgálat végzésére, a Krisztus testének építésére.” BIBLIA, magyarázó jegyzetekkel, kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 1996. (továbbiakban minden bibliai idézet innen, Biblia)1420-1421. o., Pál levele a galatákhöz 4:26: „De a mennyei Jeruzsálem szabad: ez a mi anyánk.” Biblia, 1413. o.

Tim. 3:2-t: „A püspök feddhetetlen legyen (...)” Kálvin egyházjogi fejtegetéseiben leggyakrabban fordul elő a Ján. 20:23: „Akiknek bűneit megbocsátjátok, megbocsátatnak azoknak”, ötször fordul elő két ige: a Mát.16:19: „Néked adom a mennyek országának a kulcsait (...)”. A Mát. 18:20: „Ímé, én ti véletek vagyok minden napon a világ végezetéig” is ötször fordul elő, de háromízben a szentségekkel kapcsolatban. Reformátorunk minden állítását bibliai alapokra építi föl.”³⁷

Kálvin tanítása értelmében meg kell nézni, hogy hogyan működött az ősegyház, az ősi gyülekezet, azért, hogy vissza lehessen térni ahhoz, annak a működése legyen a példa. Kálvin értelmezése alapján a református egyház az őskeresztyén egyháznak a folytatása. A református egyház úgy kíván működni, mint az őskeresztyén egyház (csak példaképpen: a vének általi kormányzás vagy presbiteri kormányzás: ezekre alapítja Kálvin az egyházalkotmányát, ez az, amely a mai református egyházalkotmányának és ezáltal szervezetének is az alapja). Kálvin maga is sokat dolgozott azért, hogy egy egységes egyházalkotmányt munkáljon ki. „Kálvin az *Institutio* első (1536-os) kiadásában még csak röviden szól az egyház alkotmányáról. A későbbi kiadások a nyolcadik fejezetben (*De ecclesia*) már részletesebben szólnak az egyházalkotmányról. Az 1541-es *Ordonnances Ecclesiastiques* alapleit csak 1543-as kiadásban adja. Ekkor már nagyjából kialakult formájában áll előttünk az egyházjogi anyag. Végül az 1559-es nagy kiadásban az egész negyedik könyv (*De externis mediis vel adminiculis quibus Deus in Christi societatem nos invitat et in ea retinet*) az egyházzól és annak alkotmányáról szól. Az egyházalkotmányi anyag, melyen egész életén át dolgozik, közben nagyon kibővül. A negyedik könyv nem olyan rendszeres, mint Kálvin egyéb művei. Ennek a magyarázata részben a többszöri átdolgozásban és bővítésekben, részben abban a körülményben rejlik, hogy itt egészen új talajon mozog, amire a többi reformátor szinte rá sem mert lépni.”³⁸

Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül Kálvin tanításait és tanításainak a magyarázatait olvasva, hogy a kulcsok hatalmának gyülekezethez kötött értelmében, a gyülekezetek joga és kötelessége, hogy az egyházi fegyelmet fenntartsák, ekkor beszélünk a *potestas iurisdictionis* szűkebb értelme szerinti bíraskodási jogosultságról. Ebből az következhet, hogy a gyülekezetek és az egész egyház szervezete nem másért alakult, az egyház kormányzása nem másért jött létre, mint az egyházfegyelm fenntartása végett. Egyetértek Szathmáry Bélával abban, hogy az egyház fegyelmező munkája „az isteni parancsok maradéktalan végrehajtásához szükséges emberi magatartások megszervezését és pontos végrehajtását igényli, akkor eljutunk a *potestas iurisdictionis* tágabb értelméig. Ennek értelmében pedig a látható egyház kormányzati hatalma a mindenkori követelményeknek megfelelően magában foglalja a feladatok ellátásához szükséges szervezet létrehozását, fenntartását, a kormányzás érdekében szükséges szabályok megalkotását, azok következetes végrehajtását, azaz a törvényhozást, azok végrehajtását (az igazgatást), és a fegyelm fenntartása érdekében az egyházi bíraskodást.”³⁹

37 Kováts J.: A református egyházalkotmány (...) 110-111. o.

38 Kováts J.: A református egyházalkotmány (...) 110. o.

39 Szathmári Béla: Jogi és egyházjogi alapismeretek. Kézikönyv teológiai hallgatók számára, 308. o., Sárospatak-Debrecen, 1997.

II/4. A hitvallások, mint jogforrások

Mi a hitvallás? Mit jelent maga a szó? Mit jelent számunkra, reformátusok számára a hitvallás, mit jelentenek a hitvallási iratok? „Magyar református egyházunknak két szimbolikus könyve van. Az egyik az ún. Második Helvét Hitvallás, - a másik: a kérdés és felelet formájában készült Heidelbergi Káté.”⁴⁰ A keresztyén egyházaknak mindig voltak szimbolikus hitvallási iratai.⁴¹ Ezek azért készültek, mert a Krisztus mennybemenetele utáni időben a tévtanítások egyre inkább elterjedtek, hitbeli különbségek támadtak. Krisztus szavait többen és sokféleképpen értelmezték, ezért szükség volt arra, hogy megállapítsák, hogy mi a helyes és igaz hit. Később már a hittételek megfogalmazása is eltért az igaz hittől, ezért is indult meg maga a reformáció. A reformáció korában igen elterjedtek a hitvallási iratok. Azon túlmenően, hogy megfogalmazták az igaz hit kritériumait (a Szentírásnak megfelelően), az is célja volt ezen hitvallásoknak, hogy a hívők között egységet teremtsen, és ebben az egységben a világ felé is megnyilvánuljon.

„A hitvallás – mint hosszabb-rövidebb hitvallási szöveg vagy hitvallási irat – szerkesztése általában akkor válik aktuálissá, amikor az egyház körében felmerült tévtanokkal, az Isten igaz ismeretét és tiszteletét elhomályosító, megrontó tévhittel és eltévelyedésekkel szemben részletesen és határozottan fel kell mutatni az Ige igazságát. Így a hitvallás az Ige iránti engedelmesség aktusa a tévhitben és tévtanban jelentkező engedetlenséggel szemben (...) ilyen okok miatt készítettek a reformátorok s utódaik is hitvallási iratokat, hittani összefoglalásokat: szimbólumokat. Az ilyen hitvallási iratokat zsinatokon: egyházi gyűléseken tárgyalták meg s bemutatták az állam vezetőinek is. Sokszor éppen az állam parancsára foglalták össze azokat a maguk tiszta hitének igazolására. E hitvallási iratokat néha csak egy országos egyház tette magáévá, - de vannak olyan hitvallási iratok is, amelyeket egyetemeseznek, a világ bármely részén élő, azonos hitet valló keresztyének hitvallásainak ismerünk. „⁴² Mind a II. Helvét Hitvallás mind a Heidelbergi Káté tartalmaznak egyházjogi, egyházalkotmányi megállapításokat. A Heidelbergi Kátéban mindösszesen három

40 A Magyarországi Református Egyház Hitvallási Iratai. I. A Heidelbergi Káté, II. A Második Helvét Hitvallás. 7. o., Kiadja a Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1981.

41 Mi a szimbolikus könyv? : „A szimbólum szó magyarra fordítva: jelet, jelképet jelent. (...) A szimbólum ilyenformán közös ismertető jele az egy táborba, egy pártba, egy nemzetbe tartozóknak. Vallási vonatkozásban hittételek összességét jelenti, - összefoglalását olyan hittételeknek, amelyeket az azonos valláshoz tartozók magukénak vallanak, amelyeknek megvallása, életükben megmutatása által egymást megismerik. Így nevezzük szimbólumoknak vagy szimbolikus könyveknek a hitvallási iratokat, amelyeket az egy hiten lévő hitük és életük zsinórmértékéül elfogadnak, magukra vonatkozólag kötelezőnek ismernek el s szerint is élnek.” Az MRE Hitvallási Iratai (...) 7. o.

42 Az MRE Hitvallási Iratai, 90. o., 8. o.

kérdést találunk, ami foglalkozik egyházszerkezeti kérdésekkel.⁴³A II. Helvét Hitvallás 1562-ből származik, Henrik Bullinger zürichi lelkipásztor alkotta, teljes mértékben Kálvin tanainak a hatása alatt. A genfi lelkipásztorok is aláírták. Nyomtatásban 1566-ban jelent meg először. A skót és a lengyel reformátusok is magukénak fogadták el és vallották a hitelveket. Az 1567-ben tartott debreceni zsinat is ünnepélyesen aláírta. A Heidelbergi Kátét az 1563-ban tartott heidelbergi zsinat fogadta el. 1564-ben a káté Kolozsvárra kerül, majd első magyar kiadása 1577-ben jelenik meg, Pápán, Huszár Dávid (Huszár Gál fia) fordításában. Mivel a hitvallási iratok inkább az igaz hit védelmében keletkeztek, ezért nem sok utalást találunk konkrétan akár egyházszerkezeti, akár egyházfegyelmelési vonatkozásban. A Heidelbergi Kátéban összesen három kérdést és feleletet találunk, amelyek egyházszerkezetre vonatkozik.

A II. Helvét Hitvallás egyházszerkezetre vonatkozó részei:

„(...) Krisztus az Úr és egyetlen egyetemes pásztor, valamint az egyetlen főpap az Atya Isten előtt és az egyházban Ő tölti be a főpapnak vagy pásztornak minden tisztét a világ végezetéig. És ezért nem szorul helytartóra, hiszen arra csak távollévőnek van szüksége. Krisztus azonban jelen van az egyházban és annak éltető feje. Ő pedig az apostoloknak és azok utódainak szigorúan megtiltotta az elsőbbséget és az uralkodást. (...) azt tanítjuk, hogy az egyháznak az apostoloktól ránk hagyott kormányzata elégséges nekünk arra, hogy kellő rendben tartsuk azt. Nem volt az egyház akkor sem, abban a régi időben sem fejtelten vagy rendezetlen, míg efféle római fej nélkül volt, pedig ma azt mondják, hogy az tartja fenn a rendet az egyházban.”⁴⁴

A II. Helvét Hitvallás hosszasan kifejti, hogy az igaz egyház egyetlen feje maga Krisztus. Az egyházszerkezet kialakítása pedig nem történhet másképpen, amint az a hívők szeme előtt látható a Szentírásban. Az egyházban bármilyen formában szolgálók sem többek, sem kevesebbek, mint az Úrnak a szolgálói és ehhez a feladathoz méltóan kell viselkedniük. „Isten avégre, hogy magának egyházat gyűjtsön vagy szervezzen, s azt kormányozza és megtartsa, mindig felhasznált szolgálókat, ma is felhasználja és a jövőben is fel fogja használni őket, amíg csak egyház lesz a földön. Tehát az egyházi szolgálók eredete, felhatalmazása és tiszte igen régi és isteni, nem pedig új és emberi rendelés. Tudna ugyan az Isten közvetlenül a maga hatalmával egyházat gyűjteni maga köré az emberek közül, de jobban tetszett neki az emberek között az emberek szolgálata által munkálkodni. Ezért az egyházi szolgálókra nem úgy kell néznünk, mint akik csak maguk által

43 A Heidelbergi Káté egyházszerkezetre vonatkozó kérdései az alábbiak: „50. kérdés: Miért mondd ezt: Ül a mindenható Atya Istennek jobbján? Felelet: Mert Krisztus azért ment fel a mennyekbe, hogy ott az Ő keresztyén egyháza Fejének bizonyítsa magát, aki által mindeneket igazgat az Atya.; 54. kérdés: Mit hiszel a közönséges, keresztyén anyaszentegyházról? Felelet: Hiszem, hogy Isten Fia a világ kezdetétől fogva annak végéig az egész emberi nemzetségből Szentlelke és Igéje által az igaz hit egyességében magának egy kiválasztott gyülekezetet gyűjt egybe, azt oltalmazza és megőrzi. És hiszem, hogy annak én is élő tagja vagyok és örökké az is maradok.; 55. kérdés: Mit értesz a „szenteknek egyességén”? Felelet: Először, hogy minden egyes hívő, mint tag, az Úr Jézus Krisztusnak, minden Ő javainak és ajándékainak osztályrészese, továbbá, hogy ki-kötelességének ismerje, hogy Istentől nyert ajándékait készséggel és örömmel a többi tag javára és üdvösségére fordítsa.” MRE hitvallási iratai, 55. o.

44 Az MRE Hitvallási Iratai, 158-159. o.

szolgák, hanem mint az Isten szolgálóira, mint akik által Isten munkálja az emberek üdvösségét (...). Viszont arra is vigyáznunk kell, hogy az egyházi szolgálóknak és szolgálatnak ne tulajdonítsunk kelleténél nagyobb fontosságot, megemlékezvén itt is arról, amit az Úr az evangéliumban mond: Senki sem jöhet énhozzám, hanem ha az Atya vonja azt (Ján. 6:44).”⁴⁵ Miután az Úr Jézus Krisztus a földi létben megjelent, választott maga mellé „segítőket”. Ennek az okát nem tudjuk, azt mondja a II. Helvét Hitvallás, egészen egyszerűen, hogy tetszett Istennek, hogy ez így legyen. „Sőt ezek után elküldte a mennyei Atya az Ő egyszülött Fiát, a világ tökéletes tanítóját, akiben van a bölcsességnek és ismeretnek minden kincse elrejtve, amely azután a legszentebb, legegyszerűbb és mindennél tökéletesebb tanítás által reánk is szállt. Választott ugyanis maga mellé tanítványokat, akiket apostolokká tett. Azok pedig elmenvén széles e világra, mindenütt gyülekezeteket alapítottak az evangélium hirdetése által, azután pedig Krisztus parancsolata szerint a világ minden gyülekezetébe rendelték pásztorokat és tanítókat, akiknek utódai által tanította és kormányozta mind ez ideig az egyházat. (...) Továbbá az Újszövetség népének szolgálóit különböző néven nevezik; mondják ugyanis őket apostoloknak, prófétáknak, evangélistáknak, püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak. Az apostolok egy helyen sem telepedtek le, hanem szerte a világon különböző gyülekezeteket alapítottak. Mihelyt ezek megalakultak, lejárt az apostolok ideje és az ő helyükre állottak a pásztorok, mindegyik a maga gyülekezetében. A próféták egykor a jövő ismerői, jövendőmondók voltak, de a Szentírást is magyarázták. (...) Evangélistáknak hívták a szent történet íróit, de a Krisztus evangéliumának a hirdetőit is, mint ahogy Pál apostol is felszólítja Timotheust, hogy töltsé be az evangélista tisztét. A püspökök pedig az egyház felügyelői és őrei, akik a gyülekezet élelmével és más szükséges dolgaival sáfárkodnak. A presbiterek idősebb emberek és mintegy szenátorai és atyjai a gyülekezetnek és azt üdvös tanácsaikkal igazgatják. A pásztorok az Úr nyáját őrzik és annak szükségleteiről gondoskodnak. A tanítók oktatnak és az igaz hitre és kegyességre tanítanak. Szabad tehát most az egyház szolgálóit püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak hívni.”⁴⁶ A következőkben még azt tárja elénk a II. Helvét Hitvallás, hogy egyházi tisztet nem lehet felvenni önhatalmúlag, nem egyéni döntés kérdése. Ezekre a tisztekre meg kell választani a hívőknek az arra alkalmas embert, aki már valamilyen formában hitet tett és bebizonyította az alkalmasságát, azt, hogy méltó arra, hogy a gyülekezetben valamilyen formában szolgáljon. Arra is felhívja a figyelmet a II. Helvét Hitvallás, hogy Krisztus gyülekezetében senki nem „pap” (mint közvetítő).⁴⁷

45 Az MRE Hitvallási Iratai, 163. o.

46 Az MRE Hitvallási Iratai, 154-165. o.

47 A II. Helvét Hitvallás alapvetően az igaz tanok védelmében, a római katolikus egyház fennálló szervezetének, struktúrájának a támadásának a részeként is keletkezett. A papi tisztséget, akinek gyónni kell, aki megáldja az ostyát, nem fogadja el, teljesen elutasítja.

Kánonok és zsinati határozatok, melyek tartalmazzák az egyház alkotmányára, egyházszerkezetre, egyházi fegyelmezésre vonatkozó megállapításokat:

- 1567, Articuli Maiores,
- 1576, Hercegszöllősi kánonok
- 1578, Csepregi Kánonok
- 1623, Komjáti Kánonok
- 1646, A szatmárnémeti nemzeti zsinat határozatai
- 1649, Geleji Katona-féle Kánonok
- 1691, Diploma Leopoldinum
- 1791, budai zsinat kánonai (király által nem szentesített)

A Magyarországi Református Egyház alkotmányai és törvényei 1881-től.

„A zsinati végzések állandóan foglalkoznak az egyházi tisztviselők és egyháztagok életével és fegyelmezésével. A kánonos könyvek is bőséges előírásokat tartalmaznak ezekkel kapcsolatban. A korszak erkölcsi képét főleg a kánonok rendelkezéseiből rajzolhatjuk meg. Mert nyilvánvaló, hogy a kánonokban felsorolt esetek nem egyszerű kitalálások és lehetőségek, hanem a tapasztalt tények leszűrődései.”⁴⁸

II/5. Az egyházjog fogalma, alapvetések

Mivel az egyházjognak az egyházi fegyelmezés, ehhez kapcsolódóan pedig az egyházi bíráskodás szerves része, ezért semmiképpen nem kerülhetjük ki azt, hogy foglalkozzunk az egyházjog fogalmával, mielőtt rátérünk az egyház fegyelmező munkájára és az egyházi bíráskodásra, akár fogalmában, akár tartalmában.

Kossutány Ignác egyházjog fogalma : „Az egyház a maga lényegét különféle tényezőkből meríti, melyeknek mint megannyi ható okok működésének eredménye maga az egyház. Ilyen tényezők a hit, a vallás, az erkölcsök, a bölcsélet, melyek eszméket és elveket nyújthatnak, s ezekből valósítja meg az egyház a maga lényegét, célját és eszközeit. Ha ezen eszmék és elvek olyan természetűek és oly erőre emelkednek, hogy kényszerrel is megvalósíthatók: joggá válnak. Tartalmat e jognak az ember életviszonyai adnak. E jog tehát azon erő, mely szabályozza az ember életviszonyait úgy, mint azokat az egyház irányítja, tehát az egyház szellemében, az életviszonyok természetének kellő méltánylásával. Az egyház azonban nemcsak híveinek életviszonyait szabályozza. Ő saját maga szintén önálló életet él, és a maga egészében híveitől különbözik. Az egyház önéletének tevékenysége szintén joggá erősödhet, mely magát az egyház hatalomnak működését szabályozza. Az egyház hatalom tehát kétféle irányban ölthet jogi alakot. Korlátozza

48 A magyar református egyház története. Írták: Bíró Sándor, Bucsay Mihály, Tóth Endre, Varga Zoltán. 169. o. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1949. Továbbiakban: MRET

önmagát jogi szabályok megalkotása által, továbbá meghatározza és biztosítja a híveknek, mint egyéneknek azon szabadságát, mely őket erkölcsi hivatásuk alapján megilleti.”⁴⁹

„Egyházjog alatt tehát értenünk kell azon intézmények és szabályok összességét, melyekben a jogeszmé az egyházi élet keretén belül megvalósul. Bővebben és más szavakkal: egyházjog alatt értjük az egyház élettevékenységének azon külső szabályait, melyek megállapítják az egyház hatalom szervezetét, működését és azon módot, amint egy szilárd jogi rend megállapítására és foganatosítására az egyház a maga híveinek szabadságát korlátozza és biztosítja.”⁵⁰

Az egyházjog egy sajátos jelleggel bíró jog. Sajátos a jellege, mert maga az egyház sem egy „köznapi intézmény”. Az egyházjog valami olyat akar megfogni és értelmezni, amely inkább erkölcsi kérdés, a hit és a vallásos érzések körül forog, mégis, valamiért, az idők folyamán, gyakorlatilag kikényszeríthetővé vált, azaz joggá alakult, legalábbis egy része a normáknak. „Itt a hit és a vallás elvei közvetlenül jutnak jogi alakuláshoz. Egy hittétel közvetlenül is joggá válhat, és ez a jus divinum. Ilyen jus divinum kétféleképpen is származhat. Vagy úgy, hogy az isteni kinyilatkoztatás (szent írás, isteni hagyomány) közvetlenül állít fel jogi szabályokat, parancsokat, vagy tilalmakat, pl. tiszteljed szüleidet, ne ölj, ne lopj, a hetedik napod szenteld meg, menjetek és kereszteljetek stb. Vagy úgy, hogy a hitnek valamely tétele a gyakorlati életben alkalmaztatván, jogi alakot ölt.”⁵¹ Az egyházjog feladatát azért nehéz megfogalmazni, mert egy olyan szervezetnek a jogi kérdéseivel foglalkozik, mely szervezet lényege a hit. A hit, mely nem kézzel fogható, körülírható. Maga az egyház, mint hívők közössége is nehezen körülírható, folyamatosan változik, és a változásokhoz igazodik az egyház szervezeti rendszere és jogi rendszere is. Ez igaz volt legfőképpen a történelmi változások folyamán. Napjaink egyházi rendszere és egyházjoga már stabilabbnak tűnik, a református egyházjog kifejezetten 1881 óta (a Debreceni Alkotmányozó Zsinat törvényei óta). Ettől függetlenül, az adott politikai helyzet, hogy mennyire szabadok az egyházak az államban, még 1881 után is befolyásolták az egyház szervezeti rendszerét, így magát az egyházjogot is. Elmondható ez még az 1900-as évekre is. Sőt, az egyházak a két világháború idején, vagy a kommunista diktatúra alatt méginkább viszontagságokon mentek keresztül. Ez pedig még annak a kérdését is felveti, hogy még ha viszonylag stabil is az egyházszervezet és elfogadott az egyházjoga, akkor is, a végrehajtása mindig nehézségekbe ütközött és ütközik mind a mai napig.

Szabó Géza a következőképpen összegzi azt, hogy miért is kell egyházjoggal foglalkoznunk:

„a. Az egyházjog összefügg a látható egyház egész életével. Minden lekipásztor számára döntő fontossággal bír, hogy tudja: milyen külső keretek között végzi a munkáját. Egyházjogi ismeretek nélkül lekipásztorként munkálkodni nem lehet.

49 Kossutány: Egyházjog, 9-10. o.

50 Kossutány: Egyházjog, 10. o.

51 Kossutány: Egyházjog, 11. o.

b. Minden élet belső tartalma összhangban van külső kereteivel. Az egyház külső élete sem üthet el belső lényegétől. A belső tartalomnak megfelelő külső szervezet nélkül harmóniáról és egységről nem lehet szó.”⁵²

A felsorolás folytatása elé kívánkozik Kováts J. István véleménye: „Senkisé tagadhatja, hogy az egyházszerkezetenél, életmegnyilvánulási kereteinél összehasonlíthatatlanul fontosabb az a lélek, amely az egész egyházat betölti. Világos, hogy ha az egyház a Krisztusban új életet nyert hívők közössége, a tanítás, a szervezet és minden más csak másod-, harmadrendű fontosságú lehet benne a Krisztussal való élő közösség mellett. Nem az a legfontosabb, hogy az egyháznak nagyszerű szervezete legyen, hanem az, hogy csakugyan Isten dicsőségét szolgálják benne. De nyilvánvaló, hogy az egyház belső élete szempontjából mégsem mellékes, hogyan kormányozzák az egyházat, mert az egyházkormányzás formája voltaképpen az egyház belső lényegének, az azt eltöltő igazságnak a kifejezője.”⁵³

Mindemellett Kováts J. István hangsúlyozza a következőket is:

„Minden egyháznak megfelelő szervezetre van szüksége, hogy Istentől rendelt hivatását a lehető legjobban be tudja tölteni. Erre azért is szüksége van, hogy kifejtett erői a fejetlenség közepette elkerülhetetlen súrlódások, összeütközések során szét ne forgácsolódjanak, hanem öntudatosan kitűzött céljuk felé irányuljanak. Minden egyháznak olyan szervezete, olyan alkotmánya van, amilyen fogalma van az egyházzal, amilyen célok lebegnek előtte annak rendeltetését illetően.”⁵⁴

Folytatva Szabó Géza alapvetését:

„c. Az egyház a szolgálatát nem széttöredezetten, hanem csak egységben végezheti.

d. Az egyház élete akkor folyik jó mederben, ha benne minden „ékesen és jó rendben” történik. (I.kor. 14:40). Az egyház szolgálatát a rend biztosítja. A szolgálat rendjében a leglényegesebb vonás az egyöntetűség: az egyházban mindenkinek tudnia kell, mi a feladata, és azt teljes erejével be kell töltenie. Nem léphet fel senki önelégülten vagy elbizakodottan, mert az a szolgálat megerőtlenedését vonja maga után. A szolgálati rend mindenkire kötelező, amelybe be kell illeszkedni, és azt minden testületnek magára nézve kötelezőnek kell tartania. A szolgálat rendjéhez végül odatartozik az egyházi előjárók törvényes intézkedései iránt való engedelmesség, a kötelező hivatali szubordináció és az egyházi fegyelem elvállalása: Mindezzel az egyházjog ismert meg!”⁵⁵

Ezek után az egyházjog fogalma Szabó Géza értelmezésében a következő:

„Az egyházjog azoknak a szabályoknak és rendelkezéseknek az összessége, amelyek az egyháznak, mint földi intézménynek az életét és tagjainak a közösséghez való viszonyát a jog szempontjából rendezik. Az egyház létét és földi tevékenységét bizonyos jogszabályok biztosítják. Ezek összessége az egyházjog. Az egyházjog különbözik a jogtudomány többi ágától. Az általános

52 Szabó Géza: Egyházjogtan, 4. o. Budapest, 1977.

53 Kováts J.: A református egyházalkotmány (...) 25. o.

54 Kováts J.: A református egyházalkotmány (...) 1 4. o.

55 Szabó Géza: Egyházjogtan, 5. o.

jog olyan társadalmi szabályok összessége, amelyek az emberi együttélést rendezik, és amelyeknek érvényesülését a legerősebb földi hatalom, az állam, végsősorban fizikai kényszer alkalmazásával is biztosítja. Ebből a meghatározásból következik: az egyházjogot csak abban az esetben lehetne beleilleszteni az általános jog fogalmába, ha az egyház társadalmi jelenség lenne, és törvényeit az állam a maga hatalmával juttatná érvényre. Ezzel szemben az egyházjog az egyház és annak tagjai számára szóló olyan szabályok rendszere, amelyek az egyháznak, mint közösségnek a külső rendjét szabályozzák, és érvényüket tagjainak önkéntes alávetettsége biztosítja. Mindig helytelen volt, amikor a földi hatalom az egyház törvényeit az állam polgárait ráerőszakolta. Gyakorlatilag talán célravezetőnek tűnt (Luther korában így is terjedt a reformáció), de az egyház és a hit lényegétől ez mindig távolállt.”⁵⁶

Az egyház (mint hívők közössége) társadalmi jelenség (is), csak legtöbb vetületében – melyet az egyházjog szabályoz – nem esik az állam jogalkotó tevékenységének a körébe; amely része odatarozik – gondolok itt az egyház-állam közötti viszonyokra például – azt az állam jogilag szabályozza, és számon is kéri. Szükséges azonban annak a tisztán látása és értelmezése is, hogy „(...) ugyanazok az emberek ugyanabban az időben több kollektív alakulatnak (család, nemzet, egyház) tagjai lehetnek és e különböző alakulatoktól különböző, talán egymással ellentétes parancsokat vehetnek. Az ebből származó zűrzavart megelőzi az, hogy az egy helyen és egy időben működő kollektív személyek egyike a többieknek felébe emelkedik, felettük uralkodóvá, állammá lesz. Az állam parancsa a jog, aminek minden ott élő alakulat engedelmessé kénytelen. A többi azon a helyen élő társas alakulat szabálya tehát csak abban a mértékben érvényesül, amelyben az állam rendelkezése lehetővé teszi.”⁵⁷ A társas alakulatokra nézve tehát legalább kétféle szabályozás van érvényben. Az egyik oldalról az állami, a másik oldalról pedig amelyet az adott „szervezet” saját maga számára alkot (ebben az értelemben elmondhatjuk azt is, hogy az államnak is van egyházjoga – minden, ami az egyházakra vonatkozik az állami jogalkotásban). A szervezet saját maga alkotta szabályai azonban soha nem állhatnak ellentétben az állami jogszabályokkal.

Az egyházjog (ahogyan a világi jog), nem egy lezárt, befejezett, kerek egész rendszer. Folyamatosan változik. Változik, mert időről időre változnak az emberek, akikre vonatkozik, változik a társadalom, változnak a szokások, változnak azok a tényezők, melyek az egyházjogra hatással vannak. A jogszabályok változása közben nyomon követhető, hogy bizonyos idő eltelte után egyik jogszabály marad, másik pedig érvényét és hatályát veszti, pontosan a megváltozott körülmények miatt. A változás általában jó. A legrosszabb dolog, mikor megmerevedett, idejétmúlt jogi szabályozásba kényszerítik egy adott szervezet működését, jelen esetben az egyház, mint szervezet működését.

56 Szabó Géza: Egyházjogtan, 2-3. o.

57 Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi református egyház külső rendje, 2. o. Disszertációm második nagy egységében olvasható lesz, hogy bizonyos cselekmények nemcsak egyházi, de világi bírósági megítélés alá is estek. Egyházjogilag, az egyházi törvénykönyvekben is szükségessé vált a szabályozása ezen cselekményeknek.

III. Az egyházi fegyelmezés, az egyház bírói hatalmának kialakulása, áttekintése, története

III/1. Fegyelmezés a Szentírásban

„Az egyház jogalkotó tevékenysége már az egyházi atyák és a reformátorok irataiban is jelentkezik, de főként az egyház hitvallásaiban és zsinati végzéseiben nyilvánul meg. Ez a jogalkotó tevékenység elsősorban az egyházfegyelemre vonatkozik, minthogy az egyházban szükség van rendre, fegyelemre, de a vallásos szokásokra és szertartásokra is vonatkozik, amelyeket kívánatos egyöntetűen rendezni.”⁵⁸ Kováts J. István hangsúlyozza továbbá, hogy a fegyelmezés gyökerei a Szentírásra nyúlnak vissza. Hozzáteszi azt is, hogy ez a fajta fegyelmezés soha nem büntetőbíráskodás, hanem sokkal inkább nevelői munka.

A Szentírásban az egyházfegyelem egyfelől Isten ellen, másfelől az emberek ellen elkövetett bűnöknek a büntetésére irányul. A fegyelmezés visszanyúlik az Ótestamentumra. Az erre vonatkozó Igehelyek a teljesség igénye nélkül: V. Móz. 7:1-11⁵⁹, III. Móz. 24:10-16⁶⁰, IV. Móz.

58 Kováts J.: A református egyházalkotmány (...) 31. o.

59 Mózes V. könyve, 7:1-11: „Amikor bevisz téged az Úr, a te Istened arra a földre, amelyre már készülsz bemenni, hogy birtokba vedd, és elűz előled sok népet, a hettitákat, girgásiakat, emóriákat, kánaániakat, perizzieket, hivvieket és jebúsiakat: hét népet, amelyek nagyobbak és erősebbek nálad, és hatalmadba adja őket Istened, az Úr, és te megvered őket, akkor mindenestől irtsd ki azokat, ne köss velük szövetséget, és ne kegyelmezz nekik! Ne házasodj össze velük, ne add lányaidat az ő fiaikhoz, és ne végy fiaidnak feleséget az ő lányaiak közül. Mert eltérítik fiadat tőlem, és más isteneknek fognak szolgálni. Akkor pedig haragra gerjed ellenetek az Úr, és hamar kipusztít benneteket. Hanem ezt tegyétek velük: oltáiraikat rontsátok le, szent oszlopaikat törjétek össze, szent fáikat vágjátok ki, istenszobraikat pedig égessétek el! Hiszen te Istenednek, az Úrnak szent népe vagy. Téged választott ki Istened, az Úr, hogy tulajdon népe légy valamennyi nép közül, amelyek a föld színén vannak. Nem azért szeretett meg, és nem azért választott ki benneteket az Úr, mintha valamennyi nép közt a legnagyobbak volnátok, hiszen a legkisebbek vagytok valamennyi nép közt, hanem azért, mert szeret benneteket az Úr, és megtartja azt az esküt, amelyet atyáitoknak tett. Ezért hozott ki benneteket az Úr erős kézzel, és ezért váltott ki a szolgaság házából, Egyiptom királyának, a fáraónak kezéből. Tudd meg tehát, hogy a te Istened, az Úr az Isten. Állhatatos Isten ő, aki hűségesen megtartja szövetségét ezer nemzedéken át is, azok iránt, akik szeretik őt és megtartják parancsolatait. De megfizet személy szerint azoknak, akik gyűlölik őt, elpusztítja őket. Nem késik megfizetni személy szerint annak, aki gyűlöli őt. Tartsd meg tehát azokat a parancsolatokat, rendelkezéseket és döntéseket, amelyeket én parancsolok ma neked, és teljesítsd azokat!” Biblia, 216-217. o.

60 Mózes III. könyve, 24:10-16: „Egy izraeli asszonynak a fia, akinek az apja egyiptomi volt, Izrael fiaival együtt jött ki, és ennek az izraeli asszonynak a fia meg egy izraeli férfi összeveszett a táborban. Az izraeli asszonynak a fia káromolta az Úr nevét, és átkozódott. Ezért odavitték Mózeshez. Anyjának a neve Selómit volt, Dibri leánya, a Dán törzséből. És őrizetbe vették azt, amíg útmutatást nem kapnak az Úrtól. Az Úr pedig így beszélt Mózeshez: Vidd ki az átkozódót a táboron kívülre, és tegyék fejére a kezüket mindazok, akik hallották, azután kövezz meg az egész közösség. Izrael fiaihoz pedig így beszélj: Ha valaki átkozza Istent, annak bűnhődnie kell vétkéért. Aki az Úr nevét káromolja, az halállal lakoljon, irgalom nélkül kövezz meg akár az egész közösség. Akár jövevény, akár bennszülött, meg kell halnia, ha káromolja az Úr nevét.” Biblia, 158. o.

12:9-16.⁶¹ Az ószövetségei igehelyekből azt láthatjuk, hogy Mózes közvetlenül kommunikált Istennel, Isten parancsára és utasítására történtek a büntetések, magának a büntetésnek a nemét is Isten szabta meg. Konkrét esetekben konkrét büntetéseket szabott ki az Úr.

Újszövetségi Igehelyek a fegyelmezés kapcsán: Máté evangéliuma 18:15-18⁶², János evangéliuma 20:23⁶³, Pál levele a rómaiakhoz 16:17⁶⁴, Pál első levele a korinthusiakhoz 4:14⁶⁵, 5:12-13⁶⁶, Pál levele a galatákhoz 6:1-4⁶⁷, Pál második levele Timóteushoz 2:16-18⁶⁸. Az újszövetségi igeszakaszokat is hosszasan lehetne taglalni. Ez a néhány is rávilágít azonban arra, hogy a gyülekezetek vezetői egyfajta jogot kapnak (Istentől való átruházással) arra, hogy a különböző vétségeket megbüntessék. Mind a vétségek tekintetében, mind a büntetés tekintetében találhatunk útmutatást az Újszövetségben. Mindettől függetlenül megállapíthatjuk, hogy a Szentírásban konkrét egyházjogi, egyházszerkezeti vagy egyházalkotmányi szabályokat nem találhatunk.

- 61 Mózes IV. könyve, 12:9-15: „Az Úr haragra gerjedt ellenük, és elment. Amikor a felhő eltávozott a sátorról, Mirjám egyszerre poklos lett, olyan, mint a hó. Áron Mirjám felé fordult, és látta, hogy poklos. Akkor ezt mondta Áron Mózesnek: Kérlek, uram, ne ródd föl nekünk ezt a vétket, hogy esztelenül vétkeztünk! Ne legyen olyan, mint Mirjám, mint a halvaszületett, akinek a teste félig már oszlásnak indult! Ezért így kiáltott Mózes az Úrhoz: Istenem, gyógyítsd meg őt! Az Úr azonban ezt mondta Mózesnek: Ha csak az apja köpte volna is arcul, akkor is szégyenkeznie kellene hét napig. Zárják ki a táborból hét napra, és csak azután fogadják vissza. Ki is zárták Mirjámot a táborból hét napra. A nép nem indult tovább addig, amíg vissza nem fogadták Mirjámot.” Biblia, 178. o.
- 62 Máté evangéliuma 18:15-18: „Ha vétkezik atyádfia, menj el hozzá, intsd meg négy szemközt: ha hallgat rád, megnyerted atyádfiát. Ha pedig nem hallgat rád, végy magad mellé még egy vagy két embert, hogy két vagy három tanú szava erősítsen meg minden vallomást. Ha nem hallgat rájuk, mondd meg a gyülekezetnek. Ha pedig a gyülekezetre sem hallgat, tekintsd olyannak, mint a pogányt vagy a vámszedőt. Bizony, mondom néktek: amit megkötök a földön, kötve lesz a mennyben is, amit pedig feloldotok a földön, oldva lesz a mennyben is.” Biblia, 1135. o.
- 63 János evangéliuma 20:23: „Akiknek megbocsátjátok a bűneit, azok bocsánatot nyernek, akikéit pedig megtartjátok, azoknak a bűnei megmaradnak.” Biblia, 1292. o.
- 64 Pál levele a rómaiakhoz 16:17: „Kérlek titeket, testvéreim, tartsátok szemmel azokat, akik szakadásokat és botránkozásokat okoznak azzal, hogy az ellenkezőjét tanítják annak, amit tanultatok. Térjete ki előlük!” Biblia, 1374. o.
- 65 Pál első levele a korinthusiakhoz 4:14: „Nem azért írom ezeket, hogy megszegényítsek titeket, hanem azért, hogy intsek, mint szeretett gyermekeimet.” Biblia, 1380. o.
- 66 Pál első levele a korinthusiakhoz 5:12-13: „Mert mit tartozik rám, hogy a kívül levők felett ítélkezzem? Nem a belül levők felett ítélkeztek-e ti is? A kívül levőket pedig Isten fogja megítélni. Távolítsátok el azért a gonoszt magatok közül!” Biblia, 1381. o.
- 67 Pál levele a galatákhoz 6:1-4: „Gyermekek! Engedelmeskedjetek szüleiteknek az Úrban, mert ez a helyes. „Tiszteld apádat és anyádat”: ez az első parancsolat, amelyhez ígéret fűződik, mégpedig ez: „hogy jó dolgod legyen, és hosszú életű légy a földön.” Ti apák pedig ne ingereljétek gyermekeiteket, hanem neveljétek az Úr tanítása szerint fegyellemmel és intéssel.” Biblia, 1423. o.
- 68 Pál második levele Timóteushoz 2:16-18: „A szentségtörő, üres fecsegők elől pedig térj ki, mert egyre messzebb mennek az istentelenségben, és szavuk úgy terjed, mint a rákos fekély. Közülük való Hüme-naiosz és Filétosz, akik az igazság kérdésében eltévelyedtek, amikor azt mondják, hogy a feltámadás már megtörtént, és ezzel feldúlják egyesek hitét.” Biblia, 1454. o.

Az Újszövetségben leírt első, őskeresztyén gyülekezetek legfontosabb eleme a karizma (Szentlélektől nyert kegyelmi ajándékok). Szervezetről nincs szó ezekben az időkben. Mindenki azt a feladatot végezte, melyet a Szentlélek útmutatása alapján végezni tudott. Van, aki az evangéliumot hirdette, van, aki tanított vagy éppen a beteget ápolta, a szenvedőkön segített. Ez nagyjából Krisztus után 150-ig lehetett így. Csakhogy változott a társadalmi háttér, változtak a körülmények, ezért változnia kellett a korai gyülekezetek képének is. A legfontosabb tényező, hogy igen sok tévtanítás üti fel a fejét a keresztyénség korai időszakában. A gyülekezetek ugyan egymástól különállóan működtek, de fontos volt meghatározni, hogy milyen elvek alapján tegyék ezt, ne egymás ellen és ne egymásnak ellentmondó tanítások mentén. A gyülekezetek fennmaradásának az alapja az Evangélium tiszta hirdetése. Aki az Evangéliummal ellentétes tanokat hirdetett, ki kellett zárni a gyülekezeti közösségből. Az egyházszervezet kialakulását a gyakorlatban már megelőzte az egyházfegyelmezés kérdése.

Kálvin az Institutióban, amikor az őskeresztyén gyülekezetet tekinti példának a megtisztulásban, sok időt szentel az egyházfegyelmezés tanításának a tisztázására. Egészen odáig jut, hogy az igaz egyház egyik ismertetőjegye a Biblián alapuló egyházfegyelmelem. „A fegyelmezésnek közösségtisztító ereje van. Csak ott van igazi közösség, ahol szigorú fegyelmelem van: különben mindenki azt cselekszi, amit akar és az erkölcsi össze-visszaságban megsemmisül a közösség. Közösség csak ott van, ahol Isten Igéje uralkodik. Isten Igéjét viszont a fegyelmelem juttatja uralomra. Az egyházfegyelmelem azt csinálja, amit az Ige. Az Ige egyfelől Ígér, biztat, másfelől fedd, ítél, kárhoztat. Előbb Isten fedd meg Igéjével. Ha erre nem hallgatunk, jön a gyülekezet ítélete. Ez azért van, hogy meghalljuk. Az egyházfegyelmelem voltaképpen nem más, mint az Ige állandó hirdetése. Eszköze nem más, mint az Ige hatalma. Más kényszerítő eszközt nem alkalmazunk a fegyelmezésnél. Ha lemondunk az egyházfegyelmelemről, nem tudunk többé szerves összefüggést és összhangot teremteni a lélek és az egyházi élet rendje között.”⁶⁹

Az egyház fegyelmező munkája az egyház tagjaira vonatkozik. Az egyház a fegyelmező munkája során minden olyan cselekedet ellen fellép, mely szemben áll Isten Igéjével, a közösség érdekével, a közösség által elfogadott szabályokkal. Későbbiekben pedig az egyházalkotmánnyal, az egyház írott szabályaival. Mivel az Isten Igéje és/vagy a gyülekezet közössége elleni norma megsértéséről van szó, ezért a „büntetés”, a „bírói hatalom” letéteményese is maga a gyülekezet. Azonban nem a gyülekezet, nem az egyház ítél, hanem Isten, a Maga Igéjével. A gyülekezet ítélete nem más, mint Isten döntésének a kihirdetése. A bírói hatalom kollektív hatalom. Soha nem egy ember ítélkezik a másik felett.

69 Kováts J.: A református egyházalkotmány (...) 362. o.

III/2. Fegyelmezés az ősgyülekezetekben

Református egyházalkotmányunk három alapelveként (melyeket Kálvin fogalmaz meg az *Institutióban*)⁷⁰, az egyetemes papság elvét, a zsinatpresbiteri elvet és a szabad egyház szabad államban elvet kell megemlítenünk. A református egyházalkotmányok fejlődése során ezek épültek be, mint alapelvek. A zsinat-presbiteri elv a világi elem megjelenését hozta az egyház szervezetébe. Ez összefügg a presbitériumok kialakulásával. A szabad egyház szabad államban elve pedig azért fontos a számunkra, mert az egyház így törvényileg is és ideológiailag is mentesül a világi hatalomtól, nincs alárendelt helyzetben, így megindulhatott az önszerveződés folyamata, azaz az egyházszerkezet kialakulása. Kálvin az *Institutióban* visszanyúl az ősi egyház képéhez. Mivel nem volt szervezet, ezért valószínűsíthető, hogy karizmatikus közösségként működtek az első gyülekezetek, amely azt jelenti, hogy azt a feladatot végezték, amelyre elhívást kaptak a Szentlélektől (ahogyan erre már korábban utaltam). A Szentlélek ereje igazgatta a hívők munkáját, ezért „külső törvényre” gyakorlatilag nem is volt szükség. Az őskeresztyének élete magasfokú erkölcsi tisztaságban, szolgálatkészségben, segítőkészségben, szeretetben nyilvánult meg. A kegyelmi ajándékok különbözősége különböző szolgálatot jelentett, nem rangsort.

Révész Imre az alábbiakat írja - véleménye szerint - az ősgyülekezetek belső szervezete Kr. után 200 körül változik meg: „Ekkor már létezik a jogilag szervezett egyház, van gyülekezeti rendtartás, vannak hivatalos papi személyek és hatóságok. A vallás és az egyház minden életnyilvánulásában egy egységesen megállapított és pontosan körvonalazott tekintély uralkodik. Ahhoz, hogy valaki az egyház tagja lehessen, most már nem elég csak megkeresztelkedni s a Lélek uralmát önlelkében tapasztalnia, hanem föltétlenül alá kell vetnie magát e tekintélynek is. Ez az egységes, jogi tekintély – tehát nem csak az eszmény, lelki közösség – a legfőbb biztosítéka most már magának az egyház egységének is. És ez az egyház, éppen mert ilyen egysége van, egyetemes – katolikus, azaz az egész ismert világra kiterjedően egy. A keresztyén vallás e fejlődési foka tehát már katolicizmus, mégpedig annak legkorábbi alakja, az őskatolicizmus, melyet meg kell különböztetni a katolicizmus későbbi – középkori – alakulataitól.”⁷¹

Az ősi gyülekezeti közösségekben létezett az egyházfegyelem, a fegyelmezési munka, és néhány esetben azt is tudjuk, kik gyakorolták, gyakorolhatták azt és hogyan. A büntetések közül a legsúlyosabb volt a kirekesztés, a gyülekezet tagjai közül kirekesztéssel nem volt szabad beszélni, együtt étkezni. Pál leveleiben olvashatjuk, hogy ha valakit kirekesztettek a gyülekezeti közösségből és javulást mutatott a viselkedésében vagy tiszta szívből megbánta a bűnét, azt visszafogadta a

70 Kálvin János: *Institutio Religionis Christianae* (A keresztyén vallás rendszere). Genf, 1559., Pápa, 1909. Magyarra fordította: Czeglédi Sándor.

71 Révész Imre: *A keresztyénség története*, 14-15. o. Kolozsvár, 1923.

közösség. (Pál első levele a korinthusiakhoz 12:4-10⁷², Pál első levele a korinthusiakhoz 5:2⁷³, Pál első levele a korinthusiakhoz 5:9-11⁷⁴, Pál második levele a korinthusiakhoz 2:5-8⁷⁵). Bármilyen büntetésről volt szó, azt nem egy ember mondta ki, hanem a közösség, majd a közösség fogadta vissza a kebelébe a kirekesztetteket. Sőt, ekkor már működött Zsinat is⁷⁶, mely azonban még nem fegyelmi kérdéseket, fegyelmi ügyeket tárgyalt, hanem hitbéli kérdésekben és hitbéli vitás ügyekben döntött. A közösség tagjai közül először véneket választottak, mikor az apostolok (a térítők) elhagyták a gyülekezetet. Ezek közül, a korai időben egyenrangú presbiterek (vének) közül, feltehetően a kialakult ellentétek miatt, bár pontosan meg nem határozható módon, a későbbiek során kiemelkedett az episcopos. A gyülekezetekben egyre több volt a feladat, egyre több volt az „adminisztráció”, ezen feladatok elvégzésében az episcoposok élen jártak, ill. kiálltak a közösség ügyeiért a tévtanítások ellen. Az episcoposok így a gyülekezet vezetői lettek és a gyülekezet tagjai előtt megnőtt a tekintélyük. Ezen túlmenően, később már több feladat hárult rájuk, pl. a gyülekezet tagjai a bűneiket előttük vallották meg, ők adtak bűnbocsánatot, megállapították a büntetést, azaz a vezeklésnek a módját. Sajnos, az idő múlásával, a Krisztus életének eseményeit közvetlenül átélők távozásával az élők sorából, az első keresztyén közösségek nem maradtak meg ebben az ideális állapotban. Elsősorban a keresztyének üldözése és a tévtanítások térhódítása, az ezek elleni fellépés szükségessége hierarchikus rendszert teremt a közösségekben, megteremti a püspöki hatalom kialakulását.

- 72 Pál első levele a korinthusiakhoz 12:4-10: „A kegyelmi ajándékok között ugyan különbségek vannak, de a Lélek ugyanaz. Különbségek vannak a szolgálatokban is, de az Úr ugyanaz. És különbségek vannak az isteni erő megnyilvánulásaiban is, de Isten, aki mindezt véghezviszi mindenkiben, ugyanaz. A Lélek megnyilvánulásai pedig mindenkinek azért adatik, hogy használjon vele. Mert némelyik a Lélek által a bölcsesség igéjét kapta, a másik az ismeret igéjét, ugyanazon Lélek által. Egyik ugyanattól a Lélektől a hitet, a másik ugyanazon Lélek által a gyógyítások kegyelmi ajándékait. Van, aki az isteni erők munkáit vagy a prófétálást kapta; van, aki a lelkek megkülönböztetését, a nyelveken való szólás magyarázását kapta.” Biblia, 1388-1389. o.
- 73 Pál első levele a korinthusiakhoz 5:2: „Ti pedig felfuvalkodtatok ahelyett, hogy inkább megszorodtatok volna, és eltávolítottatok volna közületek azt, aki ilyen dolgot cselekedett.” Biblia, 1380. o.
- 74 Pál első levele a korinthusiakhoz 5:9-11: „Levelemben már megírtam nektek, hogy nem szabad kapcsolatot tartani paráznákkal. De nem általában e világ paráznáival vagy nyereszkedőivel, harácsolóival vagy bálványimádóival, hiszen akkor ki kellene mennetek a világból. Most tehát azt írom nektek, hogy ne éljetez közösségben azzal, akit bár testvérnek neveznek, de parázna vagy nyereszkedő, bálványimádó vagy rágalmazó, részeges vagy harácsoló.” Biblia, 1380-1381. o.
- 75 Pál második levele a korinthusiakhoz 2:5-8: „Ha pedig valaki megszorított, nem engem szomorított meg hanem – hogy ne túlozzak – részben titeket mindnyájatokat is. Elég az ilyennek az a büntetés, amit a többség mért rá. Most viszonyt inkább bocsássatok meg neki, és vigasztaljátok meg, hogy a túlságos nagy szomorúság valamiképpen meg ne eméssze az ilyet. Ezért kérek titeket, tanúsítsatok iránta szeretetet.” Biblia, 1397. o.
- 76 Apostolok cselekedetei 15:6-35, Biblia, 1324-1325. o.

III/3. Az ógyház idősza

Krisztus után 250 körüli időben a püspököt már azonosítják az egyházzal. Ettől kezdve a püspök a gyülekezetben a potestas magisterii, a potestas ordinis és a potestas iurisdictionis, azaz a püspök a tanító, a pap és a bíró. Később a feladatok ismét megoszlanak, a püspök az Ige hirdetését végzi, a többi vén a gyülekezetből a fegyelmező munkát, felügyelnek a közösség erkölcsi életére, de már nem mint társai a püspöknek, hanem mint alárendeltjei. Mivel a püspököt az apostolok utódjának tekintették, ezért a többi hívőtől elkülönült, ő volt Krisztus „képviselője”. Kialakul, hogy a püspökök egyfajta külön rendet kezdenek alkotni. Ennek a rendnek a tagjává felszenteléssel lehetett válni, így kezdett kialakulni a papi rend alapja. Az egyház, a gyülekezet dolgaiba pedig egyre inkább az szólhatott bele, aki pap volt.

A Római Birodalom, mint külső, társadalmi keret között, az eddig kialakult szeretetközösségeket felváltja a jogi alá-fölérendeltségi, hierarchikus egyházszerkezettel. Az egyházszerkezet a Birodalom Keleti és Nyugati részén másképp alakul, ennek különböző társadalmi, politikai és szociális okai voltak. Az egyházszerkezet kialakulása a történelmi folyamatok szempontjából determinált. Egységes fellépés, összefogás vált szükségessé a keresztyénülözések és az elburjánzó tévtanítások miatt. Kialakult a jogilag szervezett egyház és ebben már az egységet a püspök képviselte. Majd a kifelé történő közös, egységes fellépés miatt a püspökök összefogása is szükségessé vált. Az egységet szolgálták a megtartásra kerülő zsinatok is a II. századtól, melyek a III. századra általánossá váltak. A helyzet akkor változott, mikor a Birodalom uralkodója Nagy Konstantin lett (306-337). Ő volt az, aki felismerte, hogy a keresztyénség megállíthatatlanul terjed az üldözések ellenére is, ezért felhagyott a keresztyénülözéssel és politikát váltott; a keresztyéneket a maga oldalára állítva jelentős „társadalmi erőre” tett szert. A püspököknek adott kedvezmények kedvező hatással voltak az egyház szervezetének az alakulására. Ezután tartják meg az első egyetemes zsinatot, 325-ben Níceában, mely tulajdonképpen rögzíti az addig kialakult egyházszerkezetet. A zsinatok határozatai a korszak alapvető jogforrásai. A püspökök és a pátriarkák versengése folytán, gyakorlatilag I. Leó idejére (440-461) már megszilárdul az a hit, hogy a nyugati keresztyén egyház központja Róma. A római püspök teljes mértékben Péter apostol utódjának tekintette magát. Péter utóda nagyobb hatalommal rendelkezett a többi püspöknél. Kezdetben tanácsolta és vezette, később már irányította is a többi püspököt.

III/4. A Római Birodalom bukása, a püspökségek megerősödése

476-ban, mikor bekövetkezett a Nyugat-Római Császárság bukása, ez nem vonta maga után a római püspökség bukását, sőt, a Róma központú püspökség megerősödött. Ettől kezdve folyamatos a pápai hatalom megerősítése és megerősödése, az egyház tudatos, jogi szervezése, mely alapján a hierarchia, a jogrend Istentől eredeztetetté vált, az egyház alkotmánya Istentől kinyilatkoztatott alkotmánnyá vált. Annak érdekében, hogy ez így is legyen, mindent megtett a római püspök, semmilyen eszköztől nem riadtak vissza, és megkezdődik a pápaság

világi hatalmának a megerősítése is. A római püspök a többi püspök feletti hatalmát azzal is kívánta biztosítani, hogy amennyiben fegyelmi ügyben valamilyen döntés született egy adott püspökségben, akkor a döntés ellen a fellebbezést a római püspökhöz kellett előterjeszteni. Az egyházi fegyelmezés ezzel a hatalom eszközévé vált. „(...) az egyházi élet központjai a püspökök, akik világi bíróság előtt nem vádolhatók. A püspök elítéléséhez annyi tanú kellett, ahányat az Úr az apostolok segítségére rendelt, azaz hetvenkettő. Az ítéletet a tizenkét püspökből álló bíróság mondhatta ki, s ítéletük ellen a római püspökhöz lehetett fellebbezni. Ezzel a jogszabályok a püspököket nemcsak a világi hatalom, hanem a metropolitájuk joghatósága alól is kivették. Ez megfelelt a püspökök érdekeinek, akik ennek a jogrendszernek az elterjesztéséhez minden erejüket biztosították s nagyban elősegítették a korlátlan és mindenek felett álló pápai hatalom kialakulását. Ugyanezek a jogszabályok a metropolitai hatalom fő eszközét, a tartományi zsinatot is korlátok közé szorították, zsinatot ugyanis csak a pápa beleegyezésével lehetett összehívni, aki a zsinat határozatait megsemmisíthette, s a zsinat határozatai csak pápai jóváhagyással váltak érvényessé.”⁷⁷ A pápai hatalom megerősödése tovább zajlott, olyannyira, hogy az egyház az állam fölé került. Az isteni hatalom, melyet a pápaság képviselt, fölötté állt minden egyéb más hatalomnak. A rendelkezésükre álló joganyag azonban szétszórt volt, ahhoz, hogy a jogi alapok is biztosítva legyenek, a hierarchiához egységesíteni kellett azokat, létre kellett hozni egy ellentmondásokat nem tartalmazó jogrendszert. Ezt az egységesítést a XII. sz. közepén a bolognai Gratianus mester végezte el. Műve a későbbiek során a *Decretum Gratiani* nevet kapta. E műnek következtében a pápai hatalom tovább szilárdult, megállapították a keresztény egyház kormányzati rendszerét, mely kizárólag a római pápát ismerte el nemcsak egyházi, de világi és politikai vezetőnek is.

A pápaság sokfajta adót és más terhet vetett ki a népre, az utolsó, melyet már nem lehetett szó nélkül hagyni, a pénzért vásárolható „búcsúcédulák”, azaz a pénzért vásárolható bűnbocsánat volt. Egyrészt jelentős anyagi terhet jelentett a népnek, másrészt közfelháborodást váltott ki. Ekkor szegezte ki Luther Márton a wittenbergi vártemplom kapujára a tételeit (1517. október 31.), mely tételek a bűnbocsánat kérdését taglalták, de hihetetlen folyamatot indítottak el. Innen már nem volt visszaút. Luther egyik fő tétele az volt, hogyha a pápának a jogosultsága megítélni mindenkit, akkor Krisztus és az Ő Igéje, ezek szerint, eltűnt az egyházból. Ha viszont, mégiscsak, az Ige értelmében és tanítása szerint Krisztus és az Atya ítéli meg az embert, akkor viszont a pápa és a szentszék létjogosultsága igencsak megkérdőjeleződik.⁷⁸

III/5. A reformáció

Luther, ahogyan azt a fennálló viszonyok megkívánták, a tan tisztaságával foglalkozott, egyházjoggal, egyházalkotmánnyal kapcsolatosan nem volt iránymutatása. Ugyan máglyára

⁷⁷ Kovács Albert: *Egyházjogtan*, 85. o. Budapest, 1878.

⁷⁸ Richard Friedenthal: *Luther élete és kora*. München, 1967. Fordította: Terényi István

vetette a pápai törvénykönyvet, mutatva, hogy azt megszüntnek tekinti, de új jogi alapokat nem fogalmazott meg. Álláspontja szerint az egyház egyedüli feje Jézus Krisztus, a püspökök egyenlők, ők kormányozzák a gyülekezeteket, szeretetben és egyetértésben.

Zwingli, Lutherrel ellentétben, foglalkozik egyházjogi kérdésekkel és már előtérbe kerül az egyház fegyelmezésének a kérdése is. Zwingli szintén visszanyúl a szentírási alapokhoz, mely szerint az egyház a gyülekezetek közössége, az alapsejt a gyülekezet, melyben szükséges, hogy legyen szervezet, mely szervezet a gyülekezet közösségében kialakuló feladatok elvégzésére jön létre. Zwingli az összes egyházi hatalmat a gyülekezetekre ruházza. Megilleti őket a tanítás, az Ige hirdetése, az istentisztelet rendjének a megállapítása és a fegyelmezés gyakorlása.

III/6. A hitvallási iratok egyházfegyelmezéssel kapcsolatos kérdései

A Heidelbergi Káté és a II. Helvét Hitvallás is foglalkozik egyházfegyelmi kérdésekkel, szinte mindig az egyház szervezeti kérdéseinek feszegetése és megválaszolása után. Mondanivalója azonban fontos, annak előzménye maga a reformáció, következménye pedig napjainkig hat. A Heidelbergi Káté bővebben foglalkozik fegyelmezési kérdésekkel, mint egyházszervezeti kérdésekkel. A Heidelbergi Káté egyházfegyelmi kérdéseiben kiemelt jelentőséggel bír annak a taglalása, hogy kik vehetnek részt az úrvacsorai közösségben. Csak azok, akik a bűneiket megbánják. A kulcsok hatalmával kapcsolatos kérdésekben már egyértelműen megjelenik a keresztyén egyházi fegyelem. Akik nem Krisztus tiszta evangéliuma szerint élnek, már a földi

gyülekezeti közösség tagjai közül is kizárásra kerülnek. Krisztus az egyházának a feje, Ő dönti el a keresztyén ember végső sorsát.⁷⁹

A II. Helvét Hitvallás szövege az egyházi fegyelmezés kérdését teljes mértékben a kulcsok hatalmával való éléshez vezeti vissza. A gyülekezetnek, a hívők közösségének joga van ahhoz, hogy fegyelmezési „jogkört” gyakoroljon azok felett, akik nem az evangélium tanítása szerint élnek, vagy olyan vétket, bűnt követtek el, mely keresztyén létükkel, mivoltukkal összeegyeztethetetlen. Viszont még mindig nem alakul ki, hogy ezek milyen jellegű bűnök és milyen jellegű büntetések a következményei ezen bűnöknek, vétségeknek. A kulcsok hatalmával való élést a II. Helvét Hitvallás a következő módon értelmezi: „Isten országának kulcsairól, melyeket a mi Urunk adott az apostoloknak, sokan csuda dolgokat fecsegnek össze és ezekből kardot, lándzsát, királyi pálcát, koronát és nagy birodalmak felett, sőt a testek és lelkek felett való teljes hatalmat kovácsolnak maguknak. Mi, a magunk paraszti eszével ítélve az Úr igéje szerint, azt mondjuk, hogy Isten minden törvényesen elhívott szolgálja megkapta és használja is a „kulcsokat”, illetve a „kulcsok hatalmát”, amikor az evangéliumot hirdeti, azaz a gondjaira bízott népet tanítja, buzdítja, vigasztalja, feddi és fegyelmezi. (Kinyitni és becsukni.) Mert így nyitják meg a mennyeknek országát az engedelmesek előtt és zárják el az engedetlenek előtt.

79 A Heidelbergi káté egyházfegyelmezéssel kapcsolatos kérdései: „81. kérdés: Kik járulhatnak az Úr asztalához? Felelet: Azok, akik bánkódnak bűneik miatt, azonban mégis bíznak abban, hogy bűneik megbocsáttattak és minden gyarlóságukat elfedezte a Krisztus szenvedése és halála, s akik egyszersmind kíváncsiak hitükben megerősödni és életüket megjobbítani. A meg nem térők ellenben, valamint a képmutatók kárhozatot esznek és isznak maguknak.; 82. kérdés: Bocsáthatók-e az Úr asztalához azok is, akik vallástételükkel és életükkel azt bizonyítják, hogy hitetlenek és istentelenek? Felelet: Nem, mert ez az Isten szövetségének a megcsúfolása volna és az Ő haragját felgerjesztené az egész gyülekezetre. Ezért kötelessége a keresztyén gyülekezetnek az ilyeneket Krisztus és az apostolok rendelése szerint a kulcsok hatalmával élve kebeléből kizárni, míg életüket meg nem jobbjítják.; 83. kérdés: Mi a kulcsok hatalmával való élés? Felelet: A szent evangélium hirdetése és a keresztyén egyházi fegyelem. E kettő által a mennyek országa a hívők előtt megnyílik, hitetlenek előtt pedig bezárul.; 85. kérdés: Mi módon nyílik meg és zárul be a mennyek országa a keresztyén egyházi fegyelem által? Felelet: Oly módon, hogy Krisztus parancsa szerint azok, akik keresztyén név alatt nem keresztyén tanítást vallanak vagy nem keresztyén módon élnek, miután néhány ízben atyafiságos intést kaptak és tévelygéseikkel s bűneikkel nem hagynak fel, a gyülekezetnek, vagy az általa evégre megbízottaknak bejelentetnek. És ha ezek intésére sem hajlanak, ezek kirekesztik őket a szent sákramentumoktól való eltiltással a keresztyén gyülekezetből, Isten pedig a Krisztus országából. De viszont, ha valóságos jobbulást ígérnek és mutatnak fel, mint Krisztusnak és az egyháznak tagjai ismét visszafogadtatnak.; 123. kérdés: Mi a második kérés? Felelet: „Jöjjön el a Te országod”, azaz igazgass minket igéddel és Szentlelkeddel úgy, hogy egyre jobban engedelmeskedjünk neked; tartsd fent és növeljed a Te egyházadat és semmisítsd meg az ördögnek munkáit és minden hatalmasságot, amely ellened feltámad és minden gonosz ármányt, amelyet a Te szent igéd ellen szőnek, míg el nem jön hozzánk a Te országodnak teljessége, amelyben Te lész minden mindenkiben.; 124. kérdés: Mi a harmadik kérés? Felelet: „Legyen meg a Te akaratod, mint a mennyben, úgy a földön is”, - azaz: add, hogy mi és minden ember a magunk akaratát megtagadva, a Te egyedül jó akaratodnak engedelmeskedjünk ellentmondás nélkül, és így mindenki oly készségesen és híven betöltse a maga tisztét és hivatását, mint az angyalok a mennyben.” MRE Hitvallási iratai, 63-64. o. és 75-76. o.

Ezeket a kulcsokat ígérte az Úr az apostoloknak (Máté 16) és meg is adta (Ján. 20, Márk 16, Luk. 24.), amikor elküldte a tanítványokat és megparancsolta nekik, hogy hirdessék az evangéliumot széles e világon és bocsássák meg a bűnöket. Pál a korinthusbeliekhez írott levelében azt mondja, hogy az Úr az ő szolgálóira bízta a békéltetés szolgálatát (2 Kor. 5:18 skk). Hogy miben áll ez, azt mindjárt meg is magyarázza, amikor a békéltetésnek ígését, vagyis az arról szóló tanítást említi és még világosabban kifejtve ezeket a szavait, hozzáteszi, hogy Krisztus szolgálói Krisztus nevében járnak követségben, mintha Isten maga szolgálói által kérlelné a népeket, hogy béküljenek meg vele, tudniillik hitbeli engedelmesség által. Akkor forgatják tehát a kulcsokat, amikor hitre és bűnbánatra intenek. Így békítenek meg Istennel, így bocsátják meg a bűnöket, így nyitják meg a mennyek országát és vezetnek oda a hívőket (...) Tehát akkor oldozzák fel helyesen és hathatósan a bűnösöket a lelkipásztorok, ha hirdetik a Krisztus evangéliumát és benne a bűnök bocsátását, amely minden egyes hívőnek ígértetik, mint ahogy mindnyájan elnyerték a keresztséget is, és ha bizonyosságot tesznek arról, hogy ez minden egyes hívőre külön-külön vonatkozik.”⁸⁰

„Átengedheti ugyanis a ház ura az ő tisztartójának a házában való hatalmát; ezen a címen adhatja neki a kulcsokat is, hogy bocsássa be a házba, vagy zárja ki a házból azokat, akiket az úr vagy be akar bocsátani, vagy ki akar zárni. E szerint a hatalom szerint cselekszik a szolga hivatalból azt, amit az ő ura neki parancsolt, és az úr is jóváhagyja azt, amit cselekszik és azt akarja, hogy szolgálójának cselekedeteit úgy értékeljék és úgy ismerjék el, mint az övéit. (...) Ha pedig a szolga nem úgy végzett el mindent, ahogy azt az ő Ura megparancsolta, hanem a megbízatás határait áthágta, bizonyára érvénytelennek tekinti az Úr azt, amit művelt. Ezért tehát az egyházi szolgák egyházi hatalma az a tevékenység, mellyel a szolgák Isten egyházát kormányozzák ugyan, de az egyházban mindent úgy tesznek, ahogy azt az Úr ígésében előírja. Ha ez megtörtént, a hívek úgy becsülik ezeket a cselekedeteket, mintha maga az Úr vitte volna véghez azokat.”⁸¹

Fegyelmező munka tekintetében szükséges hangsúlyozni a II. Helvét Hitvallás néhány alaptételét: „Az egyházi szolgák feladatai sokfélék, ezeket azonban a legtöbben két dologra vezetnek vissza, amelyekben minden más bennfoglaltatik: Krisztus evangéliumának tanítására és a sákramentumok helyes kiszolgáltatására (...). Az egyházi szolgák feladata, mondom, tanítani a tudatlanokat, buzdítani és haladásra készíteni az Úrnak útján hátramaradókat vagy lassabban haladókat, vigasztalni és erősíteni a kislelkűeket és felvértezni őket a Sátán különféle kísértései ellen, megdorgálni a vétkezőket, visszahívni a jó útra a tévelygőket, felemelni az elesetteket, megcáfolni az ellentmondókat, végül elűzni az Úr aklától a farkasokat, bölcsen és komolyan megróni a bűnöket és bűnösöket, és szemet nem hunyni és nem hallgatni a bűn láttára; (...) Minthogy pedig mindenképpen szükséges, hogy legyen az egyházban fegyelem és a régieknél hajdan szokásban volt a kiközösítés és voltak egyházi ítélőszékei is Isten népének, amelyek által bölcs és kegyes férfiak gyakorolták ezt a fegyelmet, az egyház szolgálójának az is a feladata volt, hogy ezt a fegyelmet a tagok épülésére az időkhöz, a közállapotokhoz és a szükséghez szabva gyakorolják. Itt mindig

80 Az MRE Hitvallási Iratai, 147-148. o.

81 Az MRE Hitvallási Iratai, 168. o.

szem előtt kell tartani azt a szabályt, hogy mindenképpen ékesen és jó renddel legyenek zsarnokoskodás és pártoskodás nélkül. (...) Mert maga az Úr tiltotta meg, hogy az Úr szántóföldjén lévő konkolyt kitépjük, amikor az a veszély fenyeget bennünket, hogy a búzát is kitépjük vele (Máté 13:29 skk).”

⁸² A II. Helvét Hitvallás kitér arra is, hogy mi a teendő akkor, ha magát az Úr szolgáját találják bűnösnek valamiben. Azért, mert valaki Isten szolgálatát végzi, még lehet, hogy maga is bűnt követ el, mert az Úr szolgálója nem maga az Úr, éppen ezért bűnbe is eshet, hiszen bűnös, halandó ember. „De azért kell az egyház szolgálói között is illő fegyelemnek lennie. Zsinatokon szorgalmasan meg kell vizsgálni a lelkipásztorok tanítását és életét. Feddjék meg a vétkezőket a vének és térítsék őket jó útra, ha lehet, vagy fosszák meg őket tisztuktól és űzzék el őket az igazi pásztorok az Úrnak nyájától mint farkasokat, ha javíthatatlanok. Mert ha hamis tanítók, semmiképpen sem szabad őket megtéríteni.”⁸³ A II. Helvét Hitvallás XXIX. fejezetében olvashatunk a házassággal kapcsolatos bíráskodásról. Ez azért is érdekes, mert a továbbiakban látni fogjuk, hogy a házassággal kapcsolatos ügyek körül, a történelem folyamán, mindig viták alakultak ki. Az egyházi bíráskodásnak szerves részét képezi a házassági bíráskodás is. „Végtére éljenek a házastársak szentül, a legnagyobb hitvesi hűséggel, istenfélelemmel, szeretettel, valamint tisztasággal a házasságban. Kerüljük tehát a cívódásokat, ellenkezéseket, bujaságot és házasságtörést. Fel kell állítani az egyházban törvényes bíróságokat istenfélő bírakkal, akik örködjenek a házasságok felett és minden szemérmertlenséget és erkölcstelenséget zabolázzanak meg és előttük folyjanak a házassági perek.”⁸⁴

III/7. Bűnök és büntetések a kánonokban, mint jogforrásokban

Református egyházunk kánonait olvasva arra gondolhatunk, hogy az akkori lelkészek, tanítók igencsak méltatlanok voltak arra, hogy az Úr szolgálóinak neveztesse, de nem lehetett általánosítani. Ráadásul – látni fogjuk – az apróbb vétségeket is büntették! Előfordult lelkészekkel, prédikátorokkal, tanítókkal, egyháztaggal, hogy bűnbe estek, de nem mindnyájan, és nem sokféle bűnbe. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy aki ebben az időben lelkésznek vagy tanítónak állt, annak állhatatosnak, kitartónak kellett lennie és fel kellett készülnie a megpróbáltatásokra és a szenvedésre. „Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a háborúkkal, küzdelmekkel, üldöztetésekkel és nyomorúságokkal teljes időszak emberei talán keményebbek és durvábbak lehettek, de az is bizonyos, hogy amikor az ellenreformáció idejében egyáltalában nem volt kívánatos életpálya lelkésznek, vagy tanítónak lenni, csak azok jöttek erre a pályára, akik nagy elszánással készültek a szolgálatra és a – szenvedésre. S a kánonok éppen azért használnak kemény hangot, mert a küzdelmes időkben nem akarnak az alkalmatlanok közül csak egyet is túrni az egyház szolgálatában.”⁸⁵

⁸² Az MRE Hitvallási Iratai 169-170. o.

⁸³ Az MRE Hitvallási Iratai, 171. o.

⁸⁴ Az MRE Hitvallási Iratai, 193. o.

⁸⁵ MRET 170-171. o.

XVII. és XVIII. század legtöbbet előforduló bűnei, vétkei az alábbiak: részegeskedés, kóborlás, tétlenség, lustaság, lelkészknél kifejezett bűn, ha csak vasárnap vettek könyvet a kezükbe, rendetlen, nem megfelelő öltözék, rendezetlen hajviselet, verekedés, trágár beszéd, akadtak olyan lelkészek, akik vadászkuttyákat vagy sólymokat tartottak, és vadászni is elmentek. Különösen tiltották a táncot, mind a lelkésznek, mind a gyülekezet tagjainak. „De azért a kánonkészítők is tudják, hogy ez a tilalom úgymint hiábavaló, mert például amikor azt megengedhetőnek tartják, hogy a lelkészek részt vegyenek lakodalmakban, vagy vendégségekben – csak nem a kocsmákban -, ugyanakkor megkívánják tőlük, hogy ilyen alkalmakon mértékletesen viselkedjenek, „mihelyt pedig a többiek a bortól kezdenek felhevülni s megjelennek az énekesek és lantosok, hogy az illetlen táncolást lehetővé tegyék, a lelkészek keljenek fel és távozzanak, hogy úgy ne lássék, mintha jelenlétükkel helyeselnék azt a kicsapongást, amit istentiszteleteken kárhóztatni tartoznak.” (...) Vagyis tisztában vannak vele, hogy hiába tilalmazzák a táncot, de legalább annyit igyekeznek elérni, hogy a lelkészek ne vegyenek abban részt. De még ez is megtörténik, a tilalom ellenére is.”⁸⁶ A lelkésznek a legfőbb bűne tulajdonképpen a borivás volt, de igazából nem is azt tiltották a kánonok, hanem a lerészegedést, azt is leginkább vendégségben, vagy nyilvános helyen. A kánonok elfogadja, hogy a lelkésznek borból (is) van jövedelme, nagy vétségnek tartják, ha ezt magas kamatra kölcsönadja, vagy ezzel kereskedik. A lerészegedéssel kapcsolatban elég volt, ha a lelkész megígérte, hogy megjavul és nem iszik többé.

A vizitációk⁸⁷ alkalmával az esperesek vizsgálták a lelkészek életét, magatartását, erkölcsét, ruházatát, mindent, ami szükséges volt annak a megállapítására, hogy a lelkész a hivatalának megfelelő, a hivatalához méltó életet él-e. Ezen vizitációk alkalmasak voltak arra, hogy figyelmeztessék a lelkészt, hogy hagyjon fel olyan magatartásával, mely nem összeegyeztethető betöltött hivatalával. A zsinatokon is vizsgálták a lelkészeket, ott az espereseket és a püspököket is. Ezek a vizsgálatok arra voltak alkalmasak, hogy minél kevesebben kerüljenek hivatalosan egyházi bíróság elé. A kánonok többet foglalkoznak a lelkészek életével és magatartásával, mint a gyülekezeti tagok kihágásaival, vétségeivel. Azért, mert a gyülekezet magatartásáért a lelkész a felelős. A lelkésznek kellett példaadó életet élnie. A gyülekezetet megkérdezték a lelkész életéről és magaviseletéről - a gyülekezeti tagok állítását csak úgy fogadta el az esperes, ha legalább három tag megerősítette azt - a lelkészt pedig megkérdezte az esperes arról, hogy a gyülekezeti tagok között milyen a fegyelem. „A netáni panaszok elintézésének az útja ugyanaz, mint a lelkész előfordulható hasonló esetében: az esperes rábeszélése, dorgálása után a zsinat

86 MRET 170. o.

87 Vizitáció a hatályos Egyházalkotmányban: „83.§ (1) Az esperes az egyházmegye minden egyházközségét köteles az egyházmegyei gondnokkal együtt évente meglátogatni (canonica visitatio). Minden egyházközséget évente legalább egy alkalommal meg kell vizsgálni. Ha az esperes és az egyházmegyei gondnok ezt személyesen nem tudja teljesíteni, felkérésükre egyházmegyei tanácsosok járnak el. (2) Az esperesi látogatásról az esperes vagy az általa megbízott látogat küldöttség jegyzőkönyvet készít, amelyben az egyházközség életének minden mozzanatára ki kell terjedni (3) Az esperes a jegyzőkönyvek alapján készített jelentést az egyházmegyei közgyűlés elé terjeszti.” 1994. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház alkotmányáról és kormányzatáról.

bíráskodik és szükség esetén a megrögzött és cégéres bűnösök megbüntetése céljából a világi hatósághoz fordul.”⁸⁸

Sokáig élt az az elgondolás, hogy a bűnös megbüntetése nem tartozik az egyház feladatkörébe. Adott esetben még az egyházi bűnöké sem. Mindez azért volt lehetséges, mert a protestáns patrónusoknak⁸⁹ túl nagy beleszólása lett abban az időben az egyház, a gyülekezet életébe. Ez nem véletlen, hiszen adott esetben a protestáns fejedelem vagy protestáns végvári kapitány nélkül fenn sem maradhatott volna az egyház. A patrónusok és a világi elem ítélkezése nem összekeverendő a presbitériumok szerepével. A presbitériumok, egy a gyülekezet által választott testület, melyre a gyülekezet ráruhazza az egyházi fegyelmezést, a most említett világi elem pedig nem egy választott, hanem egy készen kapott bíráskodási jogával élt (sokszor visszaélt).

A komjátí kánonokból is az derül ki, hogy a bűnösök megbüntetése a világi hatóságokhoz tartozik. Pl. ha a lelkész valakit vasárnap dolgozni látott, köteles volt jelezni a világi hatóságnak és kérni, hogy büntessék meg. Ellenben vannak olyan bűnök és bűnt elkövetők, akiket magának a lelkésznek kellett megbüntetni. „Egyéb bűnök: a templommulasztás, úrasztalától elmaradás, a lelkésszel ellentétes viszonyban élés. E bűnök nem kisebbek, mint a haragtartás, esküszegés, vagy az asszonyok éjszakai dorbézolása, pajkossága, vendégeskedése farsang idején vagy keresztelők alkalmával. Az efféle bűnökben leledzőket a lelkész tartozik fegyelmezni. Néhányszor figyelmeztesse őket – mondja a kánon –, azután a szószékről prédikálja ki, s ha még ez sem használ, akkor ki kell őket közősíteni az egyházból, mégpedig nemcsak életükben, hanem halálukban is. A kiközösítettel beszélgetni sem szabad. Nem szabad házához elmenni, vele enni, még énekelni és imádkozni sem. Aki ezt tenné, azt szintén ki kell zárni az egyházból. Ha a kiközösített meghal, a lelkész nem temeti el s a temetőben nem adnak neki helyet.”⁹⁰

A büntetések és a kiközösítés nem voltak véglegesek. Az egyháznak sem, a lelkésznek sem az volt a célja, hogy apadjon a gyülekezeti tagok száma, hanem az, hogy a bűnös megbánja a bűneit, megígérje, hogy jó útra tér és kerüli azokat a cselekedeteket, melyekért a lelkésztől vagy a gyülekezettől valamilyen büntetésben részesült. Ha nyilvánosan, a lelkész és a többi egyháztagnak előtt, megvallotta a bűneit, akkor természetesen visszakerült a gyülekezetbe és ugyanazok a jogok megillették, mint korábban. A fegyelmezéssel és a fegyelmezésnek kifejezetten ezzel a módjával, azaz a kiközösítéssel igen nagy hatalom, és persze igen nagy felelősség is került a lelkészek kezébe.

88 MRET 172. o.

89 A patrónusok megjelenése az egyházszervezet korai szerveződési időszakához köthető, jelesen a kegyúri joghoz. „A magán kegyúrság szintén az egyház anyagi támogatásából keletkezett. Aki templomot épített, telket adott vagy a pap javadalmáról gondoskodott, kegyúrrá lett és e kegyúrságot esetleg családjában örökletessé, vagy a földbirtok mindenkori tulajdonosának jogává tehetette. E patronatus (...) egyebek között arra jogosítja a kegyurat, hogy a javadalom megüresedése esetén ő javasolhasson a betöltésre jogosultnak arra alkalmas személyt, és a javadalom betöltője (a püspök) a patrónus bemutatása (praesentatio) alapján a javadalmat a javaslatba hozottnak köteles adományozni, ha csak ellene kánonjogi kifogás nincs.” (ius summi patronatus). Részlet Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi református egyház külső rendje c. művéből, 14. o. Budapest, 1948.

90 MRET 173-174. o.

Nem véletlen, hogy a presbitériumok kialakulásának legfőbb mozgatórugója – véleményem szerint is – az egyházi fegyelmezésnek, mint hatalomnak és felelősségnek a megosztása volt. Ahol ezt elfogadták és elismerték, ott gyorsabban megalakultak a presbitériumok, ahol nem fogadták ezt el, ott lassabban ment végbe a folyamat.

A házassági ügyekkel kapcsolatosan is sok rendelkezést tartalmaznak a kánonok. Érdekes, hogy pl. a házasságszerzés tisztességes egyháztagnak, a presbitereknek a feladata és kötelessége volt. De ők voltak kötelesek a házasságkötésnél is jelen lenni, mint tanúk. „A házasságszerzőtanuk nevét a házassági anyakönyvbe is be kell vezetni. Házassági ügyeknél, békéltetésnél, elválásnál szintén a presbiterek működnek közre. Végző fokon az esperes a mellé választott tanácstagokkal: a lelkészi presbitériummal ítélkezett. Az elválást kimondó ítéletet a püspöknek, sőt az egyházkerületi zsinatnak is jóvá kellett hagynia.”⁹¹

91 MRET 175. o.

IV. A Magyarországi Református Egyház szervezeti fejlődése, különös tekintettel az egyházfegyelmezésre és az egyházi bíraskodásra

IV/1. A reformáció kora, az első kánonok, az első zsinatok határozatai

Magyarországon először a reformáció lutheri irányzata terjedt el, egyházszervezet megváltoztatása nem játszott fontos szerepet, a kialakult körülmények miatt a tan tisztaságának a hirdetése volt a cél. A hetvét irányzat megjelenése hazánkban az 1540-es évekre tehető, de még nem teljesen belekerülve a reformfolyamatok sodrásába, hanem inkább először Zwingli és Bullinger nézetei érvényesültek.

Az akkori társadalmi rend nem volt még befogadóképes a kálvini irányzatra. Az ország még romokban hevert a mohácsi csatavesztés után. Az előreformátorok munkája nyomán azonban megkezdődött az ébredés, de ez még hosszú ideig tartott. Az ország három részre szakadása - mint társadalmi-politikai helyzet - sem kedvezett, de sokan mégis az „új eszmében” látták a lelki megerősödésnek a megvalósulását. A XVI. század második felét mondhatjuk mérföldkőnek egyházszervezeti szempontból. Ekkor kezdődött meg a nagyobb területi egységek egyházzá szervezése, mely az egyház igazgatásával együtt a lelkészek feladata volt. Több gyülekezet alapította a traktusokat (esperességeket); az esperesség a lelkészek által választott egy lelkész vezetése alatt állt. Több esperességből alakult meg a kerület vagy szuperintendencia. Az adott kerületnek a lelkészei püspököt vagy szuperintendenst választottak a kerület élére. Az esperesek a gyülekezeteket, a püspökök az esperességeket vizitációk alkalmával ellenőrizték. Az esperesek az esperesség, a püspökök a kerület zsinatának voltak kötelesek beszámolni a tevékenységükről. A kerületeknek nem volt kapcsolatuk egymással, önállóak voltak, felettük már nem volt más egyházi szerv. A püspöki hivatalt szolgálatnak tekintették és nem rangnak. Ebben az időben még a laikus elem részvétele az egyházban nem számottevő, még nincsenek presbitériumok, megalakításuk későbbi időre tehető. A világiakkal az együttműködés nem kérdéses, de még nem szervezett és intézményes formában történik ez az együttműködés.

„A városi tanácsok vagy a falusi bírók gyakran intézkedtek egyházi ügyekben, de nem egyházi megbízás alapján. A presbitériumok hiányának az volt a következménye, hogy ott, ahol a politikai közösség és előljáróság nem tartozott ugyanahhoz a felekezethez, a helyi lelkésznek egymagában kellett gondoskodnia az egyházi fegyelmezésről és az anyagi eszközök előteremtéséről.”⁹²

Az egyházszervezetre vonatkozóan már az első zsinatokon határozatokat hoztak, melyek az egyházfegyelmenek a kérdését is érintették. Ilyen volt az 1545. évi erdődi zsinat, az 1550. évi tornyai zsinat, majd az 1554. évi óvári zsinat. Az 1555. évi II. erdődi zsinat határozati között már olvashatunk olyat, hogy a lelkészeknek mik a kötelezettségeik és milyen módon valósulhat meg ellenük fegyelmi eljárás. A szuperintendensi tisztség megalakítását többek között azért

92 Bucsay Mihály: A protestantizmus története Magyarországon 1521-1945. 92. o. Budapest, 1985. Továbbiakban: Bucsay

tartották fontosnak, mert a szuperintendens feladatai közé akarták vonni az egyházi szolgák feletti szigorú fegyelem gyakorlását. További zsinatok tartása folyamatosan szükségessé vált, hiszen a zsinatokon csiszolták, finomították az egyházszervezet és ehhez kapcsolódóan az egyházi fegyelmezés gyakorlásának a kérdését, pontos meghatározását. Meg kell említenünk az 1561. évi Egervölgyi Hitvallást, majd az 1567-es debreceni zsinatot, mely elfogadta a II. Helvét Hitvallást, és megfogalmazta az egyházi rendtartást is, Articuli Majores cím alatt, mely ettől fogva megalapozta az egyházszervezetet. Az 1576-os hercegszőlősi és az 1587-es csepregi zsinatok megerősítették és továbbfejlesztették az Articuli Majores-t.

„Az első zsinatok idején még nem volt elfogadott hitvallás, nem voltak újonnan alakított gyülekezetek. Az egyházközségek jogállása, igazgatása nem változott, felettük a kormányzati jogosultságot a patronus és a felettes egyházi szervezet gyakorolta. Az állami hatóság is elismerte a jogfolytonosságot, a tizedet beszedte, és azt, hasonlóan a katolikus plébánoshoz, a prédikátornak is kiadta. Az egyházközséget a lelkésszel együtt a patronus vagy lelkész és a falu élére kinevezett előljáróság igazgatta. Ezeknek a tagjai ugyan a falvak vallási homogenitása miatt reformátusok voltak, de mégsem tekinthetők az egyházközség független és választott vezetőinek.”⁹³

Közben fordulat is bekövetkezett, az 1563. évi tordai zsinaton elfogadták a Beza-féle genfi hitvallást, ennek az elnevezése lett a Tarcál-Tordai Hitvallás. Előretört a reformáció kálvini irányzata. Az egyházszervezetet Kálvin egyházszervezetéhez hasonlóan rendeli felállítani. Ezen hitvallás értelmében az egyház feje Jézus Krisztus, aki ezt a tisztséget senkire nem ruházta át. A pásztorokat és tanítókat közös néven püspököknek, vagy szolgáknak, vagy véneknek nevezi. A pásztorok feladata az ige hirdetése és a fegyelmezés gyakorlása, ami intésekben nyilvánulhat meg. A tanítók az igét hirdetik. Az egyház igazgatásában tulajdonképpen mindenki részt vett, az elnevezések alapján, a pásztorok és a vének is, a tanítók nem. Az egyházfegyelem fenntartását kifejezetten a vénekre bízta. A büntetés nem volt más, mint feddés Isten Igéjével. Az ország társadalmi körülményeiből azonban megállapítható, hogy amit megfogalmazták, az a gyakorlatban nem működött, nem is nagyon tudott volna működni. A patronusok és a nemesség támogatása szükséges volt az egyház számára, így beleszóltak az egyház ügyeibe, részt vettek a zsinatokon. A legfontosabb ok pedig az ország három részre szakadása volt. Erdélyben az 1527-es és az 1563-as tordai országgyűlések engedélyezték a négy bevett vallás szabad gyakorlását, addig a királyi Magyarországon protestáns vallásüldözés folyt, hol keményebben, hol éppen megtűrték a protestánsokat. Ebből kifolyólag Erdélyben eltérően alakult az egyházszervezet.⁹⁴

93 Dr. Csohány János: A magyar református egyházalkotmány alapelvei (Egyháztörténeti írások), 16-22. o. Debrecen, 1994.

94 Erdély később, az 1881-es alkotmányozó zsinat határozatait követően tagolódott be a magyar református egyházszervezetbe.

IV/2. A bécsi béke és az azt követő történelmi időszak

1606-ban, a bécsi béke megkötésekor, a királyi Magyarország protestánsai az Erdélyben meglévő vallásszabadsághoz hasonlót szerettek volna kiharcolni maguknak. A bécsi béke biztosította ugyan a szabad vallásgyakorlatot, de leginkább a nemesség és a városok számára, a falvak protestáns lakóiról nem szólt. „A vallásszabadságot is csak a következő megszorítással adta meg: „A római katolikus vallás sérelme nélkül.” Ez a fogalmazás hamarosan sok jogi szörszálhasogatásra és visszaélésre adott alapot. Ezért a protestáns köznemesség nem nyugodott addig, amíg a bécsi béke e kikötés nélkül vált országos törvénnyé.”⁹⁵ A bécsi béke rendelkezéseit 1608-ban iktatták törvénybe, mely törvénybeiktatáskor a protestáns vallásszabadság rendeződni látszott. A szabad vallásgyakorlatot kiterjesztették a falvakra, úgy, hogy minden felekezetnek saját előljárójának kellett lennie. Ez azért volt fontos, mert szabad vallásgyakorlatot nyertek azok a protestáns jobbágyok is, akik katolikus földesúr birtokán éltek és dolgoztak. A törvény beiktatásával a protestánsok számára biztosították az egyházi önkormányzati jogot, azaz a protestánsok saját egyházszervezetet alakíthattak, így teljes mértékben kikerültek a katolikus püspökök felügyelete alól. Ez volt a protestánsok önálló egyházkormányzásának első törvényi biztosítéka, megadta a közjogi alapot a magyarországi evangélikus és református egyháznak. Mit jelentett ez? A katolikus papi főhatóság megszűnt a protestáns lelkészek felett, illetve ettől kezdve az állam sem avatkozott bele a protestáns egyházszervezetek alakításába. A gyakorlatban azonban a római katolikus egyház és a papság hallani sem akart a protestánsok önálló kormányzási jogáról, minden erővel és minden fórumon tiltakoztak ellene. Így, tulajdonképpen a reformáció megerősödésével, már el is kezdődött az ellenreformáció.

A bécsi béke törvénybe iktatásakor a protestánsoknak már volt egyházszervezetük, legalábbis szervezkedtek, igyekeztek egységes és országos szervezetet kialakítani. A XVII. sz. elejére tulajdonképpen a dunántúli és a felsődunamelléki egyházkerületet kellett megszervezni. A dunántúli rész egyházkerületté szervezése az 1612. évi köveskúti zsinaton történt meg, kialakult (bár nem véglegesen) az egyházkerület képe. Felsődunamellékről elmondhatjuk, hogy a XVI. században már bizonyosan megvolt és a tiszáninneniektől átvett felsőmagyarországi kánonok szerint kormányozta magát. 1619-ben azonban új kánonoskönyv szerkesztését érezték szükségserűnek, mely feladatot Czeglédi Pál végezte el. Ezt a kánonoskönyvet az 1623. évi komjáti zsinaton fogadta el az egyházkerület, az egyházkerület szervezkedése ettől az időponttól véglegesnek tekinthető. Mindkét kánonok értelmezése során kitűnik a püspök személyének a megerősödése. Azaz a püspöknek már ekkor olyan hatalmat tulajdonítanak, mely adott esetben azonnali reformálásra szorul. A püspök mellett nincs olyan személy (kivéve bizonyos helyzeteket) aki számonkérhetné a tetteit. Ezért is egyre inkább elevenebb az óhaj a laikus elem megjelenésére. A komjáti kánonok a püspökkel szemben, annak vétkessége esetére, hatalmával való visszaéléskor, vagy hanyag munkateljesítése miatt az esperesek, illetve a zsinat ítélkezési jogát írja elő. A

95 Bucsay: 89. o.

fegyelmezés kérdése ismét előtérbe került. Feltéve, hogy elfogadják a püspökök gyakorlatilag kiemelt hatalmát az egyházban, szervezetileg, akkor is elmondhatjuk, hogy a fegyelmezés kérdése nincs megoldva. Ha a püspök mindenki felett áll, akkor is meg kell oldani és le kell fektetni azt, hogy vétkeisége esetén hogyan lehet ítélni felette.

IV/3. A linzi béke és az azt követő zsinatok

Az 1645. évi linzi béke, mely Rákóczi György nevéhez köthető, végső soron a bécsi béke megerősítése volt, mert a békekötések eredményei igen sokszor csak papíron jelentek meg, a valóságban nem. Történt mindez azért, mert akiknek végre kellett volna hajtaniuk a rendelkezéseket, katolikusok voltak, és mindent megtettek azért, hogy megakadályozzák a protestánsok vallásszabadságát, vagy a szabad vallásgyakorlatnak legalább bizonyos elemeit. „A Rákóczi György által megkötött 1645. évi linzi béke ugyancsak a bécsi béke megtartását mondja ki, de ezentúl körülírja a vallásszabadság ügyét úgy, hogy minden lehető félremagyarázást kiküszöböljön. Így kifejezetten kimondja, hogy a vallásszabadság a templomokkal együtt értendő, hogy a jobbágyok is szabadon gyakorolhatják a vallásukat s hogy részükre a földesúr templomot tartozik építeni, ha nem volna templomuk. Intézkedik továbbá arra nézve is, hogy az elfoglalt templomokat vissza kell adni a protestánsoknak, újabb templomfoglalásokat eltilt s végül azt is kimondja, hogy a protestáns ügyek országgyűlési tárgyalásain azokat a protestánsok sérelme nélkül kell elintézni! Volt is némi eredménye a béke előírásainak. Az 1647.évi országgyűlés törvénybe iktatta a linzi békét, de az elvett 400 protestáns templomból csak 90-et adott vissza. Egyéb rendelkezéseinek a végrehajtása pedig késett s végleg el is maradt, sőt rövideken még súlyosabb sérelmek is következnek, még nagyobb elnyomás is vár a protestáns egyházakra.”⁹⁶

A világi békekötések mellett, amint a protestáns egyházaknak módja és lehetősége volt, saját zsinatokat tartottak. Ezeken a zsinatokon értékelték a saját helyzetüket, reagáltak a társadalmi és a politikai eseményekre, ahogy azt az épp adott helyzethez, törvényhez, uralkodóhoz mérten teheték. Ugyanis az egyházszervezeti kérdés mindig azzal függött össze, hogy éppen az uralkodó milyen törvényt fogadott el, mit engedett meg, mit biztosított az elméletben létező szabad vallásgyakorlaton belül. Ehhez képest igyekeztek a protestánsok megfelelően alakítani a szervezetüket, formálni az alkotmányukat, vagyis inkább akkor még a rendtartásaikat, a meglévőket kánonokba foglalni és felkészülni a következő feladatra, de inkább harcra.

96 MRET 105. o.

IV/4. A puritanizmus, a presbitériumok kialakulásának előszele

Az egyházalkotmány és az egyházszerkezet terén a változások a puritanizmus szellemiségét Angliából Magyarországra hozó Tolnai Dali János nevéhez köthetők.⁹⁷ A magyar puritánok célul tűzték ki a kálvini presbiteri egyházalkotmány kialakítását és egyházszerkezet létrehozását. Elveik alapján a kálvini egyházkormányzat legfontosabb feladata az egyházfegyelem gyakorlása és fenntartása, ehhez kapcsolódóan pedig a fegyelmi kérdésekben a presbitérium bírói testületként történő működése. „Az alkotmányreform kérdésében Tolnai nem tudott eredményt elérni. I. Rákóczi György fejedelem ugyanis minden Angliából származó eszmére gyanakodott, amióta Anglia népe felkelt – csakhamar vérpadra jutó – királya és egyidejűleg az episzkopális egyházi alkotmány ellen. A nemesek visolyogtak attól a gondolattól, hogy polgárokkal, sőt jobbágyparasztokkal a presbitériumban egy tárgyalóasztalhoz üljenek, vagy hogy azok az egyházi fegyelmet érintő ügyekben esetleg elítéljék őket. A szatmárnémeti zsinat ezek miatt az okok miatt a presbitériumok ellen foglalt állást. Bár elvileg elismerte azok célszerűségét, de rámutatott az akadályokra is, amelyeknek bevezetése a világi urak ellenállását váltja ki. Megígérte azonban, hogy kedvezőbb körülmények között, amint a fejedelem és a rendek hozzájárulnak, be fogják a presbitériumokat vezetni.”⁹⁸

„Mint hogy őseink a presbitériumot különféle akadályok miatt fel nem állíthatták, ezt mi Krisztus és az apostolok rendelése és a régi egyház gyakorlata szerint, mihelyt kedvezőbb körülmények fognak bekövetkezni s mihelyt legfőbb hatóságunk és az igazhitű karok és rendek hozzájárulnak, újra felállítani óhajtjuk.”⁹⁹

A szatmárnémeti zsinat összehívásának a puritán mozgalom elleni védekezés volt a tulajdonképpeni oka. A Dunántúlon már szerveződtek a presbitériumok, ezen a zsinaton azonban még mindig nem teszik kötelezővé a presbitériumoknak a megalakítását a gyülekezetekben.

97 „Sokkal nagyobb területre kiterjedő s mélyebb hatású volt a presbitériumok szervezése érdekében Tolnai Dali János sárospataki tanárnak, majd abaúji esperesnek az egyházi élet egyéb részeire is kiterjeszteni szándékolt reformkísérlete. (...) Tolnai és társai holland és angol minták után, de a kálvini reformáció tanításaihoz is híven, nem tartották helyesnek a püspöki és esperesi egyházkormányzati rendszert s a presbiteri szerkezet bevezetését tartották szükségesnek s az egyház igazi lényegével megegyezőnek. Ám ha akadtak is hívei a Tolnai által kívánt szervezeti reformnak – köztük elsősorban Medgyesi Pál, I. Rákóczi György fejedelem udvari papja -, még inkább támadtak ellenfelei. Az ellenhatás egyik oka az volt, hogy Tolnait és társait általában felforgatóknak tartották, tanításaiktól tisztának gondolt evangéliumi vallásukat féltették. Másik oka viszont a rendi gondolkozásmóddal járt együtt, mert a keleti részeken még mindig nagy számban levő református fő – és köznemesség hallani sem akart arról, hogy az egyház ügyeinek intézésébe beleszóljanak a parasztságból esetleg választott presbiterek, akik velük együtt tanácskozhassanak, vagy éppen rajtuk fegyelmet is gyakoroljanak. (...) Mindezek eredményeképpen Tolnai Dali Jánost és társait zsinat elé idézték – egyéb tanításaiért is -, elítélték és állásuktól megfosztották őket. Ezzel azonban a mozgalom nem intéződött el. Mert a puritanizmusnak csak egy részét kitevő presbiteri reform az egész mozgalom révén sokkal nagyobb hatású volt már, semhogy zsinati ítélettel elfojtani lehetett volna.” MRET 138-139. o.

98 Bucsay: 129-130. o.

99 MRET 139. o.

Maradt az, hogy az egyház kormányzása, igazgatása, az egyházfegyelem gyakorlása továbbra is a lelkészek feladata, akik csak az espereseknek és a püspököknek vannak alárendelve. Az egyházfegyelmi feladatok megoldása (is) csak a lelkészekből álló egyházkormányzati testületeknek és a zsinatoknak a feladata. A reformáció kezdetén még nincsenek presbitériumok az egyházközségekben, a későbbiekben folyamatosan alakulnak.

IV/5. A presbitériumok kialakulása

Az első presbitériumot Pápán Kanizsai Pálfi János (lelkész) alapította 1617-ben.¹⁰⁰ Az első presbitérium tizenhat tagból állt. „Négy tagját a városi tanács állította: a főbíró és három esküdtet. A többi tizenkét tagot sajnos ismeretlen eljárás alapján választották, de nem a gyülekezet összes tagjai közül, hanem hat presbitert a polgári, hatot a katonai rendből, viszont egyet sem a parasztságból. Ezek a presbiterek gyakorolták a felügyeletet a lelkész, a tanító, az iskola, az ifjúság és a gyülekezet felett. Kifogásaikat a lelkésszel kellett közölniük. A presbitérium a lelkész vagy a tanító választásában vagy elbocsátásában is illetékes volt. Üléseiről jegyzőkönyvet vezettek.”¹⁰¹ Kanizsai Pálfi János a pápai presbitérium részére szabályzatot is készített. Ez a szabályzat tartalmazta, hogy a presbiterek milyen rend alapján milyen kiváltságokban részesültek a gyülekezeten belül, és legfőképpen azt is, hogy melyek voltak a konkrét feladataik. „Egyébként kötelességük felügyelni a lelkészre, tanítóra, iskolára s a tanuló ifjúságra. De kötelességük egyszermind ezek jó hírnevét is megoltalmazni. Viszont, ha ők találnak valami kifogásolnivalót ezek magaviseletében, tartoznak azt a lelkésznek megmondani. Hasonló módon tartoznak felügyelni az egyháztagok életére is. Lelkészt, tanítót csak a presbiterek tudtával és beleegyezésével lehet akár alkalmazni, akár elbocsátani. A gyülekezet igazgatását a lelkész jelenlétében tartott gyűléseken intézik a presbiterek s e gyűléseken hozott határozatokat jegyzőkönyvbe is be kell írni. A presbiterek eme kiváltságai és kötelességei más egyháztagokkal szemben nyilván észrevehető megkülönböztetéseket tartalmaznak. Tisztuk szerint a lelkész segítőársai, de egyszermind nemcsak a gyülekezetnek, hanem a lelkésznek s más egyházi tisztséget viselőknak is felügyelői. A presbitérium felállításával, azok fegyelmezési jogának megállapításával útját vágta Kanizsai annak a lehetőségnek, hogy az egyházban papuralom fejlődhessen ki. Bár egyelőre még nem a gyülekezet választotta a presbitereket s bizonyos kiváltságokat élveztek, mégis az egyházi szervezet ezzel a lépéssel indult el azon az úton, amely a gyülekezet önmaga által való igazgatásának az útja volt.”¹⁰² A presbitériumok megalakulásának a folyamata és majdani szerepük más volt

100 „Az ellenreformáció térnyerése és megerősödése hamarosan megkövetelte, hogy az egyes gyülekezetek igazgatását kivegyék a városi és községi előjáróságok s a patrónusok kezéből, annál is inkább, mert Kanizsai Pálfi János, pápai lelkész és esperes a püspök tudtával s a földesúr: Enyingi Török István, egyúttal végvári főkapitány jóváhagyásával megalakította Pápán a presbitériumot, az elsőt az egész országban.” MRET 134. o.

101 Bucsay: 131. o.

102 MRET 135. o.

a Dunántúlon, Erdélyben és Kelet-Magyarországon. Az első presbitériumok feladatai közül ki kell tehát emelnünk, hogy felügyeltek a lelkészre és minden más egyházi szolga életére és felügyelték az egyháztagok életét is. A Dunántúlon, a pápai presbitérium megalakulását követően több presbitérium is szerveződött, de az ország keleti területein továbbra sem volt jellemző a presbitériumok megalakulása, megalakítása. A Dunántúlon az egész kerületben bevezették 1630-tól, legfőképpen azért, hogy: „ügyeljen az erkölcsökre, és az egyházi fegyelem terén támogassa a lelkészt.”¹⁰³

A presbitériumok kialakulása elleni küzdelemnek ill. nem megszervezésüknek egyik fontos oka (talán a legfontosabb) éppen az egyház fegyelmező munkájával kapcsolatos. Nem akartak hivatalosan világi elemet az egyháznak a fegyelmező munkájába bevonni. A kelet-magyarországi területen azért nem alakultak, mert a protestáns nemesség nem tudta elképzelni és megvalósíthatónak tartani, hogy adott esetben egy jobbágy vagy paraszt helyet kap a presbitériumban és így „ítélkezhet” az ura felett. A világi elem ne szóljon bele az egyház életébe, ne legyen része az egyház szervezetének. A társadalmi helyzet vetett gátat a presbitériumok megszervezésének. Az ok, amiért mégis megvalósulhattak a presbitériumok, gyakorlatilag a társadalmi változásban keresendő. „Az ellenreformáció nyomása alatt egyre több református és evangélikus gyülekezet vesztette el többségét az egyes helyek lakosságában és előljáróságában. Így egyházi ügyekben kénytelenek voltak lemondani a városi tanács, az előljáróság segítségéről, amelyet korábban élveztek. Kárpótlásként azonban megalakultak és szaporodtak a laikusokból álló presbitériumok.”¹⁰⁴

A presbitériumok kialakulására és a teljes egyházszerkezetre nézve külső hatásként értékelhetjük, hogy nagyon sok magyar diák tanult külföldön és tértek haza a tapasztalataikkal. „A külföldön tanuló magyar teológusok megismerkedtek az ottani zsinati presbitériumi egyházi alkotmányokkal, és később bíralták a hazai hierarchikus, kollegiális egyházkormányzást, amely gyakran episzkopalizmusra, a püspök túlhatalmára, önkényeskedésre vezetett. Az egyik jeles prédikátor, Nádudvari Péter (megh. 1726) rámutatott arra, hogy az egyház megreformálását mindaddig nem lehet befejezettnek tekinteni, amíg mindenütt fel nem állítják a presbitériumokat. A református egyház erdélyi püspöki és esperesi hivatalai szerinte nem isteni, hanem csak emberi rendet képviselnek, és semmiképpen sem helyeselhetők, ha a lelkészek és a gyülekezetek feletti uralommá fajulnak.”¹⁰⁵

Az ellenreformáció annyira megerősödött, hogy egységre és összefogásra volt szükség a támadások visszaverésére, az ország keleti részén és Erdélyben is. Az ellenreformáció megerősödésével az addig protestáns helyeken is lassan és fokozatosan kisebbségbe kerültek a protestánsok, emiatt szükséges volt megtenni az összefogásra irányuló lépéseket. Az egységet pedig nem jelenthette más, mint egységes alap, egységes gyülekezeti forma, egységes szervezet

103 Bucsay 135. o.

104 Bucsay 153. o.

105 Bucsay: 154. o.

a protestáns egyházakban. Minden támadás és ellenvetés ellenére mégiscsak létrehozzák a presbitériumokat. A presbitériumok kialakításával járt az is, hogy a világi elem megjelenik az egyházkormányzásban, így szükségképpen a bíraskodásban is. A presbitériumok megalakítása vagy nem megalakítása igen nagy harcok közepette zajlott. Sokan voltak mellette, sokan voltak ellene, a legkülönbözőbb okokból kifolyólag.

„A szatmárnémeti zsinat s a Geleji-kánonok elvi fejtegetései, valamint Medgyesi buzgolkodása gyakorlatilag sem voltak egészen eredménytelenek. Mert még 1646-ban, tehát a szatmárnémeti zsinat évében a nagyenyedi zsinat elrendelte a presbitériumok felállítását. Ennek a rendelkezésnek azonban nem sok eredménye lett. Viszont a Tiszántúlon 1651-ben a piskolti zsinat határozottan ellene mondott a presbitériumok felállításának és pedig éppen a világi hatóságoktól való félelem miatt. Ilyen ellentmondó határozatok mellett is egyre több helyen kezdték megszervezni a presbitériumokat a keleti részekben. Különösen azután, amikor a török hódoltság s az erdélyi fejedelemség megszűnt. Az ellenreformáció s az annak hatására hozott törvények és rendeletek az ország e részében is kényszerítették a református egyházat a községi és városi előljáróságok megszűnő egyházigazgatási ténykedésének pótlására: a presbitériumok megszervezésére. Mindazonáltal meg kell állapítanunk, hogy akár a nyugati, akár a keleti országrészekben azokon a helyeken, ahol a város vagy a község lakossága egészében vagy túlnyomó részében megmaradt reformátusnak, szinte a XIX. századig nincs külön presbitérium, vagy ha akad is, azonos magával az előljárósággal.”¹⁰⁶

IV/6. Az I. és II. Carolina Resolutio

1731. március 21-én jelent meg az I. Carolina Resolutio, próbálták szabályozni a protestánsok helyzetét. „1. §. A protestánsoknak magán- és nyilvános vallásgyakorlatot engedélyez (...). 5. §. a./ A protestánsok választhatnak szuperintendenst, de azok száma és hatásköre királyi engedélytől függ. (...) 5. §. c./ A protestánsok házasságjogi bíraskodás szempontjából a katolikus házassági bírósághoz tartoznak. A katolikus házassági bíróságok viszont a protestánsokat protestáns házassági jog szerint kötelesek megítélni.”¹⁰⁷ Bíraskodás tekintetében azonban csak a házassági bíraskodást szabályozza, egyéb egyházfegyelmi kérdésekre a Carolina Resolutio nem tér ki. A Carolina Resolutio végrehajtása komoly ellentmondásokat rejtett magában, hiszen a katolikusoknak protestáns jog szerint kellett volna bíraskodni. A Carolina Resolutio tulajdonképpen az Explanatio Leopoldina megismétlése volt, legalábbis lényeges rendelkezéseit tekintve. „A II. Carolina Resolutio 1734. október 26-án jelent meg. Az I. Carolina Resolutio 5. §. a./ pontjában foglaltak részletes kidolgozását tartalmazta. Az ágostai és helvét hitvallású evangélikusok egyaránt 4-4 szuperintendenst választhatnak Magyarországon. Kijelölte a szuperintendenciák határait. A szuperintendensek vizitálhatják szuperintendenciájukban a joghatóságuk alá tartozó lelkészeket.

106 MRET 140. o.

107 Csohány: MPE 13. o.

A mai négy egyházkerületnek itt van a magyar közjogi gyökere. A tiszáninneri egyházkerületben 1734-ig nem volt püspök, hanem az esperesek gyakorolták a püspöki jogokat egyházmegyéjükben, a közös ügyeket pedig az esperesi kollégium beszélte meg és intézte el. A II. Carolina Resolutio rendelkezése folytán választottak püspököt a tiszáninneri egyházkerület élére a bodrogeresztúri konvent döntése alapján 1735-ben.”¹⁰⁸

A II. Carolina Resolutio-ig az egyház szervezete gyakorlatilag alkalmatlan volt mind az egyházi igazgatási feladatok ellátására, mind pedig a védekezésre az ellenreformáció támadásaival szemben. Egységes, országos szervezetről nem is beszélhetünk. Kerületekbe szerveződtek a protestánsok, de országos szervezet nem létezett. A protestáns egyházak vezetése gyakorlatilag a nemesség, a patrónusok kezébe került. A már létező külső kereteket a protestánsok csak a patrónusok segítségével tudták fenntartani. Egyrészt anyagilag rászorult az egyház a patrónusok segítségére, másrészt szükség volt a befolyásukra is az életben maradáshoz. Megkezdődött a világi elem megerősödése az egyházban. „A szuperintendenseknek az I. és a II. Carolina Resolutio-ig államilag még tisztségük sem volt elismerve, de azután sem tisztelte őket az állami hatalom, sőt még inkább ki voltak téve az üldöztetésnek. Az I. Carolina Resolutio mindössze annyi jogot adott nekik, hogy lelkészeik erkölcsi életére felügyelhetnek, vizitációk gyakorlása azonban már sokszor nehézségbe ütközött. 1751-ben pedig megtiltotta a királynő. A fegyelmezéshez pedig semmi hatalmuk nem volt. Mégis derék módon igyekeztek kerületük ügyeinek intézésére, a magatartás összhangba hozására (...)”¹⁰⁹

IV/7. A Türelmi Rendelet

Mária Terézia halála után, II. József uralkodásának megkezdésekor és uralkodása alatt megváltozott a társadalmi helyzet, mely változás a protestantizmusra is hatást gyakorolt. II. Józsefet felháborította a protestánsoknak az elnyomott helyzete. A protestánsok helyzetének megváltoztatását nyilvános rendelettel tette közzé. 1781. október 29-én kiadta az Edictum Tolerantiae-t, azaz a Türelmi Rendeletet. A Türelmi Rendelet hatálytalanította az I. Carolina Resolutiot és mindazt, ami ellenkezett magával a Türelmi Rendelettel. A Rendelet végrehajtása azonban nem ment egyszerűen, hiszen a bürokráciában ugyanazok a végrehajtó személyek ültek, akik már sok-sok évvel azelőtt az I. és II. Carolina Resolutio végrehajtására is kötelesek lettek volna. Ezzel együtt azonban a protestánsok fellélegeztek. Felcsendültek az énekek a templomokban, vagy az annak kikiáltott házakban vagy akár csűrökben. Hálát adtak Istennek és II. Józsefnek azért, hogy – még ha körülményesen is – de szabadon gyakorolhatták a vallásukat. „A Türelmi Rendelet biztosította a magyar protestánsok vallásszabadságának alapvető jogait, de ez rendelet volt és nem a magyar országgyűlés által alkotott törvény. A protestánsok remélték, hogy előbb-utóbb törvény lesz belőle és akkor ismét a magyar alkotmány sáncai közé kerül vallásszabadságuk.

108 Csohány: MPE 17. o.

109 Csohány MPE 23. o.

Az 1687 óta érvényesülő királyi kegyelemtől függésük semmi jót nem hozott ui. számukra. Az 1790-91. évi országgyűlés aztán megalkotta a protestánsok vallásszabadságát biztosító 1791. évi XXVI. törvénycikket. A törvénycikk 17 §-t tartalmazott. Az 1606. évi bécsi és az 1645. évi linzi béke alapján biztosított vallásszabadságot a protestánsoknak. Gyakorlati megfogalmazása sokban hasonlít a Türelmi Rendeletéhez, de egyfelől a katolikus vallás „kiválóságát” jobban kihangsúlyozza, másfelől a protestánsok jogait részletesebben körülírja. Biztosította a protestánsok egyházi autonómiáját, szabad vallásgyakorlatát, de Horvátországra nem terjesztette ki azt.”¹¹⁰ Kiemelt figyelmet egyetlen paragrafusa érdemel a törvénynek, mely fegyelmezéssel nem foglalkozik, bíráskodásra pedig ismételtelen csak a házassági ügyekben tér ki: „11. §. A protestánsok házasságjogi ügyei saját bíróságukhoz tartoznak, azok megszervezéséig a világi bírósághoz.”¹¹¹

IV/8. A budai zsinat

Az 1791. évi XXVI. tc. értelmében a reformátusok és az evangélikusok engedélyt kaptak zsinat tartására. A budai zsinatra küldött követeknek utasításba adták, hogy mindenképpen vigyék keresztül az alábbi fontos ügyeket: a lelkészek és a világiak közötti egyenjogúság, paritas, házassági és más egyházi peres ügyek intézésére rendes tagokból álló, állandó törvényszék legyen. Ebből is látszik, hogy a bíráskodás ügye mennyire az első és fontossági sorrendben szinte mindent megelőzővé vált.

A Zsinat 4. cikkelye a következőket tartalmazza: „A vallás szabadsága azt kívánja, hogy az ágostai és helvétziai vallástételt tartók a vallásra tartozó dolgokban, mint pl. a dogmában, az isteni tiszteletre tartozó mindenféle ügyekben, a rend- és szertartásokban, az egyházi kormányzatban, bármely botránnyos életű hitfelek felett saját vallásuk elvei szerint szabadon gyakorlandó egyházi fegyelemben, minthogy mindezek, magával a dogmával a legszorosabb összvököttesben állanak, senki által ne gátoltassanak, és ne függjenek se a római katolikus konzisztóriumoktól, se királyi döntvényektől vagy leiratoktól, hanem a bécsi békekötés értelme szerint egyedül csak az ő saját felsőbbjeiktől vagy felügyelőiktől (unice a suis tantum superioribus seu superindendentibus) azaz: a gyülekezeti presbytériumoktól, az egyházmegyei és egyházkerületi konzisztóriumoktól és a zsinatoktól s ezen presbytériumok, konzisztóriumok és zsinatok rendelkezései, határozatai és ítéletei s az ő saját hitvallású zsinataikon alkotott vagy ezentúl alkotandó egyházi kánonok, sem felsőbb hatósági átnézések vagy parancsok, sem királyi leiratok által megváltoztathatók ne legyenek; mert mindezek nem polgári vagy politikai, hanem csupán a vallást, egyházat s annak kormányzatát illető ügyek, amelyekben a teljes hatósági vagy intézkedési jog (jurisdictio plena) magát a vallást és egyházat illeti s annak adatott ez, a békekötés által, és e jogot más, nem is gyakorolhatná vagy intézhetné, a vallás és a lelkiösmeret szabadságának sérelme nélkül.”¹¹²

110 Csohány MPE 56. o.

111 Csohány MPE 57. o.

112 Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok (PEIL), 1877. Révész Imre: A zsinattartás ügyének múltja a tiszántúli református egyházkerületben, 139. o. Továbbiakban: Révész Imre: A zsinattartás ügyének múltja (...)

A budai zsinat 155 kánonból álló törvénykönyvet alkotott. „A törvény öt részből áll: 1. az egyházkormányzatról, 2. az egyházfegyelemről, 3. a házasságügyről, 4. az iskolákról, 5. a vagyoni ügyekről szól. (...) A kánonok többsége azonban az egyházkormányzattal foglalkozott: 1. Az egyházközségeket a mindenütt felállítandó presbitériumok kormányozzák. Tagjai: a református kegyúr, a lelkipásztor, a gyülekezet gondnokai és vénei, nagyobb helyeken a felsőbb iskolák tanárai is. A gondnokok és vének választásáról nem intézkedik részletesen, hanem azt mondja, hogy az addigi módon történjék.

2. Az egyházmegyei konzisztórium: esperes és gondnok mellett a presbitériumok által választott egyenlő számú lelkészi és világi tagból álljon. Létszáma 6-12 legyen az elnökséggel együtt.

3. Az egyházmegyei tisztségek betöltésére a presbitériumok kétszer szavaznak, először jelölésre, aztán választásukra.

Az egyházmegyei konzisztórium az egyházmegye egyházközségeire, iskoláira, tisztségviselőire ügyel fel. Évenként egyházi és iskolai vizitációt rendel el. Bírói fóruma a lelkészeknek és tanítóknak, de védelmezi is őket törvényes szolgálatuk végzésében.

4. A lelkészválasztás az egyházközség joga.

5. A papmarasztást az addigi évenkéntiről három évenkéntire szállította, és az egész egyházmegyében egyszerre kellett megejteni. De a lelkészek harmadévenkénti elbocsátása is csak akkor lehetséges, ha az egyházközség kétharmada akarja és azt a panaszok kivizsgálása után, azok jogosságát megállapítván az egyházmegyei konzisztórium is elismeri.

6. Az egyházkerületi konzisztórium: elnöke a szuperintendens és a főgondnok, tagjai: négy lelkészi és négy világi ülnök.

7. Az egyházkerületi közgyűlés: tagjai az egyházkerületi konzisztórium tagjain kívül az egyházkerület esperesei és egyházmegyei gondnokai, továbbá minden egyházmegyéből egy lelkészi és egy világi követ, valamint tanácskozási joggal 1-2 lelkészi és világi, akiket esetről esetre hívnak be.

8. Az egyházkerületi konzisztóriumok jogköre: felülvizsgálja az egyházmegyei konzisztóriumok tevékenységét. Az egyházmegyei konzisztóriumoktól fellebbezéssel érkezett ügyek elintézése. Alapítványi ügyek intézése. Az egyházmegyei konzisztóriumok által javasolt új egyházközségek létesülésének engedélyezése. Fegyelmi fórum az esperesek és gondnokok felett.

9. Házassági ügyek intézésére külön törvényszékeket állított fel a zsinat. Ezek fellebbviteli hatóságává az egyházkerületi konzisztóriumot tette.

10. Egyetemes konzisztóriumot szervezett az országos egyházat érintő ügyekben az országos kormánysszervekkel való érintkezés végett. Elnöke az egyházkerületi közgyűlések által választott egyetemes gondnok /világi úr/, tagjai a püspökök, az egyházkerületi főgondnokok és az egyházkerületek 1-1 lelkészi és világi képviselője.”¹¹³

113 Csohány MPE 69-70. o. A teljes egyházkormányzatra vonatkozó részt azért figyelemre méltó idézni, mert ebből is kitűnik, hogy a bíraskodást nem választották el az egyházszervezettől. Amilyen egyházszervezeti kánon, törvényt hoztak, az tartalmazott rendelkezéseket a bíraskodásra vonatkozóan is.

Mivel a zsinat törvényeit a király nem szentesítette, így azok nem lehettek hatályosak. Ettől függetlenül, ha mint hivatalos törvény nem is, de a református egyház a szervezetének a létrehozását, a létrejött és kialakult, már akkor meglévő „szervezeti egységeknek” összefogását ezen törvények alapján végezte. Azt is elmondhatjuk, hogy egyfajta iránymutatásként belekerült a reformátusok életébe. Miért nem szentesítette a király a kánonokat? Ugyan nem erősítette meg a király, de el sem utasította. Mindennek politikai okai voltak. A királyt és a kormányzati szerveit aggasztotta, hogy egy fele részből világiakból álló, rendszeres gyűlésre kerülne sor a protestánsok köreiből. Kormányellenes politikai szervezkedésnek a lehetőségét látták benne. „Valószínűleg Somogyi József államtanácsos találta meg az udvar számára a legkedvezőbb megoldást 1805 januárjában. Ennek lényege, hogy mivel a kancellária és a nádor véleménye szerint a kánonok jóváhagyása veszélyes, elutasítása szintén nem tanácsos, mert az nyugtalanságot keltene a protestánsok körében, ezért függőben kell tartani az ügyet. A protestánsok ugyanis, ha megkapják a zsinati végzések megerősítésének elutasító végzését, akkor sokkal kevésbé lesznek nyugodtak, mint amilyenek addig, amíg a döntést még csak várják. Ennek megfelelően sem I. Ferenc, sem V. Ferdinánd nem erősítette meg az 1791. évi budai református és a pesti evangélikus zsinat kánonait sem eredeti, sem átdolgozott formájukban. A protestánsok az 1840-es évek második feléig még időnként – de egyre ritkábban – szorgalmazták a kánonok jóváhagyását, holott a tizedik évek végén még történtek református felszólalások a kánonok jóváhagyása ellen is.”¹¹⁴ Miután nem hozta meg az 1791-es budai zsinat a kívánt eredményt és nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, az egyházi vezetőség máris új zsinat tartásán kezdett gondolkodni. 1837-ben, 1838-ban, 1840-ben tartottak generális konventeket. Egyöntetűen azt állapították meg, hogy minden egyházkerület óhaja az, hogy végre legyen zsinat.

IV/9. A zsinattartás ügye 1848 után

1848-ban újult erővel söpört végig a változás szele hazánkban. A forradalom és szabadságharc idején nem a zsinat tartása volt a legfontosabb. A forradalom azonban változást hozott. Az 1848. évi XX. törvénycikk, melynek életbe léptetésével új alapokra helyezték a vallások ügyét. „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve, különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fedeztessenek s ez elvnek részletes alkalmazásáról, az illető hitfelekezetek meghallgatásával, a minisztérium a közelebbi törvényhozás elibe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.”¹¹⁵

„Mielőtt azonban az említett kihallgatás eljött volna, a vallás és közoktatás ügy akkori minisztere báró Eötvös József, egy váratlan tartalmú leírással lepte meg az egyházkerületeket, megkérdezte nevezetesen őket, hogy kívánják-e a budai zsinat kánonainak megerősítését,

114 Csohány MPE 71. o.

115 Révész Imre: A zsinattartás ügyének múltja (...) 155. o.

mert ő azt, a legrövidebb idő alatt kieszközölni kész. Erre a mi egyházkerületünk következő végzéssel felelt: „ezen rendeletre tisztelettel válaszoltatik, miként, a nevezett zsinat végzeteinek megerősíttetését egyáltalán nem akarja, hanem épen a kor szükségéhez képesti egyházrendezés tekintetiből, mielőbb tartandó zsinatról kíván intézkedni egyházkerületünk.”¹¹⁶

IV/10. A Pátens és annak visszavonása

Az osztrák kormány 1856-ig hallani sem akart a zsinattartás ügyéről. 1856-ban azonban kész egyházalkotmány-tervezetet küldtek meg véleményezésre az egyházkerületekhez, kormányzati szintről. Ezt, az osztrák kormány által megküldött egyházalkotmány-tervezetet, semmilyen szín alatt elfogadni nem lehetett, változatlanul kérték az egyházkerületek, hogy alkotmányozó zsinatot tarthassanak. Erre válaszként kihirdettetett 1859-ben a Pátens, amely egy császári nyílt parancs, arra vonatkozóan, hogy az osztrák kormány, ha kell, erővel fogja rendezni a protestáns egyházak ügyét, és megoldja annak a szervezetét is. A Pátens az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc utáni megtorlás részeként keletkezett. Haynau hadiparancsban szüntette meg az egyházkerületi főgondnoki tiszteletet, megtiltotta a szuperintendensek választását, adminisztrátorokat nevezett ki, akik felügyelték a protestáns egyházaknak a működését. A politikai küldöttek jelenlétét kötelezővé tette minden protestáns egyházi gyűlésen, kivéve a presbitériumokat, a presbitériumi gyűléseket; egyházi vezetőket, lelkészeket, tanítókat csak a politikai hatóság megerősítésével, külső jóváhagyással lehetett választani

Ezzel szemben az egyházkerületek kinyilvánították, hogy az egyház szervezetét csak és kizárólag a zsinat változtathatja meg, kívülről jövő hatalom semmiképpen sem. 1860-ban ismét sor került egy egyetemes konvent tartására Debrecenben, de sajnos, ismét nem jutottak tovább annál, minthogy megfogalmazták, hogy mindenképpen sort kell keríteni egy alkotmányozó zsinat tartására. Legközelebb 1877-ben látjuk újra nyomát annak, hogy a zsinattartás ügyében, egyhangúlag, minden egyházkerület megállapodik. Abban is egyetértenek, hogy a zsinatnak semmilyen más feladata nincsen, mint hogy megalkossa az egyháznak az alkotmányát. „Az indítványozott zsinat főteendője első sorban nem más, mint a törvényhozás, mégpedig oly törvények alkotása, amelyek, legalább a főbb vonásokban, egyetemesen kötelezőleg megállapítsák valahára egyházunk országos szervezetét, a presbitériumoktól kezdve, fel egészen a nemzeti zsinatig; továbbá oly törvények alkotása, amelyek amint a királyi szentesítést megnyerik, mind a komjátii és Geleji Katonaféle kánonokat, mind az 1821-22-dik évi, különleges királyi szentesítést nyert konventi végzéseket, vagyis általában, minden eddigi országos kánonokat s ily kánon erejével bíró statutumokat, mindenestől és végképen hatályon kívül helyezzenek.”¹¹⁷ Azon javaslatok, melyek a zsinati előkészületek tárgyában készültek, lehető legteljesebb módon feszegetik az egyház fegyelmező munkájának a kérdését, azonban az

116 Révész Imre: A zsinattartás ügyének múltja (...) 155. o.

117 Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok (PEIL), 1877. Révész Imre: Javaslat a zsinati előkészületek tárgyában, 453-454. o. Továbbiakban: Révész Imre: Javaslat a zsinati (...)

egyházalkotmánytól és az egyházszervezettől sohasem különválasztva. Az az általános álláspont, hogy amennyiben sikerülne összehívni a zsinatot, sikerülne az egyházszervezetet megalapozó egyházalkotmányt elfogadni, akkor az egyházalkotmány elfogadása mellett elengedhetetlen és szükségszerű az egyház fegyelmező munkájának a pontos meghatározása, mind egyházjogilag, mind szervezetileg. Ha sikerülne megállapítani az új egyházalkotmányt, akkor emellett azt a törvényt is meg kell alkotnia a zsinatnak, amely az egyház bírói hatalmának a szervezeti és jogszabályi hátterét is tartalmazza. Erre vonatkozóan id. Révész Imre így ír:

„Míthogy azonban kánonaink és kánonértékű statutumaink nemcsak egyházszervezeti törvényeket tartalmaznak, amelyeket a létrejövendő ily tárgyú egyházi törvénykönyv merőben hatályon kívül fog helyezni, hanem tartalmaznak még, fegyelmi és házasságügyi törvényeket is, amelyeket ma már az egyházszervezeti törvényekhez csatolni, vagy azok közé imide amoda beszőni nem szoktak, és okszerűen nem is lehet: látni való, hogy e tekintetben is, halaszthatatlan törvényhozási intézkedés szükségé forog fen. A fegyelmen most, nem az általában úgy nevezett egyházi fegyelmet értjük, amelyet az egyházi hatóságok s különösen a presbytériumok szoktak néhol kisebb nagyobb mértékben gyakorolni az egyes gyülekezeti tagok felett, hanem azt a fegyelmet, amelyet az egyház felsőbb hatóságai, különösen a lelkészek, tanítók s tanárok s más ily egyházi tisztviselők oly hivatali mulasztásai, hanyagsága, kihágásai s vétségei ügyében szoktak gyakorolni, amelyek a polgári büntető törvények fegyelme alá nem esnek, mert azt említenünk sem kell, hogy a protestáns egyház elvei szerént, az országos büntető törvények hatálya alól semmiféle egyházi tisztviselő kivételre nem lehet. Az egyházi tisztviselőkre vonatkozó fegyelmi törvényeket, amelyek minden nagy terjedelmesség nélkül is elérhetik céljokat, véleményünk szerént a legközelebbi zsinatnak elmulthatatlanul létre kell hozni, s a királyi Felség által szentesíttetni; mert ily fegyelmi törvények nélkül, rendezett egyházi társadalom egy óráig sem állhat fen, (...)”¹¹⁸

Fentiek alapján az alábbi következtetések levonhatók:

- létezik az egyház fegyelmező munkája,
- létezik ugyan, de törvényileg nem szabályozott, ami azt jelenti, hogy nem egységes, nincsenek közös alapok az egyházban,
- az egyház fegyelmező munkája leginkább a gyülekezetekben valósul meg, azaz a „presbytériumokban”, ami nyilván azt jelenti, hogy kisebb vétségek esetén és az egyháztagokra (nem a lelkipásztorra nézve),
- azt a következtetést is levonhatjuk, hogy nincs fellebbezés, mivel nincs meg a kiépített rendszer, jogsérelem esetén az egyháztag nem tud hová fordulni.

118 Révész Imre: Javaslat a zsinati (...) 456. o.

IV/11. Az 1881-es alkotmányozó zsinat

A pápens visszavonása után, hosszas tervezés és előkészületek eredményeképpen, 1881. október 31. napjára összehívták a zsinatot. Ezen a zsinaton már érvényesült a paritas elve, fele-fele arányban voltak jelen lelkészi és világi képviselők; a zsinat összesen 114 taggal ülésezett. Az elnöksége is kettős volt, a püspökök közül és a főgondnokok közül választottak elnököt. 1881. október 31-től november 24-ig, majd 1882. szeptember 10-től szeptember 17-ig ülésezett. Sikerült az, amit 1791-92-ben nem tudtak elérni a protestánsok, méghozzá, hogy 1882. október 11-én a király jóváhagyta a zsinat törvénytervezetét, így az hatályba léphetett. Az egységes egyház hivatalos neve az Evangéliom Szerint Reformált Magyarországi Keresztyén Egyház lett. Létrejött az egyház hivatalos egyházalkotmánya. „1. §. Az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyház, mely országos törvényeinkben helvét hitvallású evangélikusnak neveztetik, magában foglalja mindazon reformált vallású egyházközségeket, melyek a magyar koronához tartozó országok és tartományok területén léteznek. „2. §. A magyarországi ref. egyház, zsinat-presbyteri rendszer szerint igazgatja és kormányozza magát.”¹¹⁹

„A törvénykönyv két főrészből áll. I. Egyházalkotmány öt részben, melyek egyike a lelkészválasztásról szól; II. egyházi törvénykezés három részben, a bírói szervezet, a fegyelmi esetek és az eljárás szabályai.”¹²⁰

Az 1881. évi Egyházalkotmány az Egyetemes Konventet is létrehozta.

IV/12. Az egyházi törvénykezés rövid története az 1881. évi alkotmányozó zsinat ülésének után

Az 1881. évi Egyházalkotmány meghatározta, hogy zsinatot tíz évente kell tartani. Ennek megfelelően a következő évtizedekben az alábbi zsinatok megtartására került sor: az 1891. évi zsinat megemlékezett az 1881. évi zsinatról ill. az addig alkotott törvényeket bizonyos formában átdolgozta, az eltelt tíz év tapasztalatai tükrében. A következő zsinat 1904-ben ült össze, az általa alkotott törvények 1907-ben léptek hatályba.¹²¹

Az 1928-ban tartott zsinat egyik legfontosabb feladata volt a Trianon utáni helyzet rendezése, egyházi szempontból. Ennek a zsinatnak a törvényalkotása folytán született meg az 1933. évi Egyházalkotmány, mely 1934. január 1. napján lépett hatályba. Ezen a zsinaton rögzítették, hogy a Magyarországi Református Egyház négy egyházkerületből áll. A II. világháború kitörése előtti zsinat 1939-ben ült össze, mely újra foglalkozott az erdélyi területen lévő református gyülekezetek visszaegyesítésével. A II. világháború után azonban, mivel a II. világháborút lezáró

119 Egyházi törvények az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyházban. 1. o. A debreczeni országos zsinat megbízásából közzéteszi: Tóth Sámuel, zsinati jegyző. Debreczen, 1882. Továbbiakban: Tóth Sámuel: Egyházi törvények (...)

120 Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi református egyház külső rendje, 99. o.

121 Egyházi törvények a MR Egyházban, MRE hivatalos kiadványa, Debreczen, 1906.

békekötések ismét érintették a Magyarországi Református Egyház területi felosztását, az 1947-ben összetült zsinatnak ki kellett mondania, hogy a Magyarországi Református Egyház a Magyarország területén lévő egyházközösségeket jelenti.¹²²

Az egyháznak rövid időn belül azzal kellett szembesülnie, hogy az államhatalom megkezdte az egyházak felszámolását. Az államnak olyan egyházi vezetőkre volt szüksége, akik révén kézben tudták tartani az egyház irányítását. Ezután következett az iskolák államosítása is. Kijelenthetjük, hogy a református egyházat központosították. Az 1951. évi I. tv. alapján az állam felállította az Állami Egyházügyi Hivatalt (AEH). Az állam ezen a szervezen keresztül legfőbb felügyeleti jogot gyakorolt az egyházak felett (ius supreme inspectionis). Az egyházi jogszabályokat a világi jogszabályokkal össze kellett hangolni, sőt, az egyházi törvények érvényességéhez állami jóváhagyás vált szükségessé. Tulajdonképpen az Állami Egyházügyi Hivatal tudta nélkül semmi nem történhetett az egyházban.

Az 1956-os események után újra változások következtek be. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa idején még keményebbé vált a centralizáció. Az 1964. évi I. tv. megszüntette az Egyetemes Konventet, a feladatait a zsinat vette át, ezzel a törvényhozó és a végrehajtó hatalom a református egyházban eggyé vált.

A végleges változást, de már jó irányban, az 1989. évi 14. tvr. hozta, mely megszüntette az egyházi tisztségek betöltéséhez szükséges állami hozzájárulás intézményét, megszüntette az Állami Egyházügyi Hivatalt. Az 1990. évi IV. tv., a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény, újra biztosította az egyházaknak az államtól való függetlenségét. Elkezdődött a rehabilitáció, az iskolák, az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása.

Ilyen körülmények között, 1994-ben került sor új egyházalkotmány kidolgozására, mely az 1994. évi II. tv.¹²³

Meg kell említenünk a jelenleg hatályban lévő egyházi bírászkodásról szóló törvényt is: 2000. évi I. törvény a Magyarországi Református Egyház egyházi bírászkodásáról (a 2005. évi VI. törvény, a 2006. évi III. törvény, a 2012. évi III. törvény, a 2013. évi II. törvény és a 2014. évi III. törvény, 2016. évi II. törvény és 2017. évi II. törvény módosításaival egységes szerkezetben.)¹²⁴

A legnehezebb üldöztetések idején egyértelműek az akadályok, ki tenni akart, ki jobbítani akart, az is igen nehéz feladatnak nézett elébe. Az egyházat évszázadokon át megfosztották a méltóságától, területétől, gyülekezeteitől, akadályba ütközött Isten Igéjének a hirdetése és az iskolai oktatás, a hitoktatás. Ez az időszak azonban véget ért. Az új kor új feladatokat hozott, melyek elé már sem a társadalom, sem a politika nem gördít akadályokat. A református egyháznak, mint szervezetnek és tagjainak is, saját tisztük eldönteni, hogy mihez kezdenek az új lehetőségekkel ill. mihez kezdtek az új lehetőségekkel az elmúlt 25 évben.

122 A témát igen terjedelmesen tárja elénk Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi református egyház külső rendje c. könyve, 97-103. o.

123 Református Egyházi Törvénytár, 2001., www.reformatus.hu

124 www.reformatus.hu

V. Az egyházalkotmányok összehasonlítása az egyházi bíróságok szervezete tekintetében 1881-től 2000-ig

V/1. Hatáskör és illetékesség kérdése a Magyarországi Református Egyház bíróságainak működésében

„A bírói szervezet kialakulása folyamatában a mindenkori egyházi alkotmányban meghatározott egyházszervezeti felépítéshez igazodik, az egyházi törvénykezésről szóló törvényeink a hatáskörök és illetékességi szabályok megalkotásával jelölik ki az egyes szintek egymáshoz való viszonyát, ezek összessége adja az egyházi bíróság szervezeti felépítését.”¹²⁵

A hatályos törvény értelmében (2000. évi I. tc.) az egyházi bíróságok hatásköre a következőképpen alakul:

1. §. „Az egyház bírói hatalma fegyelmi ügyekre és olyan vitás tanfegyelmi és igazgatási ügyekre terjed ki, amelyeket az egyházi törvény bírói hatáskörbe utal.”

4. §. „Az egyházi bíróságok a következők:

- egyházmegyei bíróság
- egyházkerületi bíróság
- zsinati bíróság.”¹²⁶

Az 1881. évi egyházi törvény II. fejezetében - annak első részében - található az egyházi törvénykezés szervezetére vonatkozó jogszabályokat. A 237. §. értelmében: „Az egyházi bíráskodást gyakorolják:

- Az egyházközségi bíróság.
- Az egyházmegyei bíróság.
- Az egyházkerületi bíróság.
- Egyetemes konventi bíróság.”¹²⁷

Az 1907. évi egyházi törvény, annak V. törvénycikke már bővebben fogalmaz a 3. §-ában: „E bíróságok a következők:

- Az egyházközségi bíróság.
- Az egyházmegyei bíróság, illetőleg az ennek kebeléből alkotott tanács.

125 Szathmári Béla: Jogi és egyházjogi alapismeretek 264. o.

126 2000. évi I. törvény, A Magyarországi Református Egyház egyházi bíráskodásáról, 1. §. és 4. §.

127 1881. évi egyházi törvény (E.T.)Tóth Sámuel: Egyházi törvények (...) 55-59. o.

- Az egyházkerületi bíróság, illetőleg az ennek kebeléből alkotott tanács.
- Az egyetemes konventi bíróság, mint:

- a. rendes egyetemes konventi bíróság és
- b. rendkívüli egyetemes konventi bíróság.¹²⁸

Az Egyetemes Konventi Bíróságot rendes és rendkívüli megnevezéssel az 1881. évi törvény még nem illeti, az a fenti törvényben található először.

Az 1933. évi VI. törvénycikk a következő egyházi bíróságokat tartalmazza:

- egyházközségi
- egyházmegyei
- egyházkerületi
- egyetemes konventi bíróság, mint rendes bíróság és mint rendkívüli bíróság.¹²⁹

A bíróságok elnöksége megegyezik az egyházkormányzatban vezető tisztséget betöltők személyével.

Az 1967. évi VI. törvénycikk még tartalmazza az egyházközségi bíróságokat is.¹³⁰ A legújabb törvény már nem.

V/2. Az egyházi joghatóság

Legtágabb értelmében az egyházi joghatóság, hatáskör azt jelenti, hogy milyen ügyekben jogosult és köteles eljárni az egyházi bíróság. „Ma az állam és az egyház következetes szétválasztásának idején az egyház fegyelmi ügyekben az ügynevezett tisztán egyházi bűnök esetében járnak el, melyek csak egyházi törvényeket sértenek, de államiakat nem. Ezek lehetnek vallási és erkölcsi szabályok.”¹³¹ Szűkebb értelemben a joghatóság azt jelenti, hogy a törvény a különböző szintű bíróságok között hogyan jelöli ki (mely ügyekre tekintettel) az egyes szintek joghatóságát, azaz mely ügyekben jár el az egyházmegyei, az egyházkerületi és a zsinati bíróság.

V/3. Az illetékesség

Az illetékesség az azonos hatáskörű bíróságok közötti ügymegosztás szabályainak az összességét jelenti. Ez határozza meg, hogy melyik egyházmegye, egyházkerület járhat el az adott ügyben ill. milyen esetekben van a zsinati bíróságnak kizárólagos illetékessége. Alapszabály, hogy a bíróságok illetékességi területe az igazgatási szerv illetékességi területéhez kapcsolódik.

128 1907. évi V. tc. Az egyházi törvénykezésről, 3. §.

129 1933. évi I. tc. Az egyház alkotmányáról és kormányzatáról.

130 1967. évi II. tc. Az egyház alkotmányáról és kormányzatáról

131 Szathmári Béla: Jogi és egyházjogi alapismeretek, 273. o.

V/4. Az egyházmegyei bíróságok szervezete, feladatai a hatályos törvény alapján

Az egyházmegyei bíróság elnöksége az egyházmegye esperese és gondnoka. Az egyházmegyei bírakat az egyházmegyei közgyűlés választja (négy lelkészi és négy világi tagot választ).¹³²

„7. §. (1) Az egyházmegyei bíróság első fokon határoz:

a) az esperes és az egyházmegyei gondnok kivételével az egyházközségek és az egyházmegye tisztségviselőinek minden fegyelmi, illetve igazgatási ügyében,

b) az egyházmegyében nyilvántartásba vett, lelkészi szolgálatban álló és szolgálatban nem álló lelkészi képzésű és jellegű személyek minden fegyelmi, illetve igazgatási ügyében,

c) az egyházközségek, valamint az egyházmegyék és azok intézményei igazgatási ügyében.

(2) Másodfokon határoz: az egyházközség, az egyháztagok fegyelmi, illetve igazgatási ügyében hozott presbitériumi határozat elleni benyújtott fellebbezések ügyében.”¹³³

Az 1881. évi egyházi törvény és az 1907. évi egyházi törvény annyiban más, hogy felsorolja külön, hogy mit jelent az, hogy az összes egyházmegyei tisztviselő a hatálya alá tartozik az egyházmegyei elsőfokú eljárásnak. Pl. tanintézetek tanárai, tanítók, énekvezérek, missziói, katonai, letartóztatási, javítóintézeti lelkészek. Egyebekben a hatáskörét az egyházmegyei bíróságnak ugyanúgy állapítják meg, mint az utánuk következő törvények.¹³⁴

Az 1933-as egyházi törvény a másodfokú eljárásban mutat különbségeket, hiszen másodfokon az akkor még létező egyházközségi bíróságoktól hozzá fellebbezett fegyelmi ügyekben járt el, ha az egyházközségi bíróság törvényben meghatározott büntetéseket szabott ki (pl. választás és választhatóság jogától való megfosztás).¹³⁵ Az 1967-es törvény már nem tesz ilyen kitétel, hanem úgy rendelkezik, hogy az egyházmegyei bíróság másodfokon végérvényesen határoz az egyházközségi bíróságtól hozzá fellebbezett ügyekben (bármilyen büntetés kiszabására került is sor az egyházközségi bíróságok által).¹³⁶

V/5. Az egyházkerületi bíróságok szervezete, feladatai a hatályos törvény alapján

Az egyházkerületi bíróság elnöksége az egyházkerület püspöke és főgondnoka. Az egyházkerületi bírakat az egyházkerületi közgyűlés választja, az egyházkerületi bíróság négy lelkészi és négy világi tagból áll. Az egyházmegyék arányos képviseletét lehetőleg biztosítani kell.

„11. §. (1) Az Egyházkerületi Bíróság első fokon határoz:

a) a püspök és az egyházkerületi főgondnok kivételével az egyházkerület tisztségviselői, valamint az esperesek és az egyházmegyei gondnokok minden fegyelmi és igazgatási ügyében,

132 2000. évi I. tv. 5. §. – 9. §.

133 2000. évi I. tv. 7. §.

134 1881. évi egyházi törvény 244. §.-245. §., 1907. évi V. tc. 11. §.-15. §.

135 1933. évi VI. tc. Az egyházi törvénykezésről, 11. §.-17. §.

136 1967. évi VI. tc. Az egyházi törvénykezésről, 11. §.-16. §.

b) az egyházkerületi intézmények igazgatási ügyeiben.

(2) Másodfokon mint fellebbezési bíróság határoz az egyházmegyei bíróságtól fellebbezés folytán felterjesztett fegyelmi és igazgatási ügyekben.”¹³⁷

Az 1881. évi egyházi törvény értelmében harmadfokon is eljárak az Egyházkerületi Bíróságok, méghozzá azokban a fellebbezett fegyelmi ügyekben, amelyekben a két alsóbb bíróság ítélete egymással nem egybehangzó.¹³⁸ Az 1907. évi egyházi törvény rendelkezései megegyeznek az 1881. évi törvényben foglaltakkal.¹³⁹

Az 1933-as egyházi törvény meghatározása szerint az egyházkerületi bíróságok harmadfokon is ítéleztek, méghozzá olyan fegyelmi ügyekben, melyekben a törvényben meghatározott fegyelmi büntetéseket szabtak ki. Ezek a következők voltak: választás és választhatóság jogától való megfosztás, eltiltás az úrasztalától ill. az egyháztag egyháztagságból eredő jogaitól megfosztás, a templombajárás, az egyháztag gyermekeinek a megkereszteltetése és az egyház iskoláiba járatása kivételével.¹⁴⁰ Az 1967-es törvényben a hatályos törvényhez képest nincs változás.

V/6. A Zsinati Bíróság szervezete, feladatai a hatályos törvény alapján

A Zsinati Bíróság elnöksége a Zsinat lelkészi és világi elnöke. A Zsinati Bíróságot alkotják a Zsinat időtartamára a legalább öt éve teljes jogú egyháztagok köréből titkos szavazás útján választott húsz zsinati bírósági bíró, lelkészi és világi bírák egyenlő arányban. Jelenleg a Dunamelléki és a Tiszántúli Református Egyházkerület hat-hat, a Dunántúli és a Tiszáninneri Református Egyházkerület négy-négy zsinati bírót jelöl. A bíróság tanácsokban jár el, melyek öt tagból állnak. Az eljáró bírói tanács tagjait a bíróság elnöksége jelöli ki. A tanács elnökét a tagok maguk közül maguk választják meg.

A Zsinati Bíróság a szükségnek megfelelően, de rendszerint a Zsinat ill. a Zsinati Tanács ülésézése alkalmával végzi a teendőit.

„14. §. (1) A Zsinati Bíróság első fokon határoz:

a) a püspökök és a főgondnokok fegyelmi ügyeiben,

b) teológiai tanárok, a gyűjteményi tanács elnöke, a zsinati tanácsos, a zsinati jogtanácsos, a zsinati bírák, a Zsinati Iroda lelkészi jellegű osztályvezetői, a zsinati fenntartású intézmények lelkészi jellegű vezetői fegyelmi ügyében, – e minőségükben elkövetett cselekmények vonatkozásában,

c) az a) és b) pontban felsoroltak igazgatási ügyeiben,

d) az egyházkerületek és az országos intézmények közötti igazgatási ügyekben,

e) a Zsinati Tanács nyugdíjügyekben hozott határozatai ellen benyújtott panaszok ügyében.

137 2000. évi I. tv. 11. §. Egyházkerületi bíróságokra vonatkozó jogszabályok a hatályos egyházalkotmányban: 10. §.-11. §.

138 1881. évi egyházi törvény 248. §.-252. §.

139 1907. évi V. tc. 17. §.-21. §.

140 1933. évi VI. tc. 18. §.-22. §.

(2) Másodfokon határoz az egyházkerületi bíróságtól, mint első fokon eljáró bíróságtól fellebbezés folytán felterjesztett fegyelmi és igazgatási ügyekben.

(3) Harmadfokon határoz azokban a fegyelmi ügyekben, amelyekben a másodfokú bíróságok hivatalvesztés vagy lelkeszi tevékenység gyakorlásától való eltiltás büntetést alkalmaztak. Az eljárásra az 53-61.§-ok rendelkezéseit értelemszerűen alkalmazni kell.

(4) Rendkívüli jogorvoslatként e törvény VI. fejezetében foglalt rendelkezések alapján elbírálja a felülvizsgálati kérelmeket.”¹⁴¹

A teljes ülés határozatképes, ha az elnökségen kívül legalább 12 zsinati bíró jelen van.

Az 1967-es törvényhez képest a jelenleg hatályos törvény legjelentősebb változásai:

- megszűnt a pótbíró választásának az intézménye,
- akkor tíz, jelenleg húsz bíró tevékenykedik zsinati bíróként,
- a tanács hét tagú volt, ebből két tag mindig az elnök, és az elnökség hívta be a bizottságba a többi tagot,
- nyugdíjügyekben hozott határozatok ellen beadott panaszok harmadfokú elbírálás alá estek, jelenleg első fokon határoz ilyen ügyekben a Zsinati Bíróság.¹⁴²

V/6.1. A Zsinati Bíróság jogegységi határozatai

A Zsinati Bíróság teljes ülése az egyházi bíráskodásban vitássá vált elvi jelentőségű kérdések vonatkozásában – vagy ha az egyházi bíróságok eltérő gyakorlatát észlelik – a jogegység biztosítása céljából jogegységi határozatot hozhat. Jogegységi határozat meghozatalát kezdeményezheti: a Zsinati Bíróság Elnöksége vagy a Zsinat jogtanácsosa, az egyházkerületi bíróságok elnöksége, az egyházkerületi jogtanácsosok. A Zsinati Bíróság a jogegységi határozatát szótöbbséggel hozza. A jogegységi határozat kötelező az egyházi bíróságok ítélezési gyakorlatára nézve. Megelőzően eldöntött ügyeket nem érint.¹⁴³

V/7. Az Egyetemes Konventi Bíróság működése az 1881. évi egyházalkotmány alapján

„253. §. Az egyetemes konventi bíróságot a konvent a saját kebeléből titkos szavazás útján alkotja meg, aképen, hogy az az elnökökkel együtt legalább 15 tagból álljon. Ha páros számmal vannak jelen, az életkorra legifjabb konventi bírósági tag részt vesz ugyan a tanácskozásban, de nem szavaz.

254. §. Az egyetemes konventi bíróság első fokon ítélt az egyházkerületek püspökeinek, főgondnokainak és az egyetemes egyház által fenntartott tanintézetek tanárainak fegyelmi

141 2000. évi I. tv. 14. §. Zsinati Bíróságra vonatkozó rendelkezések a hatályos egyházalkotmányban: 12. §. – 16. §.

142 1967. évi VI. tc. 23. §.-29. §.

143 2000. évi I. tv. 16. §.

ügyeiben. Másod fokon pedig az egyházkerületi bíróság, mint első fokú törvényszékek által elintézett s eleibe fellebbezett fegyelmi ügyekben. Rendkívülig pedig még harmad fokon is ítél; de csak azokban a fellebbezhető ügyekben a melyekben a 246. §. e) f) pontjaiban jelölt büntetések alkalmazására nézve, az egyházmegyei és egyházkerületi bíróságoknak az ítélete nem egybehangzó. A büntetés nemei ugyan azok, amelyek 246. § – ban felsorolva vannak. Ítélethozatalra az elnökökkel együtt legalább 9 bíró jelenléte szükséges.

255. §. Az egyetemes konventi bíróság rendszerint az egyetemes konvent ülése ideje alatt tartja üléseit, azonban sürgős esetekben, az elnökség által más időre is összehívható.

256. §. Csekélyebb kötelességszegés esetében, a lelkészek, esperesek és püspökök jogosítva vannak a hatóságuk alatt álló egyházi tisztviselőket, hivatalnokokat és szolgálkat, fegyelmi eljárás nélkül is meginteni, s rendre utasítani. Ily megintés és rendreutasítás ellen fellebbezés nem használható.”¹⁴⁴

V/8. Az Egyetemes Konventi Bíróság működése az 1907. évi egyházalkotmány alapján

Már az alábbi, 22.§-ban láthatjuk, hogy Egyetemes Konventi Rendes és Rendkívüli Bíróság megkülönböztetésről e törvény hatályba lépése óta beszélhetünk.

„22. §. Az egyetemes konventi bíróság:

- a) rendes és
- b) rendkívüli bíróság.

23. §. A rendes bíróságot alkotják:

- a) az egyetemes konvent elnökei, vagy akadályoztatásuk esetén helyetteseik;
- b) az egyetemes konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott tíz rendes bíró és az akadályozottak helyettesítésére behívható és hasonló módon választott öt póttag;

24. §. Elnöke az egyetemes konventi rendes bíróságnak az egyetemes konventen elnöklő püspök és főgondnok; de az egyes ügyek tárgyalását mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén a másik elnöktárs, nem pedig az akadályozottnak helyettese vezeti.

25. §. Az egyetemes konventi rendes bíróság üléseit rendszerint az egyetemes konvent ülésezése ideje alatt tartja, de halasztást nem tűrő esetekben az elnökség által bármikor összehívható. Érvényes határozat hozatalához az elnökségen kívül hét bírósági tag jelenléte szükséges. A szavazati jog gyakorlására nézve a 14. §. szabályai¹⁴⁵ megfelelően alkalmazandók.

144 1881. évi egyházi törvény 253. §.-256. §.

145 14. §. Érvényes határozat hozatalára, az elnökségen kívül, teljes ülésben öt, időszakiban három tag jelenléte szükséges.

26. §. Az egyetemes konventi rendes bíróság hatáskörébe csak fegyelmi ügyek tartoznak és pedig:

- a) másodfokon ítél az egyházkerületi bíróságoktól hozzá fellebbezett ügyekben;
- b) harmadfokon ítél azokban a fellebbezett ügyekben, a melyekben az alsóbb bíróságok a 35. §. d.) és e.) pontjaiban meghatározott büntetések valamelyikét alkalmazták akár egymástól eltérő, akár egybehangzó ítéleteikben.

27. §. Az egyetemes konventi rendes bíróság határozata végérvényes.

28. §. Az egyetemes konventi rendkívüli bíróságot, a rendes elnökség alatt alkotják; az egyetemes konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott 23 bíró, a kik közül az érvényes határozathozásra, az elnökségen kívül, legalább 15 tagnak kell jelen lennie. A szavazati jog gyakorlására nézve a 14. §. szabályai itt is megfelelően alkalmazandók.

29. §. Az egyetemes konventi rendkívüli bíróság egy fokon és végérvényesen a püspökök – úgy is mint lelkészek – és az egyházkerületi főgondnokok – úgy is mint egyháztagok – fegyelmi ügyeiben ítél.

30. §. Az egyetemes konventi bíróságok üléseikről és tárgyalásaikról jegyzőkönyvet vezetnek. A jegyzői tisztet az elnökség által behívott egyetemes konventi jegyző teljesíti.¹⁴⁶

V/9. Az Egyetemes Konventi Bíróság az 1933. évi egyházalkotmány alapján

Az Egyetemes Konventi Bíróság lehetett:

- rendes
- rendkívüli.

A rendes és a rendkívüli bíróság együtt alkotta a jogegységi tanácsot, mely a jogegységi határozatokat hozta. A rendes bíróságot alkották: a konvent elnökei, ill. az Egyetemes Konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott 14 rendes bíró, akadályoztatás esetére választott hét pótbíró. A konventi rendes bíróság elnöke az Egyetemes Konventen elnöklő püspök és főgondnok volt. Üléseit rendszerint az Egyetemes Konvent ülésezésének ideje alatt tartotta. Kilenc tagú tanácsban határozott. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság hatáskörébe csak fegyelmi ügyek tartoztak. Ezek a következők:

- első fokon és végérvényesen ítél az egyetemes konventi tisztviselők fegyelmi ügyeiben,
- másodfokon ítél az egyházkerületi bíróságoktól hozzá fellebbezett ügyekben,
- harmadfokon ítél azokban a fellebbezett ügyekben, amelyekben az alsóbb bíróságok a következő büntetések valamelyikét alkalmazták: szolgálati helyről elmozdítás, hivatalvesztés, az egyházi hivatalviselési jogtól való végleges megfosztás.

146 1907. évi V. tc. 22. §.-30. §.

Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság határozata jogerős volt. Az Egyetemes Konventi Rendkívüli Bíróságot az Egyetemes Konvent elnökei vagy helyetteseik és az Egyetemes Konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott tizenöt rendes bíró és az akadályozottak helyettesítésére behívható nyolc pótbíró alkotta. Az Egyetemes Konventi Rendkívüli Bíróság egy fokon és végérvényesen a püspökök, ideértve a tábori püspököt is, - úgy is, mint lelkipásztorok – és az egyházkerületi főgondnokok- úgy is, mint egyháztagok – fegyelmi ügyeiben ítelt. Az Egyetemes Konvent Bírósága fegyelmi ügyekben vitássá vált elvi jelentőségű kérdésekre nézve a jogegység biztosítása céljából jogegységi határozatokat hozott. A jogegységi tanács az Egyetemes Konvent elnökségének elnökletével teljes ülésben határozott, amelyen a konvent rendes és rendkívüli bíróságának rendes és póttagjai vettek részt.

Az Egyetemes Konventi Bíróság mindkét formája a konvent megszűnésével megszűnt.¹⁴⁷

Néhány alapvető különbséget azonnal láthatunk a törvényszövegek elolvasása után. Az Egyetemes Konventi Bíróságot, mint rendes és rendkívüli bíróságot, az 1907. évi egyházi törvény aposztrofálja. Az 1933. évi egyházi törvény tartalmazza, hogy a konventi rendes bíróság első fokon is ítelt, ezt a többi törvény, az ezt megelőzőek, nem tartalmazzák. A jogegységi határozatok meghozatalának lehetőségét konventi bírósági szinten csak az 1933. évi egyházi törvény tartalmazza.

147 1933. évi VI. tc. 23. §.-34. §.

VI. A fegyelmi ügyek összehasonlítása az egyházalkotmányokban 1881-től 2000-ig

A Kálvin-féle egyházi rendtartás (*Ordonnances Ecclesiastiques*, 1541) különbséget tesz elsőrendű (teljességgel tűrhetetlen, elviselhetetlen) és másodrendű (testvéri intést maga után vonó) bűnök között. „Elsőrenden: heresis, schisma, egyházi rend elleni lázadás, nyilvánvaló és büntetésre méltó káromlás, simonia és mindenféle vesztegetés, fondorkodás egy másik lelkipásztor helyének az elfoglalására, a gyülekezet elhagyása törvényes búcsúzás vagy jogerős meghívás nélkül, hamisság, visszaélés, feslettség, lopás, iszákosság, törvényes büntetésre méltó verekedés és uzsora, törvény által tiltott és botrányos játékok, táncok és más léhaságok, törvényes büntetések alá eső vétkek, olyan vétség, amely más gyülekezetbe való helyezést von maga után. Másodrenden: a Szentírások botránkozásra vezető külön magyarázása, haszontalan kérdések keresésére irányuló kíváncsiskodás, az egyház által el nem fogadott tanítás vagy eljárás előmozdítása, a Szentírás tanulmányozásában és olvasásában való hanyagság, a vétkek megfeddésének a hízelgéshez közel álló elhanyagolása, trágárság, hazugság, becsmélés, léha, sértő szavak, meggondolatlanság, rossz bizonyosságok, fösvenység és nagyfokú zsugoriság, mértéktelen harag, civakodás és ellenségeskedés, lelkipásztorhoz nem illő léhaság öltözetben, magatartásban és más dologban. Ami az olyan vétséget illeti, amelyeket semmiképpen nem lehet eltérni, ha azokat a közhangulat is nehezményezi, akkor a kiküldött lelkipásztorok és a vének gyűlése folytasson le vizsgálatot, hogy érdem szerint határozzon és a szerint amit talál, ítéljen és azután jelentse az ítéletet a magistrátusnak, hogy a dolognak megfelelően a vétkeket elmozdítsák. Ami a kisebb vétkeket illeti – amelyeknek fegyelmezése egyszerű dorgálás által végzendő – ebben is a mi Urunk rendelkezése szerint kell eljárni, oly módon, hogy utolsó dolog legyen az egyházi bíraskodás igénybe vétele.¹⁴⁸

Az egyházi törvények értelmében a fegyelmi ügyek alapvetően két csoportba sorolhatók, mely csoportokhoz a bírósági eljárás módja is természetesen kapcsolódik:

- egyháztagek fegyelmi ügyei
- egyházi tisztviselők fegyelmi ügyei.

VI/1. Egyháztagek kisebb súlyú vétségei

Mikor az egyháztagek olyan kifogásolható magatartást tanúsít, amely a fegyelmi vétség súlyát nem éri el. Ilyenkor a presbitérium elnöksége intésben részesítheti (négy szemközt vagy a presbitérium jelenlétében).¹⁴⁹ Az egyháztagek fegyelmi vétséget követ el, ha az egyháztagságból fakadó jogával visszaél, vagy kötelességét szándékosan vagy súlyosan nem teljesíti. Fegyelmi büntetések ilyen esetben: feddés, megfosztás a választás vagy a választhatóság jogától 1-6 évre.

148 Dr. Tenke Sándor: Egyházunk a református egyházalkotmány és az egyházszociológiai tapasztalatok mérlegén. (In: Református Egyház, 1990. december), 280. o.

149 2000. évi I. tv. 26. §.-28. §.

Az 1933-as egyházi törvény értelmében az egyháztag fegyelmi vétsége:

„Az egyháztagoknak a hithűségbe, a vallásos érületbe és a jóerkölcsiségbe, általában pedig a törvénytiszta egyháztagsági kötelességekbe ütköző cselekményei vagy mulasztásai, valamint az egyházi hatóság irányában tanúsított ellenszegülés vagy tiszteletlenség.”¹⁵⁰

VI/2. Egyházi tisztviselők vétségei a hatályos törvény alapján

Eljárás kisebb súlyú vétségek elkövetésekor: Amikor az egyházi tisztségviselő olyan kisebb súlyú szabálytalanságot követ el vagy olyan kifogásolható magatartást tanúsít, amely a fegyelmi vétség súlyát nem éri el, őt az illetékes egyházmegyei, egyházkerületi vagy zsinati bíróság elnöksége intéseben részesítheti. Az intése történhet az elnökség jelenlétében vagy a lelkésztestület jelenlétében.¹⁵¹

A kisebb súlyú vétségek és a fegyelmi vétségek elhatárolódnak és a büntetés kiszabása szempontjából fontosak.

„30. §. Az egyházi tisztségviselő fegyelmi vétségei:

a) Isten Igéjével ill. a Magyarországi Református Egyház Hitvallásaival ellentétes tanok hirdetése és terjesztése,

b) hivatali jogaival való visszaélés, kötelezettségeinek a megszegése,

c) az egyházi szolgálatok el nem végzése, vagy akadályoztatás esetén a megfelelő helyettesről való gondoskodás elmulasztása,

d) a hivatali teendők végzésében való mulasztás,

e) az egyházi anyagi javak hűtlen kezelése, s minden olyan gondatlanság, amellyel az egyháznak kárt okoz,

f) olyan cselekmény vagy mulasztás, amely az evangélium mértéke szerinti tiszta erkölcsbe ütközik, vagy a viselt egyházi tisztség tekintélyét sérti, az egyház hitelét rontja, és a tisztségéhez szükséges bizalmat megingatja,

g) ellenszegülés, engedetlenség az egyházi felsőbbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben,

h) egyházi felsőbbbségnek, egyházi szolgáltnak és egyháztagnak szóban vagy írásban történő rágalmazása, becsületsértés, az egyházi vagy világi hatóságok, vagy nagy nyilvánosság előtti hamis vádaskodás,

i) a törvényes ellenőrzési kötelezettség elmulasztása,

j) bűncselekmény elkövetése,

k) házassági kötelék felróható felbontása.”¹⁵²

150 1933. évi VI. tc.46. §.

151 2000. évi I. tv. 27. §.

152 2000. évi I. tv. 30. §.

VI/3. Fegyelmi büntetések az egyházi tisztviselőkkel szemben a hatályos törvény alapján

Főbüntetések: szóbeli feddés, írásbeli megrovás, pénzbüntetés, áthelyezés, választhatóságtól megfosztás, tisztségtől való megfosztás, áthelyezés vezetői állásból beosztotti állásba, önálló lelkészből nem önálló lelkésszé minősítés, lelkészi tevékenység gyakorlásától eltiltás, hivatalvesztés.

Mellékbüntetések: jobb javadalmazású állásra vagy magasabb egyházi tisztség viselésére való választhatóság kizárása kimondható 1-6 évre, egyes részjogosítványok, j jogosultságok meghatározott időre történő megvonása.¹⁵³

VI/4. Fegyelmi vétségek az 1881. évi egyházi törvényben

„257. §. Fegyelmi eljárás alkalmazása mellett fenyítendőik:

a) oly cselekvény vagy mulasztás, mely a magyarországi ref. egyház törvényeiben s az egyházi hatóságok szabályrendeleteiben (statutum) kifejezetten, fegyelmi büntetés terhe alatt tiltva van;

b) oly cselekvény vagy mulasztás, melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el, a mennyiben a cselekvény a magyarországi ref. egyház törvényeiben vagy az egyházi hatóságok szabályrendeleteiben tiltva – illetőleg az elmulasztott kötelesség rendelve van;

c) oly cselekvény vagy mulasztás mely által a vallás vagy a közérkölcshiség sértetik, vagy melyből közbotrány származik;

d) egyházi törvény s egyházi hatóságok jogérvényes határozatai elleni izgatás, ily törvényhatóságok és határozatok kigúnyolása, az egyházi felsőbbség törvényes rendeleteinek ellenszegülés és engedetlenség. Az egyház oly tagjainál, kik az egyház vagy iskola szolgálatában nincsenek, az engedetlenség csak akkor képez fegyelmi esetet, ha a rendelet egyébként végre nem hajtható.

e) oly lényeges kötelességek elhanyagolása vagy megtagadása, mely kötelességek a magyarországi ref. egyház törvényeiben vagy egyházi hatóságok szabályrendeleteiben, hivatalos teendőikül vannak megszabva, vagy melyeket az illető egyházi tisztviselő, hivatalnok vagy szolga, szerződészerűleg vállalt el. Kissebszerű kötelesség elhanyagolása is képezheti fegyelmi eljárás tárgyát, ha az elhanyagolás szándékosságból származik, és felsőbbégi megintés után ismételtetik;

f) a hivatali hatalommal visszaélés, mely által másoknak személyi vagy vagyoni sérelme származott;

g) fegyelmileg fenyítendőik az egyházi tisztviselők, hivatalnokok és szolgák, hűtlen kezelés vagy közbűntények és vétségek elkövetése indokából is, a köztörvényi eljárás fentartása mellett;

h) különösen a lelkész, tanár és tanító, a fentebb írt eseteken kívül oly maga viseletért is, mely által az egyházas tekintély lealacsonyítottatik, a lelkészi, tanári s tanítói állás méltósága sértetik.”¹⁵⁴

153 2000. évi I. tv. 31. §.- 32. §.

154 1881. évi egyházi törvény 257. §.

VI/5. Fegyelmi büntetések az 1881. évi egyházi törvényben

Az egyházközségi bíróság büntetése lehet:

„240. §. A fegyelmi vétség büntetése a vétség fokozatához képest:

- a) intés;
- b) feddés;
- c) pénzbírság a körülményekhez képest, mely azonban 10 frton túl nem terjedhet;
- d) hivataltól, szolgálattól vagy választói jogoktól való megfosztás. Ez esetben a világi hatóság segélye is igénybe vehető.¹⁵⁵

Az egyházmegyei bíróság büntetése lehet:

„246. §. Az egyházmegyei bíróság által alkalmazandó büntetések:

- a) intés;
- b) feddés;
- c) pénzbírság, mely azonban a rendes fizetést élvező egyházi hivatalnok évi fizetésének, a netaláni lakbért vagy szabad lakás értékét ide nem számítva, 1/5-ét meg nem haladhatja. A pénzbírság az egyházmegyei bíróság által meghatározandó egyházi és iskolai czélokra fordítandó;
- d) bizonyos, legfeljebb egy évre terjedő időre, hivataltól való felfüggesztés, mely esetben a helyettes díjja az elítéltnak fizetéséből fedeztetik;
- e) azon helyről hivataltól való elmozdítás;
- f) hivataltól végleges megfosztás.¹⁵⁶

Az egyházkerületi bíróság és a konventi bíróság büntetései kapcsán a törvény visszautal fenti paragrafusra. Új büntetést nem alkalmaz sem az egyházkerületi bíróság, sem pedig a konventi bíróság.¹⁵⁷

VI/6. Fegyelmi vétségek az 1907. évi egyházi törvényben

Az 1907. évi egyházi törvény a fegyelmi esetekről az alábbiakat írja:

„34. §. Fegyelmi vétségek:

A) Egyházi tisztviselőnek vagy alkalmazottnak a következő pontokban felsorolt cselekményei vagy mulasztásai:

1. az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által rá rótt hivatalos kötelességek megszegése;

2. minden oly cselekvény vagy mulasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el;

155 1881. évi egyházi törvény 240. §.

156 1881. évi egyházi törvény 246. §.

157 1881. évi egyházi törvény 251. §., 254. §.

3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütközik, az egyházi tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti;

4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás;

5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak;

6. visszaélés a hivatali hatalommal;

7. állami törvényekbe ütköző bűntettek és vétségek elkövetése;

8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvényzikk-beli 41.-47. §-okban körülírt cselekmények;

9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás;

10. segédlelkészek olyan eljárása, amelylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hívei szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekszenek. Ha ez az illető lelkészi állás elnyerése céljából történt: elkövetője ellen a fegyelmi eljárás az egyházmegyei elnökség által hivatalból megindítandó;

11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, amelylyel hivatalos esküjüket megszegik.

B) Az egyháztagnak a hithűségbe, a vallásos érületbe és a közerkölcsiségbe ütköző cselekményei.¹⁵⁸

VI/7. Fegyelmi büntetések az 1907. évi egyházi törvényben

„35. §. Fegyelmi büntetések:

a) rosszallás;

b) feddés;

c) pénzbüntetés, amely azonban az egyházi hivatalnok évi fizetésének (lakbért vagy a lakásértéket leszámítva) egyötödét meg nem haladhatja;

d) viselt hivatalból, azon helyről való elmozdítás és pedig vagy egyharmad vagy fél nyugdíjjal, avagy minden javadalom nélkül;

e) az egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás;

f) a választás vagy választhatóság jogától legfeljebb öt év tartamára való megfosztás.”¹⁵⁹

A törvény azt is hozzáteszi, hogy az f) pont főbüntetés vagy mellékbüntetés is lehet.¹⁶⁰

158 1907. évi V. tc. 34. §.

159 1907. évi V. tc. 35. §.

160 1907. évi V. tc. 36. §.

VI/8. Fegyelmi büntetések és vétségek az 1933. évi egyházi törvényben

Az 1933. évi egyházi törvény sem a fegyelmi vétségekben, sem a büntetésekben nem hoz változást az 1907. évi egyházi törvényben foglaltakhoz képest. Egyetlen törvényhely fontos, a kiszabható büntetések tekintetében, éspedig, hogy megszűnik a rosszallás, mint büntetés, marad a feddés, mint büntetés.¹⁶¹

161 1933. évi VI. tc. 46. §., 47. §.

VII. A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventi Bíróságának határozatai 1908–1943 között

VII/1. Az Egyetemes Konventi Bíróság által tárgyalt ügyek általános jellemzői

A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában megtalálhatók az Egyetemes Konvent Rendes és Rendkívüli Bíróságának határozatai.¹⁶² A konventi bírósági határozatok nem időrendben, hanem betűrendben olvashatók.¹⁶³ A fellelhető ügyek részletes vizsgálata előtt feltétlenül tisztázni szükséges, hogy az Egyetemes Konventi Bíróság Rendes vagy Rendkívüli Bírósága, az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az Elnöksége, vagy az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége. Vizsgálat tárgya az is, hogy kikből állt az Egyetemes Konventi Bíróság, hogyan alakult a szervezeti felépítése. Az 1881-es egyházalkotmány még nem szól Egyetemes Konventi Rendes és Rendkívüli Bíróságról. Nincs megkülönböztetés, az Egyetemes Konventi Bíróság fogalmát határozza meg.¹⁶⁴

Az 1907. évi V. tc. értelmében:

22. §.: „Az egyetemes konventi bíróság:

- a) rendes és
- b) rendkívüli bíróság.”¹⁶⁵

az 1933. évi VI. tc. ehhez annyit hozzátesz, hogy a rendes és rendkívüli bíróság együtt alkotja a jogegységi tanácsot.¹⁶⁶

Milyen ügyekben határozott az Egyetemes Konvent Rendes és Rendkívüli Bírósága?

„Az egyetemes konventi rendes bíróság hatáskörébe csak fegyelmi ügyek tartoznak és pedig:

- a) másodfokon ítélt az egyházkerületi bíróságoktól hozzá fellebbezett ügyekben;
- b) harmadfokon ítélt azokban a fellebbezett ügyekben a melyekben az alsóbb bíróságok a 35. §. d.) és e.) pontjaiban meghatározott büntetések valamelyikét alkalmazták akár egymástól eltérő, akár egybehangzó ítéleteikben.”¹⁶⁷

„Az egyetemes konventi rendkívüli bíróság egy fokon és végérvényesen a püspökök – úgy is mint lelkészek – és az egyházkerületi főgondnokok – úgy is mint egyháztagok – fegyelmi ügyeiben ítélt.”¹⁶⁸

162 1908-1943, Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára (továbbiakban MREZSL, 2.b.fond Egyetemes Konvent iratai, Konventi Bírósági iratok, 1 ifm, 1-8 doboz.

163 2. doboz: A-C, 3. doboz: D-H, 4. doboz: I-K, 5. doboz: M-R, 6. doboz: R-T, 7. doboz: T-ZS.

164 1881. egyházi törvény, 253. §.-256. §.

165 1907. évi V. tc. 22. §.

166 1933. évi VI. tc. 23. §.

167 1907. évi V. tc. 26. §.

168 1907. évi V. tc. 29. §.

Az 1933. évi egyházi törvényben jelentős változás van az 1907. évi egyházi törvényhez képest:

„Az egyetemes konventi rendes bíróság hatáskörébe csak fegyelmi ügyek tartoznak és pedig:

a) első fokban és végérvényesen ítél az egyetemes konventi tisztviselők (konventi tanácsos, titkár stb.) fegyelmi ügyeiben;

b) másodfokon ítél az egyházkerületi bíróságoktól hozzá fellebbezett ügyekben;

c) harmadfokon ítél azokban a fellebbezett ügyekben, amelyekben az alsóbb bíróságok a 47. §.

A) c) és d) pontjaiban meghatározott büntetések valamelyikét alkalmazták akár egymástól eltérő, akár egybehangzó ítéleteikben s a fellebbezés eme büntetések alkalmazása vagy alkalmazásának mellőzése miatt történt.¹⁶⁹

„Az egyetemes konventi rendkívüli bíróság egy fokon és végérvényesen a püspökök, ideértve a tábori püspököt is, - úgy is mint lelkipásztorok – és az egyházkerületi főgondnokok – úgy is mint egyháztagok – fegyelmi ügyeiben ítél. A püspök ellen folytatott fegyelmi ügyben a bíráskodásban nem vehet részt ugyanazon egyházkerület főgondnoka, viszont a főgondnok ellen folytatott fegyelmi ügyben a bíráskodásban nem vehet részt ugyanazon egyházkerület püspöke.”¹⁷⁰

Az egyetemes konventi bíróság összetétele az 1881-es egyházalkotmány értelmében: „253. §. Az Egyetemes Konventi Bíróságot a konvent saját kebeléből titkos szavazás útján alkotja meg, aképen hogy az az elnökökkel együtt legalább 15 tagból álljon. Ha páros számmal vannak jelen, az életkorra legifjabb konventi bírósági tag részt vesz ugyan a tanácskozásban, de nem szavaz.”¹⁷¹

Az 1907-ben elfogadott egyházi törvényben már ehhez képest történtek változások.

„23. §. A rendes bíróságot alkotják:

a. az egyetemes konvent elnökei, vagy akadályoztatásuk esetén helyetteseik;

b. az egyetemes konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott tíz rendes bíró és az akadályozottak helyettesítésére behívható és hasonló módon választott öt póttag.

24. §. Elnöke az egyetemes konventi rendes bíróságnak az egyetemes konventen elnöklő püspök és főgondnok; de az egyes ügyek tárgyalását mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén a másik elnöktárs, nem pedig a helyettese vezeti.

25. §. Az egyetemes konventi rendes bíróság üléseit rendszerint az egyetemes konvent ülésézése ideje alatt tartja, de halasztást nem tűrő esetekben az elnökség által bármikor összehívható. Érvényes határozat hozatalához az elnökségen kívül hét bírósági tag jelenléte szükséges. A szavazati jog gyakorlására nézve a 14. §. szabályai megfelelően alkalmazandók. (14. §. Érvényes határozat hozatalára, az elnökségen kívül, teljes ülésben öt, időszakiban három tag jelenléte szükséges. A tárgyalást vezető elnököt a szavazatok egyenlő megoszlása esetén

169 1933. évi VI. tc. 27. §.

170 1933. évi VI. tv. 33. §.

171 1881. egyházi törvény, 253. §.

döntő szavazat illeti meg. A társelnöknek ugyanolyan szavazati joga van, mint a bíróság többi tagjainak.¹⁷²⁾”

28. §. Az egyetemes konventi rendkívüli bíróságot a rendes elnökség alatt alkotják: az egyetemes konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott 23 bíró, a kik közül az érvényes határozathozásra, az elnökségen kívül, legalább 15 tagnak kell jelen lennie. A szavazati jog gyakorlására nézve a 14. §. szabályai itt is megfelelően alkalmazandók.”¹⁷³

Az 1933-as egyházalkotmány rendelkezéseiről Szentpéteri Kun Béla az alábbiakat írja: „Az egyetemes konventi rendes bíróságot alkotják a konventi elnökök vagy törvényes helyetteseik, az alelnökök, illetőleg szolgálati idejük sorrendjében a többi püspökök és egyházkerületi főgondnokok, mint elnökség, továbbá az egyetemes konvent kebeléből a három éves időköz tartamára választott 14 bíró és az ezek szükségessé válható helyettesítésére hét pótbíró. Ez a bíróság kilenc tagú tanácsban határoz, amelyben az elnökségen kívül hét bíró tag vesz részt. Jegyző a konventi jegyzők egyike, vagy a bíróság tagjainak egyike. A konventi rendkívüli bíróság áll az elnökségen kívül a rendes bíróság tagjaival egyenlő módon választott 15 rendes bíróból és 8 pótbíróból. Ez a bíróság tizenhét tagú tanácsban határoz, amelyben az elnökségen kívül 15 bíró tagnak kell jelen lenni; a hiányzó rendes bírókat pótbírók behívásával kell pótolni. A bíróság jegyzője itt is úgy van, mint a rendes bíróságnál.”¹⁷⁴

Az egyetemes konventi bíróság eljárásjogi szabályai az ügyeknél egyezők, hiszen az eljárási szabályokat az egyházi törvénykönyvek állapítják meg.¹⁷⁵

A vizsgált jegyzőkönyvekből, dokumentumokból, iratokból kiderül, hogy a konventi bíróságot szabályosan megalakították (avagy sem), akár az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságáról, akár az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságáról legyen szó. Kijelölték az előadót, aki a konventi bíróság elé tárta az éppen tárgyalásra kerülő ügyeket. Ezek után megtörténtek az értesítések, azaz értesítették a feleket, mindenkit, aki az eljárásban érintett volt, arról, hogy mikor kerül kitűzésre az ügyekben a bírósági tárgyalás vagy ülés. Felhívták a személyt, aki ellen folyt az eljárás (panaszlott), hogy jelen lehet a tárgyaláson, és érdemi védekezését írásban is előterjesztheti. A törvénynek megfelelően jegyzőkönyvet vezettek arról, hogy mi történt a tárgyalásokon vagy az üléseken. Ezek a jegyzőkönyvek általában kézzel írottak, majd a későbbiek folyamán gépelésre kerültek (vagy nem). A jegyzőkönyveknek a gépelt változata került megküldésre, aláírás végett,

172 1907. évi V. tc. 14. §.

173 1907. évi V. tc. 23. §.-30. §.

174 Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi református egyház külső rendje, 511. o., 1933. évi V. tc. 23-26. §.

175 V. törvénycikk az egyházi törvénykezésről, záró határozat, 140. §. „Megállapította a magyarországi református egyháznak Budapesten, ezerkilencszáznégynégy évi november tizedik napján megnyílt országos Zsinata. Kelt Budapesten, 1906. évi július hó 1-én és december hó 15-én. Báró Bánffy Dezső, főgondnok, világi elnök, Kun Bertalan, püspök, egyházi elnök, Dr. Nagy Dezső, előadó, Sass Béla, Zsinati jegyző.” VI. törvénycikk, 150. §. „Megállapította a magyarországi református egyháznak Budapesten, 1928. évi május 8-án megnyílt Zsinata. Kelt Budapesten, 1933. évi szeptember 14-én Dr. Balogh Jenő főgondnok, világi elnök, Dr. Baltazár Dezső, püspök, lelkészi elnök, Dr. Kováts J. István, előadó, Dr. Erdős Károly, jegyző.”

a konventi bíróság tagjai számára. Az ügy végső intézése kapcsán vagy megküldték valamelyik alsóbb bíróságnak, vagy irattárba helyezték, attól függően, hogy a konventi bíróság milyen határozatot hozott és milyen jellegű volt a fegyelmi ügy. A hivatkozott ügyek mindegyikénél a fenti adatok vizsgálatra kerültek, amennyiben az az okiratok között rendelkezésre állt. Általánosságban egy ügyről az alábbi kivonat alapján alkothatunk véleményt:

Mészáros Lajos (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Alsóborsodi Református Egyházmegye) átányi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1935. szeptember 11. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, panaszosok közül megjelentek néhányan és megjelent panaszlott is. A bíróság tagjaival szemben érdekltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1935. május 8-án hozott ítéletet az ügyben, panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/ 2,3, pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja szerint, lelkészi állásából elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1935. június 25-én az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el, az alsóbb bíróságok ítéletét helybenhagyta.¹⁷⁶

Az ügyek leírásából az alábbiak tűnnek ki:

- Ki volt az, aki a fegyelmi vétséget elkövette.
- Hol követte el a fegyelmi vétséget (szolgálati hely, egyházkerület, egyházmegye).
- Mi volt a foglalkozása.
- Az Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bírósága járt el, vagy az Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége.
- Kik voltak a bíróság elnökei (alapiratokból az is kiderül, hogy kik voltak a bíróságnak a tagjai).
- Szabályszerűek voltak-e az értesítések vagy idézések.
- Az érdekelt felek közül megjelent-e valaki.
- A bíróság tagjaival szemben állt-e fenn érdekltség.
- Egyhangúlag vagy szótöbbséggel hoztak-e határozatot.
- A határozat ítélet volt vagy végzés.
- Megtalálhatjuk az egyházmegyei bíróság ítéletét, majd az egyházkerületi bíróság ítéletét (a legtöbb esetben az okiratot nem, csak a hivatkozást az ítéletekre).
- Az Egyetemes Konventi Bíróság határozatát az alsóbb bíróságok ítéletével kapcsolatosan (helybenhagyta, megváltoztatta, részben változtatta meg, elutasította, feloldotta).
- Milyen vétségek alapján milyen büntetést szabtak ki.
- Határozatot hoztak a perköltség viseléséről.

176 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 38/1935 sz. jegyzőkönyv és ítélet, 32/1935 sz. előkészítő iratok és végzés.

Az Egyetemes Konvent Rendes és Rendkívüli Bíróságának az illetékessége a Magyarországi Református Egyház teljes területére terjedt ki. A konventi bírósági ügyek feldolgozható időszaka a következő: 1908-1943. Ezt megelőzően nem állnak rendelkezésre iratok, ezt követően az iratok kutatási korlátozás alatt állnak.

Az egyház bírói hatalma megoszlik az egyház egésze és a testületei között. A bírói hatalom gyakorlására a református egyházban külön szervek jöttek létre, melyek biztosítják, hogy ne egy kézben összpontosuljon a bírászkodás, hanem választások útján, az egyház kormányzásában is megjelenő tagozódásnak megfelelően alakuljanak ki a bírói testületek. A bírói testületek a következők: egyházmegyei bíróságok, egyházkerületi bíróságok, jelen hatályos egyházalkotmányunk értelmében zsinati bíróság.¹⁷⁷ Jelen értekezés korábbi fejezetében külön tárgyalásra került a református egyház bíróságainak szervezeti felépítési rendszere. A zsinati bírói testületet megelőzte az Egyetemes Konvent Rendes és Rendkívüli Bírósága, melyet az 1964. évi I. tc. törölt el.¹⁷⁸

177 2000. évi I. törvény A Magyarországi Református Egyház Bírászkodásáról.

178 1964. évi I. tc. 1. §. Az Egyetemes Konventnek és szerveinek a hatáskörét a Zsinat és annak szervezi veszik át. 2. §. Minden ezzel ellenkező jogszabály érvényét veszti.

VIII. Az Egyetemes Konventi Bíróság tárgyalási jegyzőkönyveinek elemzése, eljárásjogi kérdések

VIII/1. Hatáskör és illetékesség

A bírósági hatáskör annak a meghatározása, hogy valamely egyházi bíróság elé milyen ügyek tartoznak; fegyelmi bíróság hatáskörébe tartozik azok felett a cselekedetek felett való bíraskodás, melyeket az egyházi törvény fegyelmi vétségeknek minősít. Az Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bírósága csak fegyelmi ügyekben járt el, eljárhatott elsőfokon, másodfokon és harmadfokon. Elsőfokon ítélezett a püspökök és a főgondnokok, ill. a konventi tisztviselők minden fegyelmi ügyében. Másodfokon azokban a fegyelmi ügyekben, melyek elsőfokon egyházkerületi fegyelmi bíróság hatáskörébe tartoztak, harmadfokon pedig azokban, amelyekben elsőfokon az egyházmegyei fegyelmi bíróság járt el, de az alábbi büntetések valamelyikét szabta ki: hivatalból elmozdítás, egyházi tisztségtől való végleges megfosztás.¹⁷⁹ Abban az esetben is az Egyetemes Konventi Bíróság járt el, ha az egyházmegyei fegyelmi bíróság ugyan elsőfokon nem ezt a büntetést szabta ki, de az egyházkerületi fegyelmi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatta, és az egyházkerületi fegyelmi bíróság szabta ki ezen súlyos büntetések valamelyikét.

Ha ugyanazon ügyben több panaszlott van, és a személyük alapján más-más egyházi bíróságnak lenne hatásköre, akkor valamennyi panaszlott ügyében az a bíróság ítélezik, amelyik a legmagasabb fokú bíróság hatáskörébe tartozik. Az 1907. évi V. tc. 31. §- a következőket tartalmazza: „Ha egy és ugyanazon fegyelmi ügyben több olyan panaszlott van, a kik felett az elsőfoku eljárás a törvény 7.,15., és 20. §-ainak rendelkezéseinél fogva más-más bíróság hatáskörébe tartozik, ily esetben a tárgyi összefüggésnél fogva a magasabb fokú bíróság jár el első bíróságkép oly panaszlottal szemben is, a ki ellen az elsőfoku eljárás egyébként az alsóbbfoku bírósághoz tartoznék.”¹⁸⁰

Az illetékesség a lakóhelyhez vagy a szolgálati helyhez kötött. Az Egyetemes Konvent Rendes és Rendkívüli Bíróságának az illetékessége a Magyarország területén található református egyházra terjed ki. Az illetékesség jogi definíciója az 1907. évi egyházi törvényben: V. tc. 46. §.: „A helyi illetőséget, az egyháztagokra nézve, az I. törvénycikk 105.-107. §. állapítja meg és felettük az egyházi bíróság illetékes ítélni, a melynek hatásköre területileg az illető községre kiterjed. A tisztviselőkre nézve az illetékességet az a terület állapítja meg, melyre a tisztviselőnek a fegyelmi vétség elkövetésekor viselt hivatali hatásköre kiterjed.”¹⁸¹ 47. §.: „Illetékes bíróságától senki el nem vonható.”¹⁸²

179 1881. évi egyházi törvény, 253. §.-256. §., 1907. évi V. tc.22. §.-30. §., 1933. évi VI. tc.23. §.-34. §.

180 1907. évi V. tc. 31. §., a hivatkozott törvényhelyen belül a 7. §., 15. §., 20. §. az egyházközségi, egyházmegyei és egyházkerületi bíróságok hatáskörét írják le. Az 1933. évi VI. tc. 37. §.-a tartalmazza ugyanezt.

181 1907. évi V. tc. 46. §. I.tc-t. Az 1933. évi VI. tc. 37-38. §-a tartalmazza ugyanezt.

182 1907. évi V. tc. 47. §.

Az általam vizsgált ügyek között egyszer fordult elő, hogy a panaszlott a fegyelmi vétségeket még a II. bécsi döntés előtt követte el, az eljárás azonban már a II. bécsi döntés után indult. A konventi bíróságnak meg kellett állapítania az illetékességének a hiányát, mondván, hogy az a terület, ahol az egyházi tisztviselő a fegyelmi vétségét elkövette, már nem tartozik Magyarország (akkor magyar királyság) területéhez.¹⁸³

Feljelentés Sörös Béla püspök és Dr. Szilassy Béla főgondnok ellen: az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának Elnöksége az iratokat a feljelentés szerinti püspök egyházkerületéhez áttenni rendeli, 1939. szeptember 20-án. Magyarország területén kívüli egyházkerületről van szó, ellenben az 1939. évi törvényt ugyan a zsinat már szeptember 6-án és 7-én elfogadta, de hatályba még nem lépett.¹⁸⁴

„34/1939 bir.sz.

Dr. Magda Sándor szlovenszkói tisztáninneri egyházkerületi püspök feljelentése SÖRÖS BÉLA püspök és dr. SZILASSY BÉLA egyházkerületi főgondnok ellen.

V é g z é s

A magyarországi református egyház egyetemes konventje rendkívüli bíróságának elnöksége az iratokat illetékes elintézés céljából a szlovenszkói és kárpátaljai egyetemes református egyház egyetemes konventje bíróságához teszi át.

I n d o k o l á s

Az 1939. évi március 1. napjára összehívott budapesti zsinat által alkotott s legfelsőbb jóváhagyással és megerősítéssel ellátott és az 1939. évi július hó 1. napján hatályba 1939. évi I. egyházi törvencikk 4. §-a szerint mindaddig míg egyházi törvény az előbbi szakaszban említett munkálat alapján másként nem rendelkezik, legtovább 1939. november 2-ig, a visszacsatolt területen lévő egyházi bíróságok – ideértve a konventi bíróságot is – eddigi szervezetükben folytatják működésüket.

Minthogy az ebben a szakaszban említett egyházi törvényt a zsinat 1939. szeptember 6-7. napján tartott ülésein megalkotta ugyan, de az hatályba még nem lépett s nem léphetett, a rendelkező részben foglalt módon kellett határozni.”¹⁸⁵

Egy másik ügy, amely illetékesség szempontjából érdekes: Nagy Sándor bukaresti lelkész fegyelmi ügye: Tőkés Ernő óromániai esperes panasza alapján bíróküldés iránti kérelem fekszik el az iratok között. Kiderül, hogy az illetékes egyházmegyei bíróság 1940. május 9-én felmentő ítéletet hozott, ezért kéri a konvent elnökségét, hogy a másodfokú eljárást már kijelölt bíróság

183 II. Bécsi döntés: 1940. augusztus 30.

184 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 34/1939 előkészítő iratok és végzés az ügy áttételéről, 32/1939 előkészítő iratok és végzés.

185 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, részlet a 34/1939 bírósági számú végzésből.

tárgyalja, érdekes, az indoklás alapján azért, mert illetékes bíróság éppen nem volt.¹⁸⁶ A II. bécsi döntés folytán az Óromániai Egyházmegye és az Erdélyi Egyházkerület között a közigazgatási kapcsolat megszűnt, így az Erdélyi Egyházkerület az illetékességét elvesztette! A román imperium alatt új egyházkerület alakult, de közben panaszlott magyar állampolgár lett, magyar állampolgár ügyét pedig idegen főhatóság alatt szervezett egyházi bíróság nem tárgyalhatja. Az egyetemes konvent elnöksége kijelölt egy egyházkerületi bíróságot az ügy lefolytatására. Az egyetemes konvent elnöksége ezt a végzést 1941. november 4. napján hozta.¹⁸⁷

„Tőkés Ernő óromániai esperes panaszosnak Nagy Sándor bukaresti lelkipásztor panaszlott elleni fegyelmi ügyében az erdélyi egyházkerületi bíróság elnökségének kérelme a sepsi egyházmegyei bíróság által 1940. évi május hó 9-én 27/1940. szám alatt hozott felmentő ítélet ellen beadott fellebbezés letárgyalására másodfokú bíróság delegálása iránt.

V é g z é s

Az egyetemes konvent elnöksége a bíróküldés iránti kérelemnek az 1933. évi VI. egyh.t.c. 42.§-ának 1. bekezdése alapján közérdekből helyet ad a Tőkés Ernő óromániai esperes panaszosnak Nagy Sándor bukaresti lelkipásztor panaszlott elleni fegyelmi ügyében a sepsi egyházmegyei bíróság által 1940. évi május hó 9-én 27/1940. szám alatt hozott felmentő ítélet ellen beadott fellebbezés letárgyalására illetékes bíróság hijján a dunamelléki egyházkerületi bíróságot küldi ki.

I n d o k o l á s

Nyomós közérdek és jogos egyéni érdek fűződik ahhoz, hogy a szóbanforgó fegyelmi ügy mielőtt jogerősen elintéztessék.

A fegyelmi ügy perrendszerű elintézését azonban az alábbi két körülmény lehetetlenné teszi:

186 9021-1941.II. sz. irat az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsától: „A Magyarországi Református Egyetemes Konvent Nagyméltóságú Elnökségének, Budapest. 8180/1941 számú nagybecsű leiratára hivatkozva Tőkés Ernő óromániai esperesnek Nagy Sándor volt bukaresti lelkész elleni fegyelmi ügyében kelt összes iratokat iratjegyzék kíséretében ./ csatoltan azzal a tiszteletteljes kéréssel van szerencsénk felterjeszteni, hogy ezen ügy másodfokú elbírálására másodfokú bíróságot delegálni méltóztassék. Kérésünk indoklásául tisztelettel előadjuk, hogy a fegyelmi ügy elsőfokú elintézése után az óromániai egyházmegye Romániában maradt és így egyházkerületi bíróságunknak illetékessége megszűnt és ezt az ügyet ezen ok miatt másodfokon nem bírálhatja el az erdélyi református egyházkerületi bíróság. Véleményünk szerint most már a romániai egyházkerület sem bírálhatja ebben az ügyben, mert a felek onnan elköltöztek, jelenleg Magyarországon – tudomásunk szerint Budapesten – laknak és e miatt a romániai II-od fokú egyházi bíróság már meg sem idézheti tárgyalásra a feleket. Romániában nem kézbesítik az innen küldött iratokat, azért meg sem kíséreltük az iratok oda küldését. Véleményünk szerint is legcélszerűbb megoldás a másodfokú bíróság delegálása. Fogadja a Nagyméltóságú Elnökség Egyházkerületi bíróságunk Elnökségének kiváló tiszteletének nyilvánítását. Az erdélyi református egyházkerületi bíróság elnökségétől. Kolozsvár, 1941. október 15.” MREZSL, 2b fond, 5. doboz.

187 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 14/1943 végzés az iratok visszaküldéséről, illetékesség hiányában, 66-1941 számmal Dunamelléki Református Egyházkerület püspökének a levele, 65/1941 Sepsi Református Egyházmegye kérelme bíróküldés iránt, előkészítő iratok és végzés, 9021-1941. II. sz. levél az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsától, 14/1943 Tőkés Ernő óromániai esperes panasz, 65/1943 jegyzőkönyv és végzés, melyben helyt adnak a bíróküldés iránti kérelemnek.

1. / A fegyelmi ügy elsőfokú elintézése után az 1940. évi augusztus 30-án kelt II. Bécsi döntés folytán a jogi és szervezeti kapcsolat a bukaresti egyházközséget magában foglaló óromániai egyházmegye és az erdélyi egyházkerület között megszűnt s így az erdélyi egyházkerületi bíróság az ügy másodfokú elbírálására addigi illetékességét elvesztette.

2. / Nem nyert illetékességet a román impérium alatt újból alakuló egyházkerület sem az ügy másodfokú elbírálására, mert az ügyfelek a román impérium területéről elköltöztek, sőt, panaszlott már a magyar állampolgárságot is megszerezte. Magyar állampolgár fegyelmi ügyében pedig idegen főhatóság alatt megszervezett egyházi bíróság nyilván nem bíraskodhatik. Legalábbis olyan hatállyal nem, hogy a meghozandó jogerős ítélet végrehajtásához az egyház az 1933. évi I. egyh.t.c.5. §-ának a/ pontja alapján az állam segédkezését és eljárásait jogosan igényelhetné. Ennélfogva az ügy jogerős befejezését csak bíróküldés útján lehet megoldani. Annak indoka, hogy a konventi elnökség a dunamelléki egyházkerületi bíróságot delegálja, kizárólag abban van, hogy a felek közül a panaszlott Budapesten lakik, s állítólag a panaszos is Budapesten óhajt letelepedni.

Erről értesítetnek:

1. / az erdélyi egyházkerületi bíróság elnöksége az 1941. évi október hó 15-én 9021/1941-II. szám alatt kelt felterjesztésre utalással;

2. / a dunamelléki egyházkerületi bíróság lelkészi elnöke az összes ügyiratok kapcsán;

3. / Tőkés Ernő óromániai esperes;

4. / Nagy Sándor lelkész, konventi segédtitkár.

Budapest, 1941. november 4.

A református egyetemes konvent elnöksége:

Dr. Balogh Jenő, főgondnok, világi elnök,

Ravasz László, püspök, lelkészi elnök.”¹⁸⁸

Az Amerikai Református Egyházmegye lelkészének az ügye; a fegyelmi eljárás a lelkész ellen hazatérése után indult: Takácsy Dániel (Amerikai Református Egyházmegye, tárgyalta: Dunamelléki Református Egyházkerület, Külsősomogyi Református Egyházmegye) windberri lelkész perújított fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1913. április 24-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Antal Gábor püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson ítéletet hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1912. szeptember 23-án utasította el a perújítási kérelmét, az egyházkerületi fegyelmi bíróság pedig 1912. november 4-én. Az Egyetemes Konventi Bíróság az egyházkerületi bíróság végzését helybenhagyta.

188 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 65/1943 sz. jegyzőkönyv és részlet a végzésből.

Az eredeti ügy: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1911. április 28-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Antal Gábor püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság a panaszlottat az V. tc. 34. §. d. pontja alapján viselt hivatalából elmozdította. Ezt az ítéletet az egyházkerületi fegyelmi bíróság helybenhagyta. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta (az V. tc. 34. §. A/1,3. pontjaiba ütköző vétségekben mondta ki vétkesnek). A panaszlott az istentiszteletek tartását rendszeresen mellőzte, hívekkel dacosan viselkedett, többször elmondta, hogy neki megvan a fizetése, ha valakinek valami nem tetszik, akkor ne járjon templomba, ő akkor is megkapja a fizetését. Elhanyagolta ruházkodását, otthonát. Viselt hivatalának méltóságát súlyosan sértő cselekményeket követett el.¹⁸⁹

VIII/2. A bírói megkeresés jogintézménye

Az illetékességhez kapcsolódik még a bírói megkeresés jogintézménye, mely azt jelenti, hogy egyes bírósági cselekményeket megkeresés alapján más, ugyanolyan illetékességgel rendelkező bíróság is elvégezhet. A konventi bíróság esetében ez jogilag és fogalmilag kizárt.¹⁹⁰

189 MREZSL 2b fond, 6. doboz 6/1913. sz. végzés, 32/1913. sz. végzés, 4/1911. sz. jegyzőkönyv és ítélet.

190 Mind az 1907. évi, mind pedig az 1933. évi egyházalkotmány „Bírói Segély” címen hozza a jogintézményt. Ennek a lényege, hogy minden egyházi bíróság ugyanolyan szintű egyházi bíróságot köteles igénybe venni, pl. ha egy bizonyíték más illetékességű bíróság területén található. 1907. évi V. tc. 48. §., 1933. évi egyházi törvény, 35. §.

IX. A bírósági eljárás szabályai

IX/1. A fegyelmi eljárások megindítása

Minden bírósági eljárás, így az Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bíróságának az eljárása is, valamilyen formában megindul. Ez kétféleképpen történhet:

- magánpanaszra,
- hivatalból.¹⁹¹

A konventi bírósági jegyzőkönyvekből a legtöbb esetben nem derül ki, hogy ki indította az eljárást. Hivatalból elrendelhetik az eljárást az alábbi szervek:

- a presbitérium, a presbitérium elnöksége,
- az egyházmegyei közgyűlés, az egyházmegyei közgyűlés elnöksége,
- az egyházkerületi közgyűlés, az egyházkerületi közgyűlés elnöksége,
- egyetemes konventi bíróság, vagy ennek elnöksége,
- egyházi bíróságok bármilyen szervezeti szinten.
- „a lelkészi jövedelem kiegészítéséről szóló 1898. XIV. törvénycikk 9. §-a értelmében a vallás-és közoktatási miniszter felszólítására indítandó meg a fegyelmi eljárás.”¹⁹²
- „Megfelelő indok alapján maga a tisztviselő is kérheti önmaga ellen a fegyelmi eljárás megindítását.”¹⁹³

Bíró Ferenc és Rád László ügyében a felek egymás ellen tettek panaszt, majd az egyházmegye hivatalból is fegyelmi eljárást indított: Bíró Ferenc és Rád László (Tiszántúli Református Egyházkerület, Bihari Református Egyházmegye) örvendi lelkész és tanító fegyelmi ügye: miután a lelkész és tanító egymás ellen panaszt tettek, 1906. szeptember 7-én az egyházmegye hivatalból is megindította az eljárást Rád László ellen. 1907. szeptember 5. és 7. napján az egyházmegyei fegyelmi bíróság marasztaló ítéletet hozott, melyet panaszlott megtámadott az egyházkerületi bíróságon. A Tiszántúli Egyházkerületi Fegyelmi Bíróság helybenhagyta az egyházmegye ítéletét. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az ügyet 1908. július 1-én tárgyalta. A konventi bíróság elnöke Dr. Antal Gábor püspök és báró Bánffy Dezső voltak. A konventi bíróság Bíró Ferenc lelkészre vonatkozó részét az ítéletében érintetlenül hagyta, Rád László vonatkozásában pedig a vétkesség tekintetében helybenhagyta az ítéletet, azonban a büntetést megváltoztatta, az V. tc. 35. §. b. pontja alapján Rád Lászlót feddésre ítélte, melyet az elsőfokon eljáró bíróságnak kell végrehajtania. Az ítélet indoklásából kiderül, hogy Bíró Ferenc és Rád László között közeli rokoni viszony állt fent, ezért a munkában is szívélyesebben viszonyultak egymáshoz. Rád László volt az

191 1907. évi V. tc.42. §. 1933. évi VI. tc. 55-60. §. Az 1933. évi VI. tc. még bővebben fejt ki, hogy kik tehetnek panaszt. Hivatkozott törvényhelyek az 1933. évi VI. tc.-ből az eljárás teljes megindítására vonatkoznak.

192 1907. évi V. tc. 42. §.

193 1907. évi V. tc. 44. §.

idősebb, ő volt a tanító. A panasz alapján nem tanúsított megfelelő tiszteletet a felettesének, azaz a lelkésznek. A konventi bíróság a feddést elegendőnek tekintette Rád László vonatkozásában. (nem derült ki, hogy Bíró Ferenc ítélete mi volt, lehet, hogy őt nem is marasztalták elsőfokon, mert nem fellebbezett).¹⁹⁴

Dr. Baltazár Dezső püspök fegyelmi ügyéből a disszertációm szempontjából jelentős iratokat emelem ki. Dr. Baltazár Dezső püspök fegyelmi ügyében ő maga is kérte az eljárás megindítását saját maga ellen.

A Magyar Királyi Rendőrség Budapestvidéki Főkapitánya volt az eljárás megindításának a kérelmezője. Panaszlóként a főkapitány egyházi bíróságon nem járhatott el, ezért a panasza elutasításra került. Ezek után kérte Dr. Baltazár Dezső saját maga ellen az eljárás lefolytatását, de a konventi ügyész nem tette a vádat magáévá.¹⁹⁵

„Dr. Gábor Béla ker. főkapitánynak dr. Baltazár Dezső ref. püspök ellen 3/1920 bir. szám alatt emelt panasza tárgyában a 8/1920 bir. számú felhívás folytán az V. t. –cz. 61. §. rendelkezéséhez képest a következőket jelentem be: Az emelt panaszpontok egyikére nézve sem vállalom a vád

194 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 11/1908 előkészítő iratok és végzések, 2202/1908 püspöki levél.

195 MREZSL, 2b fond, 2. doboz. Dr. Baltazár Dezső ügyében a fellelhető iratok: Hivatalos körlevél a nyilvánosságához Dr. Baltazár Dezső ügyében – Tiszántúli Református Egyházkerület Elnökségének a kiadománya, Tiszántúli Református Egyházkerület püspökének az átirata, 196/1920 Magyar állami rendőrség budapest-vidéki kerületének főkapitánya – átirat, 1077/1920 végzés, 3195/1918 Tiszántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 3/1920 előkészítő irat, végzések, felhívások, kézbesítési ívek, táviratok, Dr. Baltazár Dezső beadványa, nyilatkozattételre határidő hosszabbítást kér, 5/1920 előkészítő iratok és végzés, határidőt hosszabbítanak Dr. Baltazár Dezső kérésére, 5/1920 konventi tanácsos átirata, 1355/1920 Dunántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 8/1920 Dr. Baltazár Dezső nyilatkozata Dr. Gábor Béla magánpanaszos beadványára, Hajdúföld újság, Debrecen, 1919. dec. 23-i száma, Szabad Szó újság 1919. január 1-i és február 9-i száma, Független Újság 1919. október 9-i száma, 2112/1920 Hatósági Bizonyítvány Debreczen szabad királyi város Polgármesterétől, 99/1919 Dr. Kun Béla indítványa, 4938/1919 Debreczen szabad királyi város Polgármesterének határozata, 525/1920 egyetemes konventi tanácsos átirata, Dr. Baltazár Dezső emlékirata, Sárospataki Református Lapos 1918. november 17-i száma, december 1-4-i száma, 1919. február 9-i száma, Lelkészegyesület 1919. március 29-i, április 5-i, április 12-i száma, 8/1920 előkészítő iratok és végzés, kiadják ügyésznek, hogy a vádat magáévá teszi vagy sem, 9/1920 ügyész válasza, 9/1920 végzés, Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége az eljárást mellőzi, 1714/1920 Dunántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 16/1920 Dr. Baltazár Dezső fellebbezése, 824/1920 Tiszántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 17/1920 előkészítő irat és végzés, 19/1920 idézések, 2377/1920 Dunántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 3700/1920 Tiszántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 2494/1920 Dunántúli Református Egyházkerület püspöki levél, válaszok az idézésekre a bírósági tagoktól, 26/1920 jegyzőkönyv és végzés (az Egyetemes Konventi Rendkívüli Bíróság a saját elnökségi határozatát helybenhagyta), 380/1920 Debreczeni kerületi főkapitány kérelme az iratok megküldéséről, 35/1920 végzés, megküldik a kerületi főkapitánynak, azzal, hogy felül nem bírálható a konventi bíróság határozata, 3060/1920 Dunántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 54/1920 Barát István egyetemi tanár kérelme, határozat megküldésre iránt, 54/1920 Barát István kérelmét elutasítják, nem fél az ügyben.

képviselétét s így a panaszt, mint hivatalos vád alapján bírói eljárásra alkalmatlant visszautasítani javaslom.

I n d o k o l á s:

Dr. Gábor Béla ker. főkapitány panaszolja, hogy Dr. Baltazár Dezső püspök a szabadkőműves páholyok előtt közbecsülésben álló férfiú volt s mint ilyen szabadkőműves érdekek istápolója és a városi közéletének befolyásolója. Ez a vádpont semmivel sem igazoltatott. Mert – eltekintve attól, hogy igazolás esetén sem lehetne fegyelmi eljárás alapja – dr. Baltazár Dezső nyilatkozatában kijelenti, hogy szabadkőműves nem volt és most sem az, a III/. alatt becsatolt hivatalos okirattal pedig igazolja, hogy azon egész idő alatt, melyre a panasz vonatkozik, Debreczen város törvényhatósága bizottságának ülésein részt nem vett. A kommunizmus idején Dr. Baltazár Dezső letartóztatása alkalmával felvett jegyzőkönyvnek azon pontját, melyre a panaszos különös súlyt helyez – hogy Dr. Baltazár Dezső a sociális eszmék hirdetője s a Mezőfi párt tagja volt, hogy a párttal együtt az országos sociálista pártba belépett, szintén nem adhat alapot fegyelmi eljárásra, valamint az sem, hogy az alsópapságot a párt támogatására hívta fel. (...) Ezen okokból én a vád képviselétét nem vállalhatom. A bírósági tárgyalás megtartásával a fegyelmi eljárásnak feltétlen lefolytatását kérte a panaszlott. Miután a panaszlott felfogása szerint az ő megnyugtatóására az eljárás bírói lefolytatása szolgálhat: a bíróság elnöksége a maga hatáskörében ennek a megnyugtatóításnak a megadását elrendelheti, amely ellen nekem mint egyetemes ügyésznek nem csak hogy észrevételem nincsen, de ha a magán panaszos a vád képviselétét vállalja, mellőzhetőnek sem tartom. A panaszos előterjesztésében előforduló azon kifejezésre, hogy ha a püspök úr illetékes hatósága az állambiztonsága szempontjából kielégítő megoldást nem találna, a múltban történt szereplésének megtorlása a panaszos kötelességévé válik. Kijelentendő volna, hogy a ref. egyetemes egyház a magyar történelem tanítása szerint az államnak és magyarságnak mindig a legerősebb támasza volt s marad jövőben is. És amint a hazának értékkel fel nem mérhető szolgálatokat tett, úgy féltékenyen őrökdi törvényesen elismert autonómiájára is.”¹⁹⁶

Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége az ügyben az alábbi végzést hozta: „A református egyetemes konvent rendkívüli bíróságának elnöksége ebben az ügyben a további eljárást az egyházi V. t. –cz. 66. §-a alapján mellőzi s erről Szabó György egyetemes konventi ügyészt, dr. Gábor Béla panaszost és dr. Baltazár Dezső panaszlottat azzal értesíti, hogy jelen megszüntető végzés ellen az egyh. V. t. –cz. 67. §-a értelmében a kézbesítéstől számított 15 nap alatt fellebbezésnek van helye a konventi rendkívüli bírósághoz. Egyben elrendeli az elnökség, hogy a panasziratban foglalt fenyegető kijelentés által egyházunk szabadsága és függetlensége ellen elkövetett cselekmény kellő megtorlása iránti intézkedés megtehetése céljából az összes ügyiratok az egyetemes konventhez az ügy jogerős befejezése után bemutatassanak.”¹⁹⁷

196 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 9/1920 sz. ügyészi irat, mely tartalmazza, hogy az ügyész a vádat nem teszi magáévá.

197 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 9/1920 sz. végzése az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnökségének. Végzés és jegyzőkönyv.

Dr. Baltazár Dezső az eljárás mellőzését kimondó végzést megfellebbezte, az alábbi indokok alapján: „Az egyetemes konvent rendkívüli bíróságának főtiszteletű és méltóságos Elnöksége által dr. Gábor Béla budapesti lakos magánpanaszosnak ellenem támasztott magánpanasza s az én magam ellen fegyelmi eljárást célzó kérvényem tárgyában 9/1920 bírósági szám alatt hozott s nekem 1920. július 9-én kézbesített végzését a végzést hozó elnökség iránti kiváló tiszteletemnek kinyilvánítása mellett törvényes határidőn belül vagyok bátor megfellebbezni és alázattal kérni, hogy az ügyet az én igénytelen egyéni érdekeimen messze túlterjedő egyetemes egyházi, sőt általános protestáns érdekből ítélettel ellátni; meghurcolt magán – és közéleti becsületemnek ítéletben elégtételt adni s a magán panaszos, mint állami köztisztviselő által egyházunk szabadsága és függetlensége ellen elkövetett példátlan támadásnak megtorlása iránt intézkedni kegyesen méltóztassék.”¹⁹⁸

Mindezek után az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága ülést tartott. Idézet a jegyzőkönyvből: „A református egyetemes konvent rendkívüli bíróságának Budapesten, 1920. szeptember 8-án és 9-én tartott ülésének j e g y z ő k ö n y v e.

Tárgyalás alatt van dr. Baltazár Dezső tiszántúli püspök ellen tett fegyelmi panasz ügye. A bíróság következően alakul:

Elnökök: Németh István püspök és gróf Degenfeld József főgondnok.

Bírák: dr. Antal Géza, Benedek Sándor, dr. Bernáth Géza, gróf Bethlen István, dr. Boér Elek, dr. Darányi Ignác, dr. Dóci Imre, Dókus Ernő, Fekete Márton, Kérészy Barna, Kiss Ferenc, Lévay Lajos, Petri Elek, Sass Béla, dr. Szilassy Aladár.

A tárgyalást gróf Degenfeld József főgondnok, a jegyzőkönyvet Lévay Lajos konventi jegyző vezeti. Előadó: dr. Boér Elek.

Elnök megállapítja, hogy az érdekelt felek a mai ülésről szabályszerűen értesítettek s hogy a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete fenn nem forog.

Előadó nyilvános ülésben ismerteti az ügyet, az előadás befejezte után a bíróság zárt tanácskozásban egyhangúlag meghozta az alábbi végzést, melynek rendelkező részét a tárgyalást vezető elnök nyílt ülésben azonnal kihirdette azzal, hogy a határozat indokolása a bíróság által 1920. szeptember 9-én d. u. 2 órakor fog kihirdettetni, a mikor is az az alábbi egyhangúlag megállapított szövegezéssel hirdettetett ki.

A református egyetemes konvent rendkívüli bírósága dr. Gábor Béla budapestvidéki államrendőrségi kerületi főkapitánynak dr. Baltazár Dezső tiszántúli református püspök ellen beadott panasza ügyében Budapesten, 1920. szeptember hó 8-án tartott ülésében megtartott nyilvános előadás alapján az ügyet vizsgálat alá vevén zárt ülésen meghozta és a tárgyalást vezető elnök nyílt ülésben kihirdette a következő

v é g z é s t

198 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 16/1920, Dr. Baltazár Dezső fellebbezése az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága Elnökségének a 9/1920 sz. végzése ellen.

Az egyetemes konventi rendkívüli bíróság dr. Baltazár Dezső püspök fellebbezésének elutasításával, a bíróság elnökségének 1920. június 19-én 9/1920 sz. a. hozott végzését helybenhagyja, az ügyben a további eljárást mellőzi és erről az összes érdekeltet értesíti.”¹⁹⁹

Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróság elnökségének az eljárás elutasítására vonatkozó végzését hagyta helyben.

Az alábbi ügyben az eljárást a presbitérium indította a helyi tanító és a lelkész ellen egyszerre. Egy ügyben két panaszlott ellen folyt eljárás. Andrassy Kálmán téglási lelkész és Zöld Ferenc (Tiszántúli Református Egyházkerület, Középszabolcsi Református Egyházmegye) téglási tanító fegyelmi ügye: 1921. november 13. napján tárgyalta az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az ügyet. Elnöke Németh István püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek a tárgyalásról szabályszerűen értesítést nyertek, Zöld Ferenc panaszlott felesége megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esetén nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozta meg az ítéletét, melyet a tárgyalást vezető elnök nyílt ülésen kihirdetett. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1920. október 26-án hozott ítéletet. Andrassy Kálmán lelkészt, az V. tc. 34. §. A/1,2. és 6. pontjába ütköző vétségek alapján, Zöld Ferenc tanítót pedig az V. tc. 34. §. A/1,2. és 4. pontjába ütköző fegyelmi vétségekben vétkesnek találta és mindkettőt az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte és a perköltségben elmarasztalta. A Tiszántúli Egyházkerületi Fegyelmi Bíróság 1921. április 14. napján kelt ítéletében az egyházmegye határozatát annyiban megváltoztatta, hogy Andrassy Kálmán lelkészt az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatali helyéről elmozdította, Zöld Ferenc tanítót pedig ugyanezen törvényhely alapján szintén viselt hivatali helyéről elmozdította. Panaszlottak és a Téglási Református Egyházközség presbitériuma terjesztettek elő fellebbezést a konventi bírósághoz. Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az egyházkerületi bíróság ítéletének Andrassy Kálmán lelkészre vonatkozó részét annyiban megváltoztatta, hogy az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. Zöld Ferenc tanítóra vonatkozó részét helybenhagyta. Az indoklásban olvashatjuk, hogy Andrassy Kálmán lelkész és Zöld Ferenc tanító gyűlölködő viselkedése az egyház belső békéjét állandóan veszélyeztette, a köztük való békés együttműködésre semmi esély nem volt. A presbitérium által beadott fellebbezésből kitűnt, hogy nem a lelkész, hanem a tanító eltávolítását kívánják a gyülekezetből.²⁰⁰

199 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 26/1920 sz. végzés, az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága az Elnökség 9/1920. sz. végzését helybenhagyta.

200 MREZSL, 2b fond, 2.doboz, 97/1921 sz. jegyzőkönyv és ítélet, 67/1921 sz. püspöki levelek és felterjesztések, 82/1921 sz. előkészítő iratok, 82/ 1921 sz. eljáró bírókat kijelölő iratok.

IX/2. Képviselet a fegyelmi eljárásokban

Minden egyes ügyben a feleknek jogukban áll saját magukat képviselni vagy képviseltetni, azaz képviselővel eljárni. A képviseleti jogosultság eljárási alapjog. Fegyelmi eljárások esetén a panaszt és a vádat az egyházmegyei, egyházkerületi és az egyetemes konventi ügyész képviseli. Az 1907. évi egyházi törvény alapján: V. tc. 47. §.: „Közigazgatási bírósági és fegyelmi ügyekben akár magánpanaszra, akár hivatalból indított meg az eljárás: jogukban áll a feleknek úgy személyesen, mint képviselet útján eljárni. Hivatalból elrendelt vagy folytatott közigazgatási bírósági vagy fegyelmi ügyekben a panaszt, illetőleg a vádat az egyházmegyei, egyházkerületi, illetőleg az egyetemes konventi ügyész képviseli, a szerint, a hogy az illető bíróság, mint első folyamodású bíróság jár el, a mi azonban nem zárja ki magán panaszlóknak a panasz, illetőleg a vád képviseletében való közreműködését.”²⁰¹ Az 1933. évi egyházi törvény fogalmazásában: VI. tc. 40. §.”Egyházi bíróságok előtt mind közigazgatási, mind fegyelmi ügyben és pedig akár magánindítványra, akár hivatalból indított meg az eljárás, a felek személyesen vagy képviselőik útján járhatnak el. Képviselő vagy megbízott minden önjogú férfi egyháztag, vagy ügyvéd lehet. Az eset körülményeinél fogva a bíróság a feleket ügyvéd vallására utasíthatja.”²⁰² Ez utóbbi megfogalmazás azért érdekes, mert meghatározza, hogy ki lehet képviselője az eljáró félnek, az 1907. évi egyházi törvény nem jelöli meg, hogy ki lehet meghatalmazott vagy képviselő.

Az Egyetemes Konventi Bíróság elé kerülő ügyekben néhány esetben a panaszlottak képviseltették magukat. A jegyzőkönyvekből kiderül (nem minden esetben, hiszen az ügyek anyaga a legtöbb esetben hiányos), hogy ki és milyen minőségben vett részt az eljárásban, illetve ki és milyen minőségben volt jelen a konventi bíróság ülésein. Ebből a szempontból van egy érdekes ügy, itt az ülésen a hozzátartozók voltak jelen, mert az eljárás folyamán a panaszlott elhalálozott és a jó hírűvének a helyreállításán fáradoztak.

Dr. Buday Dezső (Dunamelléki Református Egyházkerület, Kecskeméti Református Egyházmegye) kecskeméti jogakadémiai tanár újított fegyelmi ügye: 1934. január 17. napján tartotta a tárgyalását az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. Az elnök Dr. Baltazár Dezső püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. Az ülésen megjelent a panaszlott özvegye és a panaszlott testvére. A bíróság tagjaival szemben érdekeltsége esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott végzést, melyet a tárgyalást vezető elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi bíróság 1932. április 6-án hozott végzést arról, hogy az egyházkerületi elnökségnek a perújítást elrendelő végzését hatályon kívül helyezte, s a perújítás iránti kérelmét elutasította a panaszlottnak. Ugyanezen bíróság 1933. november 20-án hozott végzésével panaszlott halálának a holttányilvánítási ítéletben megállapított napját közli panaszlott özvegyének és társainak fellebbezése folytán. A konventi bíróság a perújítási kérelmet,

201 1907. évi V. tc. 45. §.

202 1933. évi VI. tc. 40. §.

összhangban az egyházkerületi bíróság ítéletével, elutasította. Az elutasításra azért került sor, mert a hatályos törvény értelmében perújítási kérelmet öt éven belül lehet előterjeszteni. Ezt a perújítási kérelmet pedig 11 év után terjesztették elől. Az alapítéletet 1920. november 8-án hirdették ki és akkor jogerőssé is vált. A perújítási kérelmet pedig 1931. május 5-én terjesztették elő. Az egyházkerületi bíróság a konventi bíróság felhívására megállapította, hogy a panaszlott elhalálozása a holtta nyilvánító ítéletben 1919. december 31. Kétségtelen, hogy panaszlott már halott volt akkor, mikor az alapperbeli ítéletet meghozták. A konventi bíróság azonban arra a következtetésre jutott, hogy ezen tény jogi következményeinek a levonása nem a konventi bíróság feladata. Így a perújítási kérelmet el kellett utasítania. Egyebekben az eredeti ítéletben (melyet ezek szerint már akkor hoztak, mikor a panaszlott nem élt) az V. tc. 34. §. A/1,2,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki bűnösnek a panaszlottat, és az V. tc. 35. §. e. pontja alapján egyházi hivatal viselésétől végleg megfosztotta. Az ítéletben a felek megnyugodtak, az jogerőssé vált (már az is kérdéses, hogy egyáltalán kinek kézbesítették). Azonban Dr. Buday Jenő már korábban eltűnt, sőt, mint utóbb kiderült, már nem is volt életben. A rokonok a rehabilitációján fáradoztak, a jó hírnevét akarták visszaállítani.²⁰³

A legtöbb esetben a panaszlott személyesen megjelent az Egyetemes Konventi Bíróság előtti ülésen: Barics Pál ócsai (Dunamelléki Református Egyházkerület, Pesti Egyházmegye)

203 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 4/1934 sz. jegyzőkönyv és végzés, 44/1934. sz. végzés, előkészítő végzés, 21/1933. sz. jegyzőkönyv és végzés, 10/1932. sz. végzés, előkészítő irat (előadói tervezet). Részlet az előadói tervezetből: „Dr. Buday Dezső kecskeméti ref jogakadémiai tanár a dunamelléki egyházkerület bíróságának ítéletében indokolásul megállapított tényállás szerint a kecskeméti directorium és a központi szovjet tagja volt, s mint ilyen az u.n. tanácsköztársaság rendeleteinek és intézkedéseinek meghozatalában és végrehajtásában részes volt (...) több újságcikkben – bár az egyéni actiókat elítélte (...) izgatott a polgári társadalom és a polgári osztály ellen (...) és jogakad. tanári állásának önkéntes elhagyásával a közoktatásügyi népbiztosságnál vállalt állást. Ezek alapján a bíróság a E.T. V. t.c. 34. §. 1.2.3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben vétkesnek mondta ki és a 35. §. e. pont alapján hivatalától végleg megfosztotta. Az ítélet 1920. nov. 8-án kelt, a felek jelenlétében kihirdettetett, az ítéletben a felek megnyugodtak így az jogerőssé vált. A tárgyaláson Dr. Buday Dezső nem volt jelen, minthogy az iratokból kitetszőleg már előbb eltűnt, sőt ekkor már nem is volt életben (...) ott volt azonban a tárgyaláson Buday László Dr. Buday Dezsőné, kik panaszlott védelmére mind a ketten fel is szólaltak. (...) a dunamelléki e.k. bírósága az újrafelvételi kérelmet elutasította (...) 1932. április 12. Buday Kálmán, Buday Béla és özv Buday Dezsőné fellebbezése beérkezett a dunamelléki püspöki hivatalhoz, melyben kérik, hogy a konventi bíróság adjon helyt újrafelvételi kérelmüknek és rendelje el az ügy újra való tárgyalását, minthogy igazolási eljárás nem folytatott le, az ügy minden előkészítés nélkül tárgyalatott, az ítélet minden bizonyítási eljárás és védelem nélkül a látszat alapján és az akkori közfelfogásnak megfelelőleg hozatott. Kiemelik, hogy őket semmi anyagi érdek nem vezeti, kizárólag Buday Dezső rehabilitálásán fáradoznak. Elismerik, hogy egyházi törvényeink szerint újrafelvételnek helye nincsen, biznak azonban abban, hogy a konventi bíróság bölcsessége megtalálja a módját annak, hogy egy valóban keresztyén lelkű, mindenkivel jót akaró becsületes és nagy tanultságú ember emléke megtisztíttassék a reá kent gyalázattól.” Az előadói tervezetből az derül ki, hogy a felek jelen létében kihirdettetett a végzés, ami nem volt igaz hiszen panaszlott ekkor már eltűnt, és mint utóbb kiderült, már nem is volt életben. Ez eljárásjogilag azt a kérdést is felveti, hogy szabályszerű volt-e az értesítés, ez viszont a rendelkezésre álló iratokból nem derül ki.

egyházközségi gondnok fegyelmi ügye: az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1941. május 9-én a VI. tc. 46. §. A/1,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben vétkesnek mondta ki panaszlottat, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja szerinti büntetésre ítélte, azaz viselt hivatali helyéről való elmozdította. A Dunamelléki Református Egyházkerület Fegyelmi Bírósága 1941. október 2-án a VI. tc. 46. §. A/1. pontjába ütköző vétségben mondta ki bűnösnek, ezért a VI. tc. 47. §. b. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte és az eljárási költségek megfizetésére kötelezte. Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1942. május 9. napján járt el. Barics Pál személyesen megjelent a konventi rendes bíróság ülésén. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét feloldotta és utasította az egyházmegyei bíróságot, hogy az ügyben újabb vizsgálatot folytasson le s az újabb vizsgálat lefolytatása után hozzon érdemleges határozatot. A panaszlottnak számadással, elszámolással kapcsolatos problémái voltak, bevételi/kiadási bizonylatokat nem vezetett helyesen – ez volt a vád tárgya.²⁰⁴

Az eljárások folyamán előfordult, hogy a panaszosoknak volt ügyvédjük. Néhány esetben az ügyvédek meg is jelentek az Egyetemes Konventi Bíróság ülésein. Juhász László (Tiszántúli Református Egyházkerület, Szatmári Református Egyházmegye) győrteleki lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1923. június 13. napján tartott az ügyben ülést. A bíróság elnöke Németh István püspök és Dókus Ernő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy a feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. Panaszosok képviselőjében eljáró ügyvéd és panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei bíróság a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3,7. pontjába ütköző vétségekben találta vétkesnek., ezért az V. tc. 35. §. d. pontja értelmében viselt állásából elmozdította. Az egyházkerületi bíróság az ítéletet megváltoztatta, az V. tc. 34. §. A/3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben mondta ki vétkesnek és pénzbüntetésre ítélte. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán vizsgálta az ügyet. A konventi rendes bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. A lelképásztor és a hívek között évek óta viszálykodás dúlt, ez a hitéletet rombolta.²⁰⁵

Az eljárásban érintett felek a következők: A panaszos (aki az eljárást indította, akinek panasza van), a panaszlott (aki ellen folyik az eljárás) nekik a képviselőjük (lehet jogi képviselője, vagy hozzátartozó is), az ügyész (a vádat képviseli). Amennyiben megjelentek a képviselők a konventi bíróság ülésén, akkor azt a jegyzőkönyv tartalmazza. Az esetek többségében azonban senki nem jelent meg sem a felek közül, sem pedig a képviselők közül. A megjelenés egyébként a panaszlottak részéről volt így is a leggyakoribb.

204 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 15/1943. sz. kézzel írott előkészítő irat, 57/ 1942. sz. tárgyalási jegyzőkönyv, végzés, 52/1942. sz. végzés, ülés kitűzése, bírók kijelölése, 38/1942. sz. tárgyalási jegyzőkönyv, végzés, 38/1942. sz. tárgyalási jegyzőkönyv, végzés, 4/1942. sz. előkészítő iratok, végzés, ülés kitűzése, összesítő irat.

205 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 34/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 10/1923 előkészítő végzések.

A vizsgált ügyekben a megjelenés az alábbiak szerint határozható meg (265 ügy került áttekintésre, a hiányzó adatok arra utalnak, hogy vagy nem jelent meg senki, vagy nincs rá adat, mert a dokumentációk hiányosak):

Megjelentek:	Ügyek száma:
panaszlott	37 ügyben
panaszlott ügyvédje	6 ügyben
panaszlott hozzátartozója	2 ügyben
panaszos	11 ügyben
panaszos ügyvédje	2 ügyben
egyéb megjelentek (helyi lelkész, gyülekezeti tag, gondnok, helyettes lelkész)	5 ügyben

IX/3. Érdekeltség a bíróság tagjai között

Az eljárási törvények alapján a bíróság elnökének kötelessége volt vizsgálni, hogy a bíróság tagjaival szemben érdekeltég esete állt-e fenn; vizsgálnia kellett hivatalból és ezen túlmenően érdekeltégi kifogások benyújtására is volt példa.

Az érdekeltég jogi kérdését hosszasan taglalják az egyházalkotmányok eljárási törvényei, a legfontosabbakat emelném ki: a bíró saját személyénél fogva érdekelt; közvetve vagy közvetlenül kárt szenvedhetett vagy hasznot remélhetett az ügyből kifolyólag; valamilyen formában rokona volt az ügyben érintett bármely félnek; az ügyben már korábban részt vett, mint tanú, vizsgáló, szakértő, képviselő, ha az eljárás korábbi szakaszában már részt vett az ügyben, mint bíró, ill. ha a felek valamelyikével ellenséges viszonyban vagy perben állt.²⁰⁶ Ha a bíró tudomást szerzett arról, hogy bármilyen akadály, érdekeltégi ok fennállhatott bíróként való eljárásával kapcsolatosan, azt azonnal jeleznie kellett a bíróság elnökének. Azonban a bíróság elnökének is, még az ügy kitűzése előtt, megfelelő gondossággal kellett eljárnia, hogy nem merült-e fel érdekeltégi ok a bírák között.²⁰⁷

A szabályos eljárás az volt, ha a bíróság tagjai a bíróság ülésének a megkezdése után, a bíróság elnökének a felhívására nyilatkoztak, hogy érdekeltnek érzik-e magukat. A megjelent felek ekkor még utoljára nyilatkozhattak, ha érdekeltnek ítélték meg bírót, ez az érdekeltégi kifogás. Amennyiben az ülésen megjelent felek tették ezt a nyilatkozatot, meg is kellett indokolniuk. Ha fellebbviteli eljárásról volt szó, mint az Egyetemes Konventi Bíróság esetében legtöbbször, az ülés kezdetéig írásban is benyújtható volt az érdekeltégi kifogás, hiszen a jelenlét nem volt kötelező.²⁰⁸ Az 1933. évi VI. tc. nem tartalmaz olyan kitételt, hogy fellebbviteli eljárás során az

206 1907. évi V. tc. 49. §.

207 1907. évi V. tc. 49-50. §.

208 1907. évi V. tc. 51-52. §.

eljárás megkezdéséig írásban benyújtható az érdekeltségi kifogás. Az 1933. évi VI. tc. rövidebben és tömörebben taglalja az érdekeltséggel kapcsolatos jogintézményt, mint az 1907. évi V. tc.²⁰⁹

Az Egyetemes Konventi Bíróság a felmerült érdekeltségi kifogást illetően zárt ülésen döntött és nyílt ülésen hirdette ki a döntését. Ezen az ülésen az a bíró nem vehetett részt, aki ellen az érdekeltségi kifogást előterjesztették. Amíg az érdekeltségről nem döntöttek, addig a bíróság nem volt szabályszerűen megalakított.²¹⁰ Amennyiben több bíróval szemben, vagy akár a teljes bírósággal szemben érdekeltség merülne fel, bíróküldésnek lehet helye.²¹¹ A vizsgált időszakban több bíróküldési kérelem is érkezett az Egyetemes Konventi Bírósághoz.

Az alapeset az, amikor a bíróság tagjaival szemben nem merült fel érdekeltségi kifogás: Arany Géza váczhartyáni (Dunamelléki Református Egyházkerület, Pesti Református Egyházmegye) tanító fegyelmi ügye: 1921. február 23. napján tartotta ülését az ügyben az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. A jegyzőkönyvből megállapítható, hogy a felek az ülésről szabályosan értesítést kaptak és a bírósággal szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az ügy előadója ismertette az ügyet, nyílt ülésen, majd zárt tanácskozáson a bíróság egyhangúlag hozta meg az ítéletét, melyet a tárgyalást vezető elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A bíróság az ügyet Arany Géza fellebbezése folytán tárgyalta. Az Egyetemes Konventi Bíróság a Dunamelléki Református Egyházkerület Fegyelmi Bíróságának az ítéletét megváltoztatta (végleges hivatalvesztésre ítélte a kerületi bíróság). Vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/1,3,4. pontjában, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján hivatalból elmozdításra ítélte. A konventi bíróság kimondta, hogy az ítéletet azért változtatta meg hivatali megfosztásról elmozdításra, mert a tanító hivatalától való megfosztására nem talált kellő bizonyítékot. A hivatalából elmozdításra pedig a megjelölt okok a következők voltak: a tanácskormánytól kinevezést fogadott el, a kommunista vezetőkkel szoros összefüggésben állt, a lelkészekről sértő módon nyilatkozott. Tanítói teendőinek az ellátásával is problémák adódtak, nem végezte azokat pontosan, a diákok és az iskola érdekét nem szolgálta volna, ha továbbra is a munkakörében marad.²¹²

Boross Pál ügyében nyilatkoztatták az eljáró bírókat az érdekeltségükkel kapcsolatosan. Boross Pál (Dunamelléki Református Egyházközség, Pestkörnyéki Református Egyházmegye) rákosszentmihálysashalmi egyházközségi vagyongazdálkodó gondnok fegyelmi ügye: 1943. május 21. napján tárgyalta az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. A bíróság elnöke Vásárhelyi János püspök és gróf Teleki Artúr volt. Az elnök megnyitotta az ülést és felhívta a tagokat, nyilatkozzanak,

209 Az 1933. évi VI. tc. 41.-44. §-a határozza meg a bírói érdekeltség fogalmát és a teendőket bírói érdekeltség kapcsán.

210 1907. évi V. tc. 53-54. §.

211 1907. évi VI. tc. 55-58. §., 1933. évi V. tc. 42-44. §.

212 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 23/1921. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 1113. sz. Dunamelléki Református Egyházkerület püspökének a levele, 676/1921. sz. esperesi levél (Pesti Református Egyházmegye esperese), 9/1921. sz. végzés, előadó bíró kijelölése, erre válasz, melyben közli, hogy nem tudja vállalni, 55/1920. sz. kivonat és fellebbezés, új eljáró bíró kijelölése.

hog az 1933. évi VI. tc. 41. §-ában felsorolt hivatalból figyelembe veendő érdekeltég okok közül nem áll-e fenn valamelyik a vonatkozásukban. A bíróság tagjai nyilatkoztak, hogy nem áll fenn velük kapcsolatban érdekeltég. Az elnök megállapította, hogy a bíróság tagjai az 1933. évi VI. tc. 26. § -ában megszabott számban vannak jelen, érdektelenek s az elnök a bíróságot szabályszerűen megalakultnak jelenti ki. A feleket szabályszerűen megidézték. Az ügyet nyílt ülésen ismertették, majd zártan történt tanácskozás után, nyílt ülésen kihirdette az elnök a bíróság ítéletét. A Pestkörnyéki Református Egyházmegye Fegyelmi Bírósága panaszlottat 1942. május 5-én hozott ítéletével az 1933. évi VI. tc. 46. §. A/9. pontjába ütköző fegyelmi vétségben vétkesnek mondta ki, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja szerinti büntetésre ítélte, azaz az egyházközségnél viselt vagyonkezelő gondnoki és presbiteri tisztségéből elmozdításra ítélte, és kötelezte az eljárási költségek megfizetésére. A Dunamelléki Református Egyházkerület Fegyelmi Bírósága 1942. szeptember 17-én panaszlott fellebbezését elutasította, az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta, a panaszlott a konventi rendes bírósághoz fellebbezett. A konventi bíróság az alsóbb bíróságok ítéleteit a vétkeség megállapítására vonatkozó részükben annyiban változtatta meg, hogy a panaszlott cselekményét nem a VI. tc. 46. §. A/9. pontjába, hanem a VI. tc. 46. §. A/3. pontjába ütköző fegyelmi vétségnek minősítette. A büntetés kiszabását és az ítélet minden egyéb rendelkezést helybenhagyta.

Az iratokból kiderült az is, hogy Boross Pálnak nem ez volt az egyetlen ügye, melyet az Egyetemes Konventi Bíróság tárgyalta. Ezt megelőzően már tárgyalta a konventi bíróság Boross Pál egyházközségi vagyonkezelő pénztáros és Hörömpöli Dezső helyi lelkész egymás elleni panaszára indított fegyelmi ügyét. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1940. szeptember 18-án ülésezett. Boross Pált vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/9. pontjában. A büntetést a VI. tc. 47. §. A/ c. pontja alapján állapította meg, ennek alapján a vagyonkezelő gondnoki és presbiteri tisztségéből elmozdította. Hörömpöli Dezső lelkészt az ellene emelt vád és a következményei alól felmentette. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1940. november 22-én tárgyalta az ügyet. Az egyházmegyei bíróság ítéletét az egyházkerületi bíróság helybenhagyta. Boross Pál fellebbezése folytán került a konventi bíróság elé. A konventi bíróság 1941. május 8. napját tartotta ülését. A bíróság elnöke Medgyasszay Vince püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy a feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. A felek közül Hörömpöli Dezső lelkész megjelent. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet nyilvános ülésen hirdetett ki. Boross Pál fellebbezését, mely arra vonatkozott, hogy Hörömpöli Dezsőt mondja ki bűnösnek a konventi bíróság, elutasította. Boross Pál tekintetében az alsóbb ítéleteket feloldotta és az iratokat az elsőfokú bírósághoz azzal küldte vissza, hogy a fegyelmi panaszok alapján a bizonyítás lefolytatásával hozzon újabb, szabályszerű határozatot. Az indoklás az volt, hogy az eljárásjog nem ad lehetőséget arra, hogy Boross Pál fellebbezzon Hörömpöli Dezső ügyében. A saját ügyére vonatkozóan azonban a

fellebbezésének helyt kellett adni, mert a panaszlott által felajánlott bizonyítást nem folytatták le kellő alapossággal.²¹³

Elekes Imre fegyelmi eljárásában két ügy volt egymás után folyamatban, kérte, hogy ne ugyanazon bíróság tárgyalja, hiszen amelyik egyszer már elítélte fegyelmi ügyben, érdekelt vagy elfogult lehet. Elekes Imre (Tiszáninneni Református Egyházkerület, Alsózempléni Református Egyházmegye) sárospataki gimnáziumi igazgató fegyelmi ügye, a sárospataki egyházközség presbiterválasztása ellen folyamatba tett közigazgatási bírósági ügyben beküldött érdekeltségei nyilatkozata. Az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának Elnöksége az iratokat visszaküldte az egyházkerületi bíróság elnökségének. Azért terjesztett elő bíróküldés iránti kérelmet, mert korábban ellene fegyelmi ügy volt folyamatban, majd később presbiterré választották. A presbiterré választását támadták meg, és arra vonatkozik a kérelem, hogy ugyanazon egyházkerületi bíróság ne tárgyalja a két ügyet, mert érdekeltség esete foroghat fenn. Ezek után az egyetemes konvent elnöksége az egyházkerület közigazgatási bíróságának az elnökségének írt, melyben arra kérte az elnökséget, hogy terjesszék a konvent elé mind a presbiterválasztás ellen beadott fellebbezést, mind pedig az Elekes Imre elleni jogerős fegyelmi iratokat. Egyebekben az iratokból az is kiderül, hogy az egyházkerületi fegyelmi bíróság nem indított ellene eljárást, méghozzá elévülés miatt. A vád pedig politikai jellegű volt, a Tanácsköztársaság ideje alatt tett egy nyilatkozatot, mely szerint lelkészi képesítését megszünteti és az új rendszer szolgálatába áll. Ellenben a vizsgálóbizottság kiküldésekor kiderült, hogy magatartásával sem ezen kijelentés előtt, sem pedig utána nem volt gond, munkáját kifogástalanul végezte. Az eljárás megindulhatott volna ellene ezen kijelentése miatt, azonban elévült a cselekmény.²¹⁴ A kijelentés a következőképpen hangzott: „Lelkészi jellegemet megszüntettem, s egyuttal minden készséggel és tanulmányokon nyugvó meggyőződéssel ajánlom fel szolgálataimat az új társadalmi berendezkedés kiépítése és állandósítása érdekében.”²¹⁵ Az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletében az alábbi indoklást olvashatjuk: „Eltekintve ugyanis attól, hogy Elekes Imrének a fenti, 1919. április hó 18.án megírt levele megírásában az u.n. tanácsköztársaság a címzésben megnevezett szervéhez való juttatásában rejlő magatartásának fegyelmi büntethetősége a 14. §. a értelmében elévülés okából már évekkel ezelőtt megszűnt, és így e címen vele szemben fegyelmi bírói eljárás nem folytatható, a bíróság erre való tekintet nélkül megállapítandónak és kimondandónak találta, hogy Elekes Imrével szemben inkriminált levele alapján támasztható és az E.T. hiv. szakaszaiba ütköző vádaknak tárgyi tényálladási feltételei nem forognak fenn. Ez a levél Elekes Imre a kommunizmus alatti

213 MREZSL, 2b fond, 2 doboz, 19/1943. sz. jegyzőkönyv és ítélet, előadói tervezet, 9/1943. sz. előadó kijelölése, kijelölő végzés, 29/1941. jegyzőkönyv és végzés, 45/1941. sz. jegyzőkönyv és végzés, 32/ 1941. sz. végzés, 29/1941. sz. végzés.

214 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 23/1930. sz. végzés, érdekeltségei nyilatkozatok, 6/1930. sz. végzés, B.II. 2100/88/1927. sz. irat, a Sátoraljaújhelyi Királyi Törvényszék levele, 5/1930. sz. végzés, 2/1929. sz. végzés, 21/ 1928. sz. végzés, 20/1928. sz. végzés, 14. B. 1928. sz. püspöki átirat.

215 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 25B/1927. sz. ítélet: részlet a Tiszáninneni Református Egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletéből.

magatartásának ugyanis, a kommunizmus első hónapjaiba eső egyetlen kiszakított részét tünteti fel, a kommunizmusról alkotott tanulmányokon nyugvó meggyőződését tükrözteti vissza és ezen eszmei kommunizmuson alapuló új társadalmi berendezkedés kiépítéséhez szolgálatának felajánlását tartalmazza, - mely nyilatkozattételre az összes tisztviselők, de különösen az egyházi szolgálatban állók, - állásukból való elmozdítás lelki kényszere és a forradalmi kormányzótanács már ismert retorziói alatt köztudomásúlag kötelezve voltak.”²¹⁶

Kiss Terézia az ellene folyamatban lévő ügyben érdekeltségi kifogást terjesztett elő: Kiss Terézia (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmegye) debreceni tanítóképző intézeti tanítónő fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1925. október 14-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjai között érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, a panaszlott fellebbezésében előadta, hogy az egyházkerületi bíróság ítéletét azért is kívánja feloldatni, mert olyan személy vett részt az ítélethozatalban, aki elfogult volt. A bíróság zárt ülésen végzést hozott ebben a kérdésben, az érdekeltségi kifogást nem vette figyelembe, mert az az egyházkerületi bíróság ülésén kellett volna előterjesztenie a panaszlottnak.²¹⁷

Móricz Károly ügyében is elfogultsági kifogásokat terjesztettek elő: Móricz Károly (Dunamelléki Református Egyházkerület, Kecskeméti Református Egyházmegye) kecskeméti jogakadémiai tanár fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1916. május 25-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Kenessey Béla püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, ellenben a bíróság több tagjával szemben érdekeltségi kifogást nyújtott be a panaszlott. Az előadó nyílt ülésen ismertette az érdekeltségi kifogásokat, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az érdekeltségi kifogásokat bírálta el először, elutasította azokat, mondván, hogy azok törvényes alappal nem bírnak. Az előadó ezután az ügyet ismertette nyilvános ülésen, majd a bíróság zárt tanácskozás után, egyhangúlag hozott ítéletet. A Dunamelléki Református Egyházkerületi Bíróság 1915. február 24-én hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/4. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, ezért az V. tc. 35. §. b. pontja alapján feddésre ítélte. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. A

216 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 25B/1927. sz. ítélet: részlet a Tiszáninneni Református Egyházkerületi Bíróság ítéletéből.

217 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 54/1921. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 48/1925. sz. végzés, 22/1925. sz. előkészítő végzés, 1062/1925. sz. püspöki irat. Részlet az 54/1921. sz. ítéletből: „A bíróság nyílt ülésen ismertette az ügyet, majd zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatta, bár nem tudjuk sem az egyházmegyei bíróság ítéletét, sem az egyházkerületi bíróság ítéletét. Azt azonban tudjuk, hogy panaszlott azért kapta a büntetését, mert a polgári házasságát nem áldatta meg Isten színe előtt. Erkölcsösnek kellett látszania, mint a lánynevelő intézet tanártestületének a tagja, viselkedése, a pletykák miatt az intézetre is foltot vetett.”

panaszlottnak az engedetlensége volt a probléma, egyházjog órák helyett magyar alkotmány - és jogtörténetet kívánt előadni, az igazgató felhívása ellenére. Az óraszámokat sem volt hajlandó felsőbb utasításnak megfelelően megállapítani.²¹⁸

A következő ügyben az eljáró bíró maga jelezte, hogy érdekelt. Ez az ügy azért is érdekes, mert a vizsgált ügyek közül egyetlen egyszer fordult elő, hogy félbeszakították az ülést, mert a bírónak el kellett valahova távoznia.

A báró Vay László egyházkerületi főgondnok ellen Vásáry István egyházkerületi tanácsbíró által tett fegyelmi feljelentés ügye: az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága 1939. április 21-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Farkas István püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd Porzsolt István felszólalt, hogy az ügyben szerepel a neve, de kijelentette, hogy magát érdekeltnek nem tartja. A bíróság zárt tanácskozás után végzést hirdetett, mely alapján Porzsolt István érdekeltségét az ügyben nem állapította meg, a VI. tc. 41. §. 5. pontja alapján.²¹⁹ Az előadó az ügy ismertetését tovább folytatta. A bíróság a tárgyalást ideiglenesen felfüggesztette, mert az egyik bírónak hivatalos teendője miatt el kellett távoznia. Miután újra megjelent a bíró, az elhalasztott tárgyalást az elnök újra megnyitotta, mely után a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet nyílt ülésen hirdetett ki. Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának Elnöksége 1938. szeptember 23-án hozott végzést az ügyben, melyben a panaszlott ellen az eljárást megszüntette.²²⁰ A konvent rendkívüli bírósága a saját végzését helybenhagyta. A konvent rendkívüli bíróságának az elnöksége a konventi ügyészt is felhívta, hogy a vádat közérdekből magáévá teszi-e. A konventi ügyész a vádat közérdekből nem tette magáévá, reagált panaszos beadványára, ezért is született a Konventi Rendkívüli Bíróság

218 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 17/1916 sz. jegyzőkönyv és végzés, 36/1915. sz. végzés, előkészítő irat, 27/1915. sz. Dunamelléki Egyházkerület püspöki előkészítő irata, 31/1915. sz. előkészítő végzés, 17/ 1915. sz. végzés.

219 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, részlet a 15/1939 sz. jegyzőkönyvből és végzésből: „A bíróság zárt tárgyaláson megtartott tanácskozás után kihirdette a következő végzést: A bíróság nem állapítja meg Porzsolt István érdekeltségét, mert nem áll fenn a VI. t.c. 41. §-ának 5. pontjában foglalt érdekeltségi eset.”

220 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 36/1938 Bir.sz. „Végzés: A magyarországi református egyház egyetemes konventje rendkívüli bíróságának elnöksége az eljárást az egyházi VI. t.c.65.§-ában foglaltakra való utalással megszünteti (...). Minthogy a panaszpontok alapján fegyelmi vétség tényálladéka nem mutatkozik megállapíthatónak, a fegyelmi eljárást a panaszos indítványára nem lehetett elrendelni. Budapest, 1938. szeptember 23. A református egyetemes konvent rendkívüli bíróságának elnöksége: Dr. Balogh Jenő, főgondnok, világi elnök, Dr. Ravasz László, püspök, lelkesi elnök.”

Elnökségének az eljárást megszüntető, fentebb említett, végzése.²²¹ A probléma forrása az volt, hogy a főgondnok elnöklete alatt működő szavazatbontó bizottság a főjegyzői tisztre leadott szavazatokat rosszul számlálta össze; sőt, a választási eljárásba illetéktelen szervek is beleavatkoztak és a főgondnok ez ellen, bár tudomással bírt róla, nem tett semmit, ill. egyik bizottság esetében titkos szavazást nem rendelt el, pedig el kellett volna rendelnie.

A konvent rendkívüli bíróságának álláspontja szerint ezek még önmagukban nem fegyelmi vétségek, a választási eredmények meghamisítása nem történt meg.²²²

Dr. Vásáry István beadványa az ügyben: „Főtiszteletű és Nagyméltóságú Konventi Bíróság! Jól tudom, hogy ez nagyon kényes ügy, hogy ez bizonyos mértékben hajlása annak az erőszakra hajló irányzatnak, amely a mai világban az alkotmányos szabadság rovására terjeszkedik. Ennek az új irányzatnak ez az ügy az első jelentős súlyú jelentkezése egyházi életünkben. Ez az irányzat teljesen idegen és merőben ellentétes egyházi alkotmányunkkal, annak szellemével, és ha a mult idők során minden erőszakos, az egyház alkotmányát és szabadságát veszélyeztető irányzat ellen tiltakoztak az egyház alkotmánya és szabadsága érdekében, ilyen tiltakozás ez az ügy is. Ha a rendelés engem, az egyház egyik legkisebb tagját használ fel erre a tiltakozásra, az a tiltakozó szó súlyát egyáltalán nem csökkentheti, mert nem a tiltakozó szó és személy a fontos, hanem az egyház alkotmánya és törvényesszabadsága. Ez az ügy nem egyszerű administrációs ügy, amely elvész a mindennapi élet eseményei között, ennek jelentőségét az egyháztörténelem nem fogja teljesen és végleg elfelejteni és ezen ügy sorsa nem fog nyomtalan lenni egyházunk mai életében sem. Debrecen, 1938. évi október hó 6-án, Teljes tisztelettel: Dr. Vásáry István egyházkerületi tanácsbíró.”²²³

Az ügyészi vélemény az ügyben: „Vásáry István egyházkerületi tanácsbíró úr 1938. május 16-ról keltezett fegyelmi feljelentésére nyilatkozatomat a következőkben van szerencsém előadni: Az egyházkerületi közgyűlés által – Vásáry István ur indítványa alapján kiküldött és az ő általa javasoltakból ellenvetés nélkül – megalakított bizottság valóban azt a véleményt terjesztette elő,

221 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, Részlet Vásáry István panaszos kérelméből: „A báró Vay László egyházkerületi főgondnok ellen tett panaszos ügyben kelt 31/1938 bir. számú végzésre hivatkozással az E.t.VI.t.c. 61 §-a alapján tisztelettel indítványozom, méltóztassék az E.T.VI. tc. 46 §-a alapján a vizsgálat mellőzésével a fegyelmi eljárást Báró Vay László egyházkerületi főgondnok ellen az E.T. VI. tc.46 §-a A1. és 3. pontok alatt megállapított fegyelmi vétségek miatt elrendelni (...). Báró Vay László egyházkerületi főgondnok tehát mint a szavazatbontó bizottság elnöke annak a kérdésnek a tárgyalásában és határozattal eldöntésében, hogy a szavazatbontó bizottság eljárása szabályos és törvényes volt-e nem vehetett volna részt, mert a saját tényének bírója nem lehet. Súlyosbítja eljárását az az intézkedése amelyszerint ő maga döntött abban a kérdésben, hogy ő érdekelt-e avagy nem, ami szintén lehetetlen eljárás.”

222 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 15/1939 jegyzőkönyv és végzés, melyben az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága döntött Porzsolt István érdekltsége kérdésében, 13/1939 előkészítő iratok és végzés, 41/1938 előkészítő iratok és végzés kitűzésről, 36/1938 sz. irat, melyben a konventi ügyész a vádat nem tette a magáévá, Dr. Vásáry István levele, 36/1938 eljárást megszüntető végzés, konventi ügyészi újabb levél szám nélkül, 31/1938 Báró Vay László nyilatkozata Dr. Vásáry István panaszára, 26/1938 végzéssel felhívás Báró Vay László részére, hogy nyilatkozzon Dr. Vásáry István panaszára.

223 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, Dr. Vásáry István levele az iratok közül, szám nélkül.

hogy a szavazatok összesámlálása és az eredmény megállapítása nem helyesen történt. Feltéve, hogy ez nem bizottsági vélemény, hanem arra jogosult határozó hatóság megállapítása volna, akkor is csak annyi következne belőle, hogy a szavazatbontó küldöttség tévesen értelmezte a törvényt, nem pedig az, amit a tanácsbíró úr képzel, hogy t.i. a szavazatbontó küldöttség tagjai fegyelmi vétséget követtek volna el. Ily okoskodással az egyházkerületi közgyűlés határozata után azt is lehetne mondani, hogy a vizsgálóbizottság tagjai követtek el fegyelmi vétséget, mert az egyházkerületi közgyűlésnek helytelen eredmény megállapítását javasolták és az egyházközséget törvényen nem alapuló észrevétellel el akarták ütni szavazatuk érvényesnek elfogadásától. Ezzel megdőlni az állítás is, hogy tehát a szavazatbontó küldöttség tagjai, köztük én, személyükben érdekeltek lettek volna. Megdőlni a titkos szavazás kötelező voltára vonatkozó okoskodás is. Ez utóbbi annál inkább, mert az egyházkerületi közgyűlési törvényhozási szabályrendeletnek az a rendelkezése, mely szerint a presbitériumra vonatkozó törvényes rendelkezéseket értelemszerűen alkalmazni kell, természetesen azokra a kérdésekre vonatkozik, amelyekről maga a szabályrendelet nem rendelkezik. A szavazás módjáról s arról, hogy titkos szavazásnak mikor van helye, a szabályrendelet világos rendelkezéseket tartalmaz. Budapest, 1938. évi június 14-én.²²⁴

A jegyzőkönyvek alapján egyetlen esetben fordult elő, mikor az elnök nyilatkozta a bíróság tagjait az ülésen (valószínűleg nyilatkoztatták őket több esetben is, csak nem került jegyzőkönyvbe).²²⁵ Az iratokból azonban kiderül, hogy írásban, amikor felkérték a bíróság tagját, arra is felkérték, hogy nyilatkozzanak az érdekeltségükkel kapcsolatban.

Az érdekeltségtől meg kell különböztetnünk az elfogultságot és az aggályosságot. Az elfogultságot és az aggályosságot a törvények nem határozzák meg pontosan. Ezt azt jelenti, hogy a törvényben felsorolt érdekeltségi esetek nem állnak fenn, de érzékelhető, hogy a bíróság valamelyik tagjától vagy a teljes bíróságtól nem várható tárgyilagos ítélet. Ebben az esetben is a bíróküldés jogintézményét vették igénybe.

IX/4. A bíróküldés

A bíróküldés azt jelenti, hogy valamilyen törvényben meghatározott oknál fogva (pl. érdekeltség) nem az az illetékes bíróság járt el, amely egyébként eljárni szokott volna, hanem gyakorlatilag megvonták az illetékességét, és másik bíróságot jelöltek ki az adott ügy tárgyalására, a bizonyítási eljárás lefolytatására. Fontos, hogy a kijelölt bíróságnak ugyanolyan illetékességgel kellett rendelkeznie, mint annak a bíróságnak, melytől az ügy tárgyalását megvonták.

A bíróküldés törvényi fogalma az 1907. évi V. tv. alapján:

55. §. „Ha a bíróság annyi tagja ellen állapítatik meg érdekeltség, hogy határozatképes

224 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 36/1938 sz. Dr. Benedek Zsolt konventi ügyész beadványa.

225 A korábban már hivatkozott Boross Pál ügyében.

számban meg nem alakítható, vagy ha azt a közérdek kívánja, bíróküldésnek van helye. A bíróküldés jogát, az egyházközségi bíróságokat illetőleg az egyházmegye elnöksége, az egyházmegyei bíróságokat illetőleg az egyházkerület elnöksége, az egyházkerületi bíróságokat illetőleg pedig az egyetemes konvent elnöksége gyakorolja.”²²⁶ Ebből a törvényhelyből az következik, hogy bíróküldés iránti kérelemmel kapcsolatosan az Egyetemes Konventi Bíróság elnöksége elsőfokon eljárhatott. Ezen túlmenően az alsóbb fokon elutasított bíróküldés iránti kérelmek fellebbezési bíróságként is eljár, akkor már nem az Egyetemes Konventi Bíróság elnöksége, hanem az Egyetemes Konventi Bíróság.

A bíróküldésre vonatkozó további eljárási szabályok:

56. §.: „A bíróküldést az eljárás megindításával egyidejűleg, vagy az eljárás folyama alatt a felek is kérhetik az előző §. szerint illetékes egyházi hatóságnál. Az elnökség ezen kérvény folytán, a mennyiben a bíróküldés iránti kérelem a bíróság tagjai ellen emelt érdekeltségi kifogásra alapított, az illető bírakat e tárgyban való nyilatkozatuknak 8 nap alatt leendő beadására szólítja fel, a mely határidő letelte után, - akár érkezik nyilatkozat a kifogásolt bíraktól, akár nem – a bíróküldés tekintetében, a rendelkezésre álló adatok alapján, saját belátása szerint határoz.”²²⁷

57. §.: „Az elnökség, a mennyiben a bíróküldés iránti kérelmet indokoltnak látja, annak helyt ad és a bíróküldés iránt egyidejűleg intézkedik, különben pedig a kérelmet elutasítja.”²²⁸ 58. §.: „A bíróküldés oly esetben, midőn az a bíróság tagjainak hivatalból észlelendő érdekeltségén alapszik, az ítélet hozataláig a felek kérelme nélkül is bármikor elrendelhető, a mely esetben a tárgyalás, illetőleg az ítélelhozatal azonnal felfüggesztendő.”²²⁹ Ez utóbbira nem került sor az általam vizsgált időszakban. Az érdekeltség vizsgálatakor hozott példa az egyetlen esetet mutatja, mely alkalommal az eljáró bíróját maga jelezte, hogy érintett lehet az ügyben.²³⁰

Az 1933. évi VI. törvényben a fentiekhez képest nincs változás, a két törvény szövege gyakorlatilag szó szerint megegyezik.²³¹

226 1907. évi V. tc. 55. §.

227 1907. évi V. tc. 56. §.

228 1907. évi V. tc. 57. §.

229 1907. évi V. tc. 58. §.

230 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, Porzolt István érdekeltségi nyilatkozata a Bárá Vay László és Dr. Vásáry István féle ügyben.

231 1933. évi VI. tc. 42.-44. §.

Az iratok között több bíróküldés iránti kérelem is elfekszik. A bíróküldés iránti kérelmek is az érdekeltséggel függenek össze. A bíróküldés iránti kérelmek legfőbb oka az volt, hogy akár egyházmegyei, akár egyházkerületi szinten a panaszlott úgy érezte, hogy nem tudnának az ügyében tárgyilagosan dönteni, mert valamilyen érzékelhető viszony állt fenn a panaszlott és a bíróság tagjai között. Ez lehet korábbi ellenséges magatartás, nem egyező álláspont, megromlott családi viszony, megromlott barátság és még sok minden más is.²³²

A vizsgált időszakban 13 bíróküldés iránti kérelem érkezett az Egyetemes Konventi Bírósághoz. Ebből a bíróság 3 esetben adott helyt a bíróküldés iránti kérelemnek, a többi esetben elutasította azt.²³³

Dr. Ferenczy Árpád többször terjesztett elő bíróküldés iránti kérelmet: Dr. Ferenczy Árpád (Tiszántúli Református Egyházkerület, Alsózempléni Református Egyházmegye), sárospataki jogakadémiai tanár bíróküldés iránti kérelme: A Tiszántúli Református Egyházkerületi bíróság közigazgatási hatáskörében eljárva hozott ítéletet az alapügyben. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság Elnöksége végzést hozott, 1909. október 6. napján, melyben a bíróküldés iránti kérelmet elutasította. Indoklásában előadta, hogy az V. tc. 55. §. értelmében bíróküldésnek csak a bíróság tagjaival szemben fennálló érdekeltség esetében van helye, vagy közérdekből. A végzés tartalmazza, hogy az érdekeltség az iratokból kitűnik, de a panaszos az V. tc. 49. §-ában felsorolt, ezek alá vonható kifogásokra nem hivatkozott, nem jelölte meg pontosan, hogy kikkel szemben, milyen tények alapján állapítható meg az érdekeltség. Hiánypótlásra felhívás is történt, de panaszos ennek sem tett eleget.²³⁴

Muhi András bíróküldés iránti kérelme: Muhi András (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Alsóborsodi Református Egyházmegye) tiszaszederkényi lakos bíróküldés iránti

232 Legtöbb esetben az érdekeltség konkrétan nem volt megállapítható, de elfogultság vagy aggályosság igen. Ezért írta elő a törvény azt, hogy az érdekeltségi kifogásokat nagyon pontosan körül kellett írni és meg kellett indokolni. Ezért történt az is, hogy a bíróküldési kérelmeket szinte minden esetben elutasította az Egyetemes Konventi Bíróság.

233 Benedek Pál (MREZSL, 2b fond, 2.doboz, 1/1911. sz. előkészítő iratok, végzés, ügyészi iratok, panaszos iratai, levelei, 33/1930. sz. előkészítő iratok, végzés, 28/1900 sz. előkészítő iratok, előadó kijelölő végzés, ítélet, 32/1910 sz. püspöki levél, 22/1900. sz. végzés) bíróküldés iránti kérelmét az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az elnöksége végzéssel elutasította, ugyanis a konventi bíróság nem volt illetékes az ügyben. Másik egyházmegyei fegyelmi bíróság kijelölését kérte, arra pedig az egyházkerületi bíróság jogosult, nem az egyetemes konventi bíróság. Jakab Zsigmond (MREZSL, 2b fond, 4.doboz, 27/1938. sz. előkészítő iratok, végzés, panaszos levele, ügyészi beadvány, 8/1938. sz. végzés, 12/1938. sz. Tiszántúli Református Egyházkerületi Elnökségének a levele, 3/1938. sz. végzés, 14/1937. sz. jegyzőkönyv és végzés, 30B/1937. sz. Felsőszabolcsi Református Egyházmegye esperesének a levele, 6/1937. sz. végzés, 4/1937. sz. végzés, 686/1937. sz. végzés) polgári segédlelkész bíróküldés iránti kérelmét is elutasította a konventi bíróság. Soltész Kálmán (MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 48/1941. sz. jegyzőkönyv és végzés, 35/1941. sz. előkészítő irat és végzés, összegző az ügyről, 11/1930. sz. jegyzőkönyv és végzés, 22/1929. sz. előkészítő irat és végzés, 34/1922. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 65/1921. sz. előkészítő irat és végzés, 2/1914. sz. előkészítő irat, jegyzőkönyv és ítélet, 18/1913. sz. előkészítő irat és végzés, 1706/1913. sz. Tiszáninneri Református Egyházkerület püspöki irat) bíróküldés iránti kérelmét is elutasította a konventi bíróság.

234 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 12/1918. sz. elutasító végzés, panaszos levele, 1247/1918. sz. Tiszáninneri Református Egyházkerület püspöki levél, 10/1908. sz. jegyzőkönyv és végzés, 5/1908. sz. végzés.

kérelme a tiszaszederkényi lelkészválasztás miatt indított egyházi közigazgatási bírói eljárásban. Az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az Elnöksége az előterjesztett bíróküldés iránti kérelmet elutasította. Az egyházmegyei bíróság, mint közigazgatási bíróság 1936. március 9. napján tartott ülésén, ítéletével, a lelkészválasztás miatti panaszt elutasította, és a lelkészválasztást törvényesnek mondta ki. Az elutasítás indoka az volt, hogy Muhi András egyszemélyben panaszt nem tehetett, akik illetékesek voltak (a lelkészválasztók 10%-a minimum), azok pedig nem tettek panaszt, ezért a konventi bíróság elnöksége a panaszt visszautasította. 1936. április 7-én hozta a konventi bíróság elnöksége ezt a végzést.²³⁵

Váczy Dezső bíróküldés iránti kérelme: Váczi Dezső (Tiszántúli Református Egyházkerület, Békésbánáti Református Egyházmegye) lelkész és társainak a bíróküldés iránti kérelme, az öcsödi meghívásos lelkészválasztás ügyében. Az egyetemes konvent elnöksége a bíróküldés iránti kérelemnek közérdekből helyt adott, a VI. tc. 42. §. 1. bekezdése alapján. Az öcsödi lelkészválasztással kapcsolatos közigazgatási és fegyelmi ügy: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1941. május 8-án tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Vásárhelyi János püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ügyről szabályszerűen megtörtént. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott végzést, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei bíróság, mint közigazgatási bíróság, 1940. szeptember 12-én hozott ítéletében Váczi Dezső lelkész lelkésszé választását helybenhagyta, a választást törvényesnek nyilvánította, de kimondta, hogy Váczi Dezső 1941. június 18-ig a szolgálati helyét nem foglalhatja el, mert az egyházkerületi fegyelmi bíróság által megállapított ítéletben eltiltották a választás és a választhatóság jogától. Az egyházkerületi bíróság 1940. november 26-án hozott ítéletével szintén törvényesnek mondta ki a lelkészválasztást, de mégis, mivel Váczi Dezsőnek nem adható ki az esperesi engedély szolgálati helyének elfoglalása végett, ezért új választásnak van helye. Az ítélet ellen Váczi Dezső jelentett be fellebbezést a konventi rendes bírósághoz. A konventi rendes bíróság elnöksége Váczi Dezső fellebbezését, hatáskör hiánya miatt, visszautasította. A visszautasító végzés ellen Váczi Dezső ismét fellebbezéssel élt a konventi rendes bírósághoz, mely konventi rendes bíróság végzést hozott, melynek értelmében a konventi rendes bíróság elnöksége által hozott visszautasító végzést helybenhagyta.²³⁶

Szabó Sándornak két bíróküldési iránti kérelme volt, egyiket elutasította, a másiknak helyt adott a konventi bíróság: Szabó Sándor (Tiszáninneni Református Egyházkerület, Alsózempléni Református Egyházmegye) sárospataki jogakadémiai tanár ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság Elnöksége Szabó Sándor bíróküldés iránti kérelmét elutasította. Az egyházkerület 1917. tavaszi közgyűlésén fegyelmi eljárást rendelt el Szabó Sándor ellen. Szabó Sándor arra hivatkozott, hogy nem tárgyalhatja azon egyházkerület fegyelmi bírósága az ügyét, mely magát az eljárást

235 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 17/1936. sz. végzés, 8B/1936. sz. Tiszáninneni Református Egyházkerület püspöki levél, panaszos beadványa, 15/1936. sz. végzés, 25/1935. sz. végzés, 1173/1935. sz. Tiszáninneni Református Egyházkerületi iratok, 20/1935. sz. előkészítő iratok.

236 MREZSL, 2b fond, 7.doboz, 52/1941.sz. előkészítő iratok és végzés, 50/1941. sz. jegyzőkönyv és végzés, 33/1941. sz. végzés és összesítő irat, 12/1941. sz. végzés, 1/1941. sz. végzés.

elrendelte. Az egyházkerületi közgyűlés a vádpontok ismertetése nélkül megszavazta a fegyelmi eljárás megindítását Szabó Sándor ellen, így nyilvánvalóan elfogult – ez volt a kérelem alapja. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság elnöksége az V. tc. 57. §-a alapján a bíróküldés iránti kérelmet elutasította, hiszen akkor mindig ki kellene zárni az elrendelő egyházi hatóságot az ügy elbírálásából.²³⁷ Ezek után az egyházmegyei fegyelmi bíróság lefolytatta az eljárást ellene és 1930. január 14-én hozott ítéletet az ügyben. Majd panaszlott ezt az ítéletet megfellebbezte és kérte, hogy másodfokon eljárva másik egyházkerületi bíróságot jelöljön ki a konventi bíróság. Ennek a kérelemnek az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság Elnöksége helyt adott, 1930. május 30-án az eljárás lefolytatására másik egyházkerületi bíróságot jelölt ki. A konventi bíróság elnöksége a végzésében ezt azzal indokolta, hogy a panaszos az egész eljárás során úgy viselkedett, hogy tényleg át kell tenni az ügyet másik egyházkerületi bírósághoz, mert az ügy közmegnyugvással csak úgy lesz befejezhető.²³⁸

Király Gyula bíróküldés iránti kérelme elbírálására a konventi bíróságnak nem volt hatásköre, ezért elutasításra került: Király Gyula (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagybányai Református Egyházmegye) mikolai lelkész bíróküldési kérelme. Az egyházkerületi közigazgatási bíróság által hozott végzés elleni fellebbezésben kért bíróküldést. Az egyetemes konvent elnöksége a bíróküldés iránti kérelmét elutasította, azzal, hogy első körben az V. tc. 55. §. alapján a bíróküldés joga, az egyházkerületi bíróságot illeti meg, mivel panaszlott egyházmegyei bíróság helyett kér másik egyházmegyei bíróságot. A kérelem dátuma: 1908. szeptember 15.²³⁹

Radácsi György ügyében a bíróküldés iránti kérelmet a panaszos terjesztette elő, elutasításra került. Radácsi György (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Alsózempléni Református Egyházmegye) sárospataki teológiai tanár fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának Elnöksége a bíróküldés iránti kérelmét elutasította, 1915. december 11-én. A panaszos Dr. Ferenczy Árpád volt, kérte a Tiszáninneri Református Egyházkerületi bíróság kizárását, érdekelttség miatt. Álláspontja értelmében az illetékes egyházkerületi bíróság elfogult, mert rokonsági viszonyban áll egy részük a panaszlottal, vagy ha nem rokonság, akkor régi barátság fűzi őket egymáshoz.²⁴⁰

Varga Károly bíróküldés iránti kérelmének a visszautasítási indoka az időelőttiség volt. Varga Károly ügye egyedülálló a vizsgált iratok között. Varga Károly (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Ungi Református Egyházmegye) korláthelmecei lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1920. május 29. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt

237 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 20/1929. sz. végzés, panaszlott beadványa, 1/1918. sz. végzés, 21/1917.sz. végzés.

238 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 18/1930. sz. végzés és előkészítő iratok, 16/1930. sz. végzés, 15/1930. sz. végzés.

239 MREZSL, 2b fond, 4 doboz, 23/1908. sz. előkészítő irat és végzés, konventi ügyészi irat, 3780/1908. sz. Tiszántúli Református Egyházkerületi püspöki irat.

240 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 50/1915. sz. elutasító végzés, 3048/1915. sz. Tiszáninneri Református Egyházkerületi püspöki levél.

felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1918. július 30-án hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/1,2,4. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1918. november 12. napján az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. Az iratok között még található egy bíróküldés iránti kérelmet, melyről az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság Elnöksége 1916. március 8-án döntött. A lelkész az egyházkerületi közgyűlés határozatával helyezkedett szembe, mely kimondta, hogy azon lelkészek, akik nem vonultak hadba, kötelesek azon lelkészek feladatait is elvégezni, akik hadba vonultak. Panaszlott azt nyilatkozta, hogy megteszi ezt, amennyiben ezért külön járandóságát megkapja. Az egyházi törvényekkel és az egyházi felsőbb hatóságokkal szemben támadó magatartást tanúsított. Az egyházmegye elnöksége, tiszteletlen hangvétele miatt, hivatalból fegyelmi eljárást indított a lelkész ellen, melyet az egyházmegye ügyésze magáévá tett, és kérte az eljárás lefolytatását. Ezek után adta be a lelkész a bíróküldés iránti kérelmet az egyházmegyei bírósághoz, melyet az elutasított, az egyházkerület elnöksége pedig helybenhagyta az elutasító végzést. Az egyházmegyei bíróküldés az egyházkerület elnökségéhez tartozó ügy, az egyházmegye elnöksége már döntött, az ellen nincs helye fellebbezésnek. A panaszlott azonban - már előre - beadta az egyházkerületi bíróság elleni bíróküldés iránti kérelmet is, ezt pedig a konvent elnöksége, mint időelőttit és mint alaptalant, visszautasította. Ezen végzés ellen jogorvoslatnak helye nem volt.²⁴¹

Ván Benjámín (Dunamelléki Református Egyházkerület, Solti Református Egyházmegye) kiskunhalasi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1941. február 17-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Medgyasszay Vince püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Ván Benjámín panaszlott ügyét együtt tárgyalták Eőri Szabó Dezső esperes ügyével. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1940. szeptember 30-án hozott ítéletet az ügyben, melyben az esperest az ellene emelt vád és következményei alól felmentette. Az egyházkerületi bíróság Ván Benjámín panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/1,2,3. és II. tc. 10. §. d. és a II. tc. 21. §. 1. bekezdésébe ütköző fegyelmi vétségekben, ezért a VI. tc. 47. §. b. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. A konventi bíróság az esperesre vonatkozó részt érintetlenül hagyta, mert nem érkezett benne fellebbezés. Ván Benjámín panaszlott tekintetében az ítéletet annyiban változtatta meg, hogy a kiszabott pénzbüntetés összegét csökkentette. Az ügyről annyit tudunk, hogy prédikációi nem

241 MREZSL, 2b fond, 7 doboz, 13/1920. sz. előkészítő iratok, jegyzőkönyv, ítélet, 6/1919. sz. előkészítő végzés, 2/1919. sz. előkészítő végzés, 4/1916. sz. előkészítő végzés, bíróság tagjainak a kijelölése, 516/1916. sz. Tiszáninneri Egyházkerületi püspöki levél, 3/1916. sz. előkészítő iratok, 364/ 1916. sz. Tiszáninneri Református Egyházkerületi püspöki levél.

voltak összeegyeztethetőek a református hitelvekkel. Római katolikus hatást tükröztek, hiszen panaszlott ilyen könyveket olvasott, római katolikus barátai voltak. A püspökkel szemben pedig tiszteletlenséget és engedetlenséget tanúsított.

Korábban Ván Benjámin bíróküldés iránti kérelmet terjesztett elő, másik egyházkerületi bíróság kijelölését kérte ügye elbírálására. Ezt az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az Elnöksége 1926. július 7-én visszautasította. Ebben a kérelemben Ván Benjámin panaszlott Ravasz László püspököt hivatali hatalommal való visszaéléssel vádolja meg. A konvent elnöksége álláspontja értelmében két hivatalos ügyről van szó, ezt egy beadványban nem lehet kérelmezni, ezért a konventi bíróság, mint tárgyalásra alkalmatlant, visszautasította a kérelmet.²⁴² Ravasz László válaszevele az ügyben: „A Főtiszteletű és Méltóságos Elnökségnek Ván Benő panaszára hozott végzését tisztelettel vettem, s a velem közölt panaszra az alábbi nyilatkozatot teszem: Ván Benő magaviselete évek óta foglalkoztatja a Dunamelléki Egyházkerület közvéleményét. Különböző helyről, különböző sullyal az a panasz merült fel ellene, hogy egyházunk exponált ellenségeivel tart belső lelki kapcsolatot és katolikus vallás iránti rokonszenvét néha tüntetően fejezi ki. Az ilyen vádat nagyon nehéz concretizálni, jogi formába önteni, sőt jogi formába öntve is, az ilyen vád könnyen kivédhető, mert a belső meggyőződés világa nem vonható bírói megítélés alá és nehéz megállapítani azt a pontot, amelyen túl a belső meggyőződés bíróilag megítélhető magatartássá változik. Ezért én az egyre ismétlődő panaszokra mindig csitítólag feleltem, minden áron meg akartam védeni egyházamat az eretnek-üldözés látszatától. (...) Így hivattam fel magamhoz Ván Benőt 1925. december 1.-ére, november 26.-án feladott levéllel. Ván Benő nem jött fel. Január hó 8.-án újra írtam és január 15.-ére magam elé idéztem. Nem jött fel. Ván Benő nagyon jól tudta miért hívatom. Tudta, hogy kínos, elintézetlen ügye van, helyzete nehezzé vált. Neki kapva kellett volna kapnia a híváson, ha már nem volt annyi fiui bizalom benne, hogy élete eme döntő kérdésével hívás nélkül is hozzám jöjjön, szóban vagy írásban bizonytságot tegyen kétségbevon református hite mellett, talán az evangéliumi atya jajkiáltásával: hiszek Uram, légy segítségül az én hitetlenségemben. Azzal a ténnyel, hogy Ván Benő hívásomnak nem engedett, elterelte az ügyet a pásztori megoldás sineiről. Ezeknek előrebocsátása után térek rá Ván Benő vádjára. Én Ván Benőt nem függesztettem fel, bírói functiót eszem ágában sem volt gyakorolni. Egyszerűen megtettem azokat a közigazgatási intézkedéseket, amelyek felvigyázói tiszteből megtenni kötelességem volt. Ennél fogva Ván Benőt felmentettem segédlelkészi szolgálatától, s miután ezáltal közvetlenül az én rendelkezésem alá került, eltiltottam a lelkészi szolgálattól, mint ahogy minden principális eltiltja a maga káplánját, ha igehirdetését nem találja kielégítőnek.”²⁴³

242 MREZSL, 2b fond,7 doboz, 25/1927. sz. jegyzőkönyv és végzés, 53/1926. sz. iratjegyzék, Ván Benjámin fellebbezése, Ván Benjámin fellebbezését elutasító végzés, tárgyalást elrendelő végzés, 52/1926. sz. végzés, Ván Benjámin iratai, Ravasz László nyilatkozata (levele), az Egyetemes Konventi Rendkívüli Bíróság Elnökségének a panaszt elutasító végzése, 51/1926. sz. végzés, Ravasz László nyilatkozata, iratok megküldése a konventi ügyésznek, ügyész vétíve, 41/ 1926. sz. végzés, Ván Benjámin feljelentése, beadványai, vétívek.

243 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, Ravasz László levele.

X. Az Egyetemes Konventi Bíróság tárgyalása és ülése

X/1. Az előkészítő eljárás

Minden egyházi bíróság eljárása esetében a tárgyalást megelőzi egy előkészítő eljárás. Az előkészítő eljárás során a bíróság az alábbi jogi cselekményeket végzi:

- A bíróság elnöke hivatalból vizsgálja, hogy a panasz megfelel-e a törvényeknek, a bíróság az adott panasz esetében vizsgálja az illetékességet és a hatáskört. Illetékesség vagy hatáskör hiánya miatt azonban csak elsőfokú bíróság utasíthatja el a panaszt (vagy hiánypótlásra visszaküldheti). A többi fokon eljáró bíróságnak érdemben kell döntenie és szintén elutasíthatja, mint az tette nem egyszer a konventi bíróság is, ellenben ezekben az esetekben vagy a konventi bíróság elnöksége vagy a teljes konventi bíróság utasítja el, végzéssel (hatáskör vagy illetékesség hiánya miatt). Amennyiben a panaszt nem utasítja el, érdemben megkezdődik az ügy vizsgálata.
- A panaszt személyesen is elő lehet terjeszteni, ekkor jegyzőkönyvbe veszik.
- A panaszt a bíróság elnöke megküldi az ügyésznek, azzal a felhívással, hogy a közérdek szempontjából a vádat magáévá teszi avagy sem.
- Abban az esetben, ha az ügyész a vádat nem tette magáévá, a felek békéltetésének is helye lehet az előkészítő eljárás során.
- Ha az elnökség a panaszt vizsgálatra alkalmasnak találja, vagy a felek között nem jött létre egyezség, alsóbb bírósági szinten vizsgálóbiztos vagy bizottság kiküldéséről intézkedik. Ezzel egyidőben mindig intézkedik arról, hogy az eljárás költségeit kinek kell megelőlegeznie. Magánfelek eljárásában a panaszlók előlegezik a költséget.
- A vizsgálók feladata a bizonyítékok átnézése, tanúk meghallgatása.
- A vizsgálat befejezésekor a vizsgálatról készült jegyzőkönyvet és az összes beszerzett bizonyítékot a bíróság elnökségének beterjeszti.
- Mindezek után a bíróság elnöksége gondoskodik az ügy folytatásáról, az esetleges további okiratok beszerzéséről.²⁴⁴

Az Egyetemes Konventi Bíróság ügyeiben előkészítő eljárásról (a fenti értelemben) akkor beszélhetünk, mikor elsőfokon járt el.

244 1907. évi V. tc. 59-79. §., 1933. évi VI. tc. 53-80. §.

X/2. A tárgyalás és ülés

X/2/1. Eljárás elsőfokon, másodfokon, harmadfokon

Az előkészítő eljárás befejezése után a tárgyalási szak következik. Az egyházi törvénykönyvek nem rendelkeznek külön bírósági ülésről. Tárgyalási rendet tisztáznak. A bírósági tárgyalások legfőbb mozzanatai az alábbiak:

- Az egyházi bíróság egyházi elnöke határnapot tűz és előadó bírót jelöl ki, az előadó bíró feladata, hogy áttanulmányozza az ügy összes iratát és bizonyítékát, ő fogja a bírósági tárgyaláson előterjeszteni mindezeket,²⁴⁵
- A tárgyalásra meg kell hívni a feleket és az ügyészt, ez lehet idézés vagy értesítés. A kettőnek a jogi hatásában van különbség, bár erről az egyházi törvénykönyvek nem szólnak. Az idézés mindig megjelenési kötelezettséggel jár, akit megidéznek, köteles megjelenni a tárgyaláson, amennyiben nem jelenik meg, a tárgyalás nem tartható meg. Az értesítés nem jár megjelenési kötelezettséggel. Amennyiben az értesített nem jelenik meg a bírósági tárgyaláson, az eljárás lefolytatható. A szabályszerűséget azonban minden esetben vizsgálni kell. A törvény által meghatározott időben az idézett vagy értesített átvette-e az idézést vagy értesítést. Amennyiben nem szabályszerűek az idézések vagy értesítések, a tárgyalás nem tartható meg.²⁴⁶ (Összesen két ügyről tudunk, ahol nem volt szabályszerű az értesítése a feleknek.²⁴⁷)
- Az idézés vagy értesítés kézhezvétele után a felek még mindig kérhették újabb tanúk megidézését vagy újabb okiratok beszerzését, azaz bizonyítási indítványokat terjeszthettek elő. A konventi eljárás esetében ez már nem volt lehetséges, kivéve ha a konvent elsőfokon határozott és nem fellebbviteli bíróságként járt el.
- A bírósági eljárás költségét részben vagy egészben meg kellett előlegezni,
- A tárgyalás elsőfokon nyilvános és a felek megjelenése kötelező (amennyiben idézést kaptak – a tárgyalás folyamán az elnök ügyel a rend fenntartására, legrosszabb esetben a rendzavarót kiutasíthatja a teremből. 1907. évi V. tc. 83. §. : „A tárgyalás az első fokon élőszóbeli és nyilvános. A bíróság a nyilvánosság kizárását a közérkölciség megóvása céljából a tárgyalás megnyitása alkalmával, vagy annak folyamán elhatározhatja.”²⁴⁸ (A vizsgált időszakban

245 1907. évi V. tc. 80. §., 1933. évi VI. tc. 81. §.

246 1907. évi V. tc. 80-81. §., 1933. évi VI. tc. 81. §.

247 Dr. Buday Dezső (MREZSL, 2b fond, 2. doboz) korábban hivatkozott ügyében volt az értesítésekkel probléma, hiszen az iratokból egyértelműen kiderül, hogy az alapítélet meghozatalakor már a panaszlott elhunyt. Daróczi Ferenc kalotaszegi esperes (MREZSL, 2b fond, 3. doboz) ügye azért érdekes, mert pontosan értesítések szabályszerű avagy nem szabályszerű kézbesítése miatt kérték benne a jegyzőkönyv kijavítását.

248 1907. évi V. tc. 83. §., 1933. évi VI. tc. 89. §.

mindösszesen 2 alkalommal zárta ki a konventi bíróság a nyilvánosságot. A két ügyből egyszer sem derül ki, hogy miért.²⁴⁹⁾

Hegedűs Ferenc (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmege) konyári lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1925. június 10-én tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek. Megjelentek a panaszosok és a panaszlott is. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Előadó indítványára a bíróság a nyilvánosság kizárásával tárgyalta az ügyet. Majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegei fegyelmi bíróság a panaszlott lelkészt hivatalvesztésre ítélete. Panaszlott fellebbezése folytán az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1924. december 11-én az egyházmegei bíróság ítéletének részbeni megváltoztatásával az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából elmozdításra ítélte. Az ítéletet panaszosok is és a panaszlott is megfellebbezte. A konventi rendes bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta.²⁵⁰

A bírósági tárgyalás menete:

- A bíróság elnöke a felek és az ügy tárgyának a megjelölésével megnyitja a tárgyalást,
- Ezek után következik az ügynevezett számbavétel, az elnök megállapítja, hogy a bíróság tagjai jelen vannak, ill. a megidézettek is megjelentek, majd tisztázzák az érdekeltség kérdését.
- Az ügy előadója ismerteti az ügyet, meghallgatják a panaszlottat, bizonyítást vesznek fel, meghallgatják a tanúkat, szakértőket.
- Egy ügyben több tárgyalási napot is tarthat a bíróság (pl. tanú nem tudott megjelenni és fontos a kihallgatása).
- A tárgyalás végén még nyilatkoztatja a bíróság elnöke a jelen lévő feleket, hogy van-e esetlegesen bizonyítási indítványuk, kérik-e tanúk meghallgatását, szakértő bevonását, okiratok beszerzését.
- A tárgyalás végén még minden érintettet felszólalási jog illet meg, majd a bíróság elnöke berekeszti a tárgyalást, határozatot hoz, zárt ülést tart.²⁵¹

249 Cseh Lajos csősi református tanító (MREZSL, 2 fond, 2. doboz, 60/1921. sz. előkészítő iratok, végzés, 75/1921. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 1711/1921. sz. Dunántúli Egyházkerületi püspöki levél) fegyelmi ügyében az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság kizárta a nyilvánosságot, indokát nem tudjuk. Az iratokból az sem derül ki, hogy milyen fegyelmi vétséget követett el a panaszlott. Nagy Ferenc kupai lelkész ellen több fegyelmi eljárás is volt folyamatban, egyik ügyében kizárták a nyilvánosságot (MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 44/1926. sz. előkészítő iratok és végzés, panaszlott beadványa, 39/1925. sz. tárgyalási jegyzőkönyv és ítélet, 8/1925. sz. végzés, 1/1925 és 113/1925. sz. Tiszáninneni Református Egyházkerületi püspöki iratok, 52/1921. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 39/1921. sz. előkészítő végzés).

250 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 34/1925. sz. jegyzőkönyv és ítélet, presbiterek levele, 2/1925. sz. végzés.

251 1907. évi V. tc. 80-93. §., 1933. évi VI. tc. 81-103. §.

Az Egyetemes Konventi Bíróság elsőfokon, másodfokon és harmadfokon határozhatott (attól függően, hogy rendes vagy rendkívüli bíróságról beszélünk) Elsőfokon az Egyetemes Konventi Rendkívül Bíróság járt el, abban az esetben, ha a fegyelmi eljárás püspökök vagy főgondnokok ellen folyt. A konventi bíróság az esetek többségében azonban fellebbviteli bíróságként járt el, legfőképpen harmadfokon (ezekben az esetekben elsőfokon egyházmegyei bíróság, másodfokon pedig egyházkerületi bíróság hozott határozatot).

A konventi bíróság sem következetes a megnevezésben, időnként tárgyalást, időnként ülést tartottak, a jegyzőkönyvekből ez derül ki. Amikor az Egyetemes Konventi Bíróság elsőfokon járt el, mindig tárgyalást tartott. Amikor fellebbviteli bíróságként járt el, akkor ülést tartott. Az a lényeges eljárásjogi különbség, hogy a konventi bíróság nem folytat már bizonyítási eljárást az ügyben, abban az esetben, amikor fellebbviteli ülést tart. Amikor a felek értesítése megtörténik a konventi bíróság üléséről, az értesítések is azt tartalmazzák, hogy a felek jelen lehetnek, de már nem szólalhatnak fel, korábbi panaszukat vagy védekezésüket nem egészíthetik ki, abban az esetben sem, ha személyesen megjelennek. Erre az eljárás korábbi szakaszában volt lehetőségük, vagy a konventi bíróság ülése előtt írásban. Az ülés érdekessége még, hogy a felek jelen nem léte nem akadályozza a lefolytatását, azonban akadályozza, ha a felek értesítése nem történt meg szabályszerűen. A konventi bíróság, mikor fellebbviteli bíróságként járt el, az addig keletkezett iratok alapján döntött.

Az alábbi táblázat tartalmazza, hogy hány esetben és milyen formában járt el az Egyetemes Konventi Bíróság.

Eljáró Bíróság:	Ügyek:
Egyetemes Konvent Rendes Bírósága másodfokon (elsőfokon egyházkerületi fegyelmi bíróság járt el)	21
Egyetemes Konvent Rendes Bírósága harmadfokon (elsőfokon egyházmegyei fegyelmi bíróság járt el, másodfokon egyházkerületi fegyelmi bíróság járt el, csak bizonyos esetekben nyílik meg a harmadfok)	253
Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága	7
Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az elnöksége	45
Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az elnöksége	11
Egyetemes Konventi Bíróság rendelte el az ügyet, így joga volt eljárni, mint legfelsőbb fokú bíróság	10
Az Egyetemes Konventi Bíróság, mint Jogegységi bíróság (és két állásfoglalás iránti kérelem is érkezett)	2 (+2)

Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága a vizsgált időszakban 21 esetben járt el másodfokú bíróságként. Ezek azok az esetek, mikor elsőfokon az egyházkerületi fegyelmi bíróság esperesek, egyházmegyei gondnokok, teológiai tanár vagy jogakadémia tanár ellen indult fegyelmi ügyben hozott marasztaló ítéletet. 11 esetben indult eljárás esperes ellen, 1 esetben egyházmegyei gondnok ellen, 9 esetben teológiai vagy jogakadémiai tanár ellen.

Görömbei Péter esperes ügye: Görömbei Péter (Tiszántúli Református Egyházkerület, Középszabolcsi Református Egyházmegye) nagykállói lelkész, egyházkerületi tanácsbíró, esperes fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1936. május 8. napján tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. Az ülésen megjelent az egyik panaszos. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A Tiszántúli Egyházkerület Fegyelmi Bírósága 1936. március 26-án tárgyalta az ügyet, a VI. tc. 46. §. A/ 1,3,4,5,9. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, ezért a VI. tc. 47. §. b. pontja alkalmazásával pénzbüntetésre ítélte, az ellene emelt egyéb vádak alól felmentette. Emellett kötelezte az eljárás során felmerült költségek megfizetésére. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság a panaszlott fellebbezése folytán járt el, az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletét helybenhagyta.²⁵²

Nagy Ferenc esperes fegyelmi ügye: Nagy Ferenc (Dunamelléki Református Egyházkerület, Pesti Református Egyházmegye) alsódabasi lelkész, Pesti Református Egyházmegye esperesének a fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az ügyet 1928. április 18-án tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ügyről szabályosan megtörtént. Panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1927. augusztus 25-én hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat lelkészi és esperesi hivatalából felfüggesztette. A konventi rendes bíróság ezt az ítéletet helybenhagyta. Előzményként annyit tudhatunk, hogy orvosszakértői vélemény alapján olyan súlyos elmebajban szenvedett panaszlott, mely alapján zárt intézetben kellett őt kezelni. Miután a zárt intézetből kiengedték, minden eljárás nélkül, önhatalmúlag visszahelyezte magát hivatalába, körlevelet írt, hogy mindennemű ügyet nála kell elintézni. Miután jelezték neki, hogy őt csak az egyházmegyei közgyűlés helyezheti vissza a hivatalába, akkor mindenki kompetenciáját megkérdőjelezte, előadta minden fórumon, hogy saját sorsáról csak ő maga dönthet. „A zárt intézetből való távozás után Nagy Ferencz önhatalmúlag vissza akarta magát helyezni az esperesi hivatal birtokába és a h. espereshez írott levelében követelte az egyházmegye pecsétjének és az esperesi hivatal nyomtatványainak a kiadását. Majd körlevelet bocsátott ki arról, hogy az esperesi hivatalát átvette és mindenféle ügyirat és megkeresés ezután hozzá intézendő. Helyettes esperes megküldi N.F.-nek hozzá a hivatal átadása tárgyában írt levelét a püspök úrnak, és mivel a h. megbízatást tőle nyerte, utasítást kér, hogy mit tegyen? Püspök úr sürgönyileg értesítette h. esperest, hogy a hivatalt nem szabad átadnia. Ezek után többrendbeli beadványban a püspök úrtól és az egyházkerület elnökségétől mind erélyesebb hangon számon

252 MREZSL, 2b fond, 3 doboz, 33/1936. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 1323/1936. sz. Tiszántúli Református Egyházkerületi püspöki levél, 20/1936. sz. végzés.

kéri azt, hogy miért avatkoznak az ő ügyébe, és hogy bizottsági ülésekre, vizsgákra miért nem kap meghívót? Az egyházkerületi ügyész abban, hogy Nagy Ferencz beadványaiban a püspökével, a helyettes esperessel, sőt, az e. ker. intéző albizottsággal szemben is tiszteletlen, gunyos hangot használ, s nem az egyházi törvény által előszabott úton, hanem világi hatóságok karhatalmi segélyével igyekezik magát esperesi hivatalába visszahelyezni, egyházi felsőbbségével szemben olyan tiszteletben magatartást és ellenszegülést lát, amely beleütközik az E.T. V. t. c. 34 §-ának 1. és 4. pontjába. (...) Minthogy pedig ez az eset az egyházkerületi bíróság fegyelmi hatósága alá tartozik, az V. t.c. 42 §-ának c./pontja alapján azt indítványozza, hogy Nagy Ferencz, mint a pesti ref. egyházmegye esperese és mint az alsódabasi ref. egyház lelkésze ellen a fegyelmi eljárás hivatalból rendeltessék el.”²⁵³

Nagy Ferencz következő ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1930. február 18-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Dókus Ernő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság az ügyet 1929. szeptember 11. napján tárgyalta, ítéletében úgy döntött, hogy a panaszlott ellen hivatalból indított fegyelmi eljárást megszünteti, megállapította, hogy a panaszlott lelkész hivatali állásának betöltésére alkalmatlan. Panaszlott fellebbezést terjesztett elő. A konventi rendes bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta.²⁵⁴

Rohoska József (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Alsözempléni Református Egyházmegye) sárospataki teológiai tanár fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1920. szeptember 8-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A Tiszáninneri Református Egyházkerület Fegyelmi Bírósága, mint elsőfokú Bíróság, 1920. május 20-án hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3,11. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. e. pontja alapján egyházi hivatal viselésétől véglegesen megfosztotta. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. Panaszlott egyébként lemondott állásáról és lelkészi jellegéről. Húsvéti cikkének egész tartalma a kommunizmus dicsőítését jelenti és azt a célzatot követi, hogy a lelkészséget a kommunizmusnak megnyerje, ezt pedig büszkén vállalta.²⁵⁵

253 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, részlet az ügyben keletkezett előadói tervezetből.

254 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 10/1930. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 1/1930. sz. előkészítő iratok és végzés, 13/1928. sz./1927. sz. végzés, előadói tervezet.

255 MREZSL, 2b fond, 5 doboz, 28/1920. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 18/1920.sz. végzés.

Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége azokban az esetekben járt el, mikor elsőfokon püspök, egyházkerületi főgondnok ellen emeltek panaszt. A korábbi táblázatból kitűnik, hogy a konventi rendkívüli bíróság elnöksége 11 esetben járt el, az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága pedig 7 esetben. Ezek az ügyek fedik egymást. A püspökök vagy egyházkerületi főgondnokok elleni panaszt az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az Elnöksége megvizsgálta, minden esetben elutasították az eljárás megindítását. Ezt az eljárást megindító végzést lehetett megfellebbezni (ahogyan korábban Dr. Baltazár Dezső püspök ügyében is látható – maga a püspök fellebbezte meg), ebben az esetben a fellebbezés elbírálására ült össze az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága és minden esetben a saját végzésüket helybenhagyták. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált időszakban eljárás nem indult sem püspök, sem egyházkerületi főgondnokok ellen.²⁵⁶

Az alábbi ügy az egyetlen, mikor a püspök helyett püspökhelyettes járt el, mint az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az elnöke: Tömpe Károly és társai által bejelentett panasz Dr. Ravasz László ellen: az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága 1931. április 16-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Cziáky Endre esperes volt, mint püspökhelyettes²⁵⁷ és Dr. Balogh Jenő főgondnok. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, panaszos megjelent és még 13 gyülekezeti tag. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott végzést, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Részlet a 24/1930 sz. alatt hozott végzésből: „A konventi rendkívüli bíróság a fellebbezést elutasítja, a feljelentőknek azt a kérelmét pedig, hogy a konventi rendkívüli bíróság a lelkészi állásnak mielőbbi betöltése iránt intézkedést tegyen hatáskör hiányában visszautasítja.”²⁵⁸

256 Jelen disszertációmban az alábbi hivatkozások: Dr. Baltazár Dezső ügye, Ravasz László ellen panasz (Ván Benjámin), Sörös Béla és Dr. Szilassy Béla ellen folyamatban lévő ügy, Dr. Vásáry István és Báró Vay László ügye.

257 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 947/1930 Cziáky Endre esperes érdekeltségi nyilatkozata: „Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úr! Folyó évi augusztus 1-én kelt 17/1930 sz. felhívására tisztelettel jelentem a következőket: a sárospataki presbiter választás ügyénél az E. T. V. tc. 49 § a, b, c, e pontjai szerint minősíthető érdekeltség rám nézve meg nem állapítható. Hogy a d.) pont értelmében forog-e fenn velem szemben érdekeltség, erre határozott választ adni nem tudok, mert nem emlékszem, hogy ez az ügy a legközelebb befolyt kerületi közgyűlés után tartott bíróságban lett-e tárgyalva. Ha ez a rendes bíróság tárgyalta, hihetőleg fenforog az érdekeltség, mert e bíróságban az abaúji ügyek kivételével, mint egyházi elnök részt vettem. De méltóztassék, hogy a megállapítás pontos legyen, megnézni a jegyzőkönyvet, résztvettem-e mint elnök a bíróságnak ezen ülésén. Kiváló tisztelettel maradtam, Abaújszántón, 1930. augusztus 2. Alázatos szolgálója: Cziáky Endre, esperes.”

258 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, részlet a 24/1930 sz. végzésből. Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége elutasította a panaszosok kérelmét, a panaszosok az elnökségi elutasító végzést megfellebbezték, ezért kellett döntenie az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának. Részlet ugyanezen végzés indoklásából: „A konventi rendkívüli bíróság megállapította, hogy a szóbanforgó határozatokat nem dr. Ravasz László dunamelléki püspök, hanem az egyházi törvényekkel és szabályrendelettel megalakított egyházi testületek hozták és dr. Ravasz László püspök akkor követett volna el fegyelmi vétséget, ha a törvényes egyházi szerveknek jogerős határozatát végre nem hajtotta volna.”

Az eredeti ügy: az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége 1930. szeptember 2-án végzést hozott, melyben panaszosok kérelmét elutasította. A panaszosok azért terjesztettek elő kérelmet és azért tettek panaszt a püspök ellen, mert a lelkészi állás a gyülekezetben betöltetlen volt, szerintük a püspök nem intézkedett azért, hogy a gyülekezetnek legyen lelkésze, a lelkészi állás betöltését bizonytalan ideig függőben hagyni rendelte a püspök.²⁵⁹ Az elnökség a hatáskörének a hiányát állapította meg, ezért a panaszt visszautasította. Ezt a visszautasító végzést fellebbezték meg a panaszosok, ezt az ügyet tárgyalta a konventi rendkívüli bíróság. A konventi rendkívüli bíróság felhívta a panaszosok figyelmét, hogy minden eljárás az előírt egyházi törvényeknek megfelelően zajlott. A püspöknek nincs döntési jogköre, az egyházkerületi közgyűlés döntött, a püspök akkor járt volna el szabálytalanul, ha nem hajtja végre megfelelő módon az egyházi testületeknek a döntéseit. Az 1930. szeptember 2-án hozott végzés: „Tömpe Károly budapesti lakos és 195 társának dr. Ravasz László dunamelléki püspök ellen tett fegyelmi feljelentése ügyében dr. Sz. Kun Béla az alkalomra felkért egyetemes konventi ügyész

259 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, részlet a panaszból: „Főtiszteletű és Méltóságos egyetemes konventi rendkívüli bíróság! A Budapest-zuglói ref. egyházunk lelkészi állása 1930. március 11-én halálozás folytán megüresedett. A törvényekben előírt esperesi leltározás után azonnal megejtették a presbiteri gyűlést, hogy határozzon a lelkészi állás betöltése felől. A parochiális tanács egyhangúlag amellest szavazott, hogy az állás azonnal és meghívás útján töltsék be. Ekkor a meghívandó személyére került a sor és Tömpe Károly par. tanácsos benyújtotta az 1013 adófizető egyháztag által aláírt meghívási íveket, melyekben a hívek László Ödön besenyői lelkészt hívják meg a gyülekezet lelkészéül. A parochiális tanács elnöke nem fogadta el a benyújtott íveket és azoknak figyelembe vétele nélkül (...). Kutas Emil jelenleg budapesti hitoktató lelkészt jelentette ki meghívandó lelkésznek. Ezen törvénytelen határozat ellen fellebbeztünk, de meghívási íveinket sem az egyházmegyén, sem az egyházkerületen nem vették figyelembe. Még ezzel sem érték be, mert midőn a gyülekezet hűséggel kitartott jelöltje mellett, sőt az őt pártolók napról-napra szaporodtak, s így a Kutas Emil meghívásának sikere veszélyessé vált, a meghívást sem az egyik, sem a másik személyre vonatkozólag nem ejtették meg, sem pedig pályázati hirdetést nem tettek közzé. Hanem ellentétben az 1930. március 21-én meghozott egyhangú parochiális tanácsosi határozattal, szótöbbséggel amellest döntöttek az 1930. április 16-án tartott gyűlésen, hogy a lelkészi állás bizonytalan ideig betöltetlen maradjon, melyre sem példa, sem paragrafus nincsen kálvinista egyházunk életében. Ezen törvénytelen határozat ellen benyújtott fellebbezésünket is visszautasították mind az egyházmegyén, mind a kerületen.” A panasz szám nélküli.

bejelenti, hogy a vádat közérdekből magáévá nem teszi.²⁶⁰ Részlet a 21/1930. sz. végzésből: „A református egyetemes konvent rendkívüli bíróságának elnöksége ezen panasz ügyében az eljárás megindítását az egyházi V.t.c. 66. §-a alapján mellőzi. Panaszosoknak a sérelmes határozatok visszavonására és a lelkészi állás mielőbbi betöltésére irányuló kérését pedig visszautasítja.”²⁶¹

X/2/2. Az Egyetemes Konventi Bíróság, mint jogegységi bíróság eljárása

Az Egyetemes Konventi Bíróság jogegységi határozatot is hozhatott. Akkor hoz jogegységi határozatot, ha fegyelmi ügyekben vitássá váltak elvi jelentőségű kérdések. Az 1907. évi V. tc. nem szabályozza a jogegységi határozatok hozatalára vonatkozó eljárást. Mindkét esetben, mikor jogegységi határozat hozatalára irányul a kérelem, a dátum 1933. utáni, hiszen a szabályozás az 1933. évi VI. tc.-ben jelenik meg először. A jogegységi határozatot a jogegységi tanács hozza, mely a teljes konventi bíróság.²⁶²

1933. évi VI. tc. 33. §.: „Jogegységi határozat hozásának helye van:

a) ha az egyetemes konvent, ennek elnöksége, ügyésze azt tapasztalják, hogy ugyanazon elvi természetű fegyelmi kérdésekben az egyházkerületi bíróságok eltérő gyakorlatot követnek;

260 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, Szentpéteri Kun Béla beadványa: „Főtiszteletű és Méltóságos Konventi Bírósági Elnökség: A 21/1931 bir. számú végzésben nyert megbízás folytán tisztelettel jelentem a következőket: Tömpe Károly és társainak Dr. Ravasz László püspök ellen emelt panaszát közérdekből magamévá nem teszem. Panaszlok maguk azt adják elő, hogy az általuk sérelmesnek talált határozatot a budapesti egyházközség presbitériuma hozta, a zuglói egyházrész paróchiális tanácsa elfogadta, s az, miután az ellene beadott fellebbezés úgy az egyházmegyén mint az egyházkerületen elutasított, továbbfellebbezhetetlenül jogerőssé lett. A panaszlok által előadott tényállásból minden kétséget kizáróan megállapítható tehát – s ezt az egyházi törvényeket a beadványukból kitetszően jól ismerő panaszloknak is tudniuk kell - , hogy mindaz, amit panaszolnak, nem Dr. Ravasz László püspöknek, hanem az egyházi törvénnyel és törvényes szabályrendelettel alkotott egyházi kollegiális szervek rendelkezése, amelyért egy embert, aki ama szervek némelyikének mégcsak nem is tagja, felelősségre vonni nem lehet. Maguknak a panaszloknak előadásából nyilvánvaló, hogy Dr. Ravasz László püspök az E. T. V. törvénycikk 34. §. A.1. és 6. pontjaiba ütköző fegyelmi vétséget akkor követte volna el, ha a törvényes egyházi szervek jogerős határozata ellenére a panaszlok kívánsága szerint járt volna el. A minden komoly alapot teljesen nélkülöző panasz képviseletét egyházi közérdeknek nem találhatom, sőt emelését és fenntartását az egyházi közérdek sérelmének tartom. Ennek folytán javasolom, méltóztassék az V. törvénycikk 63. §.-ában említett békéltetésnek, mint nem szükségesnek és az egyházi jórend céljához nem vezetőnek, mellőzésével a panasz eljárásra alkalmatlan volta miatt a további eljárást mellőzni. Kiváló tisztelettel vagyok Debrecen 1930. augusztus 17. Szentpéteri Kun Béla, egyetemi tanár, egyházkerületi tanácsbíró, konventi tag, és ez alkalomra helyettesített konventi ügyész.”

261 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 21/1930 végzés, az ügy egyéb iratai: 3/1931 előkészítő iratok és végzés, a Zuglói Református Egyházközség több beadványa, 27/1931 előkészítő iratok és végzés, 24/1930 eljárás megindítását elutasító végzés, Dr. Ravasz László válasza, 19/1930 végzés, panaszlott beadványa, 947/1930 Cziáky Endre esperes érdekeltségi nyilatkozata.

262 1933. évi VI. tc. 32. §.

b) ha legalább is két egyházkerület ilyen jogegységi határozat hozatalát az elvi jelentőségű kérdésnek és az eltérő joggyakorlatnak pontos megjelölésével kérelmezi.”²⁶³

Jogegységi határozat hozatalára a konventi bíróság bármely tanácsa is indítványt tehet. Az indítványokban a vitás elvi kérdést mindig nagyon pontosan meg kell határozni. A jogegységi tanács elnöksége az indítvány előadására előadót jelöl ki és összehívja a jogegységi tanácsot. A jogegységi tanács a döntését szótöbbséggel hozza. A jogegységi határozat nem visszaható hatályú, azaz a jogerősen eldöntött kérdésekre már nem vonatkozik. Az adott jogegységi határozat mindaddig kötelező jellegű, míg a jogegységi tanács meg nem változtatja.²⁶⁴ A vizsgált időszakban két jogegységi döntés iránti kérelem érkezett a konventi bírósághoz. A konventi bíróság mindkettőt elutasította, mert nem az arra jogosultak terjesztették elő.

Gönczi Miklós (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Felsőborsodi Református Egyházmegye) martonyi lelkésznek az Egyetemes Konventi Bíróság jogegységi tanácsához intézett kérelme: a Tiszáninneri Református Egyházkerületi Bíróság, mint közigazgatási bíróság 1939. december 13-án meghozott másodfokú ítélete ellen beadott, fellebbezést elutasító elnöki végzés ellen beadott fellebbezést tartalmazza az ügy. Az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának Elnöksége a felterjesztést fellebbezésnek ill. jogegységi határozat hozatala iránti indítványnak minősítette, és a VI. tc. 27. §-a és 32. §-a alapján visszautasította. Tette mindezt azért, mert az Egyetemes Konvent Rendes Bíróság hatáskörébe csak fegyelmi ügyek tartoznak. Jogegységi határozatot is csak fegyelmi ügyekben hozhat az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. Ezen végzés ellen fellebbezésnek volt helye, az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságához, mivel az elnökség hozta ezt a végzést.²⁶⁵

A vizsgált ügyek között másik jogegységi határozati kérelem is elfekszik: Kulin Imre (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmegye) egyházmegyei gondnok kérelme jogegységi határozat hozatalára, lelkészválasztási ügyben.²⁶⁶ Az 1933. évi VI. tc. 32. §. alapján a konventi rendes bíróság csak fegyelmi ügyben vitássá vált, elvi jelentőségű kérdésekben hozhat jogegységi határozatot. A kérelmező pedig időközben elhunyt. A konventi rendes bíróság elnöksége intézkedett a kérelem irattárba helyezéséről, 1939. március 7 napján.²⁶⁷

263 1933. évi VI. tc. 33. §.

264 1933. évi VI. tc. 34. §.

265 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 4/1940. sz. végzés, 19B/1919. sz. Tiszáninneri Református Egyházkerületi püspöki levél, 2/1940. sz. végzés, Gönczi Miklós jogegységi határozat iránti kérelme.

266 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, Kulin Imre jogegységi határozat iránti kérelme: „Alulírott bánhegyesi Kulin Imre egyházmegyei gondnok, ny.kir. ítélőtáblai tanácselnök azon alázatos kérelemmel fordulok a főtiszteletű és nagyméltóságú Elnökséghez, méltóztassék a főtiszteletű és nagyméltóságú Egyetemes Konventi Bíróságnál jogegységi határozat hozatalát indítványozni azokban az elvi jelentőségű kérdésekben, hogy: I. lelkészválasztással kapcsolatban beadott panasz, továbbá az ezen panaszra megindult eljárásban benyújtott fellebbezés visszavonható-e vagy sem, II. lelkészválasztással kapcsolatban beadott panasz tárgyalása során hozott egyházkerületi határozat módosíthat vagy kiegészíthet-e vagy sem; jelesül egyházkerületi határozatban mellőzött fegyelmi elrendelést ekként utóbb elrendelhet-e vagy sem; III. hivatalból megindított fegyelmi eljárásban hozott határozatnak mik a kézbesítési szabályai?” (28/1938 sz. alatt iktatott).

267 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 28/1938. sz. előkészítő iratok, Kulin Imre jogegységi határozat iránti kérelme.

X/2/3. Állásfoglalás és jogszabályértelmezés az Egyetemes Konventi Bíróság gyakorlatában

Kifejezetten nem jogegységi határozat, de állásfoglalás vagy törvényértelmezés kapcsán is érkezett kérelem az Egyetemes Konventi Bírósághoz, két esetben.

Állásfoglalás kérése kényszernyugdíjazással kapcsolatos ügyben: Darab Dezső (Dunántúli Református Egyházkerület, Belsősomogyi Református Egyházmegye) komlósi lelkész kényszernyugdíjazási ügye: 1941. május 8. napján tárgyalta az ügyet az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. Az elnök Dr. Ravasz László püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. Az Egyetemes Konventi Bíróság Darab Dezső ügyében azt a kérdést is vizsgálta, hogy egyáltalán kényszernyugdíjazás esetében van-e helye a konventi bírósághoz, mint harmadfokú bírósághoz fellebbezni. Az 1933. évi VI. tc. 52. §. 4. bekezdése szerint a kényszernyugdíjazási ügyben hozott ítélet ellen a fegyelmi eljárásoknál megengedett jogorvoslatnak van helye. A törvénynek azon rendelkezése, mely a kényszernyugdíjazások esetében a fegyelmi eljárásnál megengedett jogorvoslatnak ad helyt, nyilvánvalóan azt is jelenti, hogy fellebbezni lehet olyan esetben is, mely esetekben a közigazgatási bírósági eljárásban nincs helye fellebbezésnek, azaz az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságához. Mint már előző esetekből tudjuk, a konventi bírósághoz akkor lehetett fellebbezni, ha bizonyos, törvényben meghatározott büntetéseket szabott ki az egyházmegyei, vagy az egyházkerületi fegyelmi bíróság. Ebben az ügyben a konventi bíróság ítéletének rendelkező része azt tartalmazza, hogy a kényszernyugdíjazás, bár nem büntetésképpen, de mégiscsak ugyanazt a joghatást okozza, mint az VI. tc. 47. §. c. pontjában meghatározott büntetés. Éppen ezért az 52. §. 4. bekezdésében foglalt rendelkezést éppen erre az esetre vonatkozóan tekinti. Azaz kiterjeszti a jogszabály értelmezését.²⁶⁸ Ezek után foglalkozott érdemben Darab Dezső kényszernyugdíjazási ügyével.²⁶⁹ Darab Dezső ügyének folyamata: „A belső somogyi egyházmegye ügyésze 1940. május 22-én indítványt adott be az espereshez Darab Dezső komlósi lelképásztor ellen a VI. tc. 52. §. alapján a kényszernyugdíjazási eljárás megindítása és a felfüggesztés kimondása iránt. Az egyházmegyei elnökség Darabot 1940. június 13-án állásától felfüggeszti. Az egyházmegyei bíróság 1940. július 26-án helyben hagyja az elnökség felfüggesztő végzését. Az ügyész a kényszernyugdíjazási ügyben júl. 27-én vizsgálat elrendelését kéri. A komlósi presbitérium 1940. aug. 11-én tartott ülésében előadja Darab Dezső elleni panaszait és szellemi fogyatkozásban levőnek mondja. Az egyházmegyei elnökség aug. 14-én a vizsgálatot elrendeli. Az ügyész Endersz Frigyes és Szász Béla egyet. magántanárokat, a presbitérium Jeszenszky és Raksányi orvosokat, Darab pedig kijelenti, hogy ő az orvosi vizsgálatnak magát alá nem veti, mert az tartalékos tábori

268 1933. évi egyházi törvény, VI. tc. 47. §. c. pontja: „azon helyről való elmozdítás, és pedig a nyugdíjigény elvesztésével, harmad- vagy félnyugdíjjal, vagy a nyugdíjigény érintetlen hagyásával.” A konventi bíróság kétségkívül kiterjesztően értelmezte a jogszabályt, hiszen így ebben az esetben is megnyílt a fellebbezési jog az Egyetemes Konventi Bírósághoz.

269 MREZSL, 2b fond, 3.doboz, 47/1941. sz. jegyzőkönyv és végzés, 13/1941. sz. végzés, előkészítő irat, összesítő irat, előadói tervezet.

lelkészi rangjának lealacsonyítása volna, orvosi bizonyítványt majd ő fog csatolni, rágalalmazói pedig a Kormányzó úr előtt és a kir. járásbíróság előtt tisztázzák magukat. Endersz Frigyes egyet. magántanár és Raksányi Árpád m. kir. tisztiorvos részletes szakértői véleménye szerint Darab Dezső kóros lelki állapotából eredő szellemi fogyatkozása folytán lelkészi szolgálatának ellátására képtelen. Üldöztetési téveszmék, paranoid pszichopátia.”²⁷⁰

Jogszabályértelmezés kapcsán a következő ügy is jelentőséggel bír: a Terestyénszecsődi Református Egyházközség (Dunántúli Református Egyházkerület, Őrségi Református Egyházmegye) presbitérium tagjainak a fegyelmi ügye: 1927. március 9-én tárgyalta az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket szabályszerűen értesítették, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság, mint másodfokú Bíróság járt el az ügyben. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1926. szeptember 15-én hozott ítéletet, melyben Szűcs László Őrségi esperest az ellene emelt vád alól felmentette, az egész presbitériumot ellenben az V. tc. 34. §. A/3. pontja szerinti fegyelmi vétségben vétkesnek nyilvánította, és ezért az V. tc. 35. §. a. pontja szerinti büntetéssel sújtotta. A konventi rendes bíróság a presbitérium fellebbezése folytán járt el. Értelmezte az ítéletet, presbitérium alatt az egyházközség 1925. évi tagjai értendőek.²⁷¹ Az egyházkerületi bíróság ítéletét egyebekben helybenhagyta. Az egyház részére juttatott vagyoni előny fejében vállalt kötelezettség nem teljesítése az egyházi szervek iránti bizalom általános megingatására alkalmas.²⁷²

270 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, részlet az ügyben keletkezett előadói tervezetből.

271 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, részlet a 8/1927 sz. ítéletből: „Az egyetemes konventi rendes bíróság a dunántúli egyházkerületi bíróság ítéletének Szűcs László Őrségi egyházmegyei esperesre vonatkozó részét pedig azzal az értelmezéssel, hogy a „presbyterium” alatt a lelkész s mellette a presbitérium 1925. évi tagjai értendőek s a költségek viselésére is ugyanezek egyetemlegesen kötelesek, - helybenhagyja indokai alapján s azért is, mert az egyház részére juttatott vagyoni előny fejében vállalt kötelezettség nem teljesítése az egyházi szervek iránti bizalom általános megingatására alkalmas.”

272 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 8/1927 Terestyénszecsődi Református Egyházközség presbitériumának a beadványa, jegyzőkönyv, ítélet, előkészítő iratok, 50/1926 előkészítő iratok és végzés.

X/2/4. Az Egyetemes Konventi Bíróság eljárási gyakorlata azokban az esetekben, melyekben kezdeményezte vagy elrendelte a fegyelmi eljárást

Amennyiben az Egyetemes Konventi Bíróság indított eljárást valaki ellen, azt az alsóbb bíróságok közreműködésével tette. Az általam vizsgált időszakban 10 esetben fordult elő, hogy a konventi bíróság maga rendelte el eljárást megindítását.²⁷³ Amennyiben az Egyetemes Konventi Bíróság indította a fegyelmi eljárást, bármilyen ítéletet szabott ki akár az egyházmegyei bíróság, akár az egyházkerületi bíróság, az ügynek a konvent elé kell kerülnie, végső döntésre. Ebben az esetben az eljárási jogosultságot az alábbi törvényhelyre alapozza a konventi bíróság: 1933. évi VI. tc. 68. §.: Az eljárásnak hivatalból való megindítása esetén a bíróság elnöksége csak a vizsgálat elrendelésének szükséges volta vagy mellőzésének kérdésében határozhat. Az ilyen alapon folyamatba tett fegyelmi ügyben az eljáró ügyész köteles gondoskodni arról, hogy a fegyelmi ügy megfelelő fellebbezés útján felterjesztessék ahhoz a fellebbezési bírósághoz, amelynek hatósága (közgyűlése vagy elnöksége) a fegyelmi eljárásnak hivatalból való megindítását elrendelte.”²⁷⁴

Jó példa erre Farkas László ügye, a konventi bíróság az eljárása folyamán érzékelte azt, hogy fegyelmi eljárás vétségét valósította meg a panaszlott. Farkas László (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagykárolyi Református Egyházmegye) paposi református tanító feljelentése Dr. Révész Kálmán püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok ellen. A fegyelmi feljelentés tárgyában a konventi ügyész bejelentette, hogy a vádat nem tette magáévé.²⁷⁵ Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége az eljárás megindítását mellőzte. Ellenben Farkas László tanító ellen az V. tc. 34. §. A/ 9. pontjába ütköző fegyelmi vétség elkövetése miatt az eljárás hivatalból megindítását elrendelte, foganatosítás céljából az egyházmegye espereséhez megküldeni rendeltetett a konventi bíróság végzése. A panaszos azért kérte a fegyelmi eljárás megindítását, mert véleménye szerint, egy korábban már jogerős ítéletben a panaszlottak igazságtalan ítéletet hoztak. Kérte a panaszos azt is, hogy töröljék el ezt az ítéletet, és mivel nem törölték el, ezért nem

273 Jelen disszertációban is hivatkozott Nagy László és Dobozi Gyula elleni ügyben, és a Veress István és Benedek Béla elleni ügyben.

274 1933. évi VI. tc. 68. §.

275 MREZSL,2b fond, 3. doboz, Dr. Darányi Ignác beadványa az ügyben: „Méltóságos és Főtiszteletű Református Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósági Elnökség! 45/1925 bírósági szám alatt kelt nagybecsű végzését kezemhez vettem s annak megfelelően Farkas László tanító ur fegyelmi panaszára nyilatkozatomat következőkben van szerencsém megtenni: Amennyire a hivatkozott fegyelmi panaszból kivethető a panasz arra alapítatik, hogy a 9/1925 bírósági számú végzéssel nevezett tanító urnak a 6/1925 bírósági végzésre benyújtott beadványa irattárba helyeztetni rendeltetett, s erről a tiszántúli református püspöki hivatal és a nagykárolyi református esperes útján folyamodó értesítetni rendeltetett. Minthogy bírósági elnöki minőségemben legjobb lelkiismeretem szerint jártam el s a kérdéses beadvány tényleg nem alkalmas arra, hogy annak alapján akár a konventi rendkívüli bíróság, akár annak elnöksége határozatot hozhatott volna, teljes tisztelettel kérem a Méltóságos és Főtiszteletű bíróságot, hogy a fegyelmi eljárás mellőzését kimondani méltóztassék. Eljárásunk helyességét különben az előíratok is eléggé igazolják. Kelt Örsujfalun, 1925, augusztus 3. Kiváló tisztelettel: Darányi Ignác, főgondnok.”

részesítették törvényes védelemben, mellyel fegyelmi vétséget követtek el. A konventi bíróság elnöksége végzésének indokolásában előadta, hogy panaszlottak akkor követtek volna el fegyelmi vétséget, ha kérelemre egy ítéletet hatályon kívül helyeztek volna. Az elnökség megállapította, hogy ezzel a cselekményével Farkas László a hamis vádaskodás törvényi tényállását látszik kimeríteni, ezért elrendelte ellene az eljárást.²⁷⁶

Kelemen Gyula (Tiszántúli Református Egyházkerület, Beregi Református Egyházmegye) beregi esperes fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1937. április 30-án tartotta az ülését az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltég nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet. Az esperes ellen egy lelkész, ill. saját maga is kérte a fegyelmi eljárás megindítását. Az egyházkerületi bíróság 1936. március 26-án kelt ítéletében a panaszlottat az ellene emelt vádak alól felmentette. A konventi rendes bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. Kiderül még az okiratokból, hogy korábban a panaszosok kérték a konventi rendes bíróságot, hogy panaszlott esperes ellen a fegyelmi eljárást hivatalból rendelje el. A konventi rendes bíróság elnöksége ezt elutasította, 1934. június 29-én, hatáskör hiányára hivatkozva. Azért utasította el, mert ugyan a fegyelmi eljárás elrendelésének joga a konventi rendes bíróságot megilleti, de akkor, amikor hivatalból szerez tudomást valamilyen vétségéről.²⁷⁷

A következő ügyben az Egyetemes Konventi Bíróság az eljárás megindítását rendelte el, majd a panaszlott felmentő ítéletét helybenhagyta. Nagy László (Dunamelléki Református Egyházkerület, Pestkörnyéki Református Egyházmegye) pilisvörösvári lelkész és Dobozi Gyula pilisvörösvári gondnok fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1942. május 9. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Vásárhelyi János püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént. A bíróság tagjaival szemben érdekeltég nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A fegyelmi eljárást az egyetemes konvent kezdeményezte panaszlottak ellen,

276 Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága Elnökségének a 8/1926 sz. végzése: „Az egyetemes konvent rendkívüli bíróságának elnöksége ebben az ügyben a további eljárást mellőzi, egyben Farkas László papsi ref. tanító ellen az egyházi V. t. – cz. 34. §. A. 9. pontjába ütköző fegyelmi vétség miatt a fegyelmi eljárásnak hivatalból való megindítását elrendeli s ennek foganatosítása céljából az összes iratokat a nagykárolyi ref. egyházmegye espereséhez teszi le.” MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 39/1926 előkészítő iratok, iratjegyzék, 1555/1926 püspöki levél, 37/1926 végzés, 25/1926 végzés, 198/1926 jegyzőkönyv, Tiszántúli Egyházkerületi Bíróság ítélete, 1100/1926 püspöki levél, 8/1926 végzés, 49/1925 végzés, konventi ügyészi irat, 47/1925 végzés, Dr. Darányi Ignác nyilatkozata, 650/1925 püspöki irat, 45/1925 végzés, 51B/1925 Nagykárolyi Református Egyházmegye levele, panaszos több beadványa, 9/1925 végzés, 6/1925 végzés, 65B/1924 Nagykárolyi Református Egyházmegye levele.

277 MREZSL, 2b fond, 4 doboz, 15/1937. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 44/1936. sz. végzés, 42/1936. sz. végzés, 13/1934. sz. végzés, 15/1934. sz. végzés.

a közalapi járulékok évi kivetésének 500%-át elérő hátraléka miatt. Mind az egyházmegyei bíróság, mind az egyházkerületi bíróság a panaszlottakat a fegyelmi vétségek alól felmentette. Majd az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság is helybenhagyta a felmentő ítéletet. Az eljárást azonban el kellett rendelni, mert az elmaradás jelentős volt, de már az elsőfokú fegyelmi bíróság tisztázta a tényállást, így nem lehetett marasztalni a panaszlottakat. A mulasztás ugyan megtörtént, de nem csak a panaszlottak hibájából, valóban nem tudták befizetni az előírt pénzt, de legfőképpen azért, mert a faluból nagyon sokan elköltöztek a bányák bezárása miatt, így nem volt a lelkésznek lehetősége sem előteremteni a közalapi járulékokat.²⁷⁸

Mi minősülhet fegyelmi ügynek? A következő eset alapján az is, ha valaki jogosulatlanul elviszi a harmóniumot a templomból és szerenádót ad a barátnőjének vele.

Az ügyek közül éppen ezért feltétlen ki kell emelnünk Molnár István bodajki tanító elleni eljárást. Molnár István (Dunántúli Református Egyházmegye, Mezőföldi Református Egyházkerület) bodajki tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1935. szeptember 11. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Farkasfalvi Farkas Géza főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei bíróság 1935. február 4-én hozott ítéletet az ügyben, melyben a panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben, ezért a VI. tc. 47. §. A/ c. pontja szerint viselt állásából elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi bíróság, panaszlott fellebbezése folytán, 1935. április 9-én hozott ítéletében a büntetést a VI. tc. 47. §. b. pontjának alkalmazásával pénzbüntetésre változtatta. A helyi lakosok fellebbezését 1935. május 22. napján az egyházmegyei fegyelmi bíróság elnöksége elutasította. A konventi rendes bíróság megállapította, hogy az egyházmegyei elutasító végzés elbírálása nem tartozik a hatáskörébe, azt az egyházkerülethez kell beadni. Az iratokat megküldte az illetékes egyházkerületnek. Azonban avégett is intézkedett, hogy a panaszosok, a fellebbezésükben újabb tényeket, adatokat jelöltek meg, ez alapján a konventi rendes bíróság hivatalból, újabb fegyelmi eljárás megindítását rendelte el panaszlott ellen.

Az újabb ügy: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1937. április 30-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és Farkasfalvi Farkas Géza főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént. A felek közül panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó

278 MREZSL, 2b fond, 5 doboz, 40/1942 jegyzőkönyv és ítélet, 25/1942 előkészítő iratok, végzés, 143/1940 fegyelmi eljárást elindító határozat. Részlet a 40/1942 sz. ítéletből: „Nagy László pilisvörösvári beszo-
gáló lelkész, valamint az egyházközség gondnoka ellen az egyetemes konvent 1941. évi április hó 17-19-
én 143/1940. sz. határozatával azért rendelte el a fegyelmi eljárás megindítását, mert a közalapi járulékok
évenkénti behajtását éveken keresztül oly mértékben elmulasztotta, hogy ennek következtében a nevezett
egyházközség 22.37 P évenkénti közalapi járulékanak hátralékos összege az 1939. december 31-én 147.14
P-t tett ki, vagyis az évi kivetést 500 %-kal meghaladó összegre emelkedett.”

nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet. Az egyházmegyei bíróság 1936. július 8-án hozott ítéletet az ügyben, mely ítéletében a panaszlottat az ellene emelt vádak alól felmentette. Az egyházkerületi bíróság 1936. október 14-én az egyházmegyei ügyész fellebbezését elutasította és az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. Az egyházmegyei ügyész fellebbezése folytán került a konventi rendes bíróság elé az ügy. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az ügyész fellebbezésének helyt adott, az alsóbb bíróságok ítéletét megváltoztatta. Panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, melyet azzal követett el, hogy az egyházközség tulajdonában lévő harmóniumot magánmulatságra használta (menyasszonyának szerenádot adott). Emellett kiderült az is, hogy kocsmái verekedésekbe is belekeveredett panaszlott, de igazából a verekedőket akarta kibékíteni, aztán ő maga is kapott. A megállapított fegyelmi vétség miatt a VI. tc. 47. §. A/b. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte.²⁷⁹

Veress István izsáki lelkész és Benedek Béla segédlelkész (Dunamelléki Református Egyházkerület, Kecskeméti Református Egyházmegye) fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1937. április 30-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Farkas István püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ügyről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A fegyelmi eljárást a lelkészek ellen a konventi bíróság elnöksége rendelte el, hivatalból, 1933. június 15-én. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1936. május 29-én hozott ítéletet az ügyben, melyben a mindkét panaszlottat a VI. tc. 46. §. A/1. pontjába ütköző fegyelmi vétség miatt emelt vád és következményei alól felmentette. Benedek Béla panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben, ezért a VI. tc. 47. §. a. pontja alapján feddésre, továbbá választhatósági jogának egy évre történő felfüggesztésére ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi bíróság az ítéletet megváltoztatta és Veress István panaszlottat is vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/1. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, ezért a VI. tc. 47. §. a. pontjában meghatározott feddésre ítélte. A vétség az volt, hogy Veress István panaszlott úgy alkalmazta Benedek Béla segédlelkészt, hogy az egyházkerület püspöke az egyházkerület kötelékébe nem vette fel. Az egyházmegyei bíróság azért mentette fel Veress István panaszlottat az ellene emelt vádak alól, mert álláspontja szerint nem alkalmazta, hanem csak időnként igénybe vette szolgálatait, mert képességeit és szónoki tehetségét már legátus kora óta ismerte, ez rendes segédlelkészi szolgálatnak nem volt minősíthető. Megerősítette ezt az is, hogy Benedek Béla soha nem kapott és nem is fogadott el egyházi szolgálatáért semmilyen javadalmat. A konventi bíróság pedig azért járhatott el, mert hivatalból ez a bíróság indította el a fegyelmi eljárást. Ilyen esetekben az ügyész köteles arról gondoskodni, fellebbezések által, hogy eljusson az ügy ahhoz a bírósághoz,

279 MREZSL, 2b fond, 5 doboz, 37/1935. sz. jegyzőkönyv és végzés, 31/1935. sz. végzés, 9/1935. sz. végzés, 46/1936. sz. végzés.

mely az eljárást elrendelte. Az Egyetemes Konventi Bíróság ítélete az alábbiakat tartalmazza: „Ennél a kérdésnél pedig – összefüggésüknél fogva – együttesen mérlegelendők a VI. t.c. 56. §-ának, valamint a 68. §. második bekezdésének rendelkezései, amelyek a fegyelmi eljárásnak hivatalból való megindítására és az így megindult eljárás folyamán hivatalból érvényesítendő fellebbezésre vonatkoznak. (...) Világos és határozott tehát a törvény 68. §-ának az a rendelkezése, hogy a hivatalból folyamatba tett fegyelmi eljárás során hozott ítéletek – az ügyész fellebbezése folytán mindig ahhoz a fellebbezési bírósághoz terjesztessenek fel, amelynek hatósága a fegyelmi eljárás hivatalból megindítását elrendelte. Mert hiszen csakis ily módon lehet a fellebbezési, vagy a konventi legfőbb bíróság számára azt a jogot biztosítani, hogy a tárgyi hatáskörükbe tartozó ügyekben elrendelt fegyelmi eljárást végső fokon felülbírálhassák és eldönthessék, vajjon nem történt-e a fokozatos bíraskodás során tévedés a cselekmény minősítésében vagy a büntetés kiszabásánál.”²⁸⁰

X/3. A fellebbezési eljárás szabályai

Mikor van helye fellebbezésnek az alsóbb bíróságok által hozott határozatok ellen?

- Ítélet ellen általában, a bíróság vagy elnökség végzései ellen, melyre nézve a törvény ezt megengedi.
- Kihirdetett határozat ellen, ha a fellebbezésre jogosult jelen van, azonnal szükséges bejelenteni a fellebbezést, ennek indokait jegyzőkönyvbe veszik, vagy írásban 15 napon belül lehet becsatolni.
- Az írásban közölt határozatok ellen 15 napon belül lehet fellebbezést bejelenteni, mindig az elsőfokon eljáró bíróság egyházi elnökénél, az írásbeli indoklásokat is az egyházi elnöknek kell megküldeni.²⁸¹
- 109. §: „Az elkésetten bejelentett fellebbezést az elsőfokon eljáró bíróság elnöksége hivatalból végzésileg utasítja vissza. A nem illetékes helyen beadott fellebbezés az illetékes bíróság egyházi elnökéhez nyomban, hivatalból teendő át s abból az okból, hogy eredetileg illetéktelen helyre adatott be, vissza nem utasítható és ha az illetéktelen helyre a törvényszerű záros határidő alatt érkezett be, az illetékes bírósághoz kellő időben beadottnak tekintendő. Fellebbezést visszautasító végzés ellen fellebbezésnek van helye a felsőbb fokon eljárni hivatott bírósághoz.”²⁸²

280 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, 11/1937. sz. jegyzőkönyv és ítélet, 2/1937. sz. előkészítő iratok és végzés, az ügy összegzése. Idézet az Egyetemes Konventi Bíróság 11/1937. bir. szám. ítéletéből.

281 1907. évi V. tc. 107-108. §.

282 1907. évi V. tc. 109. §.

Nagyon sok esetben előfordult, hogy az Egyetemes Konventi Bíróságnak el kellett utasítania a fellebbezést, mert nem a megfelelő fél adta be, elkésett, vagy nem járhatott el, mert nem volt hatásköre az adott fellebbezés elbírálására. A fellebbezés menete:

- A fellebbezett ügy iratait az eljáró bíróság elnöke felterjeszti a fellebbviteli bíróság elnökségéhez.
- A fellebbviteli bíróság elnöksége előadót rendel az ügynek és határnapot tűz az ügyben való eljárásra, gondoskodik a bíróság összetételéről és összehívásáról és az érdekelt feleknek az értesítéséről²⁸³.
- 112. §: „A fellebbezett ügy előadásának határnapján a bíróság szabályszerű megalakulása után a kirendelt előadó ismerteti az ügyet, a tényállást, a vonatkozó bizonyítékokat, a felek fellebbezéseit és ezeknek netalán beadott indokait. Az ügy előadása nyilvános, a melynél a felek jelen lehetnek, de őket sem indítványozási, sem felszólalási jog nem illeti meg.”²⁸⁴
- 113. §: „A fellebbezési bíróság az elsőfokon eljáró bíróságnál fennforgott ténybeli adatok és bizonyítékok alapján ítélt; előtte sem újabb tények, sem újabb bizonyítékok nem érvényesíthetőek.”²⁸⁵

Az 1933. évi egyházalkotmányban a fenti jogszabályokhoz képest nincs változás.²⁸⁶

A vizsgált időszakban az Egyetemes Konventi Bíróság 46 esetben utasított el fellebbezést (mindig végzéssel). A többi esetben az Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége végzést hozott (pl. helybenhagyta az alsóbb bíróságok ítéletét, új eljárásra utasította az alsóbb bíróságokat) vagy az Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bírósága tárgyalta az ügyet, vagy ülést tartott az ügyben és érdemben határozott.

Elutasítják a fellebbezést az alábbi esetekben:

Fellebbezés elutasításának indoka:	Ügyek száma:
Hatáskör vagy illetékesség hiánya miatt	36
Egyáltalán nem fellebbezett senki, az iratok mégis az Egyetemes Konventi Bíróság elé kerültek	1
Nem a megfelelő szerv vagy személy nyújtotta be a fellebbezést	6
Elkésett a fellebbezés	3

A legtöbb esetben a törvényi hivatkozást figyelmen kívül hagyják a fellebbezők, és abban az esetben is benyújtják az előterjesztést, amikor az Egyetemes Konventi Bíróság nem jogosult eljárni.²⁸⁷ A következő ügy példa arra, mikor a konventi bíróság fellebbezést utasít el, mert

283 1907. évi V. tc. 110. §.

284 1907. évi V. tc. 112. §.

285 1907. évi V. tc. 113. §.

286 1933. évi VI. tc. 114-120. §.

287 1907. évi V. tc. 26. §., 1933. évi VI. tc. 27. §.

nem az arra jogosult személy adta be. Farkas László (Tiszántúli Református Egyházkerület, Szatmári Református Egyházmegye) szamosújlaki tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1916. május 25-én tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Kenessey Béla püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy a feleket az ülésről szabályszerűen értesítették és hogy a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt ülésen, egyhangúlag hozta meg a végzését, melyet a tárgyalást vezető elnök nyilvánosan hirdetett ki. A Tiszántúli Református Egyházkerületi Fegyelmi Bíróság a tanító hivatali állásából való felfüggesztését megszüntette. A megszüntető határozat ellen a helyi lelkész adott be fellebbezést. A konventi bíróság ezt a fellebbezést elutasította. Azért utasította el, mert a lelkész az ügyben nem fél, sem közvád képviselője, sem magánpanaszos, sem magánvádló, azaz nem volt fellebbezésre jogosult.²⁸⁸

A következő ügyben nem a megfelelő szervtől érkezett a fellebbezés: Konrád György (Dunamelléki Református Egyházkerület, Külsősomogyi Református Egyházmegye) felsőmocsoládi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bíróság végzést hozott, melyben visszaküldte az iratokat az egyházmegyei bíróság elnökéhez, merthogy az egyházmegye nem küldheti közvetlenül a konventnek a fellebbezést, az egyházkerületi bíróságnak kell megküldenie. A végzés dátuma 1935. augusztus 21.²⁸⁹

Farkas István ügyében a fellebbezés elkésett: Farkas István (Dunántúli Református Egyházkerület, Belsősomogyi Református Egyházmegye) nemeskisfaludi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1941. május 8. napján tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették, az ülésen mind panaszos, mind panaszlott megjelent. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd zárt tanácskozásban, szótöbbséggel végzést hoztak, melyet ismételt nyilvános ülésen hirdettek ki. Az ügyben az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1940. június 13-án hozott ítéletet, melyben panaszlottat a VI. tc. 46. §. A/ 1,3,4,6. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja alapján a lelkészi állásából elmozdításra ítélte. Panaszlott fellebbezése folytán az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1940. november 27-én az ítéletet helybenhagyta. A panaszlott adott be fellebbezést, de azt az egyházkerületi bíróság elutasította, mert elkésett, nem a törvényes határidőn belül adta be a fellebbezését. Ezt a fellebbezést elutasító végzést fellebbezte meg panaszlott a konventi bíróság előtt, mely helybenhagyta az elutasítást, ugyanazzal az indokkal, elkésett, és megállapította, hogy az egyházkerületi bíróság ítélete jogerős, törvényes időben beérkezett fellebbezés hiányában. Az eljárást eredetileg az egyházközség egyik presbitere indította.²⁹⁰

288 MREZSL, 2b fond, 3 doboz, 19/1916. sz. jegyzőkönyv és végzés, 10/1916. sz. végzés, 43/1925. sz. végzés, 8B/1916. sz. Tiszántúli Református Egyházkerületi püspöki irat, 17B/1915, 18B/1915 Tiszántúli Református Egyházkerületi püspöki iratok.

289 MREZSL, 2b fond, 4 doboz, 33/1935. sz. végzés.

290 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 46/1941 jegyzőkönyv, végzés, 31/1941 végzés, összegző irat, 6/1941 előkészítő irat.

Egyetlen esetben fordult elő, hogy a fellebbezés elkésett, de a konventi bíróság a kimentési kérelmet a háborús helyzetre tekintettel elfogadta és lefolytatta az eljárást: Dr. Berger Vilmosné (Erdélyi Református Egyházkerület, Dési Református Egyházmegye) dési tanítónő ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1920. május 29. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Megállapítást nyert, hogy az érdekelt feleket a bíróság üléséről megfelelően tájékoztatták, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd zárt tanácskozásban, egyhangúlag hoztak ítéletet, melyet nyilvános ülés keretén belül hirdetett ki az elnök. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság az V. tc. 33. §. A/ 1,4. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, az V. tc. 35. §. e. pontja értelmében tanítónői hivatalától való végleges megfosztásra ítélte és az eljárási költségekben marasztalta. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság a tanítónő fellebbezése folytán tárgyalást tartott, majd helybenhagyta az egyházmegyei bíróság ítéletét. A tanítónő a konventi bírósághoz fellebbezett, egy napi késedelemmel adta be a fellebbezést, de a késedelem miatt igazolási kérelmet terjesztett elő, melyet a konventi bíróság - a háborús helyzetre tekintettel - elfogadott, ettől függetlenül 1920. május 29-én az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. A tanítónő római katolikus férfihoz ment feleségül, reverzálist adott, gyermekét római katolikus hitben nevelte, ezért indult eljárás ellene.²⁹¹

A táblázatból kiderül, hogy a legtöbb esetben a fellebbezést a konventi bíróság azért utasította el, mert nem volt hatásköre eljárni az ügyben.

Czövek Zoltán fellebbezése is azért került elutasításra, mert az alsóbb bíróságok által kiszabott büntetések alapján az Egyetemes Konventi Bíróság nem járhatott el benne harmadfokon: Czövek Zoltán, (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nyíregyházi Református Egyházmegye) komorói lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság hatáskörébe harmadfokon csak azok a fellebbezett fegyelmi ügyek tartoznak, amelyekben az alsóbb bíróságok az V. tc. 35. §. d. vagy e. pontjában meghatározott büntetések valamelyikét alkalmazták, akár egymástól eltérő, akár egybehangzó ítéleteikben. Czövek Zoltán ügyében a Tiszántúli Református Egyházkerületi Bíróság 1931. augusztus 27-én hozott ítéletet, ez ellen a panaszosok jelentettek be fellebbezést, az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának Elnöksége a panaszosok fellebbezését visszautasította. Indoka a következő volt: az egyházmegyei Bíróság 1931. április 9-én az V. tc. 35. §. a. pontja szerinti büntetéssel sújtotta panaszlottat, azaz rosszállását fejezte ki a panaszlott által elkövetett fegyelmi vétségek miatt. Az egyházkerületi bíróság ezt az ítéletet megváltoztatta és a panaszlottat az ellene emelt vád és következményei alól felmentette. A konventi bíróság megállapította, hogy az alsóbb bíróságok büntetéseinek kiszabása miatt nincs hatásköre eljárni.²⁹²

Péterfi Ferenc ügyében az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság fellebbezés kapcsán jogszabályt értelmezett. A felek nem fellebbeztek, az alapítéletet hozó egyházmegye fellebbezett

291 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 11/1920 előkészítő irat, 1321/1920 püspöki levél, 11/1920 jegyzőkönyv és ítélet, 5/1919 előkészítő irat, végzés, 19/1918 végzés.

292 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 8/1933 előkészítő iratok és végzések, 1/1933 előkészítő iratok és végzések, 18/1932 végzés, 27/1932 végzés.

perkölttség viselése tekintetében. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy Péterfi Ferenc ügyében a fellebbezés elbírálására nincs jogszabály, így elutasították azt: Péterfi Ferenc (Erdélyi Református Egyházkerület, Görgényi Református Egyházmegye) marosvécei lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1916. május 25-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei bíróság 1914. október 7-én hozott ítéletet a panaszlott ellen, melyben az V. tc. 34. §. 2. pontjában foglalt fegyelmi vétség miatt az V. tc. 35. §. a. pontja értelmében rosszallásra ítélte. Az egyházkerületi bíróság 1915. április 26-án felülvizsgálta az ítéletet, a panaszlottat az ellene emelt vád és következményei alól felmentette. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság a fellebbezést visszautasította. Hatáskörébe nem tartozik, hiszen a konventi rendes bíróság harmadfokon csak olyan ügyekben járhat el, melyben az alsóbb bíróság valamelyike az V. tc. 35. §. A/d. vagy A/e. pontjában körülírt büntetést alkalmazta. (V. tc. 26. §. b. pont). Az ügy talán még annyiban lehet érdekes, hogy sem a panaszló sem pedig a panaszlott nem fellebbezett, hanem az egyházmegye fellebbezett azért, mert az egyházkerületi bíróság az egyházmegyét kötelezte perköltség megfizetésére. Mivel erre azonban nincs külön jogszabály, hogy ilyen esetben eljárhat-e a konventi rendes bíróság, ezért azt a jogszabályt alkalmazta, hogy nem tartozik a hatáskörébe az ügy.²⁹³

Kényszernyugdíjazással kapcsolatosan állapította meg az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság a hatáskörének a hiányát az alábbi ügyben: Szabó Mihály (Tiszántúli Református Egyházkerület, Békésbánáti Református Egyházmegye) dobozi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1920. szeptember 8-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Németh István püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1918. szeptember 12. napján hozott ítéletet az ügyben, melyben a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából, fél nyugdíjjal elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1918. december 30-án az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta, a büntetés kiszabását és a költségekben marasztalást mellőzte, a panaszlott hivatalfolytatási képtelenségét állapította meg, kényszernyugdíjazás miatti intézkedést rendelt el. Az egyházkerületi bíróság ítélete elleni

293 MREZSL, 2b fond, 5 doboz, 16/1916 jegyzőkönyv és végzés, 49/1915 előkészítő iratok és végzések, 29/1915 Erdélyi Református Egyházkerulettől átirat.

fellebbezést a konventi bíróság visszautasította, ilyen jellegű ítélet ellen a konventi bírósághoz nincs helye fellebbezésnek.²⁹⁴

Vass Pál ügyében a panaszosok nem nyugodtak bele a felmentő ítéletekbe, pedig panaszlottat mind az egyházmegyei fegyelmi bíróság, mind az egyházkerületi fegyelmi bíróság felmentette az ellene emelt vádak alól. Vass Pál (Tiszántúli Református Egyházkerület, Beregi Református Egyházmegye) gulácsi egyházközségi főgondnok fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1932. április 28-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozta meg végzését, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1931. február 9-én hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat az ellene emelt vádak alól felmentette. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1931. augusztus 27-én az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. Ez ellen a panaszosok jelentettek be fellebbezést, melyet az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az Elnöksége 1931. november 4-én visszautasított, kimondván, hogy hatásköre hiányzik, mert egyik alsóbb bíróság sem szabott ki büntetést az V. tc. 35. §. d. vagy e. pontja alapján. Ez ellen a végzés ellen a konventi bírósághoz lehetett fellebbezni 15 napon belül, ezt a panaszosok meg is tették, ezért tárgyalta az ügyet a konventi bíróság. A konventi bíróság a saját végzését helybenhagyta.²⁹⁵

294 MREZSL, 2b fond, 6 doboz, 27/1920 jegyzőkönyv és végzés, 10/1919 végzés és előkészítő iratok, 1782/1919 Tiszántúli Református Egyházkerület püspöki levél, 4/1919 végzés, 6 Bír./1919 Tiszántúli Református Egyházkerület püspöki irata.

295 MREZSL, 2b fond, 7 doboz, 14/1932 jegyzőkönyv és végzés, 25/1931 előkészítő iratok és végzés, 23/1931 végzés, 30/1931 Tiszántúli Református Egyházkerület püspöki irat.

XI. A jegyzőkönyv

A jegyzőkönyvezés alapvető szabályai:

- Mind a tárgyalásokról, mind pedig a fellebbviteli eljárások üléseiről jegyzőkönyvet kell vezetni.
- A jegyzőkönyvek kötelező tartalmi elemei: a bíróság megnevezése, azon belül is meg kell nevezni, hogy mint közigazgatási vagy fegyelmi bíróság jár el, a tárgyaláson/ülésen részt vevő bírók név szerint felsorolva, a jegyzőkönyvvezető megnevezése.²⁹⁶
- A feleknek és a képviselőknek a nevei és hogy kik jelentek meg a tárgyaláson/ülésen.
- A tárgyalás/ülés helyét és idejét, az ügy megjelölését.
- A tárgyalás/ülés menetét, indítványokat, intézkedéseket, tárgyalás esetén a vallomásokat, nyilatkozatokat.
- A bíróság határozatát, amennyiben ítéletet hoztak, teljes terjedelemben és amennyiben egyezség jött létre, az egyezséget is teljes terjedelemben tartalmaznia kell a jegyzőkönyvnek.
- Fel kell tüntetni, hogy a tanácskozás, szavazás zárt ülésen történt, a határozat egyhangú volt, vagy szótöbbséggel hozatott.
- A határozat kihirdetése már nyíltan történt, kik voltak jelen a határozat kihirdetésekor.
- Amennyiben tárgyalás történt, a feleket figyelmeztetni kellett a fellebbezési jogosultságukra és a nyilatkozataikat jegyzőkönyvbe kellett venni.
- Legvégén szükséges volt a bíróság elnökségének és a jegyzőnek az aláírása.²⁹⁷

Azon fegyelmi ügyek, melyeknek az iratai, legjobb esetben tárgyalási/ülési jegyzőkönyvei a kutatás során rendelkezésre álltak, többnyire egységes megfogalmazással bírnak, a jegyzőkönyvekből a fenti adatok nem mindegyike derül ki.

A jegyzőkönyvek alapján az első, amit megállapíthatunk, hogy az Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bírósága járt el az ügyben. Ezek után láthatjuk a jegyzőkönyv dátumát, és hogy minden esetben Budapesten ülésezett a konventi bíróság. A bírósági jegyzőkönyv tartalmazza a panaszlott nevét és a foglalkozását.

Részlet Veress István izsáki lelkipásztor és Benedek Béla segédlelkész fegyelmi ügyéből:

„11/1937 bir. szám

A református egyetemes konvent rendes bíróságának 1937. április 30-án tartott ülésének jegyzőkönyve.

Tárgyalás alatt van: Veress István izsáki lelkipásztor és Benedek Béla segédlelkész fegyelmi ügye.

A bíróság a következően alakul:

Elnökök: Farkas István püspök, Balogh Jenő dr. főgondnok.

296 1933. évi VI. tc. 103. §. 1. bekezdése tartalmazza azt is, hogy a jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell, hogy az egyetemes konvent, mint rendes bíróság, vagy mint időszaki tanács jár el.

297 1907. évi V. tc. 104-105. §. 1933. évi VI. tc. 102-103. §.

Tagok: Boér Elek dr., Farkasfalvi Farkas Géza, Kováts J. István dr., Kun Béla dr., Makláry Károly, Medgyasszay Vince, Rácz Albert dr.

A tárgyalást Balogh Jenő dr. főgondnok, a jegyzőkönyvet Kováts J. István dr. vezeti. Előadó: Boér Elek dr.

Elnök megállapítja, hogy az érdekelt felek a mai ülésről szabályszerűen értesítettek. A felek közül nem jelent meg senki. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete fenn nem forog. Előadó nyilvános ülésben ismerteti az ügyet, az előadás befejezése után a bíróság zárt tanácskozásban egyhangúlag meghozta az alábbi ítéletet.²⁹⁸

Daróczi Ferenc ügyében, mivel a jegyzőkönyv kijavítására érkezett kérelem a konventi bírósághoz, nem idézték a feleket. Az egyetlen eset a vizsgált ügyek közül, hogy ilyen kérelem érkezett a konventi bírósághoz.²⁹⁹ Daróczi Ferenc (Erdélyi Református Egyházkerület, Kalotaszegi Református Egyházmegye) kalotaszegi egyházmegyei esperes fegyelmi ügye: 1942. május 9. napján tartott ülést az ügyben az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. Bokor Márton lelkész panaszára indult az ügy. A bíróság elnöke Dr. Révész Imre és Dr. Balogh Jenő volt. Az elnök előadta, hogy jelen ülésre a feleket nem idézték, mivel az előző tárgyalási jegyzőkönyv helyesbítésének a kérdése a felek jelenlétét nem kívánta. Az előadó ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban végzést

298 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, részlet a 11/1937 bir. jegyzőkönyv és ítéletből.

299 MREZSL, 2b fond, 3. doboz. 32/1942 sz. alatt Szentpéteri Kun Béla átirata: „Nagyméltóságú Elnökség! Bokor Márton bánffyhungyadi lekipásztornak Daróczy Ferenc és társai ellen emelt panaszára indult fegyelmi ügyben az egyetemes konventi rendes bíróság 1942. február 26-án tartott tárgyalásáról írt jegyzőkönyvben elnézés folytán bennmaradt a nyomtatott szövegnek az a tétele, mely szerint a bíróság megállapította, hogy a felek a tárgyalás idejéről értesítettek. Ezzel szemben a valóság az, hogy mint az ügynek előadója a tárgyalás megkezdése előtt bekértem a felek értesítésére vonatkozó vétiveket, és minthogy Bokor Márton értesítéséről ilyen nem volt, a konventi irodával együtt megállapítottam, hogy Bokor Márton részére a tárgyalás idejéről szóló értesítés nemcsak nem kézbesítetett, de valószínűen el sem küldetett. Ennek megállapítása után az ügy tárgyalásának megnyitáskor jelentettem a bíróságnak, hogy a panaszos értesítéséről az iratok között bizonyosság nincs, sőt a postakönyv és egyéb adatok alapján az a valószínű, hogy Bokor Márton részére értesítés el nem küldetett. Ennek bejelentése után előadtam azt a véleményemet, hogy ámbár ez kétségkívül szabálytalanság, azonban mivel a fellebbviteli tárgyaláson a feleknek csak megjelenniök szabad, de felszólalásra joguk nincs, továbbá arra tekintettel, hogy a szabályszerűen értesített felek nem jelentek meg a tárgyaláson és így az értesített és nem értesített felek között a tárgyaláson jelenlétel tekintetében helyzetkülönbség elő nem állt, talán meg lehetne tartani a tárgyalást és ezzel egyrészt az ország minden részéből egybegyűlt bírósági tagok újból megjelenésének szükségét elhárítani, másrészt az immár öt év óta huzódó kínos és hovainkább elmérgesedő ügynek végét vetni. A bíróság e bejelentésem alapján egyértelemmel a tárgyalás megtartása mellett határozott. Szükségesnek tartom mindezeket a nagyméltóságú Elnökségnek hivatalosan jelenteni, és pedig írásban azért, mert az egyetemes konventi rendes bíróság legközelebbi ülésén személyesen jelen nem lehetek. Szükségesnek tartom ugyanis a tárgyalásról írt jegyzőkönyv elnézésből bennmaradt téves adatát helyesbíteni és megállapítani azt, hogy az egyetemes konventi bíróság Bokor Mártonnak Daróczy Ferenc és társai elleni ügyében az 1942. február 26-iki tárgyalást Bokor Márton értesítésének meg nem történte ellenére nem tévedésből tartotta meg, hanem azt tudva, hogy Bokor Márton értesítést nem kapott, és annak a figyelembevételével, hogy a tárgyaláson őt felszólalás joga úgysem illetné meg és hogy ott a többi felek sem jelentek meg, mondta ki a tárgyalás megtartását és hozta meg az ítéletet. Úgy gondolom, hogy a jegyzőkönyvi tévedés hivatalos kiigazításának a bíróság részéről kell megtörténnie. Kiváló tisztelettel Budapest, 1942. május 5. Szentpéteri Kun Béla az egyetemes konventi rendes bíróság tagja.”

hozott. Bokor Márton lelkész kérelmére, a konventi bíróság 1942. február 26-án kelt jegyzőkönyvét, a kérelemnek megfelelően, javította. (Bokor Márton értesítése az akkori ülésről nem volt szabályszerű, a jegyzőkönyvben pedig az szerepelt, hogy a feleket a tárgyalásról szabályszerűen értesítették, Bokor Márton a panaszos volt az ügyben.)

Az eredeti ügy: 1942. február 26-án tárgyalta az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. A bíróság elnöke Medgyasszay Vince püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént. (Ennek a javítását kérte később Bokor Márton). Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozták meg az ítéletüket, melyet nyílt ülésen hirdettek ki. Több személy ellen nyújtott be panaszt Bokor Márton. Daróczi Ferenc esperes, Kós Károly egyházmegyei főgondnok, Tőkés Tibor egyházmegyei főjegyző és dr. Albrecht Dezső egyházmegyei tanácsos ellen. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1941. február 14. napján a panaszlottakat az ellenük emelt vádak alól felmentette. Mivel felmentő ítélet született, ezért panaszost kötelezte az eljárási költségek megfizetésére. Az ítéletet a panaszos fellebbezte meg.³⁰⁰ Az ítéletet a konventi rendes bíróság helybenhagyta, annyi változtatással, hogy panaszlott eljárási költségeit csökkentette.³⁰¹

Eljárásjogilag: esperes, egyházmegyei főgondnok, egyházmegyei főjegyző és egyházmegyei tanácsos ellen folyt az eljárást.³⁰² Elsőfokon az egyházkerületi fegyelmi bíróság volt illetékes,

- 300 MREZSL, 2b fond, 3. doboz. Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága panaszos fellebbezését alaki és anyagi részre osztotta. Részlet az alaki részi fellebbezésből: „Alaki kifogásoknak mondja, hogy Vásárhelyi János püspök a panaszlott Daróczi Ferencsel apatársi kapcsolatban van, az ügy előadója, Tőkés József esperes pedig a fia révén, aki a püspöknek titkára, a püspökkel a rendesnél közelebbi összeköttetésben áll; az egyházkerületi ügyész Albrecht Dezső panaszlottnak rokona, Teleki Arctur gróf főgondnokot ő tanúként jelentette be, ezenkívül a bíróságban hiányzott a világi elem, az egyetlen tanártag függetlensége is vitatható, továbbá hogy az elsőfokú bíróság figyelmen kívül hagyta az ő semmisségi panaszait az ügy három és fél éven át elhúzása miatt és bejelentett tanúinak ki nem hallgatása miatt.” Részlet a 19/1942 sz. jegyzőkönyv és ítéletből. Egyebekben mindezen indokokat elutasította az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága.
- 301 MREZSL, 2b fond, 3. doboz. Részlet a 19/1942 sz. jegyzőkönyv és ítéletből: „A költségekben Bokor Márton panaszost az 1907. évi V. egyházi t.c. 98. §.2.b. második bekezdése szerint marasztalni kellett. Az egyetemes konventi bíróság azonban úgy találta, hogy a vizsgálat nélkül, közvetlen tárgyalással, ott két tanú kihallgatásával befejezett ügyben a költségekből Bokor Márton terhére a rendelkező részben megállapítottnál több nem eshetik. (800 pengőről 300 pengőre csökkentette a konventi bíróság).
- 302 MREZSL, 2b fond, 3. doboz. Daróczi Ferenc esperessel kapcsolatosan az volt a kifogása Bokor Mártonnak, hogy az elődjét, az előző esperest folyamatosan becsmérelte és bizonyos dolgokat nem az egyházi törvényeknek megfelelő módon rendezett. Kós Károllyal szemben elszámolási viták támadtak, Bokor Márton állítása szerint nem minden általa felvett összeggel tudott pontosan elszámolni (pl. iskolákkal kapcsolatosan), ill. egy megvásárolt földterület kapcsán bontakoztak ki ellentétek (annyit fizetett-e, mint amennyit bejelentett, vagy kevesebbet). Tőkés Tibor és Albrecht Dezső ellen is számadással és elszámolással kapcsolatos problémák miatt tett panaszt Bokor Márton. Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletét helybenhagyta.

fellebbviteli bíróságként (másodfokon) járt el az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság.³⁰³

XII. A bíróság összetétele, a bíróság elnökei, előadó bíró, jegyzőkönyvvezető

A vizsgált jegyzőkönyvek alapján a panaszlott személyének a megállapítása előtt, vagy azt követően derülhet ki, hogy a bíróságot kik alkotják. Először az elnökök személye került megjelölésre, egyházi és világi elnök meghatározásával. A lelkészi elnök mindig valamelyik egyházkerületnek a püspöke, a világi elnök pedig, valamelyik egyházkerületnek a főgondnoka. A két elnök soha nem azonos egyházkerületből delegált. A bíróság elnökeinek a megnevezése után következik a bíróság tagjainak a számbavétele, név szerint. Megnevezték az előadó bírót és kijelölték a jegyzőkönyvvezetőt. Az elnökök közül az vezette az ülést, aki a hivatali tisztségét régebb óta töltötte be. Az egyes ügyeknél a bíróság elnöke azt jelenti, hogy lehet a világi elnök is, ill. az egyházi elnök is, a jegyzőkönyvekből ez kiderül. A bíróság elnökén kívül még az előadónak fontos a szerepe, természetesen a jegyzőkönyvvezető mellett, hiszen az előadó az, akit már korábban felkérnek erre a tisztre, ő az, aki a legjobban ismeri az ügyet, és ismerteti azt a bíróság tagjaival és az ülésen jelen lévőkkel.

Az ügyek megoszlása az eljáró bírósági elnökök alapján:

Püspökök, mint eljáró bírósági elnökök:	ügyek száma:
Dr. Baltázár Dezső (Tiszántúli Református Egyházkerület)	81
Németh István (Dunántúli Református Egyházkerület)	45
Tüdös István (Tiszáninneri Református Egyházkerület)	2
Dr. Baksay Sándor (Dunamelléki Református Egyházkerület)	4
Dr. Antal Gábor (Dunántúli Református Egyházkerület)	16
Dr. Révész Imre (Tiszántúli Református Egyházkerület)	1
Medgyasszay Vince (Dunántúli Református Egyházkerület)	12
Dr. Révész Kálmán (Tiszáninneri Református Egyházkerület)	18
Farkas István (Tiszáninneri Református Egyházkerület)	17
Vásárhelyi János (Erdélyi Református Egyházkerület)	4
Dr. Kenessey Béla (Erdélyi Református Egyházkerület)	12
Dr. Antal Géza (Dunántúli Református Egyházkerület)	7
Dr. Ravasz László (Dunamelléki Református Egyházkerület)	40
Cziáky Endre esperes, mint püspökhelyettes (Tiszáninneri Református Egyházkerület)	1
Eljáró főgondnokok, mint bírósági elnökök:	Ügyek száma:
Gróf Degenfeld József (Tiszántúli Református Egyházkerület)	85
Dr. Darányi Ignác (Dunántúli Református Egyházkerület)	60
Dr. Balogh Jenő (Dunántúli Református Egyházkerület)	65
Báró Bánffy Dezső (Erdélyi Református Egyházkerület)	6

303 MREZSL, 2b fond, 3 doboz, 37/1942 jegyzőkönyv, végzés, összesítő irat, 19/1942 jegyzőkönyv és ítélet, 54/1941 végzés, 1/1942 Erdélyi Református Egyházkerülettől bírósági irat, 4178/1942 Erdélyi Református Egyházkerülettől bírósági irat, 4630/1942 Erdélyi Református Egyházkerülettől bírósági irat, panaszos beadványa, 32/1942 Szentpéteri Kun Béla átírat.

Gróf Teleki Artúr (Erdélyi Református Egyházkerület)	4
Gróf Teleki József (Dunamelléki Református Egyházkerület)	18
Dókus Ernő (Tiszáninneri Református Egyházkerület)	11
Báró Vay László (Tiszántúli Református Egyházkerület)	6
Farkasfalvi Farkas Géza (Tiszáninneri Református Egyházkerület)	5

XIII. Nyílt ülés, zárt tanácskozás

Eddig a bíróság elnökéé volt a szerep, majd az előadó bíróra kerül a hangsúly. Az előadó bíró feladata volt az egész ügy ismertetése a teljes bíróság és a jelenlévők előtt. Az előadó bíróra nagy felelősség hárul, hiszen ő az, aki áttanulmányozza az iratokat és ismerteti az ügyet akkor, amikor a bíróság ülést tart. Az előadó bírónak természetesen nem kötelező előadói bírói tervezetet írni, bizonyos ügyekben azonban ez fellelhető az aktákban. Ezeknek a dokumentumoknak az a lényege, hogy teljesen átláthatóvá és nyomon követhetővé teszik az ügyet.

Részlet a Borka Ferenc ügyében készült előadói tervezetből: „A makói presbitérium elnöksége 1934. szeptember 20.-án tartott gyűlése 161/1934. számú határozata alapján Borka Ferenc makói presbiter a békésbánáti református egyházmegye elnökségétől a fegyelmi eljárás megindítását kérte azért, mert:

1. A presbiteri üléseken évek óta folytonos közbeszólásaival, az elnökkel való feleselésével, tisztviselők meggyanúsításával a presbitérium nyugodt tárgyalásait lehetetlenné teszi, az elnökségnek a rend fenntartását megnehezíti s ezzel az E.T. I. tc. 44. §. 9-ik pontját, mely a presbiterektől tisztos magaviseletet kíván, állandóan megsérti s a reá rótt köteleességeket megszegi.

2. A presbiteri gyűlésen azt állította, hogy egy egyházi tisztviselő, akit felhívás dacára sem akart megnevezni, s templomi perselypénzből két pengőt kivett, a szegényügyi gondnokról pedig azt állította, hogy a szegény gyermekek ruházati ellátására szolgáló pénzből elzsebelt. Ez utóbbi rágalmozásáért a polgári bíróság által el is ítéltetett.

3. Presbiteri ülésen az elnöklő főgondnokkal feleselt, s elnöki figyelmeztetés után a következő kijelentést tette: „Nekem beszélhet a főgondnok úr amit akar, én akkor is elmondom a magamét.”

4. A vezetőséget azzal gyanúsította meg, hogy az egyház javait nem rendesen kezeli, illetéktelen kiutalásokat végez.

Mіндеzen tetteivel Borka Ferenc az egyházi tekintélyt lealacsonyítja és viselt hivatali állásának méltóságát állandóan megsérti.”³⁰⁴

Az összefoglalóból megtudjuk, hogy a fegyelmi feljelentés után az esperes személyesen meglátogatta a gyülekezetet, megbizonyosodott arról, hogy a feljelentésben foglaltak valóban megfeleltek-e a valóságnak. Borka Ferenc korábban megfellebbezte a presbitériumnak azt a határozatát, amely ellene az eljárás megindítását kérte. A békésbánáti református egyházmegye

304 MREZSL, 2b fond, 2 doboz, 152/1937 Makói Református Egyházközség Újvárosi lelkészi hivatalának irata, 20/1938 jegyzőkönyv, kiegészítő ítélet, összesítő irat, 20/1938 előkészítő iratok és végzés, 19/1937 előkészítő iratok és végzés, 36/1937 előkészítő iratok és végzés, 3/1937 püspöki átirat, 31/1936 jegyzőkönyv és ítélet, 47/1935 előkészítő iratok és végzés, 1/1937 előkészítő iratok és végzés.

elnöksége a presbitérium panaszát a panaszlott beadványával együtt megküldte az egyházmegyei ügyésznek, aki az eljárás megindítását javasolta panaszlottal szemben. Ezen javaslat alapján az egyházmegye elnöksége elrendelte az eljárás megindítását, sőt, helyszíni vizsgálatot rendelt el, ahol kijelölt tanácsbíró kihallgatta a tanúkat, megnézte a rendelkezésre álló bizonyítékokat. A vizsgálóbíró a bizonyítékok alapján kiadta az iratokat az egyházmegyei ügyésznek, az egyházmegyei ügyész a vádat közérdekből magáévá tette és azt javasolta, hogy az egyházmegyei bíróság elnöksége tárgyalást tűzzön ki az eljárás lefolytatására. Az egyházmegyei bíróság az eljárást lefolytatta, a panaszlottat vétkesnek mondta ki és büntetést szabott ki. Ezt Borka Ferenc megfellebbezte, így az ügy az egyházkerületi bíróság elé került. Az egyházkerületi bíróság a bűnösség kiszabására vonatkozó részt helybenhagyta, a büntetés kiszabására vonatkozó részt megváltoztatta. Ezt az ítéletet panaszlott megfellebbezte, így került az ügy a konventi bíróság elé.³⁰⁵

Az ügy előadása után, mely nyilvános ülésen történt, a bíróság zárt tanácskozáson hozott határozatot. A nyilvános ülés azt jelenti, hogy azon a bíróság tagjai jelen vannak és mindazok jelen lehetnek, akik értesítést kaptak az ügynek a nyilvános ülésen történő elbírálásáról.³⁰⁶

A bíróság a határozatát zárt tanácskozás keretein belül hozta meg.³⁰⁷ Minden esetben így volt, mert ezt írja elő a törvény. Ez azt jelenti, ha bárki meg is jelent az értesítettek közül, annak a tárgyalótermet el kellett hagynia a tanácskozás idejére. Ekkor történt meg a határozatok meghozatala, melynek a módját nyilván az érintett felek nem tudhatták. Ott hangzottak el a vélemények az ügyről, mely megbeszélés folytán a bíróság meghozta a döntését, azaz a határozatát, mely lehetett ítélet vagy végzés. A bíróság által meghozott határozatot a tárgyalást vezető elnök újra a nyílt ülés keretei között hirdette ki.³⁰⁸ Aki az ügyben fél volt és az ülésről értesítést kapott és meg is jelent, a bíróság döntését meghallgathatta. Azokban az esetekben, amikor a felek közül nem jelent meg senki az ülésen, a nyílt ülés és a zárt tanácskozás csak formáság volt, hiszen a nyílt ülésen is a bíróság tagjai vettek részt, a zárt tanácskozáson is a bíróság tagjai vettek részt. Nyilvánvalóan azonban a jegyzőkönyv számára ezt rögzíteni kellett.

305 Korábban idézett Borka Ferenc ügye (304. lábjegyzet)

306 1907. évi V. tc. 80. §., 86. §., 92. §.; 1933. évi VI. tc. 81. §., 92. §., 100. §.

307 1907. évi V. tc. 92. §., 1933. évi VI. tc. 100. §.

308 1907. évi V. tc. 101-102. §. 1933. évi VI. tc. 110. §. 111. §.

XIV. Szótöbbséggel vagy egyhangúan hozott határozatok

A konventi bíróság jegyzőkönyveiből kiderül, hogy a határozataikat egyhangúlag vagy szótöbbséggel hozták.³⁰⁹ Ahol a jegyzőkönyvek ezt tartalmazzák, ott az ügyek elemzésekor feltüntettem. A vizsgált időszakban a konventi bíróság (Egyetemes Konventi Rendes vagy Rendkívüli Bíróság, Egyetemes Konvent Rendes vagy Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége) mindösszesen 181 határozatot hozott egyhangúan és 39 határozatot hozott szótöbbséggel (a határozat ítélet és végzés lehet).

Szentpéteri Kun Béla az alábbiakban foglalja össze, és nyilván ez így is lehetett, hiszen ő maga több ülésen is jelen volt: „A határozathozatal módja az, hogy az ügy előadója elmondja a maga határozat-tervezetét, amihez a tanács tagjai hozzászólnak. Ha nem mindenki járul hozzá az előadó javaslatához, esetleg megbeszélés következik, amelynek során az ellenkező vélemények kiegyenlíthetnek. A véleménykülönbség fennmaradása esetén szavazással kell dönteni. A szavazásra a kérdést a tárgyalást vezető elnök teszi fel, a másik elnök pedig úgy vesz részt a szavazásban, mint az ítélő tanács többi tagjai. Ha a tanács tagjai egyenlően oszlanak meg a két vélemény között, a tárgyalást vezető elnök dönt, aki egyéb esetben nem szavaz, de a tanácskozás során a véleményét elmondhatja. A tárgyalási jegyzőkönyvbe be kell foglalni, hogy a bíróság a határozatát egyhangúlag hozta-e vagy szótöbbséggel, de ezt a határozat kihirdetésekor nem szükséges közölni. Ha a határozatot nem egyhangúlag hozták, a tanácskozásról és a szavazásról külön tanácskozási jegyzőkönyvet kell készíteni. Ebben fel kell említeni a tanácskozás során felmerült különböző véleményeket, valamint azt, hogy melyik vélemény mellett miként foglaltak állást a tanács tagjai. E külön jegyzőkönyvet csatolni kell az ügy irataihoz, de zárt borítékban, lepecsételve. Ezt csak a fellebbezési bíróság bonthatja fel avégből, hogy tájékozódják az alsóbb fokú bíróság tagjai részéről elhangzott véleményekről és határozatát ezeknek esetleges figyelembevételével hozhassa meg. A tanácskozási jegyzőkönyvet azonban ebben az esetben is a fellebbezési bíróságnak ismét lezárni és lepecsételni kell.”³¹⁰

309 1907. évi V. tc. 14. §., 23-25. §.; 1933. évi VI. tc. 13-14.§, 26. §.

310 Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi (...) 532-533. o.

XV. Az Egyetemes Konventi Bíróság határozatai

Az egyházi bíróságok, a tárgyalás vagy ülés végén, az általuk lefolytatott eljárás eredményeképpen, határozatot hoznak:

94. §: „A bíróság határozatát az képezi, a mire a tárgyaláson megjelent és mindvégig jelen volt bírák általános többsége szavazott.”³¹¹

95. §: „A bírói határozat kétféle:

- a) ítélet és
- b) végzés.

A bíróság az ügy érdemét ítélettel dönti el, minden egyéb más esetben végzésileg határoz.”³¹²

96. §: Ha a bíróság az ügyet minden irányban felderítve, érdemleges döntésre érettnek találja, ítéletet hoz. A bíróság ítélete meghozatalánál a fennforgó bizonyítékokat a per körülményeinek gondos méltatása mellett szabadon mérlegeli.”³¹³

A fenti törvényhelyek arra vonatkoznak, mikor elsőfokon járnak el az egyházi bíróságok. Amikor a konventi bíróság elsőfokú bíróságként járt el, a fenti jogszabályhelyek vonatkoztak a határozataira. A fellebbezési eljárás során pedig az alábbi határozatokat hozhatták:

114. §: A fellebbezési bíróság

- a) ítélet vagy
- b) végzés által határoz.”³¹⁴

115. §: Az ügy érdemét ítélet által dönti el még pedig akképen, hogy vagy egészben, vagy részben helybenhagyja vagy megváltoztatja az alsófoku ítéletet. Részben való helybenhagyás vagy megváltoztatás esetén szabatosan körülírandó az alsófoku ítéletnek az a része, a mely helybenhagyatott vagy megváltoztatott, valamint az is, hogy miképen változtatott meg.”³¹⁵

XV/1. Az ítélet

Az ítélet három részből áll, függetlenül attól, hogy az egyházi bíróságok elsőfokon, másodfokon, vagy harmadfokon hozták:

- Az első rész a fejléc: tartalmaznia kell a bíróság megnevezését, azt, hogy a bíróság közigazgatási vagy fegyelmi ügyben jár el, az ügyfeleknek a nevét és az ügy tárgyát, a pontos dátumot.
- A rendelkező rész tartalmazza a fegyelmi ügyekben a következőket (közigazgatási ügyekben más a tartalmi követelmény): a vádlottat felmentik vagy bűnsnek (vétkesnek) nyilvánítják,

311 1907. évi V. tc. 94. §.

312 1907. évi V. tc. 95. §., 1933. évi VI. tc. 104. §.

313 1907. évi V. tc. 96. §., 1933. évi VI. tc. 105. §.

314 1907. évi V. tc. 114. §., 1933. évi VI. tc. 121. §.

315 1907. évi V. tc. 115. §., 1933. évi VI. tc. 122. §.

amennyiben bűnösnek vagy vétkesnek nyilvánítják, meg kell jelölni azt a törvényhelyet, amelybe az elkövetett fegyelmi vétség ütközik (ezt nevezzük jogi minősítésnek), majd meg kell határozni a büntetést és a mellékbüntetést (ha alkalmaznak). Dönteni kell az eljárás költségeinek a viseléséről. Ha vétkesnek mondják ki a panaszlottat, az eljárási költséget ő viseli, ha nem, akkor az, aki megindította az eljárást. Az eljárási költségek megfizetésének a megállapítása végrehajtás terhe mellett történik.

- A harmadik rész, az ítélet indokolása: a felderített és a bíróság által megállapított tényállást tartalmazza, a bizonyítékok felsorolásával, mérlegelésével, ill. meg kell indokolni azt is, hogy melyik jogszabályt miért alkalmazta a bíróság.³¹⁶

Minden konventi bírósági ítéletnek - a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően - van egy bevezető része, mely megjelöli az eljáró bíróságot, az ügy tárgyát, a feleket. Ezeket a konventi bíróság jegyzőkönyveiben megtalálhatjuk. Utalást találhatunk arra, hogy az egyházmegyei bíróság milyen pontokban mondta ki vétkesnek a panaszlottat, ennek eredményeképpen milyen jogszabály alapján, milyen büntetésre ítélte. Majd az egyházkerületi bíróság ítélete található, amely felülvizsgálta az egyházmegyei bíróság ítéletét, vagy megváltoztatta azt, vagy helybenhagyta. Néhány esetben arra vonatkozóan is találhatunk adatot, hogy kinek a fellebbezése folytán került sor a felülvizsgálatra. Az egyházmegyei és egyházkerületi bírósági jegyzőkönyvek nem állnak rendelkezésre, ezekre utalásokat találhatunk az ügyiratok között. A vizsgált jegyzőkönyvek alapján a konventi bíróság adatai között ugyanezen jegyzőkönyvi kötelező elemek fellelhetők, a konventi bíróság vagy helybenhagyta az alsóbb bíróságok ítéletét, vagy megváltoztatta, vagy részben megváltoztatta. Ezek után a konventi bíróság megindokolta a döntését. A jegyzőkönyvekből azt láthatjuk, hogy nem indokolt hosszan, néhány kivételtől eltekintve. Ez a magyarázata annak is, hogy legtöbbször nem derül ki, hogy tulajdonképpen mit is követett el a panaszlott. Ahol kiderült, vagy utalás történt rá a konventi bíróság ítéletének indoklásában, ott megjelöltem a cselekményt. A jegyzőkönyvek végén a perköltségben marasztalásra utalás minden esetben megtalálható. A fentebb felsorolt adatok közül nem mindet tartalmazzák a konventi bíróság jegyzőkönyvei. Ha azt tapasztaljuk, hogy nem szerepel egy dátum vagy egy hivatkozás alsóbb bírósági ítéletre, az azért történhet, mert nem tartalmazta a jegyzőkönyv. Az ítéletek és a végzések lezárása minden esetben a dátummal és az aláírásokkal történik. A konventi bíróság a határozatát újra nyílt ülésen hirdette ki, azaz, aki jelen volt az ülésen, mint érdekelt fél, meghallgathatta az ítéletet vagy a végzést. A konventi bíróság határozata ellen már nem volt helye fellebbezésnek, perújítási kérelmet azonban még elő lehetett terjeszteni.

316 1907. évi V. tc. 98. §., 1933. évi VI. tc. 107. §.

XV/1/1. Az összbüntetési ítélet

Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság egyetlen esetben hozott összbüntetési ítéletet. Két panaszos volt, mindkét ügyben a panaszosok jelentettek be fellebbezést. Két folyamatban lévő ügyet egyesítettek és végül egy eljárásban bírálták el. Az ügyben igénybe vettek elmeorvos szakértőt is.

Diószeghy Mihály (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmegye) debreceni lelkész fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1933. május 4. napján tartott ülést az ügyben. Az elnök Dr. Ravasz László püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek szabályszerűen értesítést kaptak az ülésről, és hogy a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd zárt tanácskozásban, egyhangúlag hoztak ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1932. május 18-án hozott ítéletet az ügyben. Mivel egy másik panaszos is volt, ezért a két ügyet a konventi bíróság egyesítette, mindkettőt egyébként a panaszlott fellebbezte meg. A másik ítéletet az egyházkerületi fegyelmi bíróság által 1932. december 15. napján hozta. A konventi rendes bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét részben megváltoztatta. Panaszlottat vétkesnek nyilvánította az V. tc. 34. §. A/3. pontjába ütköző vétségekben. Ezért összbüntetésül az V. tc. 35. §. e. pontja alapján az egyházi hivatal viselésétől végleges megfosztásra ítélte és kötelezte az addig keletkezett összes eljárási költség megfizetésére. Megindokolta, hogy azért vonta a két ügyet egy eljárás alá, mert ugyanolyan vétségekről volt szó. Azt is megtudhatjuk, hogy a lelkész folyamatos részegeskedésével váltotta ki az ellenszenvet az egyházközség tagjaiban. Nyilvánosan részegeskedett, nőket inzultált. Az általa viselt lelkészi hivatás méltóságát súlyosan megsértette. Érdekessége még az ügynek, hogy idegorvosi szakvéleményt is beszereztek, még az elsőfokú eljárás folyamán, ahol az orvos az alkoholizmust megállapította, de azt is, hogy a kezelések következtében az a későbbiekben elmúlt. Részlet az idegorvosi bizonyítványból: „Vélemény: Fentiekből kitűnik, hogy Dr. Diószeghy Mihály urnál egy évvel ezelőtt kezdődő súlyos idegrendszeri megbetegedés (idült alkoholizmus) állott fenn. Ezen betegség fennállása alatt alkalmat adhatott kóros indulatok felszínre törésére és ebből folyó kóros cselekmények elkövetésére. A kezelési idő alatt tapasztalt kitartó, önkéntes abstinencia folytán bekövetkezett teljes tünetmentesség biztató feltevést nyújt annak felvételére, hogy a most észlelt messzemenő javulás állandó marad. (Debredon, 1932. február 24. Dr. Markovits György egyetemi idegklinikai orvos).³¹⁷

Diószeghy Mihály ítélete és annak indoklása: „Dr. Diószeghy Mihály felfüggesztett debreceni lelkészt vétkesnek nyilvánítja az egyházi V.t.c. 34.§-ának A.3. pontjába ütköző sorozatos fegyelmi vétségek elkövetésében s ezért – Szabó József panaszos fellebbezésének helyt adva – összbüntetésül az egyházi V.t.c. 35.§-ának e/ pontja alapján az egyházi hivatal viselésétől való

317 MREZSL, 2b fond, 3 doboz, 63/1932 sz. idegorvosi bizonyítvány részlete.

végleges megfosztásra ítéli s kötelezi a debreceni egyházmegyei bíróság által megállapított kétrendbeli eljárási költségnek az egyházmegye pénztárára 15 nap alatt való befizetésére.

Indokolás: Ebben az ügyben két fegyelmi eljárás tartatott és két ítélet hozatott, mintahogy azonban az elkövetett fegyelmi vétségek azonos természetűek s már eleve együtt lettek volna tárgyalandók a konventi rendes bíróság a két ügyet egyesítve vonta elbírálás alá. A kétrendbeli egyházkerületi ítélet ténybeli megállapításait magáévá téve, a konventi bíróság megállapítja, hogy Diószeghy Mihály felfüggesztett debreceni lelkész hol nagyobb vendéglőkben, hol kisebb kocsmákban, hol nyilvános össze jövetelen, hol villanyoson sorozatos részegeskedéseivel és azokkal kapcsolatos, többször nőket is inzultáló cselekedeteivel az általa viselt lelkészi állás méltóságát több ízben súlyosan megsértette és viselkedésével mind saját egyházának tagjait, mind másokat többször méltán megbotránkoztatott. Súlyosbító körülménynek vette a konventi bíróság is, hogy Diószeghy Mihály ittás állapotban végzett istentiszteleti funkciójáért a debreceni egyházmegye már 1925-ben is nagyobb pénzbírságra ítélte, hasonlóképen azt a körülményt is, hogy a második ítéletben megtorolt cselekményeket akkor követte el, amikor ellene hasonló vétségek miatt már fegyelmi eljárás volt folyamatban, sőt azok egyrészét közvetlen az egyházmegyei bíróság 1931. november 23-iki első ítéltetése előtt követte el. Még inkább súlyosbító körülménynek tekintette a konventi bíróság, hogy Diószeghy Mihály felfüggesztett lelkész mind a két egyházmegyei ítélet és mindakét egyházkerületi ítélet ellen beadott fellebbezéseiben minden alkalommal azt az, egy lelkipásztor részéről mélységesen megdöbbenő és a lelkipásztori tiszt végzésére erkölcsileg önmagában is képtelenné tevő mentséget hozta fel, hogy abban az időben olyan nagyfokú idült alkoholizmusban szenvedett, amely erkölcsi ítélőképességét teljesen megbénította, így erkölcsileg nem, vagy csupán korlátolt mértékben volt beszámítható és csak a debreceni egyházmegye 1931. november 23-iki őt állásának elvesztésével sújtó ítélete eszméltette alkoholista voltának tudatára. Ilyen körülmények közt a konventi bíróság az egyházkerületi bíróság kétszeri, mindkét ízben viselt hivatali állásának elvesztésére ítélő ítéletével szemben nem tarthatja Diószeghy Mihályt nemcsak arra méltónak, hogy viselt lelkipásztori tisztében megmaradjon, de arra sem, hogy a jövőben is bármikor Isten szent igéjének hirdetője és a sákramentumoknak kiszolgáltatója legyen. Kelt a református egyetemes konventi rendes bíróságának Budapesten, 1933. május 4-én tartott üléséből.³¹⁸

XV/1/2. A kiegészítő ítélet

Borka Ferenc ügye az egyetlen, mely ügyben az Egyetemes Konventi Bíróság kiegészítő ítéletet hozott, méghozzá perköltség vonatkozásában, mert az alapeljárás során nem állapították meg, hogy a perköltséget kinek kell majd fizetnie.

318 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, részlet a 27/1933. sz. jegyzőkönyvből, ez a jegyzőkönyv tartalmazza az ítéletet is. További iratok: 4/1933 végzés, 9/1932 végzés, 820/1932 püspöki irat, 7/1932 végzés, panaszos beadványa, 63/1932 idegorvosi szakvélemény, idegorvosi bizonyítvány.

Borka Ferenc (Tiszántúli Református Egyházkerület, Békésbánáti Református Egyházmegye) makói volt presbiter fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1938. április 29 napján tartotta ülését az ügyben. Az elnök Dr. Ravasz László és Dr. Balogh Jenő volt. Az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag kiegészítő ítéletet hozott, melyet nyilvános ülésen hirdetett ki a tárgyalást vezető elnök. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság Borka Ferenc ügyében 1936. május 6. napján hozott ítéletet, ezt az ítéletet egészítették ki. A vizsgált időszakban a konventi bíróságnak ez az egyetlen kiegészítő ítélete született. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1935. április 15. napján hozott ítéletet az ügyben. Az egyházmegyei bíróság által hozott ítéletnek azon részét, melynek értelmében panaszlottat az eljárási költségnek az egyházmegyei pénztárba történő befizetéséről rendelkezik, a konventi bíróság helybenhagyta. A konventi bíróságnak azért kellett erről rendelkeznie, mert az eredeti, az 1936. április 15. napján hozott ítéletében erről nem rendelkezett, s az egyházi törvénykönyv VI. tc. 107. §-a értelmében a vétkesség megállapítása esetén a panaszlottat kell az eljárási költségek megfizetésére kötelezni. Az eredeti egyházmegyei fegyelmi bíróság ítélete az alábbi volt: a VI. tc. 46. §. A /1,3,4,9. pontokban mondta ki vétkesnek a panaszlottat, a VI. tc. 47. §. d. és e. pontjaira hivatkozva a presbiteri tisztségének elvesztésével, az egyházi hivatalviselés jogától való végleges megfosztásra ítélte. A perben felmerült költségek megfizetésére kötelezte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság az egyházmegyei bíróság ítéletének a bűnösség kimondására vonatkozó részét helybenhagyta, a büntetés kiszabására vonatkozó részt megváltoztatta, annyiban, hogy az egyházi hivatal viselési jogától végleges megfosztás kimondását mellőzte. A konventi bíróság az ügyet 1936. május 8. napján tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Farkasfalvi Farkas Géza volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályosan értesítést nyertek. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd zárt tanácskozásban, egyhangúlag meghozták az ítéletet, melyet nyilvános ülésen hirdettek ki. A konventi bíróság az alsóbb ítéleteket a vétkesség megállapítása tekintetében helybenhagyta, a büntetés kiszabását megváltoztatta, a VI. tc. 47. §. c. pontja alapján a presbiteri tisztségéből elmozdította.³¹⁹

XV/1/3. Az áthúzott ügy

Orosz István ügyében először meg akarták változtatni az alsóbb bíróságok ítéletét, majd valaki ezt áthúzta és ráírta ceruzával az ítéletre, hogy helyben kell hagyni!

Orosz István (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmegye) debreceni tanítóképezdei tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1926. május 27-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről

319 MREZSL, 2b fond, 2. doboz (304. lábjegyzet).

szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1926. április 16-án hozott ítéletet, melyben a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben vétkesnek mondta ki, ezért az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. A konventi rendes bíróság ezt az ítéletet helybenhagyta. Érdekes, hogy először meg akarták változtatni az ítéletet, és a tanítót a szolgálati helyéről elmozdítani, az ítélet piszkozati példánya fellelhető. Majd ez áthúzásra került és ceruzával valaki ráírta, hogy az ítéletet helyben kell hagyni. Egyebekben a tanári kar és a panaszlott közötti viszony nagyon ellenséges volt, lehetetlenné vált a tanintézet nyugodt és sikeres működése. Magatartásával az egyházi tekintélyt lealacsonyította.³²⁰

XV/2. A végzés

A konventi bíróság végzést hozott minden olyan esetben, mikor perújításról, bíróküldésről határozott, vagy elutasította a fellebbezést (ill. ezeken túlmenően ún. pervezető végzések is lehetségesek voltak, pl. kitűzték az ülést meghatározott dátumra, kijelölték a konventi ügyészt, döntöttek érdekeltség kérdésében).³²¹ Azaz nem első fokon tárgyal fegyelmi ügyet, vagy másodfokon fellebbviteli bíróságként nem ülést tart, fegyelmi ügy elbírálása céljából. Ezeken kívül még több típusú végzést is hozhattak.

XV/2/1. Az alsóbb bíróságok ítéleteinek feloldása végzéssel

116.§: „Ha a fellebbezési bíróság a fennforgó adatok alapján az ügy érdemét eldönthetőnek nem tartja, végzésileg határoz és az ítéletet, esetleg az azt megelőző eljárással együtt feloldja és az alsófoku bíróságot újabb eljárásra, esetleg csupán újabb ítélet hozatalára utasítja.”³²²

A konventi bíróság, amennyiben úgy ítélte meg, hogy a bizonyítási eljárást akár az egyházmegyei, akár az egyházkerületi bíróság hiányosan vagy nem a jogszabályoknak megfelelően

320 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 33/1926 jegyzőkönyv és ítélet, 52/1941 jegyzőkönyv, ítélet és egyéb előkészítő és összegző iratok.

321 MREZSL, 2b fond, 2. doboz. Bagoly Albert ügyében keletkezett 25/1922. sz. végzés: „Bagoly Albert belvárdi ref. tanító fellebbezése a dunamelléki ref. egyházkerület fegyelmi bíróságának 1922. március hó 21. napján 45/1922 B. sz. a. kelt másodfokú ítélete ellen VÉGZÉS. Az egyetemes konventi rendes bíróságának elnöksége az ügy előadására 1922. évi július hó 5. napjának délutáni 4 óráját a magyarországi reformátusok székházába (Budapest, VII. Abonyi – u. 21. sz.) kitűzi, az ügy előadójaul dr. Kun Béla bírósági póttagot kirendeli s erről nevezett előadót az ügyiratok kapcsán, továbbá Bíró Mihály belvárdi ref. lelkész mint panaszost és panaszlottat azzal értesíti, hogy az ügy előadása nyilvános, amelynél a felek jelen lehetnek, de őket sem felszólalási, sem indítványozási jog nem illeti. (Egyházi V. t. – cz. 111/112. §§.) Budapest, 1922. június 12. A református egyetemes konvent elnöksége. Darányi Ignác, főgondnok, világi elnök, Németh István püspök, lelkészi h. elnök.”

322 1907. évi V. tc. 116. §., 1933. évi VI. tc. 124. §.

folytatta le, akkor az alsóbb bíróságok ítéletét feloldotta és kötelezte azokat új eljárás lefolytatására. Ezekben az esetekben nem folytatott le új bizonyítást, azaz nem hallgatott meg új tanúkat, szakértőt, nem küldött ki vizsgálót, nem tartott szemlét, a bizonyítás eszközeivel nem élt. A konventi bíróság ezekben az esetekben is végzéssel határozott.

Tukacs Lajos nagykarolyi esperes és Tukacs János nyírmeggyesi segédlelkész fegyelmi ügye (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagykárolyi Református Egyházmegye): az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az ügyet 1926. május 27-én tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban egyhangúlag hozott végzést, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1925. május 13-án hozott végzést az ügyben, melyben az egyházkerület elnöksége által 1925. március 11. napján hozott, az eljárás megindítását mellőző végzést helybenhagyta. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság végzését helybenhagyta. Nem indítottak eljárást ellenük. Ilyen esetekben mindig végzéssel határoz minden fegyelmi bíróság, így az Egyetemes Konventi Bíróság is.³²³

Melyek a feloldási esetek, mikor újra le kell folytatnia az alsóbb fokú bíróságnak az eljárást? Ezeket a törvény által felsorolt okokat a fellebbviteli bíróságnak akkor is figyelembe kellett vennie, ha a felek a fellebbezéseikben esetlegesen nem hivatkoztak rá.

- Amennyiben a tényállás nem volt kellően felderítve, a bizonyítási eljárás hiányos volt, ezen esetekben a fellebbviteli bíróság azt is megjelöli, hogy a bizonyítási eljárást mivel kell kiegészíteni.
- Az eljáró bíróságnak nem volt hatásköre vagy illetékessége.
- Az eljáró bíróság nem volt szabályszerűen megalakítva.
- Az ítélet érthetetlen vagy végrehajthatatlan.
- Ha lényeges eljárási szabályokat sértett meg a bíróság az eljárása során.³²⁴

Bodnár Lajos ügyében nyomon követhetjük, hogy hogyan oldotta fel a konventi bíróság az ítéletet és kötelezte az alsóbb bíróságot új ítélet meghozatalára. Ehhez kapcsolódóan szakértő meghallgatását is kérte, méghozzá panaszlott elmeállapotának megvizsgálása céljából: Bodnár Lajos (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagyszalontai Református Egyházmegye) csermői lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1912. december 10-én tárgyalta az ügyet. Az elnök Dr. Antal Gábor püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök

323 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, 35/1926 jegyzőkönyv, végzés és előkészítő iratok, 58/1925 előkészítő irat és végzés, 50/1925 előkészítő irat és végzés. Az ügyről annyit tudunk, hogy az egyik vád az volt, hogy az esperes helyett a fia vezeti az esperesi hivatalt, az esperes túl nagy befolyást enged a fiának a hivatali ügyek vitelébe.

324 1907. évi V. tc. 116. §. 1933. évi VI. tc. 124. §.

megállapította, hogy az érdekelt feleket szabályszerűen értesítették az ülésről és a bírók között érdekelttség esete nem forgott fenn. Zárt tanácskozásban határozatot hoztak, melyet nyilvánosan hirdettek ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság elsőfokon, 1912. április 12-én, marasztaló ítéletet hozott panaszlott ellen, az V. tc. 35. §. d. pontja alapján lelkészi állásából való elmozdításra ítélte. Ezen ítéletet az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1912. június 3-án ítéletével helybenhagyta. A konventi bíróság az ügyben végzést hozott. A konventi bíróság mindkét alsóbíróági ítéletet feloldotta és a következő pontokra nézve újabb vizsgálatot rendelt el: meg kell állapítani, adott esetben szakértők bevonásával, hogy panaszlott szenved-e idegbajban, és ha igen, az idegbaja milyen súlyos. Meg kell azt is állapítani, hogy a panaszlott milyen súlyos fokban közellátó, hogy ennek, vagy a részegségének voltak-e betudhatóak a tanúk által elmondott esetek. Külön bizonyítás tárgyát kell, hogy képezze a lelkész ellen azon vád, hogy legalacsonyabb néposztály által látogatott zugkorcsmákat keres fel és ott hozzá nem méltó társaságban fogyaszt szeszes italt és különösen nagy mértékben fogyasztja a pálinkát. A tanúkat újra meg kell hallgatni, hogy tényleg megbotránkoztatta-e a lelkész a részegeskedésével a híveket, és hogy részegeskedése miatt lelkészi teendőit nem látja el rendesen. A panaszlott lelkész bizonyítékait és tanúit, melyek a vád ellenbizonyítékai, fokozott körültekintéssel újra ki kell vizsgálni. A konventi bíróság igen részletesen kifejtette, hogy milyen tekintetben kéri az új eljárás lefolytatását. Megállapította, hogy a bizonyítékok újabb és mélyebb értékelése nélkül nem tud állást foglalni, és a vád mibenléte megnyugtató módon meg nem állapítható. Az ügy további sorsáról nincs adat az iratok között.³²⁵

Boross Pál ügyében kiemelendő, hogy az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság feloldotta az ítéletet, erről végzést hozott:

„Az egyetemes konventi rendes bíróság

a/ Boross Pál fellebbezését abban a vonatkozásban, amely Hörömpő Dezső Rákosszentmihály-sashalmi lelkipásztor felmentése ellen irányul, visszautasítja;

b/ Boross Pál fellebbezésének az ő elítéltetése ellen irányuló többi része alapján – a felfüggesztés fenntartása mellett – a Boross Pál ellen hozott első- és másodfokú ítéletet feloldja és az iratokat az elsőfokú bírósághoz azzal a felhívással küldi vissza, hogy a Boross Pál által Hörömpő Dezső lelkipásztor ellen beadott fegyelmi panasz alapján a bizonyítás lefolytatásával hozzon újabb, szabályszerű határozatot”.³²⁶

Az ügy: kiderül, hogy a lelkész és a vagyongazdálkodó gondnok egymás ellen kölcsönösen eljárást indítottak. A lelkész kifogásolja a gondnok magatartását és a gyülekezettel kapcsolatos dolgokban való együttműködését nem tartja megfelelőnek. A gondnok álláspontja szerint pedig a lelkész pénzéhes, csak hatalmi pozícióra való törekvés motiválja, a gyülekezet hitéletét hanyagolja. Előadta azt is, hogy a lelkész a saját költségeinek a fedezésére a gyülekezet vagyonát használta

325 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 35/1912 előkészítő iratok, jegyzőkönyv, végzés, 31/1912 előkészítő iratok és végzés, 30/1912 előkészítő irat, 27/1912 beadvány, végzés, előadói tervezet.

326 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 45/1941 végzés.

(tisztogatott, világított, fűtött). A lefolytatott bizonyítási eljárás alapján azonban kiderült, hogy a lelkésznek joga volt erre költeni az egyház vagyonából vagy a perselypénzből. Az egyházmegyei bíróság elnöksége Boross Pál ellen is elrendelte az eljárást, a következő cselekmények miatt: nyugdíjintézeti járulékok, adóbevallás és a perselypénzek felhasználása. Mindezek vonatkozásában a lelkészt is vizsgálták. Boross Pál vádjai azonban alaptalannak bizonyultak a lelkéssel szemben, őt magát pedig gyakorlatilag az alaptalan vádak és a folyamatos tiszteletlen viselkedése miatt ítélték el.³²⁷

Kozma Dezső ügyéből az alábbiakat láthatjuk: kétszer folyt ellene eljárás, de ez egy ügy volt, hiszen a korábbi ügyben az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság feloldotta az ítéletet. A feloldás után az alsóbb bíróság köteles volt a konventi bíróság előírásainak megfelelően újra lefolytatni az eljárást, a második lefolytatott eljárás is eljutott harmadfokra, ezt helybenhagyta az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság. A Tanácsköztársaság ideje alatt elkövetett politikai bűncselekmények voltak a fegyelmi eljárások hátterében.

Kozma Dezső (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Alsózempléni Református Egyházmegye) tolcsvai tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az ügyet 1925. június 10-én tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1924. július 3-án hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3,4,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt állásából elmozdította. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el, a fellebbezést elutasította az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletét helybenhagyta.

Másik jegyzőkönyv, mely szerint panaszlottnak volt egy korábbi ügye is: az ügyet az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1923. június 14. napján tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az ülésről az érdekelt felek szabályszerűen értesítést nyertek, és hogy a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1922. augusztus 22-én hozott ítéletet, melyben panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben mondta ki vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából elmozdításra ítélte. Ezt az ítéletet a konventi rendes bíróság feloldotta, és utasította az egyházmegyei bíróságot, hogy a VI. tc. 23. §-a alapján tartson

327 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 45/1941 végzés, 32/1941 végzés, 29/1941 végzés, 19/1943 jegyzőkönyv és ítélet, előadói tervezet, 9/1943 előkészítő iratok és végzés.

új vizsgálatot és annak eredménye szerint hozzon új ítéletet. Ez volt tehát az alapügy. Az eljárás a proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartása miatt indult. Direktóriumi jegyző volt a panaszlott.³²⁸

Dr. Harkó Gyula (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmegye) debreceni leányközépiskolai tanár fegyelmi ügye: 1925. június 10-én tartott ülést az ügyben az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és Dr. Darányi Ignácz főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályosan megtörtént, panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott végzést, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1924. március 7. napján hozott ítéletet, melyben panaszlottat pénzbüntetésre ítélte az V. tc. 34. §. c. pontja alapján és az eljárás során felmerült költségek megfizetésére kötelezte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1924. szeptember 25-én kelt ítéletével az V. tc. 35. §. d. pontja alapján hivatalából elmozdította a tanárt. Az ítélet ellen panaszlott jelentett be fellebbezést. A konventi rendes bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét feloldotta és új ítélet hozatalát rendelte el, mert az egyházkerületi bíróság az eljárása során lényeges alaki szabályokat sértett. Részlet a végzésből: „A református egyetemes konventi rendes bíróság a tiszántúli egyházkerületi bíróság fenti számú és keletű ítéletét feloldja és újabb ítélet hozatalát rendeli el. Indokok: A tiszántúli egyházkerületi bíróság eljárásában lényeges alaki szabályokat sértett meg, u.m.

1. Az ügy iratai mellől hiányoztak vádlottnak bátyja útján a debreczeni református leányközépiskola igazgatójához intézett levele, valamint az Erdélyből az 1920. év telén intézett táviratai, melyekkel vádlott azt óhajtotta bizonyítani, hogy ő szabadságidejének eltelte után leküzdhetetlen akadályok miatt volt kénytelen Erdélyben maradni és hogy ezekről az okokról törvényes felsőbbségének jelentést is tett. Hiányzott továbbá a dr. Tüdös városi tisztifőorvos által 1923. évi szeptember hó 21-én 1444. sz.a. kelt orvosi bizonyítvány, melyre vádlott már a vizsgálat folytán hivatkozott, s amely szerint dr. Harkó Gyula idült szemkötőhártyagyulladás miatt tanári szolgálatra képtelen volt, s szolgálatképtelenségének helyreállítása egy esztendei állandó szempihentetés és kezelés után volt várható. Ezek az okmányok alkalmasak arra, hogy a fél terhére rótt cselekmények más megvilágítást nyerjenek.

2. Az egyh. V. t. – cz.111.§-a szerint a fellebbezési tárgyalás határnapjáról az érdekelt feleket értesíteni kell, akik a 112. §. szerint az ügy nyilvános előadásánál jelen lehetnek. A tiszántúli református egyházkerület püspökének f. évi május hó 23-án 1034. sz.a. tett feljelentése szerint vádlott az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1924. évi szeptemberr 25-iki tárgyalásának határnapjáról értesítést nem nyert, ami miatt a tárgyaláson sem volt jelen.

3. A debreczeni református felsőleánynevelő intézet igazgatótanácsa tette vádlott ellen a fegyelmi feljelentést. Ennek az igazgatótanácsnak dr. Magoss György is tagja. Az egyh. V.t.-cz.

328 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 37/1925 jegyzőkönyv és ítélet, 24/1924 végzés, előkészítő iratok, 15/B/1925 Tolcsvai Református Egyházközség presbitériumának a levele, 30/1923 jegyzőkönyv és végzés, 68/1922 végzés.

49., 85. és 118. §-ainak kapcsolatos rendelkezései értelmében e miatt dr. Magoss Györgyöt érdekelt félnek kell tekinteni, aki a fennforgó bírói érdekelttség folytán jelen fegyelmi ügy tárgyalásában és elbírálásában részt nem vehetett volna. Ennek dacára ő a fellebbezési tárgyaláson résztvett, sőt az ügynek előadója volt.

Ezekből a ténymegállapításokból kétségtelen, hogy az egyházi V.t.-cz. 116. §-ának 1., 3., és 5. pontjai alatt elsorolt feloldási esetek forognak fenn, melyek miatt a fellebbezéssel megtámadott határozatot fel kellett oldani és új határozat hozatalát elrendelni.

Kelt a református egyetemes konvent rendes bíróságának Budapesten, 1925. június 10-én tartott üléséből. Dr. Darányi Ignác, főgondnok, világi elnök; Dr. Révész Kálmán, püspök, lelkészi elnök.”³²⁹

XV/3. A törölt ügy

A vizsgált időszakban néhány érdekes akta is előkerült. Bodnár János ügyében nincs jogszabályi hivatkozás, törölni kellett a konventi bíróság ügyei közül.

Bodnár János (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Abaúji Református Egyházmegye) szalaszendi lelkész fegyelmi ügye: 1935. november 15-én tárgyalta az ügyét az Egyházkerületi Fegyelmi Bíróság. A kerületi bíróság ítélete ellen az egyházmegyei ügyész fellebbezett, de később ezt a fellebbezését visszavonta, így az egyházkerületi bíróság ítélete jogerőre emelkedett. Erről egy végzést hozott a konventi bíróság 1936. április 6-án. Ettől függetlenül, eljárásjogilag érdekes, hogy a fellebbezés visszavonását is és az egész ügyet, annak megvizsgálása miatt, bekérték a kerületi bíróságtól. Majd ezek után hozták meg a végzésüket. 1936. március 25-én rendelkeznek arról, hogy törölni kell az ügyet a konventi bíróság ügyei közül.³³⁰

329 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, az idézett végzés: 33/1925, mely jegyzőkönyv is egyben, az ügy egyéb iratai: 20/1925 végzés, 12/1925 végzés, 1/1925 előkészítő iratok.

330 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 19/1936 előkészítő iratok és végzés, 17B/1936 püspöki levél, 16/1936 előkészítő iratok és végzés, 1/1936 végzés.

XVI. Elmeorvos szakértő az eljárásban

Az Egyetemes Konventi Bíróság eljárása során 13 esetben találkozhatunk azzal, hogy elmeorvos szakértői vélemény alapján hoznak döntést. A konventi bíróság elrendeli a szakértőt akkor, amikor feloldja az ítéletet, és az alsóbb bíróságokat új eljárás lefolytatására utasítja, vagy már úgy kerül az ügy a konventi bíróság elé, hogy a panaszlott állapota miatt lezajlott a szakértői vizsgálat.³³¹

Fekesházy Jenő (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagykárolyi Református Egyházmegye) nyírparasznyai lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1939. április 21-én tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Farkas István püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyilvánosan hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1938. november 16-án ítéletében panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, de a büntetés kiszabását IX. tc. 12. §. 3. pontja alapján mellőzte, kényszernyugdíjazását rendelte el a panaszlottnak, orvosszakértői vélemény alapján. Az ügyben volt egy szakértői vélemény, melyben megállapították, hogy lelkészi szolgálatra képtelen a panaszlott. A konventi rendes bíróság megállapította, hogy a lelkészi szolgálatra való alkalmasság fogyatékos volta megállapítható, de képtelensége nem biztos, ezért utasította új eljárásra az egyházmegyei bíróságot. Az új eljárást az alsóbb bíróság lefolytatta, majd ismételten az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága elé került az ügy. Ekkor már az Egyetemes Konventi Bíróság a kényszernyugdíjazást elrendelte.³³²

Varga Dezső ügyében, szakértői véleményre hivatkozva, az Egyetemes Konventi Bíróság teljesen más ítéletet hozott, mint az alsóbb bíróságok: Varga Dezső (Dunántúli Református Egyházkerület, Belsősomogyi Református Egyházmegye) csurgói lelkész fegyelmi ügye: az

331 Jelen disszertációban már hivatkoztam elmeorvos szakértői véleményekre: Bodnár Lajos ügyében, Diószeghy Mihály ügyében.

332 MREZSL, 2b fond, 3. doboz. 1. bir./1939 sz. ítélet: „Fekesházy Jenő nyírparasznyai lakos ref. lelképásztort vétkesnek mondja ki az egyházi törvény VI. t.c. 46. §. A/3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, melyet általában követett el, hogy a szolgálatában álló Balogh Jolán nyírparasznyai lakossal szerelmi viszonyt folytatott s levelei Nyírparasznya községben közkezen forogva közbotrányt okoztak, így élete és viselkedése a vallásos érzületbe, a hithűségbe és a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintélyt lealacsonyítja, a lelkész állásához szükséges bizalmat megingatja és az általa viselt hivatali állás méltóságát sérti, - a büntetés kiszabását azonban a IX.tc 12. §. 3. bekezdése alapján mellőzi, - a beszerzett m. kir. tisztifőorvosi hivatalos bizonyítvány alapján nevezett szolgálatképtelenségét megállapítja és vádolt saját kérelmére és a panaszosok kérelmére való tekintettel is kényszernyugdíjazását kimondja.” (1933. évi IX. tc. 12. §.3. bekezdése kimondja: „Ha valamely folyamatban lévő fegyelmi ügy során tűnik ki a panaszlott szolgálatképtelensége, ezt az illetékes fegyelmi bíróság – akár fegyelmi vétség megállapítása és fegyelmi vétség kiszabása mellett, akár anélkül – a saját hatáskörében ítélettel dönti el.”) MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 19/1939 jegyzőkönyv és ítélet, 1/1939 összegző irat, végzés, ítélet, 146/1939 Nagykárolyi Református Egyházmegye esperesének a levele.

Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1935. május 3-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek, az egyházközség gondnoka megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1934. augusztus 8-án hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat vétkesnek nyilvánította a VI. tc. 46. §. A/1,2,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja alapján viselt hivatalából elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1934. szeptember 25-én az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta, a panaszlottat az ellene emelt vádak alól felmentette, megállapította hivatalfolytatási képtelenségét. A konventi bíróság teljesen új ítéletet hozott, panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/1,2. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért a VI. tc. 47. §. a. pontja alapján feddésre ítélte. Emellett panaszlottnak megállapította a hivatalfolytatási képtelenségét, felhívta az egyházmegyei bíróságot a kényszernyugdíjazási eljárás megindítására. Panaszlott a gyülekezet anyagi ügyeit mérhetetlen gondatlansággal kezelte, ezért hiány keletkezett a pénztárban. Panaszlott szeme meggyengült, de emellett a konventi bíróság kiemeli, hogy megfelelő egyházközségi vagy egyházmegyei felügyelet mellett nem következhetett volna be a pénztárhiány.³³³

Thomayer Géza ügyében fordított helyzet állt elő. A panaszlott ugyan bemutatott orvosi iratokat, de ezek alapján az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság nem látta a panaszlott betegségét olyan súlyosnak, hogy az ítéletben kiszabott büntetésen enyhítsen.

Thomayer Géza (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmegye) nagyrábéi tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1926. május 27-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1926. március 11-én hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/1,2,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján, nyugdíjigényének érintetlenül hagyása mellett, viselt hivatalából elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1926. április 16-án az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét indokainál fogva helybenhagyta, és még azért is, mert a panaszlott által bemutatott orvosi irat nem mutat olyan fokú idegbetegséget, amely a panaszlott beszámítási képességét kizárná.³³⁴

A fenti szakértői vélemények kapcsán is fontos hangsúlyozni, hogy a panaszlott betegsége mindig enyhítő körülmény volt. A súlyos betegség akár az eljárás megszüntetését is maga után

333 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, 12/1935 jegyzőkönyv és ítélet, 18/ 1934 előkészítő iratok és végzés.

334 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, 34/1926 jegyzőkönyv és ítélet, 11/1926 előkészítő iratok és végzés.

vonhatta, mint Fekésházy Jenő ügyében. Az enyhítő körülményekre és szakértői véleményekre együttesen példa Bagoly Albert ügye:

Bagoly Albert (Dunamelléki Református Egyházkerület, Felsőbaranyai Református Egyházmegye) belvárdi néptanító fegyelmi ügye: 1922. július 06. napján tartotta az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága ezen ügyben az ülését. A bíróság elnöke Németh István püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem forgott fenn. Nyilvános ülésen ismertették az ügyet, az előadás befejezésével a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet a tárgyalást vezető elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A konventi rendes bíróság a fellebbezett ítéletet részben megváltoztatta. Az egyházi V. tc. 34. §. A/ 1,3,4. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki a panaszlottat vétkesnek, az V. tc. 35. §. d. pontjában leírt büntetés helyett a c. pont szerinti büntetést alkalmazta, pénzbüntetésre ítélte a panaszlottat, melyet a perköltséggel egyetemlegesen kellett megfizetnie. Indoklásában előadta, hogy meg kellett változtatni az ítéletet, mert az V. tc. 34. §. A/2. és 11. pontjaiba ütköző vétség elkövetése nem volt bizonyított. A büntetést pedig azért változtatta meg a konventi bíróság, mert nyomatékos enyhítő körülménynek vette a panaszlott magas életkorát, teljes nyugdíjjogosultságot megállapító hosszas szolgálatát és betegségét. Az ügy érdekessége, hogy az egyházmegye hivatalból nyugdíjazása iránt eljárást indított. Egyebekben a probléma abból kerekedett, hogy Bagoly Albertről rendelkezésre állt egy elmeorvoszakértői vélemény, mely alapján aggkori elmeengességben szenvedett, mely alkoholizmussal párosult.³³⁵

335 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 54/1922 előkészítő iratok, jegyzőkönyv, végzés, ítélet, Felsőbaranyai Református Egyházmegye esperesének a levele, vétívek, panaszlott beadványa a konventi bíróság felé, 39/1922 végzés, 25/1922 előkészítő iratok.

XVII. Enyhítő és súlyosító körülmények vizsgálata a határozatok meghozatalakor

Amikor a fegyelmi bíróságok a büntetés kiszabásáról döntenek, enyhítő és súlyosító körülmények figyelembevételére is van lehetőségük. Az enyhítő és súlyosító körülmények felemlítése a konventi bíróság előtt tárgyalta ügyekben ritka. Nem azért, mert nem volt, hanem mert az ítéletnek nem kötelező tartalmi eleme. Tipikus enyhítő körülmény, ha a panaszlott még nem állt fegyelmi eljárás alatt, ha rendezett körülmények között él, ha felismerte és megbánta az általa elkövetett vétséget, igyekszik azt jóvá tenni. Nyomatékos enyhítő körülmény a panaszlott betegsége. Súlyosító körülményként értékelték a fegyelmi eljárás során, ha már többször állt fegyelmi eljárás hatálya alatt, ha nem ismerte el a bűncselekmény elkövetését, ha magatartásával akadályozta az eljárást. Természetesen mind az enyhítő, mind a súlyosító körülmények példáját még lehetne bővíteni.

Enyhítő körülmények Tóth Ferenc ügyében: Tóth Ferenc (Dunamelléki Református Egyházkerület, Kecskeméti Református Egyházmegye) nagykőrösi tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1921. november 15. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1920. július 22. napján hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. A/1,2. pontjába ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján tanítói állásából minden javadalom nélküli elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1921. április 7. napján az egyházmegyei fegyelmi bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi bíróság a vétkeség vonatkozásában az egyházkerületi bíróság ítéletén nem változtatott, ellenben panaszlott büntetését az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre enyhítette. Az enyhítő körülményeket méltányosabban értékelte a konventi bíróság, rossz családi körülmények között élt a panaszlott és a vétségek elkövetése idején súlyos idegbetegségben szenvedett. Mikor javulás következett be az állapotában, utána már tanítói kötelességét kifogástalanul teljesítette.³³⁶

336 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, 93/1921 jegyzőkönyv és ítélet, 68/ 1921 előkészítő iratok és végzés.

XVIII. Perköltségben marasztalás

A vétkesnek kimondott félnek az eljárás során felmerült költségeket meg kell térítenie. A perköltségben marasztalásnak ez a legfontosabb szabálya. Ettől függetlenül, minden egyes ügynél láthatjuk, hogy a perköltségben marasztalás nem maradhatott el. Amennyiben az egyházmegyei fegyelmi bíróság, egyházkerületi fegyelmi bíróság és konventi bíróság is eljár, akkor minden fokú eljárásnak a költségét meg kellett térítenie a panaszlottnak. A határozatok között elfekszenek olyanok is, melyek értelmében a panaszos viselte az eljárási költségeket. Történhetett ez azért, mert feleslegesen fellebbezett, a fellebbezést a konventi bíróság hatáskör hiányában visszautasította, vagy eredménytelen fellebbezés esetén is. A panaszosok viselték az eljárási költségeket abban az esetben is, ha a panaszlottat felmentette a fegyelmi bíróság.

Az 1881. évi egyházi törvény értelmében: „Az ítéletben a vádlott vagy felmentetik, vagy vétkesnek nyilvánítatik. Utóbbi esetben a bíróság a 240. §. értelmében a büntetést, úgy a költségekben való elmarasztalást, végrehajtás terhe alatt szabja ki.”³³⁷

Hasonlóan fogalmaz az 1907. évi V. tc. 98. §.: „Elutasítás esetén panaszos, a vétkesség megállapítása esetén pedig a panaszlott a számszerűleg meghatározott eljárási költségek megfizetésére végrehajtás terhe mellett kötelezendő.”³³⁸

A fellebbezési eljárásokban a perköltségre vonatkozóan nem tartalmaz rendelkezést sem az 1907. évi V. tc., sem pedig az 1933. évi VI. tc. Amennyiben ítélettel határoz az Egyetemes Konventi Rendes vagy Rendkívüli Bíróság, vonatkoznak rá az alapeljárás szabályai.

A vizsgált iratokból kiderült, hogy mindösszesen 7 esetben kötelezték a panaszosokat a perköltség viselésére, ebből két esetben egyházmegye volt a kötelezett. A többi ügyben vagy nincs adat, vagy a panaszost kötelezték.

Dezse Dániel ügyéről nem sok információ állt rendelkezésre, annyi bizonyos, hogy az egyházkerületi fegyelmi bíróság felmentette, majd az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az egyházkerület felmentő ítéletét helybenhagyta. Így az eljárási költségeket a panaszosok viselték. Dezse Dániel (Dunántúli Református Egyházkerület, Órségi Református Egyházmegye) barabásszegi lelkész fegyelmi ügye: Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1907. április 8-án 301. §. 7. és 10. pontjaiba ütköző vétségekben vétkesnek mondta ki és viselt hivatalából elmozdításra ítélte, emellett kötelezte a perben felmerült költségek megfizetésére. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1908. március 25-én hozott ítéletet, melyben a panaszlottat minden ellene emelt vád alól felmentette és a panaszosokat az összes felmerült költség megfizetésére kötelezte. Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletét helybenhagyta, méghozzá azzal az indokkal, hogy bizonyos cselekmények elévültek, mások pedig, a felderített tényállás alapján, nem állapíthatók meg. 1908. július 1. napján ülésezett a konventi bíróság.³³⁹

337 1881. egyházi törvénykönyv 283. §. A 240. §. a pénzbüntetés kiszabására utal vissza.

338 1907. évi v. Tc. 98. §., 1933. évi VI. tc. 107. §.

339 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 1938/1908 püspöki levél, 12/1908 végzés, egyházkerületi átiratok számozás nélkül, 8/1908 ítélet, 12/1908 püspöki irat.

Gergely János ügyében a perköltség érdekesen alakult, a panaszlott még a konventi bírósági eljárás előtt elhunyt, ezért a perköltséget az egyházmegyére terhelte a konventi bíróság, hiszen fellebbezést jelentettek be az ítélet ellen. Gergely János (Dunamelléki Református Egyházkerület, Felsőbaranyai Református Egyházmegye) kisharsányi lelkész fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1938. április 29. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Farkas István püspök és báró Vay László főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették, a bíróság tagjai között érdekeltség esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet nyílt ülésen hirdetett ki az elnök. Az ügyet az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1938. január 10-én tárgyalta, a panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/ 3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja értelmében szolgálati helyéről való elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1938. március 24-én tárgyalta az ügyet, annyit változtatott az ítéleten, hogy a VI. tc. 46. §. 3. pontja alapján mondta csak ki vétkesnek a panaszlottat, a büntetés kiszabása tekintetében az ítéletet helybenhagyta. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el. Mindkét alsóbb bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, az egyházmegyei bíróságot kötelezte a felmerült eljárási költségek megfizetésére. Egyben minden további eljárást megszüntetett. A panaszlott az egyházkerületi bíróság ítéletének meghozatala után, de annak jogerőre emelkedése előtt elhunyt, így további eljárásnak nem volt helye. Az eljárási költségeket azért terhelte az egyházmegyére, mert az eljárás ugyan magánpanaszra indult, de később az egyházmegye ügyésze a vádat közérdekből magáévá tette.³⁴⁰

Makai Sándor ügyében a konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta, a panaszlottat felmentették az ellene emelt vádak alól. Ellenben perköltség vonatkozásában rendelkezett a konventi bíróság, mert nem volt egyértelmű, hogy a panaszosok milyen arányban viselik a perköltséget.³⁴¹ Makai Sándor (Dunántúli Református Egyházkerület, Drégelypalánki Református Egyházmegye) nógrádverőcei lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1925. június 10. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, panaszos és panaszlott is megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1924. április 24-én hozott ítéletet, melyben panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/1,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben, ezért őt az V. tc. 35. §. d. pontja alapján lelkészi állásából való elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1924. október 29-én hozott ítéletével az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta, panaszlottat az ellene emelt vádak alól felmentette. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság a panaszosok fellebbezése folytán

340 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 16/1938 jegyzőkönyv és végzés, 12/1938 végzés.

341 Borka Ferenc korábban hivatkozott ügyében is volt gond a perköltség fizetésével, panaszlott fizetett az egyházmegyének, de nem hoztak róla rendelkezést, ezért hozott az Egyetemes Konventi Bíróság kiegészítő ítéletet (304. lábjegyzet).

vizsgálta felül az ügyet, az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. A perköltségre vonatkozó részre hozott rendelkezést javította, mondván, hogy nem volt egyértelmű, hogy a panaszosok a felmerült eljárási költségeket milyen arányban viselik, ezért egyetemlegesen kötelezte őket a felmerült eljárási költségek megfizetésére. Annyi kiderül az ügyről, hogy a lelkész valamelyik prédikációjában, a panaszosok véleménye szerint, személyeskedett, és volt, aki magára ismert a beszédben és sértve érezte magát. Azonban konkrétan semmilyen bántás, rágalmazás nem hangzott el. A konventi bíróság azt is megállapította, hogy a panaszosok nem az egyházi rendtartás védelmében jártak el, hanem folyamatosan támadták a lelkészt, indokolatlanul és a híveket is állandóan szították ellene.³⁴²

Katky Ferenc (Tiszántúli Református Egyházkerület, Hajdúvidéki Református Egyházmegye) hajdúböszörményi községi gondnok fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az ügyet 1909. november 1. napján tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Antal Gábor püspök és báró Bánffy Dezső főgondnok volt. A bíróság perújított fegyelmi ügyében tárgyalta a panaszlottnak. Az egyházkerület fegyelmi bíróságának 1909. június 4. napján hozott ítéletét az egyházmegye elnökségének a fellebbezése folytán vizsgálta felül. Az egyházkerületi bíróság ítéletét a konventi rendes bíróság helybenhagyta. Az derült még ki, hogy minden szintű bíróságon felmentették a panaszlottat az ellene emelt vádak alól, a perköltségben pedig az egyházmegyét marasztalták, mert ők léptek fel hivatalból.³⁴³

Kiss Ernő ügyében a Dunántúli Református Egyházkerületi Bíróság járt el, már elsőfokon is, nem a saját egyházkerületi bírósága folytatta le az eljárást (Tiszáninneni Református Egyházkerület): Kiss Ernő (Tiszáninneni Református Egyházkerület, Alsózempléni Református Egyházmegye) sátoraljai esperes, lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1927. május 5. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése szabályszerűen megtörtént. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag végzést hozott, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1927. március 16-án a perújítási kérelmet elutasította, ezt a végzést a panaszos fellebbezte meg, a panaszos egyébként az egyik lelkész volt. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az egyházkerületi bíróság végzését helybenhagyta.

Eredeti ügy: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az ügyet 1926. május 27-én tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése szabályszerűen megtörtént, panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esetén nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyilvános ülésen kihirdetett. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1926. április 14-én kelt ítéletében panaszlottat az

342 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 38/1925 jegyzőkönyv és ítélet, 18/1925 előkészítő iratok és végzések, 923/1925 Dunántúli Református Egyházkerület püspökének a levele, 32/1924 végzés, 3475/1925 Dunántúli Református Egyházkerület püspökének a levele.

343 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 27/1909 jegyzőkönyv és ítélet, 14/1909 végzés.

ellene emelt vád alól felmentette, az összes eljárási költség megfizetésére pedig panaszost kötelezte. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta.³⁴⁴

Novotny Gyula az egyetlen missziói lelkész, aki ellen eljárás folyt a vizsgált időszakban. Maga az ügy is érdekes és egyedi. Az esperes segítségével a lelkészi törzslapot hamisították meg, hogy Novotny Gyula jobb állásba kerülhessen. Kiküldött egyházkerületi bíróság járt el az ügyben, ezért a perköltség viselésében is két egyházkerület volt érintett. Pósa Péter az eljárás során elhunyt, ezért a panaszlottnak a megállapított perköltséget két egyházkerület javára kellett kifizetnie.

Az ügy: Pósa Péter alsóborsodi esperes és Novotny Gyula (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Alsóborsodi Református Egyházmegye) egyházkerületi missziói lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1942. december 17. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A kiküldött egyházkerületi bíróság 1942. június 23. napján hozott ítéletet, a két panaszlottat, mint tettestársakat ítélte el, a VI. tc. 46. §. A/3. pontjába ütköző, Pósa Pétert ezen túlmenően még a VI. tc. 46. §. A/6. pontjába is ütköző fegyelmi vétségben. Pósa Pétert a VI. tc. 47. §. c pontja alapján esperesi tisztségének elvesztésére, Novotny Gyulát pedig a VI. tc. 47. §. b pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az ítéletet megváltoztatta, a Pósa Péterre vonatkozó részt hatályon kívül helyezte, és vele szemben a fegyelmi eljárást megszüntette. Novotny Gyulára vonatkozó részt is megváltoztatta, súlyosította a büntetés kiszabását, a vétkesség tekintetében nem változtatott, csak a büntetés kiszabása tekintetében. A VI. tc. 47. §. c. pontja értelmében missziói lelkészi állásából elmozdította. Pósa Péterrel szemben a megváltoztatás oka az volt, hogy a konventi rendes bíróság ítélethozatala előtt elhalálozott. Annyi derül ki, hogy az esperessel akarategységben törzslapot hamisítottak, mellyel Novotny Gyula jobb jövedelmezésű álláshoz szeretett volna jutni. A törzslap tartalmilag valótlán adatokat tartalmazott. Az esperes vonatkozásában enyhítő körülmény volt, hogy önzetlenül a lelkipásztor társán akart segíteni. Novotny Gyula miskolci lelkipásztori állást szeretett volna betölteni, túlfűtött ambícióival és anyagi érdekeinek a kielégítése céljából nem valós adatokat szolgáltatott, megbánást sem tanúsított.³⁴⁵

344 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 38/1936 végzés, 29/1935 előkészítő iratok és végzés, Kiss Ernőné feljelentése, kérelme 29/1935.

345 MREZSL, 2b fond, 5 doboz, 2/1943 előkészítő iratok és végzés, 60/1942 Pósa Péter alsóborsodi esperes nyilatkozata, 49/1942 előkészítő iratok, előadói kirendelő végzés, jegyzőkönyv és ítélet, Tiszántúli Református Egyházkerület fegyelmi bíróságának az ítélete, 47/1942 fellebbezés becsatolása, végzés, a konventi bíróság visszaküldi az iratokat a kerületi fegyelmi bíróságnak kiegészítés végett, 15/1942 hiánypótlási felhívás végzéssel, az iratokról hiányzik Dr. Idrányi Béla jegyző, mint esküttevő aláírása, 1658-1942 a Tiszántúli Református Egyházkerület intézkedése a hiánypótlás tekintetében, 26/1942 előkészítő iratok és végzés, melyben bíróküldés iránti kérelemnek helyt ad a konventi bíróság. Részlet a 26/1942 sz. jegyzőkönyv és végzésből: „VÉGZÉS. Az egyetemes konvent elnöksége a bíróküldés iránt előterjesztett kérelemnek az egyházi VI.t.c. 42. §-ának 1. bekezdése alapján közérdekből helyt ad a fegyelmi ügy elsőfokon való letárgyalására a tiszáninneri egyházkerületi bíróság mint fegyelmi bíróság helyett a tiszántúli egyházkerületi bíróságot küldi ki.”

XIX. A perújítás

A perújítás, mint jogintézmény, nem más, mint hogy bizonyos ügyeket, szigorú törvényi előírásoknak megfelelően, jogerős ítélet meghozatala után is újra lehet tárgyalni.

XIX/1. A perújítás szabályai

- Egy fél részéről csak egy ízben, és mindig jogerős ítélet ellen van helye.
- Alapperben nem használt új bizonyítékot mutat be a az érdekelt fél, és valószínűsíti, hogy eddig nem tudta bemutatni.³⁴⁶
- 120. §. 2.: „ha valamely oly ténynek az ellenkezője, melyre az alap-perbeli ítélet alapítva volt, a büntető bíróság jogerős ítéletével van megállapítva.”³⁴⁷
- A perújítás határideje a jogerős ítélet kihirdetésétől vagy kézbesítésétől számított 5 év, ellenben ha az új bizonyíték előkerül, akkor hat hónapon belül köteles elindítani a perújítási kérelmet az érintett fél, egyébként elvesz a perújítási joga.
- Az eredeti alapítéletet hozó egyházi bíróság az illetékes, ennek elnökségénél kell benyújtani a perújítási kérelmet.³⁴⁸

XIX/2. A perújítási eljárás

- Ha fenti esetek közül egyiknek sem felel meg a kérelem, az illetékes bíróság (nem az elnökség), végzést hoz, és elutasítja azt.
- Ha a perújítási kérelem alapos, megteszi a szükséges és kötelező lépéseket az eljárás lefolytatására (elrendeli a vizsgálatot, intézkedik minden eljárási cselekmény megtételéről).³⁴⁹
- 124. §.: „Ha a bíróság azt találja, hogy a perújítási kérvényben felhozott s a perújítási eljárás folyamán felderített újabb ténybeli adatok és bizonyítékok az alapperbeli adatokkal és bizonyítékokkal egybevetve, oly tényállást állapítanak meg, a mely szerint az alap-perbeli jogerős ítélet fenn nem tartható: az alap-perbeli ítéletet vagy ítéleteket hatályon kívül helyezi és az újonnan megállapított tényállásnak megfelelő ítéletet hoz.”³⁵⁰
- A perújítást elutasító végzés ellen fokozatos fellebbezésnek van helye, a perújítási eljárásra pedig az alap eljárásjogi szabályok érvényesek.³⁵¹

346 1907. évi V. tc. 119-120. §.

347 1907. évi V. tc. 120. §.

348 1907. évi V. tc. 121-122. §.

349 1907. vi V. tc. 123. §.

350 1907. évi V. tc. 124. §.

351 1907. évi V. tc.125-126. §.

Az 1933. évi VI. egyházi törvényben két jelentős változást olvashatunk³⁵²:

- A perújítási kérelem beadási határidejére nem tartalmazza az 5 évet. 129. §.:Elenyészik a perújítási jog, ha a fél az új bizonyítékok feltalálásától, illetőleg a világi polgári vagy büntetőbíróóság jogerős ítéletének szabályszerű közlésétől számított hat hónap alatt perújító keresetét az illetékes egyházi bíróságnál be nem adja.”³⁵³ A következtetés: ha tíz év múlva kerül elő új bizonyíték, azt is lehet csatolni, csak hat hónapon belül meg kell tenni (feltalálástól számítva?) Nincs benne a törvényben az 5 éves időkorlát. Ez természetesen nem igaz. Ilyenkor figyelembe kell venni az elévülési időt, amely 5 év.³⁵⁴
- Másik fontos pontosítás (amely az Egyetemes Konventi Bíróság eljárását is érinti): 131. §.: „Ha a perújítási keresetnek a fellebbezési bíróság adott helyet, az iratokat az ügy érdemében leendő eljárás végett leküldi az elsőfokon eljárni hivatott bírósághoz. Az ügyésznek azonban kötelessége szabályszerű fellebbezés útján gondoskodni, hogy amennyiben az újított perben hozott ítélet eltérne az alapperben hozott határozattól, az ügy felülvizsgálat végett felterjesztessék ahhoz a fellebbezési bírósághoz, amely a hatályon kívül helyezett jogerős ítéletet hozta.”³⁵⁵

Az Egyetemes Konventi Bíróság 23 esetben hozott végzést perújítási kérelemmel kapcsolatosan, egyetlen esetben előfordult, hogy a perújítási kérelmet az érdemi döntés előtt visszavonta az előterjesztője. A 23 esetből 20 ügyben utasította el a konventi bíróság a perújítási kérelmet, azaz helybenhagyta az alsóbb bíróságok által a kérelem elutasításáról hozott végzést, 3 esetben pedig helyt adott perújítási kérelemnek.³⁵⁶

A következő ügyben az Egyetemes Konventi Bíróság nem adott helyt a perújítási kérelemnek: Szunyoghy Farkas (Tiszántúli Református Egyházkerület, Hevesnagykunsági Református Egyházmegye) kisújszállási főgimnáziumi tanár fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1927. március 9. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság

352 E két változtatáson kívül a jogszabályok egyeznek az 1907. évi és az 1933. évi törvényben. Az 1933. évi VI. tc. perújításra vonatkozó törvényhelyei: 1933. évi VI. tc. 127-135. §.

353 1933. évi VI. tc. 129. §., mely visszahivatkozik a perújítási tények kapcsán a 128. §.-ra.

354 1933. évi VI. tc. 148. §.

355 1933. évi VI. tc. 131. §.

356 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, Domokos Sándor ügyében helyt adott a perújítási indítványnak (28/1927 jegyzőkönyv és végzés, 19/1927 végzés, 31/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 9/1923 végzés, 6/1923 végzés, 57/1922 jegyzőkönyv és végzés, 45/1922 végzés, 95/1921 jegyzőkönyv és végzés, 42/1921 végzés, 1885/1921 püspöki levél).

1922. április 19-én a perújítási kérelemnek helyt adott, további szabályszerű eljárás lefolytatását rendelte el. Ennek alapján az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1925. október 22. napján hozott ítéletet, de újból vétkesnek mondta ki a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,3,11. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. § c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. Ezek után az egyházkerületi fegyelmi bíróság a perújítási kérelmet visszautasította, mert a panaszlott az ügy lényegére vonatkozó új bizonyítékokat nem csatolt. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét hagyta helyben, azaz azt, melyben a perújítási kérelemnek nem adott helyt.

Az alapügy, mely ellen a panaszlott perújítási kérelmet terjesztett elő: (jegyzőkönyv nem áll rendelkezésre az iratok között, az ítélet azonban fellelhető). Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1921. június 9. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Németh István püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1920. szeptember 4. napján kelt ítéletében a panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/1,3,11. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján tanári állásából elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el, 1921. január 27-én. A vétkesség megállapítása tekintetében nem változtatott az ítéleten, de a büntetés kiszabását megváltoztatta, az V. tc. 35. §. c. pontja alapján panaszlottat pénzbüntetésre ítélte. A konventi bíróság a vétkesség megállapítása tekintetében helybenhagyta az ítéletet, azonban a büntetés kiszabásán változtatott, az V. tc. 35. §. d. pontja alapján tanári állásából elmozdította a panaszlottat. Annyi derül még ki, hogy a tanácsköztársaság idején betöltött szerepe miatt indult ellene fegyelmi eljárás. A kommunizmus „kitörésekor” erkölcsi kötelességének tartotta segítségére menni a jónak, az erkölcsösnek, melyet a kommunista eszmékben fedezett fel. Bevásztották a Forradalmi Követtanács tagjának, közoktatásügyi és sajtóügyi megbízatást nyert. A kisújszállási református egyházi főgimnáziumnak az életéből kitiltotta a vallástanítást és a hitoktatást. Kilakoltatta az egyházi hivatalokat. Kommunista eszméket dicsőítő cikkei jelentek meg a Vörösújságban. Nem tudott azzal sem védekezni, hogy parancsra tette, mert minden tisztséget önként vállalt. Semmilyen megbánást nem tanúsított. Enyhítő körülményként vette figyelembe a konventi bíróság, hogy rendes direktórium tagnak már nem választották, mert ennyire nem volt aktív és hogy a román megszállás alatt fogolytáborban bűnhődött és szenvedett.³⁵⁷

357 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 11/1927 jegyzőkönyv és ítélet, 49/1926 végzés és előkészítő iratok, M. Kir. Tüzér Osztály leirata, 15/1923 Vallás – és Közoktatásügyi Miniszter beadványa, 44/1920B Tiszántúli Református Egyházkerület bírósági jegyzőkönyve. „M.kir.5. honvéd tüzér osztály bü. választmánya, 4.szám, kt. bü. 1924. Nagytiszteletű Református Egyház konventi irodája, Kecskemét, 1924, évi július hó 29.-én. Budapest, VII. Abonyi utca 21. szám. F. évi június hó 24.-én kelt hason számú átiratommal volt szerencsém közölni, hogy az 5. honv. vegyes dandár parság Szunyogh Szunyogh Farkas v.npf. hadnagy kisújszállási rajz tanár ellen, állítólagos kommunista magatartása miatt ténymegállapításokat rendelt el. Egyben felkérem annak közlésére, hogy mennyiben felel meg egyes tanuk azon állítása, miszerint nevezettet a ref. egyház legfelsőbb bírósága állásától való megfosztása ítélte volna. Kérem ezen ügyben válaszát a sürgősségre való tekintettel mihamarabb fenti bü. választmányának megküldeni. a bü. választmány elnöke helyett” – olvashatatlan aláírás. A Tüzér Osztály leiratát szó szerint idéztem.

Csúri Ferenc (Tiszántúli Református Egyházkerület, Szatmári Református Egyházmegye) csaholci tanító újított fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1937. április 30-án tartotta tárgyalását az ügyben. Az elnök Dr. Ravasz László püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. Csúri Ferenc panaszlott az ülésen megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott végzést, melyet nyílt ülésen hirdettek ki. Csúri Ferenc perújítási kérelmét a konventi bíróság elutasította, mert nem hozott fel olyan új, lényeges körülményt, amely az eredeti ítéletet bármilyen oknál fogva megváltoztathatta volna. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1934. április 6-án hozott ítéletet az ügyben, a panaszlottat a VI. tc. 46. §. A/1. és 3. pontjaiba ütköző háromrendbeli fegyelmi vétségben vétkesnek mondta ki, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja alapján hivatalából elmozdításra ítélte. Ezen túlmenően panaszlottat a perköltség megfizetésére kötelezte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság ezt az ítéletet 1934. május 23-án helybenhagyta. Majd mindkét ítéletet helybenhagyta a konventi rendes bíróság 1935. május 3-án.

Az 1935. május 3-i jegyzőkönyv is elfekszik az iratok között. Az Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az elnöke Farkas István püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. A tárgyalásról az érdekelt feleket szabályszerűen értesítették. A tárgyaláson a panaszlott ügyvédje megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozta meg az ítéletét, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az ítéletben helybenhagyták az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletét. Az iratokból az is kiderül, hogy azt az ítéletet, melyet 1935. május 3-án helybenhagyott az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság, már megelőzte egy ítélet. Ezt az ítéletet az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1932. április 12-én hozta, a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,4. pontjába ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, és az V. tc. 35. §. d. pontja alapján hivatalából elmozdításra és a perköltségek megfizetésére ítélte. A panaszlott fellebbezése folytán tárgyalta az ügyet az egyházkerületi fegyelmi bíróság, 1932. november 2-án, az egyházmegye ítéletét helybenhagyta. A panaszlott fellebbezése folytán a konventi rendes bíróság 1933. május 4-én az V. tc. 116. §. 1. és 5. pontja alapján mindkét alsóbb bírósági ítéletet és az azt megelőző eljárást feloldotta és az egyházmegyei bíróságot új eljárás lefolytatására utasította. Az egyházmegyei bíróság súlyos eljárási hibákat vétett. Nem volt nyoma az iratokban, hogy kézbesítették-e panaszlottnak a feljelentést, hogy reagálni tudjon arra. Nem derült ki, hogy az egyházmegyei ügyészt felhívták-e indítványtételre. Nem állapítható meg, hogy az egyházmegyei elnökség vagy közgyűlés a fegyelmi eljárás lefolytatását elrendelte-e. Az iratokból az derül ki, hogy kétszer folyt le háromfokú eljárás, utána már a konventi bíróság elutasította a perújítási kérelmet. Csúri Ferenc ellen a legfontosabb vád az volt, hogy tanítói kötelességét nagymértékben elhanyagolta, munkájának sikerét saját önfegyelmezetlensége akadályozta.³⁵⁸

358 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 13/1937 jegyzőkönyv és végzés, 45/1936 végzés, 6/1936 perújítás, jegyzőkönyv, végzés, 46/1936 perújítási kérelem, 27/1935 végzés, 2538/1935 püspöki levél, 26/1934 püspöki irat, 14/1935 jegyzőkönyv és ítélet, 5/1935 végzés, 16/1934 végzés, 26/1933 jegyzőkönyv és végzés, 23/1932 végzés.

XX. Az Egyetemes Konventi Bíróság ügyei

XX/1. Ítéletek és végzések

Az Egyetemes Konventi Bíróság tárgyalta ügyei közül 265 állt rendelkezésre, ez a kutatható anyag a Magyarországi Református Egyház Zsinatának a Levéltárában. A kutatási anyag nem számozott, hanem névsor szerint rendezett. Az Egyetemes Konventi Bíróság a vizsgált időszakban 324 határozatot hozott, ebből 183 ítéletet és 141 végzést. (265 ügy iratai kapcsán elmondható, hogy egy ügyben több ítélet vagy végzés is született, ill. egy ügyben több panaszlott ellen is folyhatott eljárás.) Az ítéletek és végzések megoszlását az Egyetemes Konventi Bíróság eljárásán belül az alábbi táblázatban láthatjuk:

Bíróság vagy elnökség:	Határozat:
Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 279 esetben járt el	Ítélettel határozott: 183 esetben (egy ügyben több végzés és több ítélet is született)
	Ítéletek típusai:
	Alsóbb bíróságok ítéletét helybenhagyta: 138
	Alsóbb bíróságok ítéletét részben megváltoztatta: 36 (Vétségek tekintetében: 9 Büntetés kiszabásának tekintetében: 27)
	Alsóbb bíróságok ítéletét teljesen megváltoztatta: 48
Egyetemes Konventi Rendes Bíróság	Végzéssel határozott: 164
	Fellebbezést elutasító végzések: 46 – hatáskör vagy illetékesség hiánya miatt: 36 – egyáltalán nem fellebbezett senki: 1 – nem a megfelelő szerv vagy személy nyújtotta be a fellebbezést: 6 – elkésett a fellebbezés: 3
Egyetemes Konventi Rendes Bíróság és Rendes Bíróság Elnöksége is eljárhatott	Bíróküldés iránti kérelemmel kapcsolatos végzések: 13 – 10 esetben elutasította, – 3 esetben helyt adott
Egyetemes Konventi Bíróság és Konventi Bíróság elnöksége is eljárhatott	Perújítási kérelemmel kapcsolatos végzések: 23 – 20 esetben elutasította, – 3 esetben helyt adott
	Az alsóbb bíróságok ítéletét végzéssel feloldotta: 20
Egyetemes Konventi Rendkívüli Bíróság	7 esetben határozott végzéssel
Egyetemes Konvent Rendes Bíróságának az Elnöksége	45 esetben hozott végzést (perújítással, bíróküldéssel kapcsolatos kérelmek)
Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége.	10 esetben hozott végzést
Mindösszesen:	183 ítélet, 164 végzés

A fenti táblázatból kitűnik, hogy az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az esetek többségében az alsófokú bíróságok ítéletét helybenhagyta. Ez azt jelenti, hogy akár másodfokon, akár harmadfokon járt el, az alsóbb bíróságok ítéletein nem változtatott, sem a jogi minősítésen, sem pedig a büntetésen. Ezen kívül teljes egészében vagy részben is változtathatott az alsóbb bíróságok ítéletein. 48 esetben viszont teljesen új ítéletet hozott!!! A táblázatból az is kitűnik, hogy egy ítéleten belül is lehetett akár helybenhagyás, akár változtatás, de ugyanez a végzésekre is igaz, egy végzésen belül több eljárás cselekményről is dönthettek.

Törvény írja elő, hogy mely esetekben hoz végzést az Egyetemes Konventi Bíróság. A végzések nagy részét a bíróküldéssel, perújítással kapcsolatos végzések teszik ki, ill. mikor a konventi bíróság az alsóbb bíróságok ítéletét feloldotta és új eljárásra kötelezte azokat. Mindezeket túl a legjelentősebb azon végzéseknek a száma, melyekkel a konventi bíróság a benyújtott fellebbezéseket elutasította. A fellebbezésnek nagyon szigorú szabályai voltak, arra nézve, hogy ki adhatta be, hová, milyen határidőben, mégis, 46 esetben fordult elő, hogy a fellebbezések előterjesztése nem a törvényi előírásoknak megfelelően történt.

Boldy Ignác ügyében az egyházkerületi fegyelmi bíróság meghatározta, hogy pontosan hová kell befizetni a pénzbüntetést. Az Egyetemes Konventi Bíróság azonban a fellebbezést elutasította, mert nem az arra jogosult fél terjesztette elő: Boldy Ignác (Tiszántúli Református Egyházkerület, Szatmári Református Egyházmegye) szatmárkörítói presbiter fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1936. május 8-án tárgyalta az ügyet. Az elnök Dr. Ravasz László püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. A feleket az ülésről szabályszerűen értesítették, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd zárt tanácskozásban, egyhangúlag hoztak ítéletet, melyet az elnök nyilvánosan kihirdetett. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1935. október 25-én hozott ítéletet, melyben a panaszlottat VI. tc. 46. §. A/3. és 7. pontjaiba ütköző, ötbendbeli fegyelmi vétségben vétkesnek nyilvánította és ezért a VI. tc. 47. §. d. pontja alapján viselt presbiteri tisztségétől megfosztásra ítélte és kötelezte az eljárásban felmerült költségek megfizetésére. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság ezt az ítéletet megváltoztatta, a VI. tc. 46. §. A/3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben marasztalta el a panaszlottat, ezért a VI. tc. 47. §. b. pontja alapján a templomtorony javára befizetendő pénzbüntetésre és az eljárási költségek kifizetésére kötelezte. A konventi bíróság elé a fellebbezést a helyi lelkipásztor terjesztette elő. A konventi bíróság az ügyben végzést hozott, a lelkipásztor fellebbezését hivatalból elutasította. Indokai a következők voltak: az első és a másodfokú ítéleteket a panaszlottnak és a presbitériumnak kézbesítették. Nekik volt joguk fellebbezést bejelenteni. A lelkipásztor a fellebbezését saját maga írta alá, nem csatolt mellé presbitériumi határozatot, ezért a fellebbezést a konventi bíróság saját fellebbezésének vette, neki pedig nem volt önálló fellebbezési joga. A fellebbezést, mint nem jogosult fél által előterjesztettet, hivatalból elutasította a konventi bíróság.³⁵⁹

359 MREZSL,2b fond, 2. doboz, 30/1936 jegyzőkönyv és végzés, 12/1936 előadói előkészítő iratok, egyéb előkészítő iratok, 760/1936 püspöki feljelentés.

XX/2. Elkövetési évek

A 265 ügy - az elkövetési évek alapján - a következőképpen oszlik meg:

Évszám:	Tárgyalt ügyek száma:	Évszám:	Tárgyalt ügyek száma:	Évszám:	Tárgyalt ügyek száma:
1908	5	1920	12	1932	4
1909	4	1921	36	1933	12
1910	4	1922	18	1934	5
1911	4	1923	12	1935	10
1912	7	1924	5	1936	9
1913	6	1925	16	1937	7
1914	4	1926	14	1938	10
1915	8	1927	16	1939	14
1916	8	1928	11	1940	0
1917	5	1929	5	1941	17
1918	2	1930	9	1942	11
1919	1	1931	8	1943	3

A táblázatból kitűnik, hogy egy olyan év volt, mikor a konventi bíróság nem tárgyalt egyetlen fegyelmi ügyet sem, ez az 1940-es év. A legtöbb konventi bírósági tárgyalás pedig 1921-ben történt, 36 ügyet tárgyalt a konventi bíróság. Az 1919-es Tanácsköztársaság idején több politikai bűncselekmény miatt indult eljárás lelkészek és tanítók ellen, ezeknek az ügyeknek a harmadfokon történő tárgyalásáig pedig eltelik két év, az nem is számottevő. Ennek a lenyomatát még az 1922-es évben is láthatjuk, mely évben 18 ügyet tárgyaltak.

Tárgyalt ügyek száma:	Évek száma:
1–5 ügy	1908, 1909, 1910, 1911, 1914, 1917, 1918, 1919, 1924, 1929, 1932, 1936, 1937, 1943 (összesen 14 év)
6–10 ügy	1912, 1913, 1915, 1916, 1923, 1930, 1931, 1935, 1938 (összesen 9 év)
11–15 ügy	1920, 1926, 1928, 1933, 1939, 1942 (összesen 6 év)
16–20 ügy	1922, 1925, 1927, 1941 (összesen 4 év)
30 felett	1921

A legtöbb évben az Egyetemes Konventi Bíróság nem tárgyalt többet összesen, mint 1-5 ügyet (14 ilyen év volt). Majd 9 olyan év volt, hogy az Egyetemes Konventi Bíróság 6-10 ügyet tárgyalt, 4 olyan év volt, mikor 16-20 között volt az elbírálandó ügyek száma.

XX/3. Az ügyek megoszlása egyházkerületek és egyházmegyék szerint

Öt református egyházkerület 42 egyházmegyéből érkeztek elbírálendő ügyek az Egyetemes Konventi Bíróság elé.

XX/3/1. A Tiszántúli Református Egyházkerület

Egyházkerület:	Ügyek száma:
Tiszántúli Református Egyházkerület	105 ügy (az Egyetemes Konventi Bíróság másodfokon eljárta 5 ügyben, harmadfokon 100 ügyben)
Egyházmegyei lebontásban:	
Felsőszabolcsi Református Egyházmegye	13
Középszabolcsi Református Egyházmegye	4
Alsószabolcs-hajdúvidéki Református Egyházmegye	8
Szatmári Református Egyházmegye	10
Beregi Református Egyházmegye	5
Békéscsaba Református Egyházmegye	15
Hevesnagykunsági Református Egyházmegye	9
Nagyszalontai Református Egyházmegye	8
Csonka-Bihar-Érmelléki Református Egyházmegye	6
Nagykárolyi Református Egyházmegye	11
Máramaros-Ugocsa Református Egyházmegye	1
Debreceni Református Egyházmegye	19
Nagybányai Református Egyházmegye	1

Megyei lebontásban összesen 100 ügy érkezett a Tiszántúli Református Egyházkerületből, azaz harmadfokon járt el az Egyetemes Konventi Bíróság. Az egyházkerületből összesen 5 ügy, ezen esetekben másodfokon járt el az Egyetemes Konventi Bíróság.

XX/3/2. A Tiszáninneri Református Egyházkerület

Egyházkerület:	Ügyek száma:
Tiszáninneri Református Egyházkerület	37 (az Egyetemes Konventi Bíróság másodfokon eljár 2 ügyben, harmadfokon eljár 35 ügyben)
Egyházmegyei lebontásban:	
Alsózempléni Református Egyházmegye	11
Abaúji Református Egyházmegye	5
Felsőborsodi Református Egyházmegye	7
Alsóborsodi Református Egyházmegye	8
Ungi Református Egyházmegye	2
Gömöri Református Egyházmegye	2

Megyei lebontásban összesen 35 ügyben járt el az Egyetemes Konventi Bíróság, azaz harmadfokon, az egyházkerületből két ügy került az Egyetemes Konventi Bíróság elé, azaz ebben az esetben másodfokon járt el.

XX/3/3. A Dunamelléki Református Egyházkerület

Egyházkerület:	Ügyek száma:
Dunamelléki Református Egyházkerület	59 (az Egyetemes Konventi Bíróság másodfokon eljárta 5 ügyben, harmadfokon 54 ügyben)
Egyházmegyei lebontásban:	
Kecskeméti Református Egyházmegye	8
Pesti Református Egyházmegye	9
Pestkörnyéki Református Egyházmegye	3
Felsőbaranyai Református Egyházmegye	10
Tolnai Református Egyházmegye	5
Külsősomogyi Református Egyházmegye	5
Vértessaljai Református Egyházmegye	5
Solti Református Egyházmegye	9

Megyei bontásban 54 ügyben járt el az Egyetemes Konvent Bírósága, azaz harmadfokon. Egyházkerületi fegyelmi bíróságtól 5 ügy került az Egyetemes Konventi Bíróság elé, azaz ezekben az esetekben másodfokon járt el.

XX/3/4. A Dunántúli Református Egyházkerület

Egyházkerület:	Ügyek száma:
Dunántúli Református Egyházkerület	31 (az Egyetemes Konventi Bíróság másodfokon eljárt 1 ügyben, harmadfokon 30 ügyben)
Egyházmegyei lebontásban:	
Veszprémi Református Egyházmegye	2
Belsősomogyi Református Egyházmegye	11
Órségi Református Egyházmegye	3
Komáromi Református Egyházmegye	1
Tatai Református Egyházmegye	3
Pápai Református Egyházmegye	4
Drégelypalánki Református Egyházmegye	3
Mezőföldi Református Egyházmegye	3

Harmadfokon összesen 30 ügyben járt el az Egyetemes Konventi Bíróság, ennyi érkezett az egyházmegyeiktől, másodfokon 1 ügyben, elsőfokon egyházkerületi fegyelmi bíróság tárgyalta az ügyet.

XX/3/5. Az Erdélyi Református Egyházkerület

Egyházkerület:	Ügyek száma:
Erdélyi Református Egyházkerület	15 (az Egyetemes Konventi Bíróság másodfokon eljárt 1 ügyben, harmadfokon 14 ügyben)
Egyházmegyei lebontásban:	
Kalotaszegi Református Egyházmegye	2
Görgényi Református Egyházmegye	3
Marosi Református Egyházmegye	2
Gyulafehérvári Református Egyházmegye	1
Sepsi Református Egyházmegye	2
Küküllői Református Egyházmegye	2
Széki Református Egyházmegye	1
Dési Református Egyházmegye	1

Harmadfokú elbírálásra 14 ügy érkezett az Egyetemes Konventi Bíróság elé az Erdélyi Református Egyházkerület egyházmegyéiből, másodfokú elbírálásra 1 ügy érkezett, azaz egyházkerületen egy esetben folyt elsőfokú eljárás.

Az ügyek egyházkerületi és egyházmegyei megoszlásánál láthatjuk, hogy 297 esetben állt adat rendelkezésre. Ez azért lehetséges, mert egy panaszlott ellen több eljárás is volt folyamatban, egymás után, különböző évszámokkal datálva, azonban ezek az iratok egy ügyként jelennek meg a kutatási anyagban. A Tiszántúli Református Egyházkerületből érkezett az Egyetemes Konventi Bíróság elé a legtöbb fellebbezés (105), ebből 5 másodfokon zajlott, azaz az egyházkerület fegyelmi bírósága járt el, 100 pedig harmadfokú eljárás keretében, aza az elsőfokú bíróság az egyházmegyei fegyelmi bíróság volt. Megyei lebontásban azt láthatjuk, hogy a Debreceni Református Egyházmegyében tárgyalták a legtöbb fegyelmi ügyet, 19 alkalommal tárgyaltak olyan ügyet és hoztak olyan határozatot, amely esetekben megnyílt a harmadfokú fellebbezési lehetőség (a Debreceni Református Egyházmegyét a Békésbánáti majd a Felsőszabolcsi Református Egyházmegye követi a tárgyalt ügyek száma szerint).

A Dunamelléki Református Egyházkerületből került a második legtöbb ügy az Egyetemes Konventi Bíróság elé (59), de így is feleannyi, mint a Tiszántúli Református Egyházkerületből. A Tiszántúli Református Egyházkerület tárgyalt ügyeinek a száma kiugróan magas a többi egyházkerülethez képest. Az 59 ügyből 54 esetben harmadfokon járt el az Egyetemes Konventi Bíróság, 5 esetben másodfokon.

A Tiszáninneri Református Egyházkerületből 37 ügy került az Egyetemes Konventi Bíróság elé, ebből másodfokon 2 ügyet tárgyalt, harmadfokon 35 ügyet tárgyalt.

A Dunántúli Református Egyházkerület ügyeinek száma hasonló, mint a Tiszáninneri Református Egyházkerület Egyetemes Konventi Bíróság elé került ügyei (31). Ebből az Egyetemes Konventi Bíróság másodfokon 1 ügyet, harmadfokon 30 ügyet tárgyalt.

Az Erdélyi Református Egyházkerületből került a legkevesebb ügy az Egyetemes Konventi Bíróság elé, összesen 15. Ebből másodfokon 1 ügyet tárgyalt az Egyetemes Konventi Bíróság, harmadfokon 14 ügyet.

XX/4. Az ügyek megoszlása a panaszlottak foglalkozása szerint:

Az elkövetők foglalkozása a következőképpen alakul:

Foglalkozás:	Ügyek száma:
lelkész	83
tanító	92 (ebből 1 skót missziói polgári iskolai tanító, 1 előkönyörgő tanító, 16 tanítónő)
püspök elleni panaszok	10
konventi előadó elleni panasz	2
főgondnok	3
esperes	13
egyházmegyei gondnok	1
theológiai tanár	2
jogakadémiai tanár	4
tanítóképzői tanító	1
gimnáziumi tanár	19 (ebből 2 gimnáziumi igazgató)
gondnok	14 (ebből 3 gyülekezeti főgondnok)
presbiter	6
teljes presbitérium	3
egyháztag	1
kántortanító	10
segédlelkész	8
egyházkerületi pénztáros	1
debreceni kollégium gazdasági tanácsjegyzője	1
egyházkerületi missziói lelkész	1
középiskolai tanügyi előadó	1
énekvezér	2

A fenti táblázatból kitűnik, hogy több lelkész ellen folyt eljárás, mint tanító ellen (ha hozzávesszük az espereseket, akik természetesen lelkészként is szolgáltak, és a segédlelkészeket is). Püspökök és konventi előadók elleni panasz kapcsán már korábban említésre került, hogy egyetlen esetben sem indult meg az eljárás a panaszosok kérelmére. Az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bíróságának az Elnöksége elutasította a panaszokat, amennyiben a panaszosok megfellebbezték, az Egyetemes Konvent Rendkívüli Bírósága járt el, az elnökség eljárás megindítását elutasító végzését minden esetben helybenhagyták. Felsőfokú oktatási intézmény tanárai ellen összesen

7 esetben indult eljárás (teológiai, jogakadémiai, tanítóképzői tanárok). Viszonylag magas a gondnokok ellen indult eljárások száma is, és meglepő, hogy teljes presbitériumok is kerültek fegyelmi eljárás alá.

XXI. Jogi minősítések és büntetések kiszabása az Egyetemes Konventi Bíróság gyakorlatában

Az Egyetemes Konventi Bíróság a fegyelmi ügyekben az alsóbb bíróságok ítéleteit vagy helybenhagyta (138 esetben) vagy megváltoztatta (30 esetben), vagy részben helybenhagyta, részben megváltoztatta (34 esetben). Mikor részben változtatta meg az ítéletet, változtathatott a kiszabott büntetésen, vagy a megállapított vétségen, azaz a jogi minősítésen. A vizsgált időszakban az Egyetemes Konventi Bíróság két egyházi törvény alapján járt el. Az alábbi táblázat szemlélteti, hogy hogyan alakultak a cselekmények minősítései, melyeket a konventi bíróság helybenhagyott (mindkét egyházi törvény megjelölésével):

XXI/1. Az Egyetemes Konventi Bíróság által helybenhagyott ítéletek

XXI/1/1. Az Egyetemes Konventi Bíróság által helybenhagyott jogi minősítések

1907. évi V. tc. 34. §. alapján, vétségek és helybenhagyások száma a jogi minősítések alapján:	
1. „Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által rótt hivatalos kötelességek megszegésével:	54
2. minden oly cselekvény vagy mulasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el:	32
3. oly cselekménye vagy mulasztása, a mely a vallásos érületbe, hithűségbe, közerkölciségbe ütközik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	68
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás:	21
5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak:	7
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	7
7. állami törvényekbe ütköző büntettek és vétségek elkövetése:	19
8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvénycikk-beli 41.-47. §.-okban körülírt cselekmények:	1
9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás:	2
10. segédlelkészek olyan eljárása, a melylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hivi szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekcszenek:	1
11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden olyan egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, melylyel hivatalos esküjüket megszegik:	9

1933. évi VI. tc. alapján, vétségek és helybenhagyások száma a jogi minősítések alapján:	
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt köteleességek megszegése vagy tilalmak áthágása:	15
2. minden oly cselekmény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának anyagi kára származik vagy jogos haszna marad el:	4
3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érzületbe, a hithűségbe vagy a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintély lealacsonyítja, az állásához szükséges bizalmat megingatja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	22
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbbségek rendeleteivel és határozataival szemben vagy az ezek ellen való izgatás:	4
5. a vallásnak, az egyházi hatóságoknak vagy azok határozatainak szóval, írásban, nyomtatásban vagy képes ábrázolatban való kigúnyolása:	1
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	1
7. országos törvénybe ütköző bűntettek, vétségek és fegyelmi vétségek elkövetése:	3
8.a II.t.-c. 73-84.§§-aiban körülírt cselekmények:	0
9.egyházi hatóságok előtt való rá galmazás és hamisvádaskodás:	1
10. segédlelkésznek oly cselekménye vagy magatartása, amely lekipásztornak nyugalmát megháborítja, hiveit tőle elidegeníti, a lekipásztori álláshoz szükséges bizalmat, tekintélyt aláásni törekszik:	1
11. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és általában minden egyházi tisztviselőnek olyan írása, tanítása, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozata, amely a hivatali esküjökkel ellentétben áll:	1
12. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése:	0

Az Egyetemes Konventi Bíróság 274 esetben hagyta helyben az alsóbb fokú bíróságok jogi minősítését és 108 esetben hagyta helyben a büntetés kiszabását. Általánosságban elmondható, hogy a megállapított jogi minősítések tekintetében a legtöbb az 1907. évi V. tc. 34. §. A/1. és A/3., az 1933. évi VI. tc. 46. §. A/1. és A/3. alapján történt. Ennek az az oka, hogy ha megvizsgáljuk a szövegét, láthatjuk, hogy a jogszabály ezen pontjai a legkevésbé meghatározottak, viszonylag tág teret enged annak az eldöntésére, hogy mi minősülhet olyan bűncselekménynek, milyen elkövetési magatartás, melyek alapján ezt a vétkességi formát állapítja meg az egyházi bíróság. Mindkét egyházi törvényben a szövegezés szinte szó szerint egyforma. Mivel az egyházi fegyelmi bíróságok ezt a két minősítést állapították meg legtöbbször, ezért általában ezen két minősítés az, melyet a legtöbb esetben helybenhagyott vagy megváltoztatott az Egyetemes Konventi Bíróság. Összehasonlítva az 1907. évi V. tc. 34. §. A/7. vagy A/9. §-okban meghatározott vétségeket, láthatjuk, hogy mennyire konkrét elkövetési magatartást képeznek (állami törvényekbe ütköző bűncselekmények elkövetése, hamis vádaskodás egyházi hatóságok előtt). Ezeket a bűncselekményeket sokkal egyszerűbb

felismerni, megállapítani és legfőképpen bizonyítani, mint egy olyan bűncselekményt, amely a vallásos érzületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütközik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti. Ugyanis ez utóbbinál szabadabb a bírói mérlegelési lehetőség. Viszont szinte minden cselekmény besorolható a felsorolt kategóriák valamelyikébe.

Minden bíróságra és bírói döntésre érvényes, hogy a bizonyítékok (tanúk, szakértők, okiratok, szemle, panaszlott saját vallomása) alapján szabadon mérlegelhetnek, azaz megállapítják a lefolytatott bizonyítási eljárás alapján a történeti tényállást (rekonstruálják az eseményt). Ehhez a megállapított tényálláshoz vagy történeti tényálláshoz kapcsolódóan meg kell állapítani, hogy milyen bűncselekményt követett el a panaszlott a múltbeli cselekvőségével, hozzá kell rendelni a történeti tényálláshoz a vétség jogszabályhelyét. Majd ezek után minden körülményt mérlegelve (súlyosító és enyhítő körülményeket is) ki kell szabni egy büntetést, amelynek arányban kell állnia azzal, amit a panaszlott elkövetett: a cselekmény súlyával, a panaszlott személyes körülményeivel, a bizonyítékok értékeléséből levont következtetésekkel, a társadalmi és politikai háttér okozta hatásokkal, mindennel, amit egy adott ügyben az eljáró egyházi bíróság fel tud deríteni. A folyamat legnehezebb része a felderített tényállásról megállapítani azt, hogy azzal pontosan milyen törvénybe ütköző cselekményt valósított meg a panaszlott. Ezért tapasztalhatjuk azt, hogy bizonyos esetekben a cselekmények megfogalmazása képlékeny. Erre jó példa az, hogy a hivatalos kötelelességek megszegése kategóriába is sok minden beletartozhat.

A következő, szám szerint 32 esetben előforduló, jogi minősítés az 1907. évi V. tc. 34. §. A/2., azaz minden oly cselekvény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el. Ez is konkrét cselekvőséget kíván meg. Azaz valamely cselekmény miatt az egyháznak vagy iskolának kára lett, vagy haszna maradt el. Ez a kár vagy elmaradt haszon megnevezhető, számszerűsíthető. Általában a hanyag munkavégzéssel, kötelelességszegéssel kapcsolatos cselekmények jogi minősítése ez, abban a kategóriában, ahol az elkövetési magatartás pénzügyi cselekvéshez is kapcsolható.

21 esetben hagyott helyben a konventi bíróság olyan ügyeket, melyekben a fő elkövetési magatartás ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás. Az ellenszegülés és engedetlenség is konkrét elkövetési magatartást feltételez, viszonylag könnyen bizonyítható. Az Egyetemes Konventi Bíróság 17 esetben hagyott helyben olyan alsóbírói ítéletet, melyben az 1907. évi V. tc. 34. §. A/7. vétsége szerepel, azaz a panaszlottal szemben világi büntetőeljárás is volt folyamatban.³⁶⁰

A A/5. §-ba ütköző vétség, azaz nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak tipikusan a politikai bűncselekményekhez kapcsolódó elkövetési magatartás, ezért van az, hogy több van belőle az 1907. évi egyházi törvény hatálya alatt, mint az 1933. évi egyházi törvény hatálya alatt. Röpiratokban, egyéb kiadványokban megjelent egyházakat kigúnyoló, becsmérlő írásokról van szó.

360 Jelen disszertációban külön fejezetben kerül tárgyalásra.

Az 1933. évi VI. tc. 45. §-a alapján a vétségeket, ugyanezen arányokat állapíthatjuk meg. A legtöbb a A/1. és a A/3., majd következnek a A/2. és a A/4.

Az 1933. évi VI. tc. 46. § -a egyfelől több vétséget, elkövetési magatartást tartalmaz, még hozzá a lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése. Azonban egyetlen esetben sem fordult elő a vizsgált időszakban, hogy emiatt eljárás indult volna.

A büntetések közül a legsúlyosabb a végleges hivatalvesztés. A legsúlyosabb, de nem a legtöbbször alkalmazott. A leggyakrabban alkalmazott büntetés a viselt hivatalból elmozdítás (az 1907. évi V. tc. alapján 42 esetben, az 1933. évi VI. tc. alapján 9 esetben). Csak nagyon súlyos esetekben alkalmazták a panaszlott hivatali tisztségétől való véglegesen megfosztást, mint büntetést, hiszen ezzel egész további életére nagy hatást gyakoroltak (az 1907. évi V. tc. alapján 16 esetben, az 1933. évi VI. tc. alapján 6 esetben). Inkább elmozdították a hivatalából, azaz hosszú távon megadták az esélyét annak, hogy máshol, másik helyen még hasznos tagja lehet egyházi közösségnek és dolgozhatott konfliktusmentesen.

Mivel egyéni sorsokról volt szó, kellett (és kell is) olyan bírói fórum, amely tudásánál, gyakorlatánál és tekintélyénél fogva döntést hozhatott vagy döntést vizsgálhatott felül emberek életéről, sorsáról, hivatásának jövőjéről. Az utókor számára az egyház jog tankönyveket, tudományos munkákat is azok írták, akik a vizsgált időszakban az Egyetemes Konventi Bíróságon részt vettek a döntések meghozatalában.³⁶¹ Ez a legfelsőbb bírói fórum volt hivatott ítélni harmadfokon is, abban a két esetben, ha hivatalból elmozdítás vagy végleges hivatalvesztés volt az alsóbb fokú bíróságok ítélete. Nem véletlen, hiszen ilyen jelentős ügyekben kellett még egy kontroll bíróság, mely végleges döntést hoz emberi sorsok felett.

A teljes vizsgált időszak alatt nagyon gyakori a pénzbüntetések kiszabása (1907. évi V. tc. alapján 9 esetben, 1933. évi VI. tc. alapján 4 esetben).

Az Egyetemes Konventi Bíróság minimális esetben hagyott helyben rosszállást vagy feddést (az 1933. évi VI. tc. a rosszállást, mint „büntetést” ki is vette a törvényből). Figyelemre méltó azonban, hogy kevésszer alkalmazták a választás és választhatóság jogától való megfosztást is (1907. évi V. tc. alapján 2 esetben, 1933. évi VI. tc. alapján 1 esetben). Mindez azért, mert önmagában ezt a büntetési nemet nem, vagy alig alkalmazták. Végleges hivatalvesztés mellett nincs értelme. Viselt hivatalból elmozdítás mellett pedig nem állapították meg, hiszen, ha elmozdították hivatali helyéről és eltiltják a választás és választhatóság jogától, akkor nem kezdhet el máshol egyházi tisztet viselni, dolgozni. Praktikai okokból nem alkalmazták a leggyakrabban kiszabott büntetés mellett. Általában pénzbüntetés, feddés vagy rosszállás mellett hagyta helyben vagy szabta ki az Egyetemes Konventi Bíróság.

Nagyon fontos, hogy az Egyetemes Konventi Bíróság összesen 9 esetben felmentő ítéletet hagyott helyben. Azaz az alsóbb bíróságok valamelyike felmentette a panaszlottat az ellene emelt

361 A disszertációban is többször hivatkozott Kováts J. István és Szentpéteri Kun Béla.

vádak alól, emiatt valamelyik eljárásí fél (panaszos, ügyész) fellebbezést jelentett be, az Egyetemes Konventi Bíróság azonban helybenhagyta a felmentő ítéletet.

Perjés József (Dunamelléki Református Egyházkerület, Vértessaljai Református Egyházmegye) unyi egyházközségi gondnok fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1936. május 8-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Farkasfalvi Farkas Géza főgondnok volt. A bíróság elnöke megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1935. szeptember 19-én hozott ítéletet az ügyben, mely ítéletében panaszlottat a VI. tc. 46. §. A/1,2,3,4,6. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben vétkesnek mondta ki, ezért a VI. tc. 47. §. d. pontja alapján az egyházi hivatalviselési jogától véglegesen megfosztotta. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1935. november 18-án az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi rendes bíróság a panaszlott fellebbezése folytán járt el, az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. Javítani valók akadtak a lelkészlakon, a tanítói lakásban, festés, padló kicserélése, a segélyt megkapták rá, de a gondnok nem mindenhez járult hozzá. Lehetetlen volt a gondnokkal együtt dolgozni, a tanítóval sem volt jó viszonya. Enyhítő körülményként értékelte a konventi bíróság, hogy beismerte a cselekmények elkövetését és megbánta azokat.³⁶²

Az alábbi ügy az egyetlen, melyben az 1907. évi V. tc. 34. §. A/8. jogi minősítését megállapították (a szabálytalan lelkészválasztásokkal kapcsolatos bűncselekmények):

Springer Stefánia (Dunamelléki Református Egyházkerület, Pesti Református Egyházmegye) budapesti skót missziói polgári iskolai tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1923. június 13-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletében vétkesnek mondta ki a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/3,4,5,6,7,8,9. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából elmozdításra ítélte. A panaszlott jelentett be fellebbezést az ügyben. A konventi bíróság a VI. tc. 4. §. alapján a hatáskörét megállapította, majd a panaszlott fellebbezését elutasította, az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. A minősítések között fellelhető a A/7., ami azt jelenti, hogy panaszlott ellen világi büntetőeljárás is volt folyamatban.³⁶³

A következő cselekmény jogi minősítése ritka, mindösszesen két esetben került ilyen ügy az Egyetemes Konvent Bírósága elé (1933. évi VI. tc. 45. §. A/10 alapján a jogi minősítést

362 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 10/1936 előkészítő iratok és végzés, 10/1936 Dunamelléki Református Egyházkerület püspöki irat, 28/1936 jegyzőkönyv és ítélet, előadói tervezetek.

363 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 27/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 1/1923 előkészítő iratok és végzés.

megállapították: segédlelkészek olyan eljárása, amellyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hívei szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekcszenek): Varga Péter (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Felsőborsodi Református Egyházmegye) disznóshorvátí segédlelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1939. december 14-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Medgyasszay Vince püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekelttség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1938. november 3-án hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/1,3,4,7,10,11. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben, ezért a VI. tc. 47. §. d. pontja alapján az egyházi hivatal viselésétől végleg megfosztotta. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1939. február 18-án hozott ítéletében az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta, de kiegészítette azzal, hogy a VI. tc. 47. §. e. pontja alapján a választás és a választhatóság jogától öt évre megfosztotta. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. A vétségek felsorolása kapcsán szintén látható, hogy a A/7 is a jogi minősítések része, azaz panaszlott ellen volt folyamatban világi büntetőeljárás is.³⁶⁴

364 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, 48/1939 jegyzőkönyv és ítélet, 14/1939 előkészítő iratok és végzés, összegző irat.

XXI/2. Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott ítéletek

XXI/2/1. Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott jogi minősítések

1907. évi V. tc. 34. §. alapján, vétségek és a megváltoztatott jogi minősítések száma:	
1. „Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt hivatalos kötelességek megszegésével:	4
2. minden oly cselekvény vagy műlasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el:	1
3. oly cselekménye vagy műlasztása, a mely a vallásos érzületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütközik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	2
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás:	0
5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	1
7. állami törvényekbe ütköző büntettek és vétségek elkövetése:	1
8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvénycikk-beli 41.-47. §.-okban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás:	0
10. segédlelkészek olyan eljárása, a melylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hivi szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekszenek:	0
11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden olyan egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, melylyel hivatalos esküjüket megszegik:	0

1933. évi VI. tc. alapján, vétségek és a megváltoztatott jogi minősítések száma:	
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt köteleességek megszegése vagy tilalmak áthágása:	0
2. minden oly cselekmény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának anyagi kára származik vagy jogos haszna marad el:	0
3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érzületbe, a hithűségbe vagy a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintély lealacsonyítja, az állásához szükséges bizalmat megingatja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	2
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek rendeleteivel és határozataival szemben vagy az ezek ellen való izgatás:	0
5. a vallásnak, az egyházi hatóságoknak vagy azok határozatainak szóval, írásban, nyomtatásban vagy képes ábrázolatban való kigúnyolása:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	0
7. országos törvénybe ütköző büntettek, vétségek és fegyelmi vétségek elkövetése:	0
8. a II.t.-c. 73-84.§§-aiban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való rágalmazás és hamisvádaskodás:	0
10. segédlelkésznek oly cselekménye vagy magatartása, amely lelkipásztorának nyugalma megháborítja, hivatását elidegeníti, a lelkipásztori álláshoz szükséges bizalmat, tekintélyt aláásni törekszik:	0
11. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és általában minden egyházi tisztviselőnek olyan írása, tanítása, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozata, amely a hivatali esküjökkel ellentétben áll:	0
12. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése:	0

XXI/2/2. Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott büntetések

1907. évi V. tc. 35. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) rosszellás:	0
b) feddés:	0
c) pénzbüntetés:	12
d) a viselt hivatalból elmozdítás:	4
e) az egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás:	0
f) a választás vagy választhatóság jogától legfellegb öt év tartamára való megfosztás:	1
felmentés	0

1933. évi VI. tc. 47. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) feddés:	1
b) pénzbüntetés:	1
c) azon helyről való elmozdítás:	1
d) hivatalvesztés, az egyházi hivatalviselési jogtól való végleges megfosztás:	1
e) a választás és választhatóság jogától való megfosztás:	1
felmentés	3

Fenti összefoglaló táblázat azokat az eseteket tartalmazza (példán keresztül is látható), melyekben az Egyetemes Konventi Bíróság bizonyos esetekben az alsóbb bíróságok ítéletét csak a jogi minősítés tekintetében, vagy csak a büntetés kiszabása tekintetében változtatta meg, azon belül olyan is előfordult, hogy több megállapított jogi minősítés közül egyet vagy kettőt változtatott meg. Az Egyetemes Konventi Bíróság 11 ügyben változtatott a jogi minősítésen részlegesen és 25 ügyben a kiszabott büntetésen részlegesen. A jogi minősítések, azaz a vétségek tekintetében mindig kevesebb a változtatás, hiszen az alsóbb fokú bíróságok az esetek többségében helyesen állapították meg a tényállást és ehhez kapcsolódóan a jogi minősítést. A panaszlottak számára mindig a kiszabott büntetés a fontosabb. A 25 változtatás ügy oszlik meg, hogy 6 esetben súlyosított a konventi bíróság, a 6 esetből egyszer oly módon, hogy a hivatalból elmozdításon, mint büntetésen nem változtatott, ellenben mellé még kiszabta a választás és választhatóság jogától való eltiltást. A büntetések kiszabása kapcsán, a súlyosítások kapcsán láthatjuk, hogy egyetlen esetben szabott ki az Egyetemes Konventi Bíróság hivatalvesztést. Szembetűnő, hogy a kiszabott pénzbüntetések száma jelentős, ami azt jelenti, hogy viselt hivatalból elmozdítás vagy végleges hivatalvesztés helyett az Egyetemes Konventi Bíróság 13 esetben pénzbüntetést szabott ki. Így számottevő volt azon cselekmények elbírálása, melyek kapcsán a panaszlottak a jövőre nézve „csak” pénzbüntetéssel kellett számolnia, nem pedig azzal, hogy el kell hagynia hivatali helyét, vagy akár véglegesen meg kell válnia viselt hivatalától. 13 esetben döntött úgy az Egyetemes Konventi Bíróság, hogy a lelkész maradhat a hivatalában. Három esetben pedig felmentette az Egyetemes Konventi Bíróság a panaszlottakat, ez azt jelenti, hogy teljesen szembement az

alsóbb bíróságok ítéletével, és a lefolytatott bizonyítási eljárások alapján nem találta bűnösnek a panaszlottat semmilyen vétség elkövetésében.

Erdős Lajos ügye példa arra, hogy az Egyetemes Konventi Bíróság a jogi minősítésen nem változtatott, ellenben a kiszabott büntetésen igen, még hozzá enyhítette azt, viselt hivatali elmozdítás helyett pénzbüntetést szabott ki. Erdős Lajos (Tiszántúli Református Egyházkerület, Hevesnagykunsági Református Egyházmegye) törökszentmiklósi tanító fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1935. május 5. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Antal Géza püspök és gróf Teleki József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket szabályszerűen értesítették, a panaszlott az ülésen megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltég esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1931. december 28-án hozott ítéletet az ügyben. Az V. tc. 34. §. A/ 1,2. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségek miatt az V. tc. 35. §. d. pontja értelmében a tanítót a viselt hivatalából való elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1932. május 19. napján az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A panaszlott fellebbezése folytán járt el az Egyetemes Konventi Bíróság. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét részben megváltoztatta, a panaszlottat az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. Az ítélet indoklásából a tanító jellemére is következtetéseket lehet levonni, ezért is enyhítette az Egyetemes Konventi Bíróság a kiszabott büntetést: „Le kellett szállítani a büntetés mértékét, mert

1/ panaszlott előbbi szolgálati helyein bebizonyíthatóan kifogástalanul, sőt sikerrel működött;

2/ Törökszentmiklóson csak másfél évig szolgált és itt olyan osztályokat tanított, melyenek előbbi szolgálati helyein reábizva nem voltak és így el kellett fogadni azon védekezését, hogy törökszentmiklósi új osztályokban a kezdet nehézségeivel kellett küzdenie;

3/ ezen új feladatok teljesítésében is a felügyeleti iskolalátogatás által megállapítottan is némi haladást mutatott fel, minélfogva remélhető, hogy buzgalommal és igyekezettel tudását és tehetségét a tanügy javára sikerrel érvényesítheti.”³⁶⁵

365 MREZSL,2b fond, 3. doboz, részlet a 30/1933 bir. sz. ítéletből. Az ügy egyéb rendelkezésre álló iratai: 30/1933 jegyzőkönyv és ítélet, 19/ 1932 végzés, 15/1932 végzés.

XXI/3. Az Egyetemes Konventi Bíróság által teljes mértékben megváltoztatott ítéletek és saját ítéleteik

XXI/3/1. Az Egyetemes Konventi Bíróság által meghatározott jogi minősítések

A következő táblázat azon ügyek statisztikáját tartalmazza, mely ügyekben hozott ítéletek esetében az Egyetemes Konventi Bíróság teljes mértékben megváltoztatta az alsóbb bíróságok ítéletét, teljesen más jogi minősítést alkalmazott és más büntetést is szabott ki ehhez kapcsolódóan:

1907. évi V. tc. 34. §. alapján, vétségek:	Megváltoztatott jogi minősítések száma:
1. „Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt hivatalos köteleességek megszegésével:	22
2. minden oly cselekvény vagy műlasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el:	3
3. oly cselekménye vagy műlasztása, a mely a vallásos érületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütközik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	26
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás:	7
5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak:	3
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	0
7. állami törvényekbe ütköző büntettek és vétségek elkövetése:	5
8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvénycikk-beli 41.-47. §.-okban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás:	0
10. segédlelkészek olyan eljárása, a melylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hivei szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekszenek:	0
11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden olyan egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, melylyel hivatalos esküjüket megszegik:	0

1933. évi VI. tc. alapján, vétségek:	Megváltoztatott jogi minősítések száma:
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt köteleességek megszegése vagy tilalmak áthágása:	1
2. minden oly cselekmény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának anyagi kára származik vagy jogos haszna marad el:	3
3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érzületbe, a hithűségbe vagy a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintély lealacsonyítja, az állásához szükséges bizalmat megingatja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	5
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek rendeleteivel és határozataival szemben vagy az ezek ellen való izgatás:	0
5. a vallásnak, az egyházi hatóságoknak vagy azok határozatainak szóval, írásban, nyomtatásban vagy képes ábrázolatban való kigúnyolása:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	2
7. országos törvénybe ütköző büntettek, vétségek és fegyelmi vétségek elkövetése:	1
8. a II.t.-c. 73-84.§§-aiban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való rágalmazás és hamisvádaskodás:	0
10. segédlelkésznek oly cselekménye vagy magatartása, amely lelkipásztornak nyugalmit megháborítja, hiveit tőle elidegeníti, a lelkipásztori álláshoz szükséges bizalmat, tekintélyt aláásni törekszik:	0
11. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és általában minden egyházi tisztviselőnek olyan írása, tanítása, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozata, amely a hivatali esküjökkel ellentétben áll:	0
12. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése:	0

XXI/3/2. Az Egyetemes Konventi Bíróság által kiszabott büntetések

1907. évi V. tc. 35. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) rosszallás:	0
b) feddés:	7
c) pénzbüntetés:	12
d) a viselt hivatalból elmozdítás:	12
e) az egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás:	1
f) a választás vagy választhatóság jogától legfeljebb öt év tartamára való megfosztás:	2
felmentés	1

1933. évi VI. tc. 47. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) feddés:	3
b) pénzbüntetés:	2
c) azon helyről való elmozdítás:	2
d) hivatalvesztés, az egyházi hivatalviselési jogtól való végleges megfosztás:	1
e) a választás és választhatóság jogától való megfosztás:	
felmentés	0

Az Egyetemes Konventi Bíróság 30 ügyben változtatott mind a jogi minősítésen, mind pedig a kiszabott büntetésen. A 30 ügy elbírálása során 78 esetben állapított meg teljesen más jogi minősítést, mint az alsóbb fokú bíróságok, és 43 esetben teljesen más büntetést szabott ki, mint az alsóbb fokú bíróságok.

A jogi minősítések tekintetében megállapíthatjuk, hogy az 1907. évi V. tc. 34. §. A/3. és A/1. bekezdésekben foglalt jogi minősítéseket alkalmazta a legtöbbször, pontosan úgy, mint az alsóbb fokú bíróságok. Jelentős még az ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbb hatóságokkal, vagy azok rendelkezéseivel szemben (mindösszesen 7 esetben) ill. az állami törvényekbe ütköző cselekmények kapcsán fegyelmi felelősség megállapítása (mindösszesen 6 esetben).³⁶⁶

A büntetések kiszabásánál láthatjuk, hogy a legtöbb esetben viselt hivatalból elmozdítást vagy pénzbüntetést alkalmazott az Egyetemes Konventi Bíróság. Egyetlen esetben felmentette a panaszlottat az ellene emelt vádak alól. A büntetések kiszabásánál az alábbiak szerint oszlik meg a konventi bíróság gyakorlata:

- 12 esetben enyhített a kiszabott büntetéseken,
- 12 esetben súlyosított a kiszabott büntetéseken – végleges hivatalvesztést egyszer alkalmazott, azaz a súlyosítás úgy történt, hogy feddésről pénzbüntetésre vagy pénzbüntetésről viselt hivatali állásból elmozdításra, 2 esetben történt, hogy felmentő ítélet helyett megállapította a panaszlott bűnösségét és büntetést szabott ki,

366 1907. évi V. tc. 34. §. A/4. és A/7., 1933. évi VI. tc. 46. §. A/4. és A/7.

- 2 esetben nem változtatott a kiszabott büntetésen, de a panaszlottat még eltiltotta a választás és választhatóság jogától (súlyosított),
- 1 esetben az eredeti büntetésben szerepelt a választás és választhatóság jogától való eltiltás, az Egyetemes Konventi Bíróság pedig nem alkalmazta ezt (enyhített),
- 1 esetben felmentett.

Garaczi Imre ügyében az Egyetemes Konventi Bíróság az alsóbb bíróságok ítéletét megváltoztatta, mind a vétkesség, mind pedig a jogi minősítés tekintetében: Garaczi Imre (Dunamelléki Református Egyházkerület, Pesti Református Egyházmegye) dunabogdányi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1923. június 13-án tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették, a bíróság tagjai között pedig érdekelttség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1922. április 19-én, az egyházkerületi fegyelmi bíróság pedig 1922. október 23-án hozott ítéletet az ügyben. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el. Azt nem tudjuk, hogy az egyházmegyei és az egyházkerületi bíróság milyen vétség elkövetése alapján milyen büntetést szabott ki a panaszlott vonatkozásában. A konventi rendes bíróság a vétkesség tekintetében az ítéletet megváltoztatta, az V. tc. 34. §. A/4. pontjába ütköző vétség megállapítását mellőzte, az V. tc. 34. §. A/ 1,3,7. pontjaiba ütköző vétségek elkövetésében panaszlottat marasztalta. Az V. tc. 35. §. e. pontja szerinti büntetés helyett az V. tc. 35. §. c. és e. pontjait alkalmazta. Főbüntetésként pénzbüntetést szabott ki, azaz enyhítette az alsóbb bíróságok által kiszabott büntetést. Kötelezte panaszlottat az eljárás során felmerült költségek megfizetésére is.³⁶⁷

367 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, részlet a 26/1923 sz. ítéletből: „Az egyetemes konventi bíróság az első bíróság ítéletének a másodfokú bíróság által változatlanul elfogadott indokaiban megállapított tényállást helyesnek fogadja el és éppen azért mellőzi az E.T. V. t.-cz. 34. §. A/4 pontjába ütköző fegyelmi vétség fennforgásának kimondását, mert erre a megállapított tényállás támpontot nem ad. A büntetés kiszabásánál figyelembe vette a bíróság mint nagy mértékben enyhítő körülményt az eljárás során kihallgatott tanúk vallomásával bizonyított azt a körülményt, mely szerint panaszlott a proletárdiktatúra idején is mindaddig, míg állásáról le nem mondott, lelkeszi kötelességeit híven teljesítette s a forradalmi szervek körében szelíden és jóakarattal járt el, s hogy forradalmi tevékenységre családja jövő sorsa felőli félelme is készítette s ezen komoly enyhítő körülmények mérlegelésével és arra tekintettel, hogy panaszlott viselt lelkeszi állásáról lemondott, a kiszabott büntetés látszott megfelelőnek.” Az ügy egyéb rendelkezésre álló iratai: 1/1927 végzés, 5/1926 Pesti Református Egyházmegye bírósági végzése, 109/1927 esperesi levél, 20/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 67/1922 végzés.

XXII. Az Egyetemes Konventi Bíróság ügyeinek csoportosítása elkövetési magatartások szerint

A fokozatosság elve alapján láthattuk, hogy hány ügyben járt el a konventi bíróság. Ezek közül hány esetben hozott ítéletet, végzést, milyen jogi minősítéseket alkalmazott és milyen büntetéseket, akár akkor, amikor helybenhagyta az ítéleteket, akár akkor, amikor megváltoztatta azokat.

Az említett 265 ügyből mindösszesen 131 ügyben esik szó arról, hogy milyen cselekményt követtek el a panaszlottak. Ezen ügyeknél sem minden esetben olvasható ki az okiratokból, hogy pontosan milyen vétségek alapján marasztalták el a panaszlottakat és az sem derül ki minden esetben, hogy milyen büntetéseket alkalmaztak.

A csoportosítás a következő:

- az egyházi hivatásukhoz méltatlan hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos bűncselekmények: 46,
- erkölcsi jellegű bűncselekmények: 15,
- a kettő kombinációja, azaz az egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos cselekményekhez járulva erkölcsi jellegű bűncselekmények: 17,
- politikai bűncselekmények: 25,
- világi büntetőeljárás is volt folyamatban a panaszlottak ellen, ebben az esetben egyházi fegyelmi törvénybe ütköző cselekmény miatt is elítélik: 27 ügyben (32 panaszlott ellen),
- reformátusok tömeges áttérése evangélikus hitre:1.

XXII/1. Az egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos fegyelmi vétségekben megállapított jogi minősítések

1907. évi V. tc. 34. §. alapján, vétségek:	ügyek száma:
1. „Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt hivatalos kötelességek megszegésével:	21
2. minden oly cselekvény vagy mulasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el:	8
3. oly cselekménye vagy mulasztása, a mely a vallásos érzületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütközik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	20
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás:	8
5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	1
7. állami törvényekbe ütköző bűntettek és vétségek elkövetése:	3
8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvényczikk-beli 41.-47. §.-okban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás:	0
10. segédlelkészek olyan eljárása, a melylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hivei szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekcsenek:	0
11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden olyan egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, melylyel hivatalos esküjüket megszegik:	0

1933. évi VI. tc. alapján, vétségek:	ügyek száma:
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt köteleességek megszegése vagy tilalmak áthágása:	4
2. minden oly cselekmény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának anyagi kára származik vagy jogos haszna marad el:	3
3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érületbe, a hithűségbe vagy a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintély lealacsonyítja, az állásához szükséges bizalmat megingatja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	4
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek rendeleteivel és határozataival szemben vagy az ezek ellen való izgatás:	2
5. a vallásnak, az egyházi hatóságoknak vagy azok határozatainak szóval, írásban, nyomtatásban vagy képes ábrázolatban való kigúnyolása:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	1
7. országos törvénybe ütköző bűntettek, vétségek és fegyelmi vétségek elkövetése:	1
8. a II.t.-c. 73-84.§§-aiban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való rágalmazás és hamisvádaskodás:	1
10. segédlelkésznek oly cselekménye vagy magatartása, amely lekipásztornak nyugalmit megháborítja, hivatást tőle elidegeníti, a lekipásztori álláshoz szükséges bizalmat, tekintélyt aláásni törekszik:	0
11. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és általában minden egyházi tisztviselőnek olyan írása, tanítása, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozata, amely a hivatali esküjökkel ellentétben áll:	0
12. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése:	0

XXII/2. Az egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos fegyelmi vétségek miatt kiszabott büntetések

1907. évi V. tc. 35. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) rosszellás:	1
b) feddés:	2
c) pénzbüntetés:	10
d) a viselt hivatalból elmozdítás:	12
e) az egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás:	1
f) a választás vagy választhatóság jogától legfellebb öt év tartamára való megfosztás:	4

1933. évi VI. tc. 47. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) feddés:	3
b) pénzbüntetés:	2
c) azon helyről való elmozdítás:	3
d) hivatalvesztés, az egyházi hivatalviselési jogtól való végleges megfosztás:	2
e) a választás és választhatóság jogától való megfosztás:	0

A vizsgált ügyek között, melyekkel kapcsolatosan információ állt rendelkezésre, a legtöbb a kötelességszegéssel és hanyag munkavégzéssel elkövetett fegyelmi vétségek száma. Ezekben az esetekben az eljáró egyházi fegyelmi bíróságok a jogi minősítések közül a leggyakrabban a A/1. és A/3. fordul elő, hiszen ezeknek a törvényi szövege maga is tartalmazza a hivatalos kötelességek megszegésével kitélt, vagy a viselt egyházi hivatal méltóságát sértő megfogalmazást (A/1. – 25 esetben, A/3. – 24 esetben fordul elő). Jelentős számban található még az elkövetési magatartások között az ellenszegülés és engedetlenség a felsőbb egyházi hatóságok rendeleteivel és határozataival szemben (A/4. – 10 esetben).

A büntetések kiszabásával kapcsolatosan legtöbbször a viselt hivatalból elmozdítást alkalmazták (14 esetben), pénzbüntetést 13 esetben szabtak ki, 1 esetben történt egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás, 4 esetben tiltottak el hanyag munkavégzés, kötelességszegés miatt panaszlottat a választás és választhatóság jogától.

A korábban hozott példákban is találkozhattunk már ilyen jellegű elkövetési magatartásokkal (kötelességszegés, hanyag munkavégzés). Az alábbi esetek alapján is betekintést nyerhetünk abba, hogy milyen cselekmények alapján állapították meg az alsóbb bíróságok és az Egyetemes Konventi Bíróság a vétkességet:

Apostol Bertalan (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Alsóborsodi Református Egyházmegye) szirmai lelkész fegyelmi ügye: 1923. június 13. napján tartott tárgyalást az ügyben az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket szabályszerűen értesítették az ülésről. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet a tárgyalást vezető elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A konventi bíróság az egyházkerületi fegyelmi bíróságnak az ítéletét részben megváltoztatta. Apostol Bertalan lelkészt, az elsőfokú ítélettel egyezően, az V. tc. 34. §. A/1. pontjába ütköző vétségben mondta ki vétkesnek. Apostol Bertalan lelkész a lelki vigasztalást kívánó betegeket két esetben nem látogatta meg, ill. egy halottat vonakodott eltemetni, ezért őt az V. tc. 35. §. b. pontja szerinti feddással büntette. Az elsőfokú ítélet is ezt a büntetést szabta ki. Kötelezte még az eljárással felmerült költségek megfizetésére. A lelkész ellen több vonatkozásban érkezett panasz, de azokat a konventi bíróság nem látta megalapozottnak. Pl. az V. tc. 34. §. A/3. pontjába ütköző öltözködés rendetlen volta már nem állt fenn.³⁶⁸

Bozóky Sándor ügyében az Egyetemes Konventi Bíróság mind a jogi minősítést, mind pedig a büntetést megváltoztatta: Bozóky Sándor (Dunántúli Református Egyházkerület, Drégelypalánki Református Egyházmegye) perőcsényi tanító fegyelmi ügye. 1917. október 24-én tartotta ülését az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az ügyben. Az elnök Dr. Baltazár Dezső és gróf Degenfeld József volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel meghozta az ítéletét, melyet utóbb nyilvánosan ki is hirdetett. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság a tárgyalásán az V. tc. 34. §. A/1,4. pontja alapján mondta ki bűnösnek és az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetéssel sújtotta és a perköltségek megfizetésére kötelezte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1917. április 10. napján, panaszlott fellebbezése folytán felülvizsgálta az ügyet, az ítéletet megváltoztatta, az V. tc. 35. §. d. pontja alapján hivatalából elmozdításra ítélte és a perköltségek megfizetésére kötelezte. A panaszlott újabb fellebbezése folytán került konventi bíróság elé az ügy. Az Egyetemes Konventi Bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatta, az V. tc. 34. §. A/1,3,4. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben vétkesnek mondta ki panaszlottat, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja értelmében viselt hivatalából elmozdította és kötelezte a perben felmerült költségek viselésére. Az indok az volt, hogy nevezett tanító a tanítói kötelességét elhanyagolta,

368 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, 28/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 17/1923 előkészítő iratok és végzés, 5/1923, előkészítő iratok és végzés.

nem bánt méltósággal a tanítványaival ill. tanítói hivatalát sértő és ahhoz nem méltó életet élt, összeférhetetlen magaviseletével az egyházközség békéjét és nyugalma veszélyeztetette.³⁶⁹

Eszenyi Ferenc (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagykárolyi Református Egyházmegye) olcsvaapáti kántortanító fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1928. április 29. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy a feleket az ülésről szabályszerűen értesítették. Az ülésen megjelent a panaszlott ügyvédje. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, az előadás befejezése után a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozta meg az ítéletét, melyet az elnök nyilvánosan kihirdetett. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1937. február 1-én tárgyalta az ügyet, ítéletében a VI. tc. 46. §. A/1,2,3,4,7. pontjaiban mondta ki panaszlottat vétkesnek, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja értelmében a viselt hivatalából elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1937. május 28-án panaszlottat a VI. tc. 46. §. A/2. pontjában meghatározott vétségben felmentette, egyebekben az ítéletet helybenhagyta. A panaszlott fellebbezése folytán vizsgálta az ügyet a konventi bíróság. A konventi bíróság megváltoztatta az egyházkerületi bíróság ítéletét. A VI. tc. 46. §. A/1,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek a panaszlottat, az ítéletet a büntetés kiszabásának a vonatkozásában helybenhagyta. Panaszlottat az alábbi cselekményei miatt mondták ki bűnösnek: a tanítói és nevelői hivatásával járó teendőket hanyagul látta el, a tanításra rendszertelenül készült vagy egyáltalán nem készült, a tantervi utasításokban foglaltakat nem ismerte, a gyakorlati életre való nevelésről sem volt fogalma. Az általa vezetett osztályokban a tanítási és nevelési eredmény nem érte el a minimális mértéket sem. Mindemellett erkölcstelen és botrányosan részeges életet élt, mely az egész községet felháborította.³⁷⁰

Dr. Ferncbach Dezsőné (Tiszántúli Református Egyházkerület, Bihari Református Egyházmegye) berettyóújfalui tanítónő fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1923. június 13-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Németh István püspök és Dr. Darányi

369 MREZSL, 2b fond, 2. doboz. A 19/1917 sz. ítéletből a következőket tudhatjuk meg az ügyről: nem teljesítette a tanítókkal szembeni elvárásokat, nem bánt növendékeivel szelíden és a neveléstan elvei szerint. Nem viseltetett tisztelettel a lelkésze irányába és tanítási idő alatt sokat nem tartózkodott az iskolában, a tanulókat magukra hagyta és bizonyos esetekben saját magának dolgoztatta őket. Tanítói állásának méltóságát sértő életet élt, az egyházközség tagjait megbotránkoztatta, ugyanis évek óta közös háztartásban élt egy nővel, törvényt kívül, hit nélkül. Bizonyos vádpontokban felmentette a konventi bíróság a panaszlottat: „Nem volt megállapítható az a vád sem, hogy panaszlottnak társadalmi viselkedése a község békéjét és nyugalma veszélyeztetni. Igaz ugyan, hogy a tanúk mindannyian vallják, hogy panaszlott másokat rágalmazni, sértegetni szeret, és nincsen a községben senki, a kit becsületéből ki nem forgatott volna, de mert ezek az állítások egészen általánosak, konkrét eseteket nem említenek meg, arról pedig éppen nem szólnak, hogy rágalmazás vagy becsületsértésért panaszlottat valamikor bíróság elé állították volna, azért panaszlott ezen vád alól is felmentendő volt.” Az ügy egyéb iratai: 19/1917 jegyzőkönyv és ítélet, 9/1917 előkészítő iratok és végzés, 581/1917 püspöki levél, 204/1917 Drégelypalánki Református Egyházmegye esperesi levél.

370 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 21/1938 jegyzőkönyv és ítélet, 216/1938 Nagykárolyi Református Egyházmegye esperesi hivatalának az irata, 23/1937 végzés és összegző irat, ügyvédi meghatalmazás.

Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyílt ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet nyílt ülésen hirdetett ki az elnök. Az egyházközség presbitériumának a panaszára indult az ügy. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1923. január 26-án járt el, az egyházkerületi fegyelmi bíróság pedig 1923. március 22-én. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság az V. tc. 34. §. A/1,4. pontjaiban találta vétkesnek panaszlottat, és az V. tc. 34. §. d. pontja alapján viselt hivatalából való elmozdításra ítélte. A konventi rendes bíróság a panaszlott fellebbezése alapján járt el. Az iratokból nem derül ki, hogy az egyházmegyei bíróság milyen ítéletet hozott. A konventi rendes bíróság az V. tc. 34. §. A/1. pontjába ütköző hivatalos köteleességmulasztás vétségében mondta ki vétkesnek a tanítónőt, és az V. tc. 35. §. c. pontja alapján, az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatva, pénzbüntetésre ítélte. A panaszlott a mulasztását azáltal követte el, hogy lejárt az egy éves betegszabadsága és ezután azt sem meg nem hosszabbította, sem munkavégzésre nem jelentkezett. Ezen túlmenően kötelezte az eljárások folyamán felmerült költségek viselésére.³⁷¹

Horváth Sándor (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagykárolyi Református Egyházmegye) hodászi kántortanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1921. február 23. napján tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Németh István püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket szabályszerűen értesítették és a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag meghozta az ítéletét, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Horváth Sándor fellebbezését a konventi bíróság elutasította. Az egyházmegyei és az egyházkerületi bíróságok ítéleteit részben megváltoztatta. Az V. tc. 34. §. A/1,2,3,4. pontjaiban vétkesnek mondta ki panaszlottat, az V. tc. 35. §. d. pontja értelmében viselt hivatalából való elmozdításra ítélte. A panaszlott a vallástanítást az iskolában elmulasztotta, sőt, beszüntette; az iskolai beíratási díjakkal nem számolt el. Hivatali eljárás tekintélyét sértő magatartást tanúsított. Részlet az ítélet indoklásából: „Egyfelől panaszlott beismerésével, másfelől a tanuk vallomásával beigazolást nyert az, hogy panaszlott a vallástanítást az iskolában elmulasztotta, hogy az iskolai beíratási díjakkal el nem számolt, hogy az egyházközséget forradalmi törvényszékekkel fenyegetődzve – 700 K. kifizetésére kényszerítette, hogy a presbitériumi jegyzőségi tisztjének teljesítését megtagadta és hogy nemcsak maga kommunistává lett, de az egyház iskolájának elkommunizálásában is részt vett. – Mindezen cselekedeteivel nemcsak hivatalos kötelességeit megszegte, nemcsak kárt okozott az egyháznak és iskolának, de ugy a hithűségbe ütköző és a hivatali eljárás tekintélyét sértő magatartást tanúsított, valamint az egyházi felsőbbség rendeleteivel szemben izgatott, - mely egész eljárása több rendbeli súlyos fegyelmi vétség tényálladékát kimerítvén, - panaszlottat a rendelkező részben írt fegyelmi vétségekben vétkesnek kimondani s az ott megállapított büntetéssel kellett sújtani. Ennek folyományaként

371 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, panaszos levele, 32/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 21/1923 végzés.

helybenhagyandó volt az első és másodfokú fegyelmi bírói ítéletnek az eljárási költségekben marasztaló része.”³⁷²

Kajdi Lajos (Dunamelléki Református Egyházkerület, Tolnai Református Egyházmege) zengővárkonyi tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1930. február 18-án tartott ülést az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Dókus Ernő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet nyílt ülésen hirdetett ki az elnök. Az egyházmegei fegyelmi bíróság az ügyet 1929. november 8. napján tárgyalta, a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/3,4,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben mondta ki vétkesnek és az V. tc. 35. §. e. pontja alapján az egyházi hivatal viselésétől végleg megfosztotta. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1929. november 25. napján ezt az ítéletet helybenhagyta. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el. Az V. tc. 34. §. A/4. pontjába ütköző fegyelmi vétségben felmentette, egyebekben az ítéletet helybenhagyta. A panaszlottat korábban 1 évi szabadságvesztésre ítélték, lopás miatt. Ezért a konventi rendes bíróság is úgy döntött, hogy méltatlan tanító hivatal viselésére, jövő nemzedékének oktatására, nevelésére. Megállapították, hogy népnevelésre erkölcsileg alkalmatlan, hivatalos iskolai minősítésével is, és orgonázásbeli képességeivel is csalt. Szégyent hozott magára és az egyházra, tanítói tekintélyét aláásta.³⁷³

Sebestyén Irma (Dunántúli Református Egyházkerület, Tatai Református Egyházmege) dunaalmási tanítónő fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1924. május 21. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, a bíróság zárt tancsákozásán, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az eljárás a helyi lelkész panaszára indult. Az egyházmegei fegyelmi bíróság 1922. november 22. napján hozott ítéletet az ügyben, melyben a panaszlottat az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából való elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1923. május 30-án az egyházmegei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi bíróság Sebestyén Irma fellebbezése folytán járt el, mindkét alsóbb bíróság ítéletét megváltoztatta, vétkesnek mondta ki a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, ezért az V. tc. 35. §. b. pontja alapján feddésre ítélte. Az iskolaszék vizsgálatot akart a tanítónő ellen, mert hétvégére eltávozott és nem szólt senkinek, hanyagolta az istentiszteletek látogatását. A tanítónő azzal védekezett, hogy a családja másik faluban él, átjár hozzájuk és templomba is oda szokott járni. Az is vád volt ellene, hogy növendékeivel végeztet kerti munkát, de mint kiderült, a gyerekek ezt jó szándékkal tették, a szülőknek sem volt kifogása ellene, a harangozó pedig, akinek a munkát

372 MREZSL,2b fond, 3. doboz, részlet a 29/1929 sz. ítéletből. Az ügy egyéb iratai: 29/1929 jegyzőkönyv és ítélet, 1/1922 előkészítő iratok, 78/1921 végzés, 51/1920 végzés.

373 MREZSL,2b fond, 4.doboz, 13/1930 előkészítő iratok és végzés, 9/1930 jegyzőkönyv és ítélet, 41/1930 és 44/1930 a Cigándi Református Egyházközség lelkészi hivatalának a levele, 4/1920 végzés, 2/1930 végzés.

kellett volna elvégeznie, nem látta el jól a feladatát. A konventi bíróság szerint ez nem volt annyira súlyos fegyelmi vétség.³⁷⁴

XXII/3. Erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódó jogi minősítések

1907. évi V. tc. 34. §. alapján, vétségek:	ügyek száma:
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt hivatalos kötelességek megszegésével	2
2. minden oly cselekvény vagy műlasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el:	0
3. oly cselekménye vagy műlasztása, a mely a vallásos érzületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütközik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	5
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás:	1
5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	0
7. állami törvényekbe ütköző bűntettek és vétségek elkövetése:	0
8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvénycikk-beli 41.-47. §.-okban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás:	0
10. segédlelkészek olyan eljárása, a melylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hivi szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekszenek:	0
11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden olyan egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, melylyel hivatalos esküjüket megszegik:	0

374 MREZSL,2b fond, 6 doboz, részlet a 11/1924. sz. ítéletből: „Mindenekelőtt megállapítja a konventi bíróság, hogy a dunaalmási presbyterium 1919. évi augusztus 31-én tartott ülésén 3. sz. a. hozott határozatában Sebestyén Irma tanítónő ellen tett és 8 pontban összefoglalt fegyelmi feljelentés 1-4 pontjait, - a melyekben az tétetett panasz tárgyává, hogy nevezett tanítónő a kommunista uralom idején az iskolát államinak jelentette ki, a hittan tanítását beszüntette, növendékeit vörös zászló alatt vitte kirándulásra, s az internationalét velük tanította és hogy növendékeit a kommunizmus tanaira oktatta a tatai egyházmegye h. ügyésze 1919. november 11-én tett indítványában elejtette ezen indokolással, hogy az 1-4 pontokban felsorolt tények olyan cselekmények, a melyeket a tanácskormány proletár-kötelességévé tett minden tanítónak.” Az ügy egyéb iratai: 11/1924 jegyzőkönyv és ítélet, 11/1923 előkészítő iratok és végzés, 76/1921 jegyzőkönyv és ítélet, 61/1921 előkészítő iratok és végzés, 1743/1921 Dunántúli Református Egyházkerület püspöki irat.

1933. évi VI. tc. alapján, vétségek:	ügyek száma:
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt köteleességek megszegése vagy tilalmak áthágása:	2
2. minden oly cselekmény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának anyagi kára származik vagy jogos haszna marad el:	2
3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érzületbe, a hithűségbe vagy a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintély lealacsonyítja, az állásához szükséges bizalmat megingatja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	2
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbbségek rendeleteivel és határozataival szemben vagy az ezek ellen való izgatás:	0
5. a vallásnak, az egyházi hatóságoknak vagy azok határozatainak szóval, írásban, nyomtatásban vagy képes ábrázolatban való kigúnyolása:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	0
7. országos törvénybe ütköző bűntettek, vétségek és fegyelmi vétségek elkövetése:	0
8. a II.t.-c. 73-84.§§-aiban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való rágalmazás és hamisvádaskodás:	0
10. segédlelkésznek oly cselekménye vagy magatartása, amely lekipásztornak nyugalmit megháborítja, hivatát tőle elidegeníti, a lekipásztornak álláshoz szükséges bizalmat, tekintélyt aláásni törekszik:	0
11. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és általában minden egyházi tisztviselőnek olyan írása, tanítása, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozata, amely a hivatali esküjökkel ellentétben áll:	0
12. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése:	0

XXII/4. Erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódóan kiszabott büntetések

1907. évi V. tc. 35. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) rosszállás:	1
b) feddés:	1
c) pénzbüntetés:	3
d) a viselt hivatalból elmozdítás:	2
e) az egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás:	1
f) a választás vagy választhatóság jogától legfellebb öt év tartamára való megfosztás:	0
felmentés:	1

1933. évi VI. tc. 47. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) feddés:	1
b) pénzbüntetés:	1
c) azon helyről való elmozdítás:	1
d) hivatalvesztés, az egyházi hivatalviselési jogtól való végleges megfosztás:	1
e) a választás és választhatóság jogától való megfosztás:	0

Erkölcsi jellegű cselekményekkel kapcsolatosan elmondható, hogy ritkán volt egyedüli elkövetési magatartás. Sokkal gyakoribb, hogy kapcsolódik hozzá kötelelességszegéssel, hanyag munkavégzéssel megvalósuló tényállási elem is. Ezekben az esetekben a panaszlott olyan magatartást tanúsított, amely inkább a hivatásához kapcsolódóan a hivatás tekintélyét ásta alá. Szembetűnő, hogy a megállapított jogi minősítések között itt is a A/3. szerepel legtöbbször (7 esetben), hiszen maga a törvényszöveg is tartalmazza a közerkölcsiségbe ütköző mivoltot. Négy esetben fordul elő a reá rótt kötelelességek megszegésével kapcsolatos elkövetési magatartás (A/1). A büntetések kiszabásánál látható, hogy a legtöbb esetben pénzbüntetést alkalmaztak (4), 3 esetben viselt hivatali helyről elmozdítást, 1 esetben végleges hivatalvesztést és 1 esetben felmentették a panaszlottat.

Farkas Ferenc (Erdélyi Református Egyházkerület, Küküllői Református Egyházmegye) mikeszászai kántortanító fegyelmi ügye: 1912. december 10-én tartott ülést az ügyben az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága. A bíróság elnöke Dr. Antal Gábor püspök és gróf Degenfeld József főgondnok voltak. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették és hogy a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyílt ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban hozott ítéletet, melyet ezután nyílt ülésen hirdetett ki az elnök. Az ügy helyi lakosok panaszára indult. Az egyházmegyei fegyelmi

bíróság 1911. október 14. napján hozott ítéletet az ügyben. Az V. tc. 34. §. A/3. pontja alapján mondta ki vétkesnek a panaszlottat és az V. tc. 35. §. c. pontjában meghatározott pénzbüntetésre ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1912. február 27-én az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta, az V. tc. 35. §. d. pontjában meghatározott büntetést alkalmazta, viselt hivatalból, minden javadalom nélküli megfosztásra ítélte a panaszlottat. A konventi bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el, az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatta, az V. tc. 34. §. A/3. pontja szerint minősülő fegyelmi vétségben mondta ki vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. c. pontjában meghatározott pénzbüntetésre ítélte, melyet az egyházközség szegény árva alapjának a javára kellett megfizetnie. Ezen túlmenően az összes eljárás költségeinek a megfizetésére kötelezte. A vád alapja az volt, hogy panaszlott a helyi állomásfőnök feleségével csókolódzott. Panaszlott beismerte, de a konventi bíróság megállapította, hogy ez nem a kántortanítói teendőire nézve jelent mulasztást. Ez a cselekmény egyházas magatartást lealacsonyító cselekménynek minősített. Enyhítő körülményként vette figyelembe a konventi bíróság panaszlott fiatal korát, teljes beismerő vallomását és azt is, hogy az állomásfőnök megbocsátott a feleségének és helyreállították házassági köteleküket.³⁷⁵

Eőri Szabó Dezső (Dunamelléki Református Egyházkerület, Vértesaljai Református Egyházmegye) lápafői lelkész fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1942. február 26-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Medgyasszay Vince püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy a felek szabályszerű értesítése az ülésről megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet a bíróság elnöke nyílt ülésen hirdetett ki. A lelkész ellen hivatalból folytattak eljárást. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1941. január 30. napján panaszlottat a VI. tc. 46. §. A/3. pontja alapján vétkesnek mondta ki, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja alapján szolgálati helyéről elmozdításra ítélte. Ezen túlmenően kötelezte a perben felmerült költségek megfizetésére. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1941. június 24-én az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A panaszlott nyújtott be fellebbezést a konventi bírósághoz. A konventi bíróság az ítéletet megváltoztatta, a VI. tc. 47. §. a. pontja alapján feddésre, mint főbüntetésre ítélte. Ezzel egyidőben a konventi bíróság elrendelte a panaszlott áthelyezési eljárásának megindítását. 1933.II. tc. 63. §-a alapján. Majd ettől kezdve érdekesen alakult az ügy, mert a presbitérium azt nyilatkozta, hogy a gyülekezetnek nem érdeke az áthelyezés, ezért az áthelyezési eljárást megszüntették. A lelkész vétségéről annyi derül

375 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, 33/1912 jegyzőkönyv és ítélet, 29/1912 végzés, 43/1912 püspöki levél, 1129/1912 és 478/1912 a Küküllői Református Egyházmegye esperesi hivatalának a levele, 14/1912 végzés.

ki, hogy szerelmi kapcsolatba került egy leánnyal, valószínűleg ez bonyodalmat okozott, mert a megoldás az lett, hogy elvette a leányt feleségül.³⁷⁶

Király Sándor (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Gömör-Tornai Református Egyházmegye) tornaaljai segédlelkész ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az ügyet 1916. május 25-én tárgyalta. A bíróság elnöke Dr. Kenessey Béla püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem forgott fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyilvánosan hirdetett ki. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1915. június 10-én hozott ítéletét a konventi rendes bíróság helybenhagyta, hivatalviseléstől való végleges megfosztás volt az ítélet. Az indoklás alapja a panaszlott nyilatkozata, mely szerint semmivel sem tartotta fontosabbnak a leánnyal folytatott viszonyt, mint egy bármely más megfizetett szerelmet, vagy egy erkölcsileg értéktelen prostituált nővel való viszonyt, melyben semmi mást nem látott, csak a testi szerelem eszközét.³⁷⁷ A konventi rendes bíróság álláspontja értelmében ez olyan alacsony erkölcsi felfogás, mely lelkipásztori hivatás gyakorlására teljesen alkalmatlanná tette a panaszlottat. A konventi bíróság beigazoltnak látta, hogy csábítást nem követett el, nem mint hitoktató kezdeményezte a viszonyt, ellenben egy tapasztalatlan leánnyal szemben kihasználta a helyzetét, ezáltal árnyékot vetett lelkészi hivatására is, amelytől személye el nem választható.³⁷⁸

Lengyel Zoltán (Dunántúli Református Egyházkerület, Őrségi Református Egyházmegye) senyeházai tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1938. április 29-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Farkas István püspök és báró Vay László főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént,

376 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, részlet a 16/1942. bir. számú konventi bírósági ítéletéből: „A bíróság panaszlott vétkességének megállapítását az alsóbíróság ítéletében foglalt indokok alapján hagyta helyben. A büntetés kiszabásánál azonban enyhítő körülményként figyelembe vette azt a töredelmes és őszinte megbánást, melyet panaszlott az egész fegyelmi eljárás során tanúsított. Figyelembe vette lelkiállapotának azt a megrendülését is, melyet menyasszonyának külföldre távozása s ezzel elvesztésének aggodalma váltott ki, amely lelkiállapotában tette hibás lépéseit. Figyelembe vette azt az eljárását is, hogy amint csak tehetett, házasságkötésével az általános társadalmi felfogás szerint jóvátette a menyasszonyával szemben elkövetett erkölcsi botlását.” Az ügy egyéb iratai: 44/1942 előkészítő iratok és végzések, 9/1942 végzés, 3247-1942 egyházkerületi jegyzői levél, 16/1942 jegyzőkönyv és ítélet, 62/1941 végzés, ítélet, összesítő irat.

377 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, részlet az ítélet indoklásából, 19/1916 sz. ítélet, (panaszlott nyilatkozata): „Az egyházkerületi ítélet indokaihoz járult a fellebbezési iratból, nevezetesen annak a részéből: „semmit sem tartottam fontosabbnak a leánnyal folytatott viszonyt, mint egy bármely más megfizetett szerelmet vagy egy erkölcsileg értéktelen prostituált nővel való viszonyt.” (...)” kiből csupán a testi szenvedély eszközét láttam” – kitűnő oly alacsony erkölcsi nézőpont, mely birtokosát lelkipásztori hivatás gyakorlására teljesen alkalmatlannak bizonyítja.”

378 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 38/1927 végzés, 602/1927 püspöki levél, 36/1927 végzés, 33/1927 előkészítő iratok, 8B/1927 püspöki iratok, 30/1927 végzés, 22/1927 végzés, 219/1927 Gömör-Tornai Református Egyházmegye esperesi hivatalának a levele, 16/1927 végzés, ügyvédi kérelem, 18/1917 jegyzőkönyv és végzés, 15/1917 végzés, 18/1916 jegyzőkönyv és ítélet, 45/1915 végzés, 20/1915 püspöki irat.

a bíróság tagjaival szemben érdekeltég nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei bíróság 1937. december 15-én hozott ítéletében panaszlottat vétkesnek mondta ki a VI. tc. 46. §. A/1,3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért a VI. tc. 47. §. c. pontja alapján viselt hivatali helyéről elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1938. március 12-én az egyházmegyei bíróság ítéletét annyiban megváltoztatta, hogy a panaszlottat a VI. tc. 46. §. A/1,3. pontjaiban mondta ki vétkesnek, a VI. tc. 46. §. A/7. pontjába ütköző fegyelmi vétség alól felmentette, az egyházmegyei bíróság által kiszabott büntetést érintetlenül hagyta. Az ítélet ellen a panaszlott jelentett be fellebbezést. Az Egyetemes Konventi Bíróság helybenhagyta az egyházkerületi bíróság ítéletét. A panaszt egyébként magánszemély terjesztette elő, mondván, hogy fiatal lányát a tanító megbecstelenítette, ezáltal a lány betegséget is kapott. Érdekes a konventi rendes bíróság ítéletének indoklása, melyben olvashatjuk, hogy a panaszos és a nagyszülők is vétkesek voltak, mert számtalanszor olyan helyzetet teremtettek, melynek a nagyon fiatal tanító nem tudott ellenállni, mindezt azért, hogy a fiatal lányt végül feleségül vegye. Enyhítő körülményként vette figyelembe a konventi bíróság, hogy panaszlott olyan körülményeket akart teremteni, hogy feleségül vehesse a lányt. Büntetlen előéletű volt, eljárás nem folyt ellene, elismerte és megbánta azt, hogy kísértésbe esett.³⁷⁹

Takács Imre (Tiszáninneri Református Egyházkerület, Abaúji Református Egyházmegye) szemerei lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1933. május 4. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek, a bíróság tagjaival szemben érdekeltég nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1932. május 2-án hozott ítéletet, melyben panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3,4. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. e. pontja szerint egyházi hivatal viseléséről véglegesen megfosztotta. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1932. október 13-án az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A panaszlott fellebbezése folytán járt el a konventi bíróság, az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta.

Panaszlott súlyos vétségeket követett el, feleségét és gyermekeit elhagyta, magát nőtlennek adta ki. Italozott állapotban jelent meg templomban és más helyeken is, vallásos estélyeken. Azt állította, hogy az egész eljárás koholt vádak alapján folyik ellene. Válópere is ekkor volt folyamatban. A konventi bíróság súlyosító körülményként értékelte, hogy már állt fegyelmi eljárás alatt, lelkiismeretlen, anyagilag és erkölcsileg is megbízhatatlan volt. Pénzzel is megkárosította a gyülekezetet. Enyhítő körülményként vette figyelembe, hogy ezeket a pénzüsségeket elkezdte visszafizetni.³⁸⁰

379 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 19/1938 jegyzőkönyv és ítélet, előadói irat, 6/938 végzés és összesítés.

380 MREZSL, 2b fond, 6 doboz, 24/1932 előkészítő iratok és végzés, 25/1933 jegyzőkönyv és ítélet.

XXII/5. Egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességzegéssel kapcsolatos cselekményekhez járulva erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekkel kapcsolatos jogi minősítések

1907. évi V. tc. 34. §. alapján, vétségek:	ügyek száma:
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt hivatalos kötelességek megszegésével:	4
2. minden oly cselekvény vagy műlasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el:	1
3. oly cselekménye vagy műlasztása, a mely a vallásos érületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütökzik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	7
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás:	4
5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak:	1
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	0
7. állami törvényekbe ütökző büntettek és vétségek elkövetése:	3
8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvénycikk-beli 41.-47. §.-okban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás:	0
10. segédlelkészek olyan eljárása, a melylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hivi szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekszenek:	0
11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden olyan egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, melylyel hivatalos esküjüket megszegik:	0

1933. évi VI. tc. alapján, vétségek:	ügyek száma:
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt köteleességek megszegése vagy tilalmak áthágása:	4
2. minden oly cselekmény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának anyagi kára származik vagy jogos haszna marad el:	1
3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érzületbe, a hithűségbe vagy a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintély lealacsonyítja, az állásához szükséges bizalmat megingatja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	7
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek rendeleteivel és határozataival szemben vagy az ezek ellen való izgatás:	0
5. a vallásnak, az egyházi hatóságoknak vagy azok határozatainak szóval, írásban, nyomtatásban vagy képes ábrázolatban való kigúnyolása:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	2
7. országos törvénybe ütköző bűntettek, vétségek és fegyelmi vétségek elkövetése:	1
8. a II.t.-c. 73-84.§§-aiban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való rá galmazás és hamisvádaskodás:	0
10. segédlelkésznek oly cselekménye vagy magatartása, amely lekipásztornak nyugalmit megháborítja, hivatát tőle elidegeníti, a lekipásztori álláshoz szükséges bizalmat, tekintélyt aláásni törekszik:	1
11. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és általában minden egyházi tisztviselőnek olyan írása, tanítása, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozata, amely a hivatali esküjökkel ellentétben áll:	0
12. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése:	0

XXII/6. Egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességzegéssel és erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekkel kapcsolatosan kiszabott büntetések

1907. évi V. tc. 35. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) rosszállás:	0
b) feddés:	2
c) pénzbüntetés:	2
d) a viselt hivatalból elmozdítás:	1
e) az egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás:	3
f) a választás vagy választhatóság jogától legfellegbb öt év tartamára való megfosztás:	0
felmentés:	0

1933. évi VI. tc. 47. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) feddés:	1
b) pénzbüntetés:	1
c) azon helyről való elmozdítás:	3
d) hivatalvesztés, az egyházi hivatalviselési jogtól való végleges megfosztás:	2
e) a választás és választhatóság jogától való megfosztás:	0

Korábbiakban említést nyert, hogy egy adott elkövetési magatartás ritkán egyféle bűncselekményt valósított meg. Ezért van az, ahogyan a példákban is láthatjuk, hogy egy panaszlott esetben több vétséget is megállapítottak. A kötelességzegéshez, hanyag munkavégzéshez sok esetben járult erkölcsi jellegű elkövetési magatartás is. A példák kapcsán ez jól értelmezhetővé válik. Ugyanaz állapítható meg, mint a többi bűncselekmény típus esetén, hogy a legtöbb esetben mind az alsóbb bíróságok, mind az Egyetemes Konventi Bíróság a vétségek közül a A/1. és A/3. jogszabályban foglaltakat alkalmazta (A/1. – 8 esetben, A/3. – 14 esetben)³⁸¹ Érdekesség, hogy ezeknél a cselekményeknél is előfordult 3 esetben, hogy a panaszlott ellen világi eljárás is volt folyamatban.³⁸² A kiszabott büntetések kapcsán megállapítható, hogy az egyházi hivataltól való végleges megfosztást 5 esetben alkalmazták, ami arányaiban számottevő (mivel több cselekmény elkövetéséről beszélünk, ez ebből egyenesen következhet). Viselt hivatalból elmozdítást 4 esetben, pénzbüntetést 3 esetben szabtak ki a vizsgált 17 ügy kapcsán.

381 1907. évi V. tc. 34. §., A/1, A/3; 1933. évi VI. tc. 45. §. A/1, A/3.

382 1907. évi V. tc. 34. §. A/7; 1933. évi VI. tc. 44. tc. A/7.

Az alábbi ügyekben több bűncselekmény elkövetési magatartása rajzolódik ki:

Mózes István (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagykárolyi Református Egyházmegye) nagydobosi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1927. március 9-én tartott tárgyalást az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek, a panaszlott megjelent. A bíróság tagjaival szemben érdekeltég nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházkerületi bíróság, mint fellebbezési bíróság 1926. május 5-én hozott ítéletet, melyet a panaszlott fellebbezett meg. A fellebbezés arra irányult, hogy az egyházkerületi bíróság ítéletét a konventi rendes bíróság oldja fel és az állásából felfüggesztő végzést helyezze hatályon kívül. A konventi rendes bíróság ezt a két fellebbezési kérelmet elutasította, érdemben pedig úgy döntött, hogy az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyja. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1927. március 16-án tárgyalta az ügyet. A panaszlott lelkész a tanítás alatt az elemi iskola tantermébe ment, a tanítást félbeszakította, a tanulók egy részét a harangbeszerzés céljára adományozott burgonya kiválogatása végett a kertbe vitte. Amikor a tanító ez ellen tiltakozott, akkor a lelkésznek dührohama lett, szidta a tanítót, meggyalázó kifejezésekkel illette. Több gyülekezeti tagot tettelegesen bántalmazott, egyiküket, aki segített neki egy munka elvégzésében, mikor ment ki az ajtón, hátulról megrúgta. A panaszlott a helyi tanítót feleségül vette, de nyilvánosan nem vállalták a házasságot, magánéletével és családi életével nem mutatott példát a gyülekezet előtt. Túrte, hogy feleségét kisasszonynak szólítsák, még akkor is, mikor előrehaladott várandós volt. Az egyházmegyei bíróság egyebekben az V. tc. 34. §. A/3,7. pontjaiba ütköző vétségekben mondta ki vétkesnek. Az egyházkerületi bíróság ezt az ítéletet helybenhagyta.³⁸³

Porzsolt Lajos tiszabездédi lelkész és Juhász Gyula tiszabездédi tanító (Tiszántúli Református Egyházkerület, Felsőszabolcsi Református Egyházmegye) fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1922. július 5. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Németh István püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltég nem állt fenn. Az előadó zárt ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei bíróság 1921. november 7-én hozott ítéletet az ügyben, melyben mindkét panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A 1,2,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért mindkét panaszlottat az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság mindkét panaszlott fellebbezése alapján, 1922. március 8-án vizsgálta felül az ítéletet, Porzsolt Lajos lelkész vonatkozásában az ítéletet helybenhagyta, Juhász Gyula tanító büntetését azonban megváltoztatta, az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. Az Egyetemes Konventi

383 MREZSL, 2b fond, 5 doboz, 10/1927 jegyzőkönyv és ítélet, 3/1927 végzés, panaszlott beadványa, 47/1926 végzés, 30/1926 végzés, 36/1926 végzés.

Bíróság az ítéletet a vétkesség tekintetében is megváltoztatta, mindkét panaszlott tekintetében, az V. tc. 34. §. A/2. pontjában meghatározott fegyelmi vétséget nem látta megvalósítottnak, ellenben az A/7. pontjában meghatározott vétséget Porzsolt Lajos vonatkozásában megállapította. Az ítéletet egyebek tekintetében helybenhagyta. Botránnyosan viselkedett egymással a lelkész és a tanító, tettlegességig fajult néhány esetben.³⁸⁴

XXII/7. Politikai jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódó jogi minősítések

1907. évi V. tc. 34. §. alapján, vétségek:	ügyek száma
1.,Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt hivatalos kötelességek megszegésével	12
2. minden oly cselekvény vagy műlasztás, a melyből az egyháznak vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el:	5
3. oly cselekménye vagy műlasztása, a mely a vallásos érületbe, hithűségbe, közerkölcsiségbe ütökzik, az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	12
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, vagy az ezek ellen való izgatás:	4
5. nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak:	1
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	1
7. állami törvényekbe ütökző büntettek és vétségek elkövetése:	6
8. a szabálytalan lelkészválasztásokról szóló II. törvénycikk-beli 41.-47. §.-okban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való hamis vádaskodás:	0
10. segédlelkészek olyan eljárása, a melylyel az illető lelkész nyugalmát megháborítják, hivi szeretetét tőle elidegenítik, tekintélyét aláásni törekszenek:	0
11. a lelkészek, tanárok, tanítók és általában minden olyan egyházi tisztviselő oly írása vagy tanítása, melylyel hivatalos esküjüket megszegik:	3

384 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 36/1922 jegyzőkönyv és ítélet, 566/1922 esperesi hivatal levele, 10/1922 előkészítő iratok és végzés.

1933. évi VI. tc. alapján, vétségek:	ügyek száma:
1. Az egyházi törvények vagy szabályrendeletek által reá rótt köteleességek megszegése vagy tilalmak áthágása:	0
2. minden oly cselekmény vagy mulasztás, amelyből az egyháznak vagy iskolának anyagi kára származik vagy jogos haszna marad el:	0
3. oly cselekménye vagy mulasztása, amely a vallásos érzületbe, a hithűségbe vagy a jóerkölcsökbe ütközik, az egyházi tekintély lealacsonyítja, az állásához szükséges bizalmat megingatja, a viselt egyházi hivatali állás méltóságát sérti:	0
4. ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbbségek rendeleteivel és határozataival szemben vagy az ezek ellen való izgatás:	0
5. a vallásnak, az egyházi hatóságoknak vagy azok határozatainak szóval, írásban, nyomtatásban vagy képes ábrázolatban való kigúnyolása:	0
6. visszaélés a hivatali hatalommal:	0
7. országos törvénybe ütköző bűntettek, vétségek és fegyelmi vétségek elkövetése:	0
8. a II.t.-c. 73-84.§§-aiban körülírt cselekmények:	0
9. egyházi hatóságok előtt való rágalmazás és hamisvádaskodás:	0
10. segédlelkésznek oly cselekménye vagy magatartása, amely lekipásztornak nyugalmit megháborítja, hivatát tőle elidegeníti, a lekipásztori álláshoz szükséges bizalmat, tekintélyt aláásni törekszik:	0
11. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és általában minden egyházi tisztviselőnek olyan írása, tanítása, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozata, amely a hivatali esküjökkel ellentétben áll:	0
12. lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak és kántoroknak az egyházi törvényben megtiltott házasságkötése:	0

XXII/8. Politikai jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódóan kiszabott büntetések

1907. évi V. tc. 35. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) rosszállás:	0
b) feddés:	1
c) pénzbüntetés:	5
d) a viselt hivatalból elmozdítás:	6
e) az egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás:	3
f) a választás vagy választhatóság jogától legfellegbb öt év tartamára való megfosztás:	0
felmentés:	1

1933. évi VI. tc. 47. §. alapján kiszabott büntetések:	ügyek száma:
a) feddés:	0
b) pénzbüntetés:	0
c) azon helyről való elmozdítás:	0
d) hivatalvesztés, az egyházi hivatalviselési jogtól való végleges megfosztás:	0
e) a választás és választhatóság jogától való megfosztás:	0

A vizsgált időszakban 25 politikai bűncselekmény elkövetéséről álltak rendelkezésre dokumentumok. A politikai bűncselekmények több történeti tényállást valósítanak meg, a jogi minősítésük is komplex. Látható, az 1933. évi VI. tc. alkalmazási időszakában nem voltak politikai bűncselekmények. Ezek kizárólagosan az 1907. évi V. tc. hatálya és alkalmazása alá estek, ugyanis minden politikai bűncselekmény a Tanácsköztársaság alatti elkövetési magatartási formára utal. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor többen az új rendszerben vélték felfedezni a jövőt, ezért részt vettek a gyűléseken, propagálták az új eszmét, esetleg vezető pozíciókat is elfogadtak. Mindez tették úgy, hogy egyházi tisztséget is viseltek, lelkészként, tanítóként. Többen egyenesen szembe helyezkedtek az egyházzal, a vallással, nyíltan egyházellenessé, vallásellenessé váltak. Ehhez kapcsolódóan különböző írásokat is megjelenttettek. Viszont azt is meg kell említeni, hogy többieket a kényszer vagy a félelem vitt ilyen jellegű cselekmények megtételére. A legtöbb megállapított vétség, jogi minősítés ezekben az ügyekben is a A/1. és a A/3. (A/1. – 12 esetben állapította meg a konventi bíróság, A/3. – szintén 12 esetben állapította meg a konventi bíróság). Megfigyelhető azonban, hogy sok a társcelekmény a politikai büntetések esetében, ezért van az, hogy 4 esetben állapítottak meg ellenszegülést és engedetlenséget az egyházi felsőbbiségek törvényes rendeleteivel és határozataival szemben, 6 esetben folyt világi büntetőeljárás is a panaszlottak ellen. Előfordult 3 esetben, hogy az elkövetők olyan írásokat jelenttettek meg,

vagy olyan tanításokat preferáltak, mellyel hivatalos esküjüket megszegték, illetve a hivatali hatalommal visszaélés és az egyházi hatóságok kigúnyolása is megállapítást nyert 1-1 esetben.

A kiszabott büntetések kapcsán látható, hogy ezekben az esetekben is a viselt hivatalból elmozdítás volt a leggyakoribb (6 esetben), pénzbüntetést szabtak ki 5 esetben, és mindösszesen 3 esetben történt egyházi hivatal viselésétől való végleges megfosztás. Egy esetben pedig felmentő ítélet született.

Dr. Borzsán József, kisújszállási főgimnáziumi tanár ügye: Az ítélet és annak indoklása tanulságos:

„A református egyetemes konvent rendes bírósága mint III. fokú bíróság mind a két alsóbbfokú ítélet megváltoztatásával Dr. Borzsán József kisújszállási tanárt az egyh. V. t.c. 34. §. 1. és 3. pontjaiba ütköző vétségben mondja ki vétkesnek s ezért őt az egyh. V. t.c. 35. §. c. pontja értelmében 500 Korona pénzbüntetésre ítéli.

i n d o k o l a s

Meg kellett változtatni a két alsóbb fokú bíróság ítéletét azért, mert a vizsgálati jegyzőkönyvnek a panaszlott kihallgatására vonatkozó része túl nyomóan olyan kérdésekre vonatkozik, amelyek a vizsgálatot elrendelő elnöki végzésben megállapított két fő pont keretén messze túlmennek s a kommunizmus előtti időre vonatkoznak. Barla Jenő vallomása semmiféle ténybeli bizonyítékra nem támaszkodik s nem lehet épenességgel elfogadhatatlannak tekinteni panaszlottnak abbéli védekezését, hogy a legsúlyosabb vád: a vallástanításra vonatkozó megjegyzés oly tényköörülményekre vonatkozik, amelyek nem a panaszlottra kedvezőtlenek s ebben az összefüggésben, amelybe azokat panaszlott hozza, annak egészen más az értelme, mint amelyet annak a tanú és a vizsgálat tulajdonítanak. Igazolja ezen felfogást az esküre nem bocsátott Bana István és Fodor Kálmán tanúk vallomása. A vallás ellenes magatartás és az egyház iránti tiszteletlenség vádját tehát hitelt érdemlő tanúk vallomása cáfolja, de legfényesebb cáfolata annak az illetékes esperes-lelkész urnak panaszlotthoz intézett levele. A kihallgatott tanúk egybehangzóan azt vallják, főleg és különösen Szoboszlai István, hogy a direktóriumban panaszlott a leghumánusabb módon mérséklőleg iparkodott mindig, mindenütt és mindenben hatni. Az erőszakosságot ellenezte, annak ellene szegült, nem tűrte. A vörös katonákat fogadta ugyan, de a hatóság rendeletére s azért, hogy a kihágásoknak lehetőleg elejét vegye. A hazafiatlanság vádját az cáfolja meg, hogy március 15-én ő erőszakolta ki, hogy a vörös zászló mellé kitűzzék a nemzeti színű zászlót is. Meg kellett változtatni a két alsóbb fokú bíróság ítéletét legkiváltképpen pedig azért, mert panaszlott eljárásából teljesen hiányzik a dolus malus, a rossz akarat, az ellenséges indulat, a haszonlesés. Ellenkezőleg mindenkiel szemben jóindulattal, szelid lelkülettel járt el. Hasznára törekedett lenni mindenkinek, csak a maga hasznát nem nézte soha semmiben. Működéséből nem kára, hanem haszna volt Kisújszállás egész közönségének, mert neki volt köszönhető legnagyobb részt, hogy Kisújszálláson a proletárdiktatúra alatt embertelenségek és kegyetlenkedések nem fordultak elő. Azt a sajnálatos megtévedését, hogy engedte magát

beválasztatni a direktóriumba s így magát azzal azonosította, büntetés nélkül hagyni nem lehetett, de a direktóriumban való viselkedése az enyhébb büntetést teszi indokolttá.³⁸⁵

Dr. Borzsán József (Tiszántúli Református Egyházkerület, Heves-Nagykunsági Református Egyházmegye) kisújszállási főgimnáziumi tanár fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1921. február 23. napján tartott tárgyalást az ügyben. A bíróság elnöke Dr. Révész Kálmán püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy a felek a tárgyalásról szabályszerűen értesítést nyertek. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag meghozta az ítéletét, melyet az elnök nyílt ülésen kihirdetett. A konventi bíróság a két alsóbb fokú ítéletet megváltoztatta. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1920. július 30-án tárgyalta az ügyet, a tanárt az állásából elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság ezen ítéletet helybenhagyta. Dr. Borzsán József fellebbezése folytán került az ügy a konventi bírósághoz, mely mindkét alsóbb fokú ítéletet megváltoztatta. Az V. tc. 34. §. A/1,3. pontjaiba ütköző vétségekben mondta ki vétkesnek, és ezért az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte.³⁸⁶

Csabai István (Dunamelléki Református Egyházkerület, Tolnai Református Egyházmegye) paksi tanító fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1923. június hó 13. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József volt. Az elnök megállapította, hogy a tárgyalásról a felek szabályszerűen értesítést nyertek, és a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, szótöbbséggel hozta meg az ítéletét, melyet a tárgyalást vezető elnök nyilvános ülésen hirdetett ki. Az egyházközség panaszára indult az ügy. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1922. október 23-án hozott ítéletet, a panaszlott fellebbezése folytán. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság ítéletét, mely a panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben találta vétkesnek, és amely rész azt tartalmazza, hogy a panaszlottnak kötelessége megfizetni az eljárás során felmerült költségeket, helybenhagyta. A büntetésre vonatkozó részt azonban megváltoztatta. Az V. tc. 35. §. d. pontja értelmében hivatalból való elmozdításra ítélte az egyházkerületi bíróság. A konventi bíróság az egyházmegyei bírósággal értett egyet, az egyházkerületi bíróság által kiszabott büntetést megváltoztatta, az V. tc. 35. §. c. pontja értelmében pénzbüntetésre ítélte. Az elkövetési magatartásra ismét az ítélet indoklása utal: „Panaszlott véttségét, úgy az első, mint a másodfokú fegyelmi bíróság egyezően állapítván meg, e megállapítást az egyetemes konvent rendes fegyelmi bírósága helyesnek ítélte, mert mind a panaszlott beismeréséből, mind a tanuvallomásokból kétségtelenül beigazoltatott, hogy ő mind a Károlyi uralom alatt, mind a forradalmak és kommunizmus idején, mint a szociáldemokrata párt titkára, majd a munkástanács elnöke közszereplésével – még ha esetleg szándéktalanul

385 MREZSL,2b fond, 2. doboz, részlet a 26/1921. sz. ítéletből.

386 MREZSL, 2b fond, 2 doboz, az ügy egyéb rendelkezésre álló iratai: 26/1921 jegyzőkönyv és ítélet, 56/1920 előkészítő iratok, 36/1920 végzés, 33/1920 végzés.

is előkészítette annak a mindent felforgató rendszernek uralmát, mely egyházi életünkre is rombolólag hatott, s ez alatt tanítói teendőit elhanyagolva, egyházának kárt okozva, hivatali állásához nem méltó magatartást tanúsított. Ennélfogva a másodfokú fegyelmi bíróság ítélete a vétkeesség megállapítására vonatkozólag helybenhagyandó volt. Meg kellett azonban változtatni az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítéletét a büntetés kiszabása tekintetében, mert a vizsgálat során és a beterjesztett ügyiratokból több olyan körülmény merült fel, melyekből beigazolást nyert, hogy panaszlott nem volt kommunista, hanem inkább csak a szociálista elméletek által megtévesztett gondolkozású egyén, aki – bár elveinek megvalósítása céljából közszerepet vállalt, - mikor meggyőződött a forradalmárok és kommunisták tulzó és veszedelmes törekvéseiről, a közöttük elfoglalt állásában is több ízben az üldözött társadalom és az egyház helyzetének enyhítésén munkálkodott, ellenforradalmári törekvésekbe csapott át, s e miatt a kommunistáktól üldöztetést, letartóztatást és huzamos fogságot szenvedett.”³⁸⁷

Göröncsér József (Tiszántúli Református Egyházkerület, Nagyszalontai Református Egyházmegye) alsósarkadi református tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1921. február 22. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az ügyben az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1920. június 29-én járt el, panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben találta vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján szolgálati helyéről elmozdításra ítélte, és kötelezte a felmerült perköltségek megfizetésére. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el. 1920. szeptember 22-én hozott ítéletet, az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta, hivatalából elmozdításra ítélte a panaszlottat. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el. Az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatta, az V. tc. 35. §. c. pontja alapján panaszlottat pénzbüntetésre ítélte, azaz enyhítette az alsóbb bíróságok kiszabott ítéletét.³⁸⁸

Jezerniky Lajos (Dunántúli Református Egyházkerület, Mezőföldi Református Egyházmegye) balatonszabadi kántortanító fegyelmi ügye: Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1921. február 22. napján tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke: Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld

387 MREZSL, 2b fond, 2. doboz, részlet a 25/1923 sz. ítéletből. Az ügy egyéb iratai: 25/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 2/1923 előkészítő iratok és végzés, 31/1927 végzés.

388 MREZSL, 2b fond, 3. doboz, részlet a 19/1921 sz. ítéletből: „Az alsófokú bíróságok a tényállást helyesen állapították meg s ennek alapján panaszlott cselekményét helyesen minősítették fegyelmi vétségnek. A kiszabott büntetést azonban a konventi bíróság enyhítendőnek találta, mert egyrészt a fellebbezésben felhozott mozzanatok panaszlott javára lényeges enyhítő körülményeket állapítanak meg, másrészt mivel a bíróság úgy találta, hogy panaszlott kifogás alá eső magatartása a vörös uralom kezdeti időszakába esett, későbbi magatartása pedig a hazafiság szempontjából megfelelő volt s panaszlott részéről nem forog fenn oly súlyos erkölcsi vétség, mely a hivatalvesztési büntetés alkalmazását indokoltá tenné.” Az ügy egyéb iratai: 19/1921 jegyzőkönyv és ítélet, 43/1920 előkészítő iratok és végzés.

József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt feleket az ülésről szabályszerűen értesítették és a bíróság tagjaival szemben érdekeltség esete nem állt fenn. Az előadó nyílt ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, szótöbbséggel hozott ítéletet, melyet nyílt ülésen hirdettek ki. A panaszlott ellen a vizsgálatot hivatalból rendelték el. Az egyházmegyei bíróság 1920. április 20-án tárgyalta az ügyet. Az V. tc. 34. §. A/ 1,2,3,4,7. pontja alapján találta vétkesnek panaszlottat, ezért a 35. §. e. pontjában meghatározott büntetésre ítélte, azaz hivatalának viselésétől véglegesen megfosztotta. Az ügyet az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1920. szeptember 22-én tárgyalta, az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi rendes bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el, az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. Cselekményéről annyit tudunk, hogy a több írása jelent meg, melyben a Tanácsköztársaságot dicsőíti. Önkényesen megfosztották az állásától, az iskolákat átadták a kommunista vezetőknek, ő nem tudta, hogy kihez forduljon. Ezt az ügyében a védekezésében adta elő.³⁸⁹

Nánási József (Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Egyházmegye) mikepércsi tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság az ügyet 1923. június 13. napján tárgyalta. A bíróság elnöke Németh István püspök és Dr. Darányi Ignác főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1912. június 16-án hozott ítéletet, melyben panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben mondta ki vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja alapján viselt hivatalából elmozdításra ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1922. szeptember 13-án tárgyalta az ügyet, az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta és a panaszlottat az ellene emelt vádak alól felmentette. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatta, a panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/1,3,7. pontjaiba ütköző vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. c. pontja értelmében pénzbüntetésre ítélte. A vétsége az volt, hogy indítványozta a saját falujában, hogy hagyják abba a vallásoktatást, 1919-ben. Kántori szolgálatát önhatalmúlag abbahagyta. Világi bíróságon is volt eljárás ellene, közokirathamisítás miatt.³⁹⁰

Szalay Károly (Dunamelléki Református Egyházkerület, Vértesaljai Református Egyházmegye) kápolnásnyéki tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága az ügyet 1921. február 23-án tárgyalta. A bíróság elnöke Németh István és gróf Degenfeld József volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az

389 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 17/1921 jegyzőkönyv és ítélet, 39/1920 előkészítő iratok és végzések, panaszos levele, 414/1921 püspöki levél.

390 MREZSL, 2b fond, 5. doboz, 35/1923 jegyzőkönyv és ítélet, 3/1923 előkészítő iratok és végzések, 66/1922 végzés.

elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az ügyről annyit tudunk, hogy a tanító az iskoláját elhanyagolta, a reformátusok elhozták a gyerekeket az iskolából. Részt vett a szocialista mozgalomban is, hogy új világrendhez simult.³⁹¹

Varga Lajos (Dunántúli Református Egyházkerület, Belsősomogyi Református Egyházmegye) hencsei tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1926. május 27-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozáson, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1925. március 14-én hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. d. pontja értelmében viselt hivatalából, elmozdította. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta, a panaszlottat az ellene emelt vádak alól felmentette, és állásába való visszahelyezéséről azonnal gondoskodott. A konventi bíróság mindkét ítéletet megváltoztatta, a panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, ezért az V. tc. 35. §. b. pontja alapján feddésre ítélte. Ez olyan eset, mikor az egyetemes konventi bíróság súlyosított az ítéleten, felmentő ítélet helyett feddésben marasztalta a panaszlottat. Megállapítható volt, hogy panaszlott két zsák búzát kapott egy katonai golyós karabély ellenértékéért. Az uradalom tulajdonosa orgazdaság miatt tett feljelentést. A konventi bíróság álláspontja értelmében panaszlott viselkedése nélkülözi azt az erkölcsi alapot, melyet az egyházi tisztviselőknek szem előtt téveszteni nem lehet. „A dunántúli református egyházkerületi fegyelmi bíróság indokaiban helyesen állapította meg, mi szerint nem áll rendelkezésre megfelelő bizonyíték arra nézve, hogy Varga Lajos református tanító állami törvényekbe ütköző büntettet vagy vétséget követett volna el, tehát az V. t. –cikk 34. §. A/7. pontjába ütköző fegyelmi vétség esete nem forog fenn. A vizsgálati iratokból azonban nyilván kitűnik, hogy vádlott 1922. évi október hó 15-én, tehát ugyanazon napon felvett jegyzőkönyvekben egymással merőben ellentétes vallomást tett. Ugyanis először azt vallotta, hogy vőtársától Mészölyi Imrétől semmiféle búzát sem nem kapott, sem nem vett, másodszor pedig beismerte, hogy Mészölyi Imrétől két zsák búzát kapott egy átalakított katonai golyós karabély ellenértéke fejében. Erre vonatkozólag 1925. évi január hó 3-án kelt nyilatkozatában vádlott Varga Lajos azt adta elő, hogy vőtársa, Mészölyi Imre uradalmi ellenőr, a szóbanforgó búza jogtalan eltulajdonításával lett gyanúsítva, ő tehát csak rokoni szeretetből és a vőtársán való segítségi vágyból tette első negatív vallomását. Ez az ellenmondó vallomás, továbbá ezzel kapcsolatban amaz általa is beismert tény, miszerint ígéretet tett arra nézve, hogy Hencséről csere vagy pályázat útján eltávozik, tápot szolgáltatott arra, hogy ellene az uradalom tulajdonosa az orgazdaság vádját emelje.”³⁹²

391 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 24/1921 jegyzőkönyv és ítélet, 49/1920 előkészítő iratok és végzések, panaszlott beadványa.

392 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, részlet az Egyetemes Konventi Bíróság 28/1926 sz. ítéletéből. Egyéb rendelkezésre álló iratok: 28/1926 jegyzőkönyv és ítélet, 3/1926 előkészítő iratok és végzések.

Zarka Zoltán (Dunántúli Református Egyházkerület, Tatai Református Egyházmegye) diósjenői tanító fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent Rendes Bírósága 1921. február 22-én tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek az ülésről szabályszerűen értesítést nyertek, a bíróság tagjaival szemben pedig érdekeltiség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozás után, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1920. augusztus 1. napján hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1920. szeptember 22-én az egyházmegyei bíróság ítéletét megváltoztatta, panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. A/1,3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. e. pontja alapján egyházi hivatal viselési jogától véglegesen megfosztotta. A konventi bíróság az egyházkerületi bíróság ítéletét megváltoztatta, panaszlottat vétkesnek mondta ki az V. tc. 34. §. A/1,3. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben, ezért az V. tc. 35. §. c. pontja alapján pénzbüntetésre ítélte. Panaszlott a proletárdiktatúra alatt a munkásbizottság elnökségét elfogadta. Védekezése az volt, hogy ezt kényszerből tette, mert a népbiztos agresszívan lépett fel vele szemben. Ezen tisztéből kifolyólag panaszlott az egyházi állásával nem összeegyeztethető cselekedeteket hajtott végre. A proletárdiktatúrát dicsőítő iratokat is írt, melyeket növendékeinek a kezébe adott. Politikai tüntetéseken vett részt és azokon többször szónokolt is. A felügyelő lelkészével viszályban állt, az iskolát többször indokolatlanul elhagyta, a tanítványait felügyelet nélkül hagyta. Enyhítő körülményként vette figyelembe a konventi bíróság, hogy a panaszlott ezeket a cselekedeteit a proletárdiktatúra első, mámoros állapotában követte el, később szakított ezzel a magatartásával és kifogástalanul viselkedett hivatalának betöltése során.³⁹³

XXII/9. Világi büntetőeljárással kapcsolatos jogi minősítések és büntetések

Amelyik ügyben nincs információ arról, hogy a panaszlott ellen világi büntetőeljárás is volt folyamatban, a megállapított jogi minősítések kapcsán akkor is tudjuk, hiszen ezekben az esetekben az egyetemes konventi bíróság az 1907. évi V. tc. A/7. ill. az 1933. évi VI. tc. A/7. törvényhely alatti vétségben is bűnösnek mondja ki a panaszlottat. A vizsgált időszakban 32 esetben folyt lelkész, tanító és más egyházi hivatalos viselők ellen világi büntetőeljárás, az alábbi megoszlás szerint:

- esperes ellen: 1 esetben,
- lelkész ellen: 10 esetben,
- segédlelkész ellen: 2 esetben,
- tanító ellen: 15 esetben,

393 MREZSL, 2b fond, 7. doboz, 37/1921 előkészítő iratok és végzések, 35/1921 előkészítő irat, 20/1921 jegyzőkönyv és ítélet, 15/1921 előkészítő iratok és végzés, 1/1921 előkészítő iratok és végzés, 358/1921 – 298/1921 – 299/1921 – 234/1921 – 838/1921 ezen utóbbi iratok mind a Dunántúli Református Egyházkerület püspökének a levelei.

- tanítónő ellen: 2 esetben,
- főgimnáziumi tanár ellen: 1 esetben,
- gondnok ellen: 1 esetben.

Kevés esetben áll rendelkezésre dokumentum azzal kapcsolatban, hogy milyen jellegű bűncselekményeket követtek el. Ami kiderül az iratokból: zsarolás büntette, csalás büntette, rágalmozás vétsége, lopás vétsége, sikkasztás büntette, közokirathamisítás büntette, hűtlen kezelés, árdrágítás büntette, magánokirathamisítás vétsége, izgatás vétsége. Megfigyelhető, hogy a világi büntetőeljárás végén hozott ítéletek tényállása nem kötötte az Egyetemes Konventi Bíróságot, saját mérlegelési jogkörébe tartozott, hogy hogyan értékeli a panaszlottaknál a világi büntetőeljárás által hozott ítéletet.

Szalonnás János (Dunamelléki Református Egyházkerület, Külsősomogyi Református Egyházmegye) felsőiregi lelkész fegyelmi ügye: az Egyetemes Konvent rendes Bírósága 1933. május 23-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Baltazár Dezső püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. Az elnök megállapította, hogy az érdekelt felek értesítése az ülésről szabályszerűen megtörtént, a bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott ítéletet, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság 1932. október 4-én hozott ítéletet az ügyben, melyben panaszlottat az V. tc. 34. §. A/1,2,3,7. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségekben mondta ki vétkesnek, ezért az V. tc. 35. §. e. pontja alapján egyházi hivatal viselésétől végleg megfosztotta. Az egyházkerületi fegyelmi bíróság 1933. március 16-án az egyházmegyei bíróság ítéletét helybenhagyta. A konventi bíróság panaszlott fellebbezése folytán járt el, az egyházkerületi bíróság ítéletét helybenhagyta. A lelkész hamis váltókkal pénzt vett fel a bankból, a presbiterek aláírását aláhamisította. Pénzügyekkel kapcsolatosan a gondnoki naplóba rendszeresen valótlan adatokat vezetett. Panaszlott ellen világi büntető eljárás is volt folyamatban, magánokirathamisítás vétsége és magánokirathamisítás büntette miatt, ezen túl csalás büntette miatt, ezért nyolc hónap börtönbüntetésre ítélték. A világi eljárás folyamán is váltókat hamisított a panaszlott.³⁹⁴

394 MREZSL, 2b fond, 6. doboz, 35/1933 jegyzőkönyv és ítélet, összegző iratok, 32/1933 végzés, levél Szentpéteri Kun Bélának, 19/1933 végzés.

XXIII. Reformátusok tömeges áttérése evangélikus hitre

A komádii evangélikus egyházközségnek az ügye a komádii református egyházközség ellen. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság végzésben egy közösen megalakítandó közigazgatási bíróságába tagokat delegált.

A komádii evangélikus egyházközségnek a komádii református egyházközség ellen a magyarországi evangélikus és a magyarországi református egyházak közigazgatási bíróságához benyújtott kereset. Az Egyetemes Konventi Rendes Bíróság 1941. február 18-án tárgyalta az ügyet. A bíróság elnöke Dr. Ravasz László püspök és Dr. Balogh Jenő főgondnok volt. A bíróság tagjaival szemben érdekeltség nem állt fenn. Az előadó nyilvános ülésen ismertette az ügyet, majd a bíróság zárt tanácskozásban, egyhangúlag hozott végzést, melyet az elnök nyílt ülésen hirdetett ki. A konventi rendes bíróság végzésben az evangélikus és református egyháznak megalakítandó közigazgatási bíróságába bírósági tagokat és bírósági póttagokat jelölt ki, megállapította, hogy a rendes bírósági tagok közül is a legidősebb is 1869 után született, az iratokat további eljárás céljából az evangélikus egyházegyetem törvényszéke által kijelölt legidősebb bírónak kiadni rendelte. Az indoklásból kiderül, hogy a problémát az okozta, hogy a reformátusok tömegesen kiléptek a református egyházközségből, és evangélikus egyházközséget, gyülekezetet alapítottak. A két egyház közösen megalakított választottbíróság útján fog eljárni.³⁹⁵

395 MREZSL, 2b fond, 4. doboz, 26/1941 jegyzőkönyv és végzés, 22/1941 jegyzőkönyv és végzés, 19/1940 jegyzőkönyv és végzés. Érdekessége az ügynek, hogy a konventi bíróság egy közös - református és evangélikus – bíróság felállítását rendeli el végzésben.

Zárszó

Dr. Novák István néhány gondolatával zárnám disszertációm: „Az egyházat megillető és az általa ténylegesen gyakorolt bírói hatalom azt a lehetőséget biztosítja az egyház számára, hogy az evilági életével és működésével kapcsolatos felmerült vitás – jogvita – ügyeket saját autonóm törvényeinek megfelelően rendezze. A hozott és jogerőssé vált bírói határozatok végrehajtást igényelnek. A döntés értékét a végrehajtás adja meg. Ha ez bármely okból elmarad, a mégoly megalapozott határozat egyfajta elmemű tényénél és adottságánál többre aligha értékelhető. Az állami bíróságok ítéleteivel összefüggésben ilyen problémák nem merülnek fel. Az egyházi bíróságok döntéseinek végrehajtása egészen másként alakul. E döntések mögött nincs hatalmi gépezet. Még olyan formában sem, hogy az egyház evégett az állam segítségéhez folyamodnék. Az egyházi tisztségviselőt, szervezetet vagy intézményt köti az egyházfegyelem több vagy kevesebb mértéke. Ennek teljesítésre ösztönző hatása nyilvánvalóan fennáll. A bírósági döntéssel érintett egyháztag viselkedését az határozza meg, hogy milyen kapcsolatban áll az egyházával. Közelebről: vajon pusztán formalitás, egyfajta hagyományörzés kapcsolja-e az evilági szervezetként tevékenykedő egyházhoz, vagy pedig a hívő lélek abbéli meggyőződése, hogy ő a Corpus Christi tagjaként az egyház evilági szervezetébe is elválaszthatatlanul beletartozik. Ez utóbbi azt is jelenti számára, hogy a bíróság döntését elfogadja, az abban foglaltaknak önként eleget tesz. Mindez aligha teszi mellőzhetővé annak felvillantását, hogy ha a protestáns egyházaink mai népegyház jellege egy későbbi fejlődés eredményeként – Deo volente – hitvalló egyházzá formálódna, az egyházat megillető és általa gyakorolt bírói hatalom azzá a lelki hatalommá válhatna, amelynek tényezőit ma még csak töredékesen és korlátozottan mondhatja magáénak.”³⁹⁶

396 Dr. Novák István: Bírói hatalom a magyarországi protestáns egyházakban, In: Református Egyház, 1996. 39. o.

Táblázatok jegyzéke

1. Az eljárásban érintett felek tárgyaláson/ülésein történő megjelenési statisztikája
2. Hány esetben és milyen formában járt el az Egyetemes Konventi Bíróság
3. Fellebbezések elutasításának indokai
4. Az ügyek megoszlása az eljáró bírósági elnökök alapján
5. Az Egyetemes Konventi Bíróság a vizsgált időszakban 324 határozatot hozott. A vizsgált időszak határozatainak (ítéletek és végzések) megoszlása, típusa
6. Az ügyek megoszlása elkövetési évek alapján
7. Tárgyalt ügyek száma alapján az évszámok csoportosítása
8. Tárgyalt ügyek egyházkerületi és egyházmegyei lebontásban:
 - Tiszántúli Református Egyházkerület és annak megyéi
 - Tiszáninneni Református Egyházkerület és annak megyéi
 - Dunamelléki Református Egyházkerület és annak megyéi
 - Dunántúli Református Egyházkerület és annak megyéi
 - Erdélyi Református Egyházkerület és annak megyéi
9. Az ügyek megoszlása a panaszlottak foglalkozása szerint
10. Az Egyetemes Konventi Bíróság által helybenhagyott jogi minősítések
11. Az Egyetemes Konventi Bíróság által helybenhagyott büntetések
12. Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott jogi minősítések
13. Az Egyetemes Konventi Bíróság által részben megváltoztatott büntetések
14. Az Egyetemes Konventi Bíróság által meghatározott jogi minősítések
15. Az Egyetemes Konventi Bíróság által kiszabott büntetések
16. Az egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos fegyelmi vétségekben megállapított jogi minősítések
17. Az egyházi hivatáshoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos fegyelmi vétségek miatt kiszabott büntetések
18. Erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódó jogi minősítések
19. Erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódóan kiszabott büntetések
20. Egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos cselekményekhez járulva erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekkel kapcsolatos jogi minősítések
21. Egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel és erkölcsi jellegű fegyelmi vétségekkel kapcsolatosan kiszabott büntetések
22. Politikai jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódó jogi minősítések
23. Politikai jellegű fegyelmi vétségekhez kapcsolódóan kiszabott büntetések.

Angol nyelvű összefoglalás – Summary

We have to know what happened in the past in order to be able to understand in depth the context of the present, in order to not only see the surface as our one and only truth and in order to be able to perceive the will of God in as many dimensions as possible within our lives. Part of this perception is to familiarize ourselves, as much as we are able, with the past of our Church (which is a very rich tradition, and therefore affects our present and our personal lives in many different ways).

The process of assembling the intricate pieces of the mosaic of our ancestors' successes, failures, joys and sorrows is a wonderful adventure. We can draw conclusions, we can see what they did particularly right or spectacularly wrong (measured by a previously set „standard”) and we can use all this knowledge in our everyday lives, we can use all the experience they have had before us but mostly for our benefit. If we do all this with the necessary care and attention, we will leave to our children, the next generations a great legacy we perhaps do not even see how important it can become later. And if they see this in a different way, they will hopefully not follow bad examples. Writing history, including the work done in this dissertation, always reveals a specific part of a larger process. When examining these, we have to assemble the full picture as someone examining morsels in order to guess what the bread must have been like. Even if we are not successful, we should still remember how important a morsel is for a hungry mouth and that, in some cases, a real morsel is worth much more than an imaginary bread.

To go further into details, one of the big differences between „general” historiography and writing Church history is that Church historians, based on their religious faith, know for real, what that particular bread is like. The „bread” is entirety itself, the eternal will of our Heavenly Father, which He has declared and is continuously declaring for us.

When we discuss Church history, we are in fact discussing the relationship of the visible and the invisible Church. We research the history of the visible Church, which is, of course, closely interconnected with that of the invisible Church, but we have a different relationship to the invisible Church, which I do not wish to examine in detail in this dissertation. The Visible Church started with the appearance of the Visible, and the Visible is Christ Himself. According to the will of Christ, after his ascension to Heaven, those who belonged to him were and still are united in a community, with the help and strength of the holy Ghost.

From the moment people consciously want to belong to a community, because they accept the basis of that community, its norms and rules of co-existence, they share a value system, from that moment on we can talk about the existence of „law” in such a community. In the beginning this is, of course, customary law. The Christian Congregation is, created of, based on and upheld by the law of God, the commandment of God, the word of God. This has not changed ever since the beginning. The blueprint of every Christian congregation is the earliest Christian congregation. Without divine law, i.e. without the declared will of God, the existence of congregations and the Church have no justification.

Of the aforementioned customary law all I want to say is that in every human community there are some common standards and rules accepted by all its members. These are usually the simplest of norms, especially in the very first times of Christianity (for example setting an order of regular meetings and common meals BUT also, what to do with members who trespass against the rules and norms accepted by the community.)

However, when the Church becomes better organised, when an increasing number of congregations are interacting, when work is better organised and specific tasks are shared, an increasing number of rules and, later, an entire system of rules and regulations develops, one which regulates a multitude of relationships within the congregation and the relations of congregations with one another, but also the relations of congregations and the „outer” world, i.e. those outside the congregation.

When we examine the organisation, rules, the origins and application of rules of the visible Church, then we examine canon law. The history of canon law is an organic part of the history of the Church. The two are interconnected, it is almost impossible (and really not necessary) to separate them or even to draw a sharp line between the two.

In the first section of my dissertation I explore the legitimation, development, and historical background of Church jurisdiction, naturally based on the Holy Script as a primary source of law. Following that, I examine the development and specifics of canon law by analysis of statutes. My largest and most prominent research examines in detail the verdicts passed by ecclesiastical courts (known as 'convent' courts) from 1908 to 1947. I have analysed every court decision available in the Synod's Archives of the Hungarian Reformed Church (those that were available for research, since some are still not open for research). The ecclesiastical court minutes, verdicts and rulings are summarized according to their content at the end of the dissertation in a table. The central question for me was how and on basis of what statutes the courts determined guilt, which infractions they punished, and what punishments they meted out.

As I mentioned in the foreword, the research of canon law always means the research of a specific part of a bigger entity. By examining the convent court verdicts, I have also discovered that this area is, as of yet, completely unexplored. This research could be continued in the archives of church districts and dioceses. This, however, will be the task of the next generation.

Magyar nyelvű összefoglalás

A református egyháztörténeti kutatások során a református egyházi bíróságok működésével, anyagi és eljárásjogi szabályainak a rendszerével, ezen rendszerek vizsgálatával, tudományos munkák körében alig találkozunk. A kutatási nehézségek között meg kell említenünk, hogy nagyon kevés kutatható és feldolgozható irat áll rendelkezésre.

A Magyarországi Református Egyház Konventi Bíróságának a határozatait nem kutatták és nem dolgozták fel ezidáig, esetleg egy-egy személy, vagy egy-egy terület anyagának a feldolgozása történt meg. A bíróságok határozatainak (ítéleteinek vagy végzéseinek) vizsgálata pedig ténylegesen ritka. Viszont ezekből lehet következtetéseket levonni az elkövetők személyére, foglalkozására körülményeikre, sőt, az elkövetett cselekményekre is.

A kutatási engedélyemet a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában fellelhető konventi bírósági iratok vizsgálatára kaptam meg. A fellelhető iratanyag elemzésekor arra kerestem a választ, hogy milyen ügyekben járt el az Egyetemes Konventi Bíróság, milyen anyagi és eljárásjogi szabályokat alkalmaztak a gyakorlatban. Eljárásjogi kérdések kapcsán elemeztem az iratokat és megállapításokat tettem illetékesség, hatáskör, eljárási rend, személyi összetétel, határozatok hozatala kapcsán. Vizsgáltam, hogy hogyan állapították meg egy adott bűncselekmény tényállását, ahhoz kapcsolódóan a jogi minősítést és hogy milyen büntetéseket szabtak ki. A témaválasztás után a peres iratok feldolgozási módszerét is meg kellett határoznom.

A disszertáció két fő részből áll, mely egyben a disszertáció címe is:

- Az egyházi bírászkodás alapvetése a Magyarországi Református Egyházban
- Az Egyetemes Konventi Bíróság határozatainak elemzése (1908-1943)

Az első nagyobb fejezet tárgyalja az egyházjog fogalmát, az egyházi bírászkodás alapfogalmait, jogforrási rendszerét. Majd az egyházi fegyelmezés kialakulásának folyamatát, különös tekintettel a Magyarországi Református Egyház szervezeti fejlődésére. Ezt követi az egyházalkotmányok összehasonlítása 1881-től 2000-ig.

A második nagy fejezet elemzi az Egyetemes Konventi Bíróságok határozatait. Ezen belül is az eljárásjogi kérdéseket, a jegyzőkönyvek tartalmi és formai követelményeit, a bíróság összetételét, határozathozatal módját. A határozatok elemzése az Egyetemes Konventi Bíróság ügyeinek a csoportosításával folytatódik a jogi minősítések és a büntetések kiszabásának a tükrében.

Az egyházszervezet és az egyházi bíróságok rendszerének a vizsgálata után a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventi Bíróságának a törvényi működésének a vizsgálata következett, ezek után pedig a tárgyalta ügyek elemzése. A tárgyalta ügyek sorszámozása saját, a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában betűrendben, de számozatlanul található a peres anyag. A rendelkezésre álló okiratok tanulmányozása után adatgyűjtést végeztem, az adatokat feldolgoztam, elemeztem, rendszereztem és következtetéseket vontam le. Az adatokat táblázatba is foglaltam, melyek a disszertáció mellékletét képezik.

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventi Bírósága 1881-1964 között állt a református egyház bírósági szervezetének a csúcsán. Az Egyetemes Konventi Bíróság két formában tárgyalt, mint Egyetemes Konventi Rendes Bíróság és Egyetemes Konventi Rendkívüli Bíróság. Így oszlottak meg a tárgyalt ügyek is.

Az Egyetemes Konventi Bíróság (mint Rendes és Rendkívüli Bíróság) 1908-1943 között 265 ügyet tárgyalt. Egy ügy tárgyalása során több végzést is hozhatott, ill. az eljárást végzéssel vagy ítélettel zárta le (határozattal). Az Egyetemes Konventi Bíróság végső határozata ellen fellebbezésnek nem volt helye. A pervezető végzések ellen lehetett fellebbezni.

Az Egyetemes Konventi Bíróságot az 1881. évi egyházi törvény II. fejezetének 237. §-a hozza létre. A 237. §. megállapítja, hogy a bíráskodást a következő szervezeti szinten gyakorolják az egyházi bíróságok: egyházközségi, egyházmegyei, egyházkerületi és az Egyetemes Konventi Bíróság.

Az Egyetemes Konventi Bíróság rendelkezésre álló jegyzőkönyveiből az alábbiak derülnek ki:

- ki követte el a fegyelmi vétséget,
- hol követte el (szolgálat helye, egyházközség, egyházmegye, egyházkerület)
- mi volt a foglalkozása,
- Rendes vagy Rendkívüli Bírósági forma keretében járt el az Egyetemes Konventi Bíróság,
- kik voltak az Egyetemes Konventi Bíróság elnökei,
- szabályszerűek voltak-e az idézések, értesítések az Egyetemes Konventi Bíróság üléséről,
- megjelent-e valaki az érdekelt felek közül,
- az Egyetemes Konventi Bíróság tagjaival szemben állt-e fenn érdekelttség vagy elfogultság,
- megjelent-e valaki az érdekelt felek közül,
- a bíróság tagjaival szemben állt-e fenn érdekelttség vagy elfogultság,
- egyhangúlag vagy szótöbbséggel hoztak-e határozatot,
- a határozat ítélet volt vagy végzés,
- hivatkozások alsóbb bíróságok határozataira,
- az Egyetemes Konventi Bíróság határozatát,
- határozatot hoztak a perköltség viseléséről.

A disszertáció vázát a jegyzőkönyvek alkotják. Megállapításaimat az áttekinthetőség végett táblázatba foglaltam. Ugyan 265 ügyet tárgyalt a bíróság, számszakilag nem minden egyezik, hiszen egy ügyben lehetett több panaszlott, többen megjelentek az eljárás folyamán, több végzést hozott a bíróság, több tényállásban találták bűnösnek a panaszlottat.

Az Egyetemes Konventi Bíróság elé fellebbezéssel kerültek az ügyek (az alsóbb bíróságok ítélete ellen jelentettek be fellebbezést). Eljárásjogilag ez alól volt néhány kivétel. A fellebbezéseket a bíróság igen kevés esetben utasította el (46 esetre van adat). Az elutasítás hatáskör vagy

illetékesség hiánya miatt történt, vagy nem az arra jogosult féltől érkezett, vagy elkésett. A fellebbezésnek szigorú alaki és anyagi követelményei voltak.

Megállapítások az Egyetemes Konventi Bíróság határozataival kapcsolatban:

265 ügyben 324 határozat született, ebből 183 ítélet és 141 végzés. Egy adott ügyben több végzés is keletkezett, ha pedig több panaszlott ellen folyt az eljárás, több ítéletet hozhattak.

Az Egyetemes Konventi Bíróság az alsóbb bíróságok ítéletét:

- helybenhagyta: 138 esetben
- részben megváltoztatta: 36 esetben
- teljesen megváltoztatta: 48 esetben.

164 esetben határozott végzéssel. Ezek a végzések:

- fellebbezést elutasító végzések
- bíróküldés iránti kérelemmel kapcsolatos végzések
- alsóbb bíróságok ítéletének a feloldása.

Az Egyetemes Konventi Bíróság az ügyek többségében az alsóbb fokú bíróságok ítéletét helybenhagyta, 48 esetben viszont teljesen új ítéletet hozott.

Elkövetési évek kapcsán az alábbi következtetéseket vonhatjuk le: egyetlen olyan év volt, amikor az Egyetemes Konventi Bíróság nem tárgyalta fegyelmi ügyet, 1940-ben. A legtöbb bírósági tárgyalásra 1921-ben került sor, 36 ügyet tárgyalta a bíróság. Ennek az a magyarázata, hogy az 1919-es Tanácsköztársaság idején több politikai bűncselekmény miatt indult eljárás lelkészek és tanítók ellen, a harmadfokon történő elbírálásig eltelik két év, sőt, három is. Ennek a hatása érezhető 1922-ben is, amikor 18 ügyet tárgyalta az Egyetemes Konventi Bíróság. Általánosságban a legtöbb évben 1-5 ügyet tárgyalta a bíróság.

Az Egyetemes Konventi Bíróság elé 5 református egyházkerületből, azon belül 42 egyházmegyéből érkeztek fellebbezések.

- Tiszántúli Református Egyházkerület: 13 egyházmegyéből 105 ügy,
- Tiszáninneni Református Egyházkerület: 6 egyházmegyéből 37 ügy,
- Dunamelléki Református Egyházkerület: 8 egyházmegyéből 59 ügy
- Dunántúli Református Egyházkerület: 8 egyházmegyéből 31 ügy,
- Erdélyi Református Egyházkerület: 8 egyházmegyéből 15 ügy.

A Tiszántúli Református Egyházkerületből érkezett a legtöbb fellebbezés, ezen belül pedig a Debreceni Református Egyházmegyéből. A Tiszántúli Református Egyházkerület területileg a legnagyobb volt.

Az Egyetemes Konventi Bíróság által tárgyalta ügyek megoszlása a panaszlottak foglalkozása szerint:

- lelkészek (püspökök és esperesek nélkül): 83 ügy
- tanítók: 92 ügy
- püspökök: 10, kérelem, (eljárás soha nem indult sem püspökök, sem egyházkerületi főgondnokok ellen, az Egyetemes Konventi Bíróság mindig elutasította az eljárás megindítását)
- esperes: 13 ügy
- egyházmegyei gondnok: 14 ügy
- teljes presbitérium elleni eljárás: 3
- gimnáziumi tanár: 19 ügy (ebből 2 gimnáziumi igazgató).

Az Egyetemes Konventi Bíróság eljárása során maga állapította meg a tényállást, az ahhoz kapcsolódó jogi minősítést és a kiszabott büntetést is. Eljárása folyamán nincs kötve az alsóbb bíróságok határozataihoz. Egyetlen esetben történt meg, hogy az alsóbb bíróságok határozataival teljesen ellentétesen felmentette a panaszlottat.

Milyen ügyek kerültek az Egyetemes Konventi Bíróság elé?

Az ügyek csoportosítása a törvényi tényállások ill. saját szempontjaim alapján történt. 265 ügyből mindösszesen 131 ügyben esik szó arról, hogy milyen cselekményt követtek el a panaszlottak. Ezen ügyeknél sem minden esetben olvasható ki az okiratokból, hogy pontosan milyen vétségek alapján marasztalták el őket és az sem derül ki minden esetben, hogy milyen büntetéseket alkalmaztak. A csoportosítás a következő:

- az egyházi hivatásukhoz méltatlan hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos bűncselekmények: 46,
- erkölcsi jellegű bűncselekmények: 15,
- a kettő kombinációja, azaz az egyházi hivatásukhoz méltatlan, hanyag munkavégzéssel, kötelességszegéssel kapcsolatos cselekményekhez járulva erkölcsi jellegű bűncselekmények: 17,
- politikai bűncselekmények: 25,
- világi büntetőeljárás is volt folyamatban a panaszlottak ellen, ebben az esetben egyházi fegyelmi törvénybe ütköző cselekmény miatt is elítélik: 27,
- reformátusok tömeges áttérése evangélikus hitre:1.

Az erkölcsi jellegű bűncselekmények ritkán jelennek meg önálló elkövetési magatartásként, általában a hanyag munkavégzéssel kapcsolatos törvényi tényálláshoz kapcsolódnak.

Az adott történelmi korban kiemelkedő jelentőségűek voltak a politikai jellegű bűncselekmények. 25 politikai jellegű bűncselekményről álltak adatok rendelkezésre. Ezek a bűncselekmények több törvényi tényállást is megvalósítottak és a jogi minősítésük is komplex.

Az 1933. évi VI. tc. alkalmazási időszakában nem voltak politikai bűncselekmények. Az 1907. évi V. tc. hatálya alá estek ezek az elkövetési magatartások. Minden politikai bűncselekményt a Tanácsköztársaság ideje alatt követtek el a panaszlottak.

Világi büntetőeljárással kapcsolatos cselekmények:

A vizsgált időszakban 32 esetben folyt lelkész, tanító és más egyházi hivatalos viselőik ellen világi büntetőeljárás, az alábbi megoszlás szerint:

- esperes ellen: 1 esetben,
- lelkész ellen: 10 esetben,
- segédlelkész ellen: 2 esetben,
- tanító ellen: 15 esetben,
- tanítónő ellen: 2 esetben,
- főgimnáziumi tanár ellen: 1 esetben,
- gondnok ellen: 1 esetben.

Kevés esetben áll rendelkezésre dokumentum azzal kapcsolatosan, hogy milyen jellegű bűncselekményeket követtek el. Amit azonban tudunk: zsarolás büntette, csalás büntette, rágalmozás vétsége, lopás vétsége, sikkasztás büntette, közokirathamisítás büntette, hűtlen kezelés, árdrágítás büntette, magánokirathamisítás vétsége, izgatás vétsége – ezek miatt indultak világi büntetőeljárások a panaszlottak ellen. Megfigyelhető azonban, hogy a világi büntetőeljárás végén hozott ítéletek tényállása nem kötötte az Egyetemes Konventi Bíróságot, saját mérlegelési jogkörébe tartozott, hogy hogyan értékeli a panaszlottaknál a világi büntetőeljárás által hozott ítéletet.

Az Egyetemes Konventi Bíróságot az 1964. évi I. tc. 1. §-a szüntette meg.

Felhasznált irodalom

A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára, 2.b. fond, Egyetemes Konvent iratai, Konventi Bírósági iratok, 1 ifm, 1-8 doboz.

A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai, I. A Heidelbergi Káté, II. A Második Helvét Hitvallás, Budapest, 1981.

Bajusz Ferenc: Jegyzetek a református egyházjogról, IN. Felekezeti egyházjog Magyarországon (szerkesztette: Rácz Lajos), Budapest

Bajusz Ferenc: A hazai református egyházjog története, IN. Felekezeti egyházjog (szerkesztette: Rácz Lajos), Budapest, 2004.

Bartók György: A református egyházak presbyteriális szervezete, Kolozsvár, 1904.

Beke Margit: A katolikus egyházszerkezet történetének főbb vonásai, IN. Felekezeti egyházjog (szerkesztette: Rácz Lajos) Budapest, 2004.

Berki Feriz: Az orthodox kereszténység, Budapest, 1984.

Bogárdi Szabó István: Egyházvezetés és teológia a Magyarországi Református Egyházban 1948 és 1989 között, Debrecen, 1995.

Boleratzky Lóránd: A magyar evangélikus egyházjog alapjai és jogforrásai, I. rész, Budapest, 1991.

Boleratzky Lóránd: Magyar evangélikus egyházjog, II.rész, Budapest, 1998.

Boleratzky Lóránd: A magyarországi evangélikus egyház alkotmányának kialakulása, IN. Felekezeti egyházjog, Budapest, 2004.

Bucsay Mihály: A protestantizmus története Magyarországon, 1521-1945. Budapest, 1985.

Cadier, Jean: Kálvin. Egy ember Isten igájában, Budapest, 1980.

Csiky Kálmán: Az egyház elmélete és jogi lényege, Budapest, 1909.

Csiky Kálmán: Az egyház jogi fogalma, Sárospatak, 1908.

Csohány János: A keresztyénség első évezrede, 1073-ig. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének Tanulmányi füzetek I. Debrecen, 1990.

Csohány János: Magyar protestáns egyháztörténet, 1711-1849. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének Tanulmányi füzetek V. Debrecen, 1994.

Csohány János: A magyar református egyházalkotmány alapelvei. IN. Egyháztörténeti írások, Debrecen, 1994.

Csohány János: Vázlatok a reformáció és ellenreformáció egyháztörténelméhez. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének Tanulmányi füzetek, 14. Debrecen, 1994.

Csohány János: Rövid egyháztörténelem a felvilágosodás korától napjainkig. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének füzetek, VIII. Debrecen, 1983.

Dósa Elek: Az erdélyi reformátusok egyházjogtana, Pest, 1863.

Erdő Péter: Egyházjogi alapismeretek, Budapest, 1966.

Erdő Péter: Egyházjog, Budapest,

- Fabiny Tibor: Az evangélikus egyház jogtörténetének a vázlata 1523-1945. IN. Felekezeti egyházjog Magyarországon, Budapest, 2004.
- Friedenthal, Richard: Luther élete és kora, Budapest, 1977.
- Gergely Jenő: A pápaság története, Budapest, 1982.
- Gergely Jenő-Kardos József-Rottler Ferenc: Az egyházak Magyarországon, Budapest, 1997.
- Hegedűs Loránt: A református egyház bírósági törvényéről, IN. Református Egyház, 1997.
- Kádár Imre: Az egyház az idők viharában, Budapest, 1957.
- Kálvin János: Institutio Religionis Christianae, Genf, 1559. Pápa, 1909.
- Kiss Áron: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései, Magyarországi Protestánsok Egyesülete, Budapest, 1881.
- Konek Sándor: Egyházjogtan tankönyve, Budapest, 1900.
- Kónya István: Tanulmányok a kálvinizmusról, Budapest, 1975.
- Kossutány Ignác: Egyházjog, Kolozsvár, 1906.
- Kovács Albert: Egyházjogtan, I-II. kötet, Budapest, 1878.
- Kovács J. István: A református egyházalkotmány alapvető kérdései, Budapest, 1948.
- Novák István: A magyarországi protestáns egyházak perjoga, Miskolc, 1943.
- Novák István: Bírói hatalom a magyarországi protestáns egyházakban. IN. Református Egyház, 1996.
- Novák István: A magyarországi református egyház új alkotmánya, Miskolc, 1936.
- Makkai László: Vezérfonal a középkori egyház történetének tanulásához. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Szemináriumának füzetek, Debrecen, 1982.
- Miklós Ödön: Ősi egyházalkotmányunk védelmében, Pápa, 1944.
- Pokoly József: Az erdélyi református egyház története, Budapest, 1904.
- Ravaszh László: A református presbiter, Budapest, 1921.
- Révész Imre: A magyarországi protestantizmus történelme, Budapest, 1925.
- Révész Imre: Magyar református egyház története, Budapest, 1949.
- Révész Imre: A keresztyénség története, Kolozsvár, 1923.
- Révész Imre: Presbiteri rendszerű-e a magyar református egyház? Theológiai Szemle, 1935.
- Révész Imre: Az egyháztörténelem alapvonalai, Debrecen, 1936.
- Révész Imre: A protestáns egyházalkotmány alapelvei, Szarvas, 1856.
- Révész Imre: A zsinat-tartás ügyének múltja a tiszántúli ref. egyházkerületben, IN. Figyelmező, 1877.
- Révész Imre: Néhány szó egy alkotmányozó nemzeti zsinatról, IN. Figyelmező: 1877.
- Révész Imre: A magyar reformált egyház számára egyházi főhatóságul felállítatni szándékolt konventről, IN. Figyelmező, 1873.
- Révész Imre: Történelmi adalékok, azon kérdés eldöntéséhez, hogy milyen lehetett a magyar ref. egyház generál konventje 1848 előtt. IN. Figyelmező, 1873.
- Révész Imre: Egyházunk sikertelen küzdelmei a múltban s a jövő zsinat felőli remények, IN. Figyelmező, 1878.

Révész Imre: Zsinati teendők mivolta, rendszere és egymásutánja. - Töredékek és alapvázlatok egy törvénytervből. – Némi kis észrevételek az eddig megjelent tervezetekre. – Vélemény a legközelebbi teendőkre nézve, IN. Figyelmező, 1878.

Révész Imre: A szatmárnémeti nemzeti zsinat és az első magyar református ébredés, Debrecen, 1991.

Révész Imre élete, Debrecen, 1926.

Szabó Géza: Egyházjogtan, Budapest, 1977.

Szathmári Béla: Magyar egyházjog, Budapest, 2004.

Szathmári Béla: Jogi és egyházjogi alapismeretek, Sárospatak-Debrecen, 1997.

Szentpéteri Kun Béla: A magyarországi református egyház külső rendje, Budapest, 1948.

Szentpéteri Kun Béla: Kálvin egyházalkotmánya, Debrecen, 1906.

Szentpéteri Kun Béla: Magyar református egyházalkotmány, Debrecen, 1932.

Szilágyi István: Az erdélyi h.h.anyaszentegyház közzsinatainak végzései kivonatban, IN. Figyelmező, 1872.

Dr. Tenke Sándor: Egyházunk a református egyházalkotmány és az egyházszociológiai tapasztalatok mérlegén, IN. Református Egyház, 1990.

Tildy Zoltán: A presbyter kötelességei és hivatása, Kaposvár, 1920.

Tóth Sámuel: Egyházi törvények az Evangéliom Szerint Reformált Magyarországi Keresztyén egyházban, Debrecen, 1882.

Ulrich Gabler: Huldrych Zwingli, Bevezetés életébe és munkásságába, Kálvin Kiadó, 2008.

Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-1600-ig. Budapest, 1977.

Zoványi Jenő: Mit értettek presbyter alatt a 16. században? Kaposvár, 1920.

Zsilinszky Mihály: A magyarhoni protestáns egyház története, Budapest, 1907.

Az értekezés tárgyában megjelent publikációk:

A presbitériumok szerepe az egyházkormányzásban 1. Református Egyház, (2002)
133-136.

A presbitériumok szerepe az egyházkormányzásban 2. Református Egyház (2002)
164-167.

Kánonaink egyházszerkezeti és egyházfegyelmi kérdései: Bűnök és büntetések a kánonainkban, Confessio – A Magyarországi Református Egyház Figyelője (2015) 79-85.

A református egyházjog forrásai, különös tekintettel a Szentíráásra, mint jogforrásra, Confessio – A Magyarországi Református Egyház Figyelője (2015) 76-79.

Törvényhelyek:

1881. évi Egyházi Törvény

1907. évi Egyházi Törvény

1933. évi VI. tc. Az egyházi törvénykezésről

1967. évi VI. tc. Az egyházi törvénykezésről

2000. évi I. tv. Az egyházi törvénykezésről

www.reformatus.hu